

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

SUİSTİMAL DENETİMİ VE SİGORTA
ŞİRKETLERİNDE GÖRÜLEN SUİSTİMAL
VAK'ALARINA YÖNELİK BİR
ARAŞTIRMA

NEZİRİYE GÖZDE BİRCAN
2502170240

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ASLI TÜREL

İSTANBUL-2022

ÖZ

SUİSTİMAL DENETİMİ VE SİGORTA ŞİRKETLERİNDE GÖRÜLEN SUİSTİMAL VAK’ALARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

NEZİRİYE GÖZDE BİRCAN

Suistimal, işletmelerde finansal ve finansal olmayan büyük zararlara yol açabilen ekonomik bir suçtur. Son yıllarda işletmeleri en büyük zararlara uğratan olayların başında suistimal veya suistimal içerikli hile olayları gelmektedir. İşletmelerde suistimal riskinin giderek artması denetim fonksiyonunun suistimal denetimi ağırlıklı olarak ele alınması ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Suistimalin ortaya çıkarılması, önlenmesi, suistimal riskinin ölçülmesi, değerlendirilmesi ve ortadan kaldırılması suistimal denetiminin konusunu oluşturmaktadır.

Bu çalışmada suistimal denetimi konusu teorik olarak incelendikten sonra denetimde suistimal olgusuna ve suistimal içerikli hile olaylarına odaklanılmış, ayrıca sigorta işletmelerinde görülen suistimal olaylarına yönelik içerik analizi, vak’a analizi ve derinlemesine mülakat çalışmalarına yer verilmiştir. Çalışma dört temel bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde suistimal kavramına, ikinci bölümde denetimde suistimal olgusuna, üçüncü bölümde sigorta işletmelerinde suistimale yönelik temel bilgilere yer verilmiş ve son bölümde sigorta işletmelerine ilişkin üç farklı suistimal araştırması yapılarak suistimal olayları ile suistimal riskleri analiz edilmiş ve suistimali engelleyici öneriler sunulmuştur.

Çalışmanın amacı, işletmelerin karşı karşıya olduğu suistimal riski gerçeğinden ve yapılan araştırmalardan elde edilen bulgulardan hareketle suistimal denetiminin işletmeler açısından önemine ve gerekliliğine dikkat çekmektir.

ABSTRACT

AUDITING OF ABUSE AND CORRUPTION AND A CASE STUDY IN INSURANCE COMPANIES ABOUT MATTER OF ABUSE AND CORRUPTIONS

NEZRIYE GÖZDE BİRCAN

Abuse and corruption is an economical crime which causes big financial and non-financial losses in companies. Recently, abuse and corruption or fraud cases containing abuse and corruption come in first in the biggest financial losses which affect companies. The function of audit mainly must be considered auditing of abuse and corruption because of the risk of abuse and corruption which is getting higher increasingly in companies. Auditing of abuse and corruption is related with finding out, preventing abuse and corruption and measuring and removing of the risk of it.

In this study, auditing of abuse and corruption was conceptually examined and that study was based on matter of abuse and corruption in audit and case studies containing abuse and corruption, also content analysis and interview about abuse and corruptions in insurance companies. This study comprises four main chapters. In the first chapter; conceptual framework about abuse and corruption, in the second chapter; matter of abuse and corruption in audit and in the third chapter; matter of abuse and corruption in insurance companies are discussed. In the final chapter; three different research studies about matters of abuse and corruption and risks of them considered and analyzed in insurance companies.

The purpose of this study is to attract attention matter of abuse and corruption and the necessity of it regarding the fact of the risk of abuse and corruption which companies encounter and the results of the research studies.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında suistimal olgusu, sigorta işletmelerinde görülen suistimal vak'aları üzerinden incelenerek denetim bilimi açısından değerlendirilmiştir. Tez çalışmamın yazım sürecinde ve doktora eğitimim süresince her zaman yol gösterici ve yardımcı olan, çalışmalarımnda beni destekleyen, beraber çalışmaktan mutluluk duyduğum, kendime örnek aldığım tez danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Aslı Türel'e çok teşekkür ederim. Doktora yeterlilik sınavına kadar geçen süreçte tez danışmanlığımı yürütmüş olan ve kendisini tanımaktan onur duyduğum Wisconsin La Crosse Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Recep Pekdemir'e de teşekkür ederim.

Tez izleme komitemde komite üyesi olarak yer alan Prof. Dr. A. Taylan Altıntaş ve Doç. Dr. Ayça Akarçay Ögüz hocalarıma da süreçteki destekleri, her zaman gösterdikleri olumlu yaklaşımları ve yapıcı tutumları için büyük bir içtenlikle minnetlerimi sunar ve teşekkür ederim. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe Doktora Programındaki doktora eğitimim boyunca tanışma fırsatı bulduğum ve kendilerinden çok şey öğrendiğim İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Bilim Dalı'ndaki saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Yakup Selvi, Prof. Dr. F. Lerzan Kavut, Prof. Dr. Ahmet Türel, Prof. Dr. Kerem Sarioğlu'na ve üzerimde emeği geçen diğer tüm hocalarıma teşekkür ederim. Çalışmamda bana destek olan ve sigortacılık sektörü ile ilgili sahip olduğu tüm bilgi birikimini ve deneyimlerini benimle paylaşan Okan Üniversitesi'nden Dr. Öğr. Üye. Hakan Özcan'a da ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak her zaman benim yanımda olan canım anneme ve tez yazım sürecim boyunca gösterdikleri sonsuz destekleri için sevgili arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Nezriye Gözde BİRCAN
İstanbul, 2022.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM SUİSTİMAL KAVRAMI

1.1.Suistimal Kavramı	3
1.2.Suistimal Kavramının Özellikleri	5
1.3.Suistimal Kavramının Unsurları	8
1.3.1.Hile Üçgeni Yaklaşımı (Fraud Triangle)	8
1.3.2.Hile Elması Yaklaşımı (Fraud Diamond)	9
1.3.3.Güç Teorisi Yaklaşımı (Theory of Power)	10
1.3.4.Suç Üçgeni Yaklaşımı (Crime Triangle)	11
1.3.5.Spesifik Olarak Suistimal Hilesi Unsurlarının Değerlendirilmesi	12
1.3.6.Suistimal Üçgeni (Corruption and Abuse Triangle)	14
1.4.Suistimal Türleri	15
1.4.1.Yolsuzluk	16
1.4.2.Sahtekârlık	18
1.4.3.Rüşvet	20
1.4.4.Dolandırıcılık	23
1.4.5.Kara Para Aklama	26
1.4.6.Yasal Olmayan Hediyeler, Çıkar Çatışmaları ve Ekonomik Zorbalıklar ..	29
1.4.7.Dijital Suistimaller	32

1.5.Suistimal ve Hile İlişkisi	34
1.6. Suistimal ve Etik veya Ahlâk Dışı Davranış İlişkisi	37
1.7.Suistimalin Nedenleri	39
1.8.Suistimalin Etkileri.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

SUİSTİMAL DENETİMİ

2.1.Denetimde Suistimal Olgusu.....	46
2.1.1.Suistimal Denetimi ve Bağımsız Denetim İlişkisi	48
2.1.2.Suistimal Denetimi ve İç Denetim İlişkisi	50
2.1.3.Suistimal Denetimi ve Kamu Denetimi İlişkisi.....	52
2.1.4.Suistimal Denetimi ve Hile Denetimi İlişkisi	54
2.2.Suistimal Riski ve Yönetimi	56
2.2.1.Suistimal Risklerinin Finansal Risklerle İlişkisi	57
2.2.2.Suistimal Risklerinin Finansal Olmayan Risklerle İlişkisi	58
2.3.Suistimal Riski Belirtileri (Kırmızı Bayraklar).....	60
2.3.1.Davranışsal Risk Belirtileri	61
2.3.2.Operasyonel Risk Belirtileri.....	63
2.4.İşletmelerde Suistimal Yapan Kişilerin Profilleri	66
2.5.İşletmelerde Suistimalin Tarafları ve Suistimal Kurbanları.....	69
2.6.Suistimal Önleme Prosedürleri.....	71
2.6.1.Bilgisayar Destekli Denetim Teknikleri (BDDT)	71
2.6.2. Veri Analizi ve Analitik Yaklaşımlar.....	72
2.6.3.İç Denetim	73
2.6.4.İç Kontrollerden Ayrı Şekilde Suistimal Önleme ve Tespiti için Çalışan Kontroller ve Arka Plan Uygulamaları	74
2.6.5.Suistimal Eylemini Caydırıcı Önlem, Ceza ve Uygulamalar.....	75
2.6.6.Etik Kodlar	76
2.6.7.Suistimal Riski Belirtilerinin (Kırmızı Bayrakların) Analizi ve Takibi....	77
2.6.8.İhbar veya Etik Hatlarının Kurulması	77
2.6.9.Suistimal Farkındalık Eğitimleri	78

2.6.10.Adli Muhasebe ve Adli Bilişim Uygulamaları.....	79
2.6.11.Denetim Senaryoları.....	79
2.6.12.Dijital Yöntemler.....	80
2.7.Suistimal İnceleyicilerinin Suistimal Denetimindeki Rolü ve Önemi	81
2.8.İşletmelerde Suistimalin Zararları ve Suistimal Denetiminin Önemi	82
2.9.Hukuki Düzenlemeler ve Denetim Mevzuatı Çerçevesinde Suistimal Denetimi	84
2.9.1.Hukuki Düzenlemeler Çerçevesinde Suistimal Denetimi	84
2.9.1.1.Türk Ceza Kanunu (TCK) Çerçevesinde Suistimal Denetimi	84
2.9.1.2.Türk Ticaret Kanunu (TTK) ve Sermaye Piyasası Kanunu (SPK) Çerçevesinde Suistimal Denetimi	85
2.9.2.Denetim Mevzuatı Çerçevesinde Suistimal Denetimi	87
2.9.2.1.Bağımsız Denetim Standartları Çerçevesinde Suistimal Denetimi....	87
2.9.2.2.İç Denetim Standartları Çerçevesinde Suistimal Denetimi.....	91
2.10.Suistimal Denetimine Alternatif Yaklaşımlar	93
2.10.1.Adli Muhasebe	93
2.10.2.Hile Denetimi	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUİSTİMAL AÇISINDAN SİGORTA İşLETMELERİ

3.1.Sigorta İşletmelerinde Suistimal Olgusu ve Tarafları	99
3.2.Sigorta İşletmelerinde Görülen Suistimal Türleri	104
3.2.1.Acenta ve Broker Suistimalleri	106
3.2.2.Sigortalama Uygunsuzlukları	106
3.2.3.Araç Sigortası Suistimalleri	107
3.2.4.Varlık Sigortası Suistimalleri	107
3.2.5.Hayat Sigortası Suistimalleri.....	108
3.2.6.Sorumluluk Sigortası Suistimalleri	108
3.2.7.Sağlık Sigortası Suistimalleri	108
3.2.8.Sigorta Tazminatı Suistimalleri.....	108

3.3.Sigorta İşletmelerinde Suistimalin Nedenleri ve Hile Üçgeni Açısından Değerlendirilmesi.....	109
3.4.Sigorta İşletmelerinde Suistimal Belirtileri (Kırmızı Bayraklar).....	113
3.5.Sigorta İşletmelerinde Görülen Suistimalin Önlenmesine Yönelik Yasal Düzenlemeler	117
3.6.Sigorta İşletmelerinde Suistimal Sorunu ve Maliyeti	118

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İŞLETMELERDE SUİSTİMAL VAK'ALARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

4.1.Sigorta İşletmelerine Ait Faaliyet Raporlarının İçerik Analizi ile Suistimal Farkındalığının Araştırılması	121
4.1.1.Araştırmanın Amacı	121
4.1.2.Araştırmanın Metodolojisi	122
4.1.3.Araştırmanın Kapsamı ve Veriler	122
4.1.4.Verilerin Analizi ve Bulgular	124
4.1.5.Araştırmanın Sonuçları ve Değerlendirilmesi.....	128
4.2.Sigorta İşletmelerinde Suistimale Konu Hasarlarla İlgili Örnek Vak'a Analizleri	133
4.2.1. Vak'a Analizi 1	134
4.2.1.1. Vak'a Analizi Yapılan Sigorta İşletmesi Hakkında Genel Bilgiler	134
4.2.1.2. Suistimale Konu Vak'a	134
4.2.1.3. Suistimale Konu Vak'a'nın Analizi	135
4.2.2. Vak'a Analizi 2	139
4.2.2.1. Vak'a Analizi Yapılan Sigorta İşletmesi Hakkında Genel Bilgiler	139
4.2.2.2. Suistimale Konu Vak'a	139
4.2.2.3. Suistimale Konu Vak'a'nın Analizi	140
4.2.3. Vak'a Analizi 3	145
4.2.3.1. Vak'a Analizi Yapılan Sigorta İşletmesi Hakkında Genel Bilgiler	145
4.2.3.2. Suistimale Konu Vak'a	145
4.2.3.3. Suistimale Konu Vak'a'nın Analizi	146

4.2.4. Vak’a Analizi 4	150
4.2.4.1. Vak’a Analizi Yapılan Sigorta İşletmesi Hakkında Genel Bilgiler	150
4.2.4.2. Suistimale Konu Vak’a	150
4.2.4.3. Suistimale Konu Vak’anın Analizi	151
4.2.5. Vak’a Analizi 5	154
4.2.5.1. Vak’a Analizi Yapılan Sigorta İşletmesi Hakkında Genel Bilgiler	154
4.2.5.2. Suistimale Konu Vak’a	155
4.2.5.3. Suistimale Konu Vak’anın Analizi	157
4.3. Sigorta İşletmelerinin Bağımsız Denetimini Yapan Bir Bağımsız Denetim Şirketi ile Görüşme ve Suistimal Risklerinin Değerlendirilmesi	160
4.3.1. Araştırmanın Amacı	160
4.3.2. Araştırmanın Metodolojisi	161
4.3.3. Araştırmanın Kapsamı ve Veriler	161
4.3.4. Araştırmanın Sonuçları ve Değerlendirilmesi	170
4.4. Araştırma Bulguları Doğrultusunda Suistimali Önlemek İçin Geliştirilen İç Kontrol Politika ve Prosedürleri ile Denetim Mekanizmaları Önerileri	177
SONUÇ	183
KAYNAKÇA	188
ÖZGEÇMİŞ	217

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo- 1: Faaliyet Raporu Bölümleri ve Suistimal Konusunun İçeriği.....	131
Tablo- 2 : Suistimal Risk Tablosu.....	159

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil- 1: Hile Üçgeni ve Suç Üçgeni Haritası.....	12
Şekil- 2: Suistimal Üçgeni	15
Şekil- 3: Nakit Rüşvet Döngüsü	22
Şekil- 4: ACFE Hile Ağacı	35
Şekil- 5: Suistimal Riski Yönetim Süreci Şeması	59
Şekil- 6: ACFE Sigorta İşletmesine Karşı Düzenlenen Hileler Sınıflandırması	100
Şekil- 7: ACFE Sigortalıya Ve Sigorta Yararlanıcılarına Karşı Düzenlenen Hileler Sınıflandırması	101
Şekil- 8: Sigorta Suistimallerinin Tarafları.....	103

KISALTMALAR LİSTESİ

A.G.E	: Adı Geçen Eser
ACFE	: Uluslararası Hile İnceleyicileri Derneği
AICPA	: Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Derneği
BPI	: Rüşvet Verenler Endeksi
CFE	: Sertifikalı Hile İnceleyicisi
CPI	: Yolsuzluk Algı Endeksi
GCB	: Küresel Yolsuzluk Barometresi
GTAG	: Global Teknoloji Denetim Rehberi
IFAC	: Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu
IIA	: Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü
ISACA	: Bilgi Sistemleri Denetimi ve Kontrol Kurumu
KGK	: Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
PwC	: PricewaterhouseCoopers Denetim Şirketi
SAS	: Denetim Standartları Açıklamaları
SBM	: Sigorta Bilgi ve Gözetim Merkezi
SİSEB	: Sigorta Sahteciliklerini Engelleme Bürosu
SPK	: Sermaye Piyasası Kanunu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TEİD	: Türkiye Etik ve İtibar Derneği
TI	: Uluslararası Şeffaflık Derneği
TİDE	: Türkiye İç Denetim Enstitüsü
TSB	: Türkiye Sigorta Birliği
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
TÜRMOB	: Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği
VUK	: Vergi Usul Kanunu

GİRİŞ

Günümüzde işletmeler faaliyetlerini sürdürürken sahtekârlık, yolsuzluk, rüşvet, kara para aklama, dolandırıcılık, usulsüzlük, görevin veya yetkinin kötüye kullanımı, etik kuralların ihlâli vb. gibi çok çeşitli suistimal olayları ile karşı karşıya kalmaktadır. Suistimal olaylarının işletmelerde yol açtığı finansal kayıplar hem Türkiye’de hem de Dünya’da her geçen gün ciddi oranda artış göstermektedir. Bununla birlikte suistimalin işletmelerde yol açtığı zararlar sadece finansal zararlar ile sınırlı kalmayıp itibar kaybı, marka değer kaybı, müşteri kaybı vb. gibi birtakım finansal olmayan zararlara da neden olmaktadır.

İşletmelerin faaliyet konularının genişlemesi ile birlikte işlem hacimlerinin artması, bilgi işlem teknolojilerinin gelişmesi ve operasyonel süreçlerinin karmaşıklaşması ise işletmelerin suistimale maruz kalma riskini ve gerçekleşen suistimal olaylarının yol açacağı finansal zararları arttırmaktadır. Böyle bir atmosferde suistimal olaylarının önlenmesi, kontrol altına alınması, ortaya çıkartılması işletmelerin sürdürülebilirliği açısından ciddi önem taşımaktadır. İşletmelerin suistimal ile mücadele edebilmesi ve suistimal olaylarının önüne geçebilmesi için suistimal denetimi bir gerekliliktir. Suistimal olaylarının önlenmesi, ortaya çıkartılması, suistimal riskinin değerlendirilmesi, suistimale karşı güçlü bir iç kontrol yapısının oluşturulması ile işletme içi ve dışı işlem ve süreçlerin suistimal açısından analiz edilmesi ancak etkin bir suistimal denetimi ile mümkün olabilecektir.

Bu çalışmada suistimal konusu, denetim bilimi açısından incelenmiş ve işletmelerde suistimal olgusu, suistimal türleri, suistimal unsurları, suistimal denetimi, suistimal belirtileri, suistimal riskleri, suistimalin yol açtığı finansal ve finansal olmayan zararlar, suistimalin önlenmesi konuları detaylı olarak incelenmiştir. Çalışmanın uygulama kısmı suistimal vak’alarının yaygın görüldüğü sigorta işletmeleriyle sınırlandırılmıştır.

Çalışmada temel hile türlerinden biri olan suistimal ve hile denetimi kapsamı içerisinde yer alan suistimal denetimi kavramlarından hareketle işletmelerde en büyük finansal kayıplarına neden olan suistimal vak’alarını önlemede suistimal denetiminin etkisinin değerlendirilmesi ve bu konuda farkındalık kazandırılması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, suistimal kavramı tanımlanmış, suistimal türleri, suistimalin özellikleri, suistimal unsurları, suistimal ve hile ilişkisi ve suistimalin işletmelerdeki etkisi gibi suistimal kavramının temel konuları hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, suistimal denetimi, suistimal denetiminin bağımsız denetim, iç denetim ve hile denetimi ile ilişkisi, suistimal riski, suistimal riski belirtileri, suistimal önleme prosedürleri, suistimal inceleyicilerinin suistimal denetimindeki rolü konularına yer verilerek çalışmanın temelini oluşturacak şekilde denetimde suistimal olgusu detaylı olarak açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde, sigorta işletmelerinde suistimal türleri, suistimal tarafları, suistimalin nedenleri, suistimal belirtileri, suistimal önleyici yasal düzenlemeler, suistimal sorunu ve maliyeti konuları incelenerek spesifik olarak sigorta işletmelerinde suistimal olgusu değerlendirilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde, araştırma konusunu oluşturan sigorta işletmelerinde suistimal olgusuna yönelik içerik analizine, vak'a analizine ve derinlemesine mülakat çalışmasına yer verilmiştir. Yapılan çalışmaların sonuçlarına göre sigorta işletmelerinde görülen suistimal türlerine, suistimal belirtilerine (kırmızı bayraklara), suistimali önlemeye yönelik oluşturulan kontrol, politika ve prosedürleri ile denetim çalışmalarına yönelik bilgiler paylaşılmıştır. Araştırmanın sonuç kısmında ise işletmelerde suistimali önlemek için geliştirilen iç kontrol politika ve prosedürleri ile denetim mekanizmalarına yönelik önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SUİSTİMAL KAVRAMI

Günümüzde yaşanan muhasebe hilelerinin ortaya çıkardığı skandallar nedeniyle işletmelerin finansal kayıpları her geçen gün artmaktadır. Muhasebe hilelerinin neden olduğu bu skandallar içerisinde suistimal olayları veya suistimal içerikli hileler önemli bir yer tutmaktadır. Suistimal olaylarının görünen kadar görünmeyen boyutlarının da olması, bu olayların genellikle ortaya çıkarılmak yerine örtbas edilmeye çalışılması işletmeler için suistimal riskini arttırmaktadır. İşletmelerde suistimalin önlenmesi ve suistimal riskinin azaltılabilmesi dolayısıyla etkin bir suistimal denetiminin sağlanması için öncelikle suistimal kavramının doğasının doğru bir şekilde tanımlanması, dinamiklerinin belirlenmesi, tespit edilmesi, anlaşılması, analiz edilmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanması gerekmektedir.

Bu bölümde çalışmanın esasını oluşturan suistimal kavramına, suistimal kavramının özelliklerine, suistimal kavramının unsurlarına, suistimalin nedenlerine, suistimal türlerine, suistimal ve etik veya ahlâk dışı davranış ilişkisi ile işletmelerde suistimalin etkileri konularına yer verilecektir.

1.1.Suistimal Kavramı

Suistimal kavramı, kelime olarak farklı disiplinlerde farklı şekillerde kullanılabilen bir kavramdır. Kullanım alanı açısından incelendiğinde suistimal kavramının; finansal suistimal, mesleki suistimal, bilgi suistimali, emniyeti suistimal, çocuk suistimali, yaşlıların suistimali, iyi niyetin suistimali, cinsel suistimal, siber suistimal, bilimsel suistimal vb. gibi çok farklı şekillerde kullanıldığı görülmektedir. Bu durum suistimal kavramının finansal, hukuksal, sosyal, ahlaki ve teknolojik olmak üzere çok farklı boyutlarının olduğunu göstermektedir.

Suistimal kavramı hangi alanda kullanılırsa kullanılsın özünde kötüye kullanma ve aldatma eylemi içermektedir. Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde suistimal, “*görev, yetki vb’ni kötüye kullanma*”¹ olarak tanımlanmaktadır. Bir başka

¹ TDK, <https://sozluk.gov.tr/>, 16.09.2019.

tanıma göre suistimal; “yetkilerin, hak ve olanakların, sistemsal açıkların kişisel çıkar sağlamak amacıyla kötüye kullanılmasıdır”.² Başka bir tanımlamada ise suistimal kavramı yolsuzluk kavramı ile eş değer kabul edilmiş ve suistimalin tanımı, görev ve yetkilerin kötüye kullanılması ile birlikte kanun, düzenleme, şirket politikaları ile ahlâki beklentilerin ihlâlini de içerecek şekilde genişletilmiştir.³ Buna göre her suistimal olayı bir tarafın veya tarafların güveninin, eylemi gerçekleştiren kişinin bulunduğu pozisyon, yetki veya görevini kötüye kullanması yoluyla istismar edilmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Suistimaller, kazan-kaybet stratejisine dayalıdır ve her suistimal olayının en az bir kazananı ve bir kaybedeni bulunmaktadır. Suistimali yapan kişi veya kişiler, suistimal yolu ile aldattıkları kişiler üzerinden haksız kazanç veya menfaat sağlar iken suistimal edilen taraf veya taraflar maddi veya manevi zarara uğrarlar. Suistimali yapan kişi veya kişilerin menfaatleri para, mal, hizmet elde etmek, hizmetlere ilişkin ödeme ve yükümlülüklerden kaçınmak, kişisel veya kurumsal avantaj sağlamak şeklindedir ve suistimaller bunun için gerçekleştirilmektedir.⁴ Suistimalin veya suistimal içerikli çeşitli hile olaylarının neden olduğu zararlar ise hukuksal açıdan ekonomik bir suçtur ve görevin kötüye kullanılması suçu kapsamında 5237 sayılı Türk Ceza Kanununa (TCK) tabidir.

Suistimal kavramının ana çerçevesini hile kavramı oluşturmaktadır. Buna göre suistimal, hilenin bir türüdür ve hile kavramına bağlı olarak değerlendirilmelidir. Literatürde suistimal kavramı ile aynı anlamda kullanılan sahtekârlık, yolsuzluk, rüşvet, kara para aklama, dolandırıcılık, usulsüzlük, görevin veya yetkinin kötüye kullanımı, etik kuralların ihlâli vb. gibi olayların tamamı ise suistimal kavramının kapsamı içerisinde ve aynı zamanda birer hile türüdür.

² İlker Durkaya, “Türk Bankacılık Sisteminde Suistimallerin Engellenmesinde İç Denetimin Rolü”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008

³ Çiğdem Gürer, “Şirketlerde Suistimal ve Önlenmesi”, KPMG Türkiye, (Çevrimiçi), <http://www.afyonkarahisartso.org.tr>, 21.09.2019

⁴ Gül Saraçoğlu ve Ali Tuncel, “Suistimal Riski ve Analitik Yaklaşımlar”, Deloitte Türkiye, (Çevrimiçi), <https://tide.org.tr>, 21.09.2019

1.2.Suistimal Kavramının Özellikleri

Suistimalin bir hile türü olması sebebiyle hile kavramının genel özellikleri suistimal kavramı için de geçerlidir. Hile temelde gizli olarak yapılan ve kasıt içeren bir eylemdir ve eylemin sonucunda hile yapan kişinin bir kazanç veya menfaat sağlaması söz konusudur. Birçok hile eylemi önceden planlanarak ve işletme içerisindeki birtakım iç kontrol açıklarından ya da denetim eksikliğinden yararlanılarak güven unsurunun kötüye kullanılması yoluyla gerçekleştirilmektedir.

Hile kavramının yukarıda belirtilen temel özellikleri suistimal kavramı için de geçerlidir. Bununla birlikte bir hile türü olarak suistimalin ayrı olarak sınıflandırılmasında ağır basan bazı karakteristik özellikleri ile diğer hile türlerinden ayrılan yanları da söz konusudur. Bunlardan en önemlisi suistimal içerikli hilelerde etik veya ahlâka uygun olmayan davranış tarafının diğer hile türlerine göre daha ağır basmasıdır. İşletme varlıklarının kötüye kullanılması (hırsızlık/zimmete geçirme) ve hileli finansal raporlama hilelerinde ise suistimal hilelerinden farklı olarak daha çok bu hilelerin neden olduğu ekonomik zararlar ön plana çıkmaktadır. Nitekim ACFE tarafından yayınlanan hile ağacı sınıflandırmasında suistimallerin yolsuzluk ve ahlâki olmayan davranışlar adı altında sınıflandırılması, Etik ve İtibar Derneği (TEİD) ve Uluslararası Şeffaflık Örgütü (TI) kurumlarının, Dünya’da yaşanan pek çok muhasebe hilesinin ortaya çıkardığı skandallara rağmen ağırlıklı olarak suistimal hilelerine yer vermesi suistimal konusunun etik ve ahlâki tarafının ciddi önem taşıdığını göstermektedir. Suistimal türleri içerisinde yer alan; yolsuzluk, sahtekârlık, rüşvet, kara para aklama, dolandırıcılık, usulsüzlük, yasal olmayan hediyeler, çıkar çatışmaları, ekonomik zorbalıklar vb. gibi pek çok suistimal ekonomik bir suç olmasının yanı sıra etik ilkelere ve ahlâki değerlere aykırı birer yüz kızartıcı suç niteliğindedir.

İşletme varlıklarının kötüye kullanılması (hırsızlık/zimmete geçirme) hilesi, hileyi yapan kişinin tek taraflı etkinliği ile gerçekleştirilebilmektedir. Örneğin; hırsızlık yapacak bir kişi işletmenin kasasındaki parayı doğrudan tek başına çalabilmektedir.

Benzer şekilde hileli finansal raporlama da hileyi yapan kişinin tek taraflı eylemi ile gerçekleştirilebilir niteliktedir. Suistimal hileleri ise çoğunlukla hileyi yapan

kişinin tek taraflı etkinliği ile gerçekleştirilememektedir. Bir suistimal olayında genellikle suistimal eyleminde yer alan birden fazla kişinin bulunması gerekmektedir. Suistimal olayları doğası gereği hile kurbanı olan kişinin de etkin olmasını gerektirerek hilekâr tarafından aldatılan veya kandırılan bu kişinin kendi iradesiyle hilekârın faydasına harekette bulunmasını gerektirmektedir.⁵

Suistimal hilelerinin temel karakteristik özellikleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir;⁶

*Suistimaller, genellikle işletmeler tarafından saklanması, örtbas edilmesi veya gizlenmesi sebebiyle anlaşılması kolay ve açık bir konu niteliğine sahip değildir.

*Suistimallerin çoğunda suistimal olayları işletmeler tarafından birtakım endişelerle saklandığı için karanlıkta kalmakta veya izole edilmektedir. Bu durum suistimali yapan kişileri daha da cesaretlendirmektedir.

*Suistimal olayları her an her yerde sessizce meydana gelebilmektedir.

*Suistimal olayları genellikle beklendiği gibi hazır şekilde işletmelerin karşısına çıkmamaktadır. Bu nedenle suistimallerin nasıl gerçekleşeceği, hangi araçların nasıl ve ne şekilde kullanılacağı konusunda ortak bir anlayışa sahip olunması gerekmektedir.

*Suistimal olaylarında demografik bir ayrım bulunmamaktadır. Hem erkek hem de kadın çalışanlar suistimal eylemini gerçekleştirebilmekte veya suistimal kurbanı olabilmektedir.

*Suistimal olaylarının herhangi bir sınırı ya da limiti bulunmamaktadır.

*Suistimal olayları, suistimali yapan kişilerin ya pasif şekilde ya da açıkça işletmenin finansal kaynaklarını kontrol ediyor olmasıyla meydana gelmektedir.

*Suistimallerin etkinliğinde sabotaj büyük bir rol oynamaktadır.

*Suistimallerin neden olduğu etkileri ortadan kaldırmak veya silmek oldukça zor olabilmektedir. Pek çok suistimal olayında suistimalin ortadan kalkmasına rağmen suistimalin finansal ve finansal olmayan etkileri uzun süre devam etmekte ve suistimal kurbanlarının yaşamını ciddi derecede etkilemektedir.

⁵ Durkaya, **a.g.e.**, s.81-82.

⁶ Shannon Thomas LCSW, **Exposing Financial Abuse: When Money is a Weapon**, MAST Publishing House, 2018, pp.2-39.

*Her suistimal olayında suistimali yapan kişiler büyük veya küçük yalanlar söylemektedir. Yalan, suistimalcinin yapacağı suistimalin başlangıç aşamasıdır ve suistimal eylemi yalan üzerine kurulur. Suistimallerin ortaya çıkarılmasına yalanların ortaya çıkarılması ile başlanması gerekmektedir. Bununla birlikte suistimal eyleminde bulunan kişi için gerçek, kendi kafasında yarattığı ve ona uygun hareket ettiği şeydir. Bu yüzden suistimal eyleminde bulunan kişilerin davranışlarını önceden öngörebilecek evrensel bir kılavuz ya da yol gösterici söz konusu değildir. Bu durum ise suistimallerin başlangıç kısmının ortaya çıkartılmasını zorlaştırmaktadır.

*Suistimaller sadece finansal kaynakların kontrolünün veya yetkisinin ele geçirilmesi yoluyla gerçekleştirilmez. Bazı durumlarda suistimal eylemleri suistimali yapan kişi tarafından kontrollü bir şekilde para harcayarak gerçekleştirilir. Bu tür suistimal senaryolarında genellikle kurban, suistimal edilmekten kendini koruyamayacak kadar finansal olarak güçlenme isteği ile meşguldür.

*Suistimal eylemini yapan kişiler, yaptıkları suistimal nedeniyle yarattıkları ortamdan ötürü kendisinin, çevresinin, yakınlarının veya ailesinin toplum tarafından aşağılanmasını umursamazlar.

*Finansal aldatmaca ve suistimaller, diğer insanların kullanılması ve diğer insanların menfaatlerinin umursanmaması şeklinde gerçekleştirilirler.

*Birçok suistimalci, narsist insan yapısına benzer davranış şekilleri gösterir. Dolayısıyla suistimalciler; sadece kendi ihtiyaçlarını, isteklerini, planlarını ve hedeflerini düşünen bir kişilik yapısına sahiptirler.

*Tuzak ve iyi tasarlanmış oyunlar, suistimal olaylarında oldukça etkin bir şekilde işler ve çalışır.

*Suistimal olaylarında suistimali yapan kişilerin genellikle bir suç ortağı vardır ve suç ortağının görevi suistimal yapan kişinin anormal davranışlarını normal gibi göstermektir.

Yukarıda belirtilen temel karakteristik özelliklerden suistimalcilerin narsist insan yapısına benzer davranışlara sahip olması ve sadece kendi ihtiyaçlarını, isteklerini, planlarını ve hedeflerini düşünen bir kişilik yapısı sergilemeleri suistimal hilelerinde diğer hile türlerinden farklı olarak haklı gösterme unsurunun ağırlıklı olarak daha bireysel gerekçeler üzerine kurulduğunu göstermektedir. Oysa ki diğer hile türlerinde bu unsur; “ailemin geçimini sağlamakta zorlanıyordum onun için

yapmıştım,” “kızımın veya oğlumun okul masraflarını karşılamak için yapmıştım”, “işletmenin hedeflerine ulaşabilmesi veya kredi alabilmesi için finansal tablolarını değiştirmiştim” vb. gibi bireysel olmayan gerekçeler de içerebilmektedir.

Suistimal olaylarının yukarıda belirtilen özellikleri sebebiyle her suistimal vak’ası kendi içerisinde değerlendirilmesi gereken spesifik bir yapıya sahiptir.

1.3.Suistimal Kavramının Unsurları

Suistimal kavramının özellikleri bölümünde de değinildiği gibi, suistimalin bir hile türü olması sebebiyle hile kavramının unsurları suistimal kavramı için de aynen geçerlidir. Hile kavramının unsurları literatürde “*hile üçgeni (fraud triangle)*” ve “*hile elması (fraud diamond)*” yaklaşımlarında düzenlenmiştir. Çalışmamızda suistimalin unsurları öncelikle bu iki yaklaşım açısından ele alınmış ardından suistimalin ekonomik bir suç olmasından hareketle konu, hile olgusu prensibinde suç üçgeni yaklaşımı ile ve özünde bir tarafın güç kullanılarak suistimal edilmesi eylemini içermesi sebebiyle de güç teorisi yaklaşımı ile ilişkilendirilmiş daha sonra ise spesifik olarak suistimal olgusuna özgü unsurlara yer verilmiştir.

1.3.1.Hile Üçgeni Yaklaşımı (Fraud Triangle)

Hile üçgeni yaklaşımının temeli, 1953 yılında Dr. Donald Cressey tarafından yapılan ve insanların neden hile yaptığını çözmeye çalışan kriminolojik bir araştırmaya dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre bir hile eyleminin gerçekleşmesi için temelde üç unsurun biraraya gelmesi gerekmektedir. Bunlar; baskı, fırsat (tehdit) ve haklı gösterme (rasyonelleştirme) unsurlarıdır.

Baskı unsuru; kişide stres yaratan veya hile yapma ihtiyacı doğuran bir durumu (örneğin; açgözlülük, yüksek tutarlı borçlar, yatırım kayıpları, çocukların eğitim masrafları vb.), fırsat (tehdit) unsuru; hilenin meydana gelmesindeki veya tetiklenmesindeki temel nedeni, hilenin oluşumuna zemin hazırlayan durumu (örneğin; zayıf iç kontrol sistemi) ve haklı gösterme (rasyonelleştirme) unsuru; yapılanın bir suç olmadığını, suçtan başka bir şey olduğunu doğrulayacak veya hile

yapan kişiyi buna inandıracak bir mazereti (örneğin; bundan hiç kimse zarar görmedi, onlar zaten bana borçluydu vb. gibi) ifade etmektedir.⁷

Hile üçgeni yaklaşımında ortaya konulan üç unsur (baskı, fırsat/tehdit, ve haklı gösterme/rasyonelleştirme) işletmelerde gerçekleşebilecek herhangi bir suistimal olayı için de genel olarak geçerli olabilmektedir.

1.3.2.Hile Elması Yaklaşımı (Fraud Diamond)

Hile elması yaklaşımı, hile üçgeni yaklaşımına getirilen eleştiriler üzerine 2004 yılında Wolfe ve Hermanson tarafından geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Hile elması yaklaşımında hilenin unsuru olarak belirtilen üç unsura (baskı, fırsat/tehdit, ve haklı gösterme/rasyonelleştirme) yeni bir unsur olarak “yetenek unsuru” eklenmiştir. Yetenek unsuru, hile yapan kişinin hile yapabilme konusundaki bilgi, beceri, zeka, iletişim gücü ve kabiliyetini ifade etmektedir.

Wolfe ve Hermanson yetenek unsurunu altı temel bileşen içerisinde ele almıştır. Bunlar; iş pozisyonu (görev tanımı), zeka, kendine güven (ego), ikna etme kabiliyeti, yalan söyleme kabiliyeti ve başarılı stres (kriz) yönetimidir.⁸ Hile elması yaklaşımını işletmelerde gerçekleşen suistimal olaylarına uyguladığımızda suistimalcinin suistimali yaparken suistimal dürtüsü, suistimali yapabilecek bir ortam ve suistimal gerekçesine ek olarak bu unsurların etkisiyle gerçekleştireceği ve suistimali yapabilmek için belli bir kapasiteye sahip olması gerektiği açıktır. Nitekim suistimalci tarafından işletme içerisinde uzun süre sessizce ve başarılı bir şekilde yürütülen suistimal olaylarının arkasında suistimalci tarafından zekice kurulmuş senaryolar, taktikler ve oyunlar yatmaktadır ve ortaya çıkan suistimal olaylarının pek çoğunun ortaya çıkarılamamış tarafları da bulunmaktadır. Tüm bunlar suistimalcinin suistimal yapabilme kapasitesinin yani yetenek unsurunun önemini göstermektedir.

Hile elması yaklaşımının ortaya çıkış amacını hile üçgeni yaklaşımının eksik yanlarını tamamlamak oluşturmuştur. Hile üçgeni yaklaşımı hile olgusuna sadece hilekârın tarafından bakmaktadır. Hile üçgeninde yer alan iki unsurdan baskı ve

⁷ Mohammed Riaz Azam, “Theory Application: Why People Commit Fraud”, **International Journal of Management, Accounting and Economics**, Vol: 5, No: 1, January 2018, p.58.

⁸ David T.Wolfe, Dana R.Hermanson, “The Fraud Diamond : Considering The Four Elements of Fraud”, **The CPA Journal**, December 2004, pp.39-40.

rasyonalizasyon unsurları genellikle gözlemlenemez niteliktedir ve daha iyi organize olmuş hilekârların daha iyi senaryolar kurmaları dolayısıyla denetçi ya da hile karşıtı profesyonelleri atlatmaları durumunda hilekârın davranışlarını tam olarak açıklayamamaktadır. Tüm bu özellikler hile üçgeni yaklaşımının eksik taraflarını oluşturmaktadır ve yaklaşım bu yönleriyle eleştirilmektedir.

Hile elması yaklaşımının hile olgusuna en büyük katkılarından biri hile üçgeni yaklaşımındaki baskı ve rasyonalizasyon unsurlarına kıyasla daha gözlemlenebilir olan yetenek unsurunu, hile unsurlarına eklemesi olmuştur. Yetenek unsuru ile hile yapan kişinin daha iyi anlaşılması sağlanmış böylelikle denetçiler vb. gibi hile karşıtı profesyonellerin konusunda uzman hilekârlara karşı daha iyi mücadele verebilmesine katkı sağlanmıştır.⁹

1.3.3.Güç Teorisi Yaklaşımı (Theory of Power)

Güç teorisi yaklaşımı, 1959 yılında John French ve Bertram Raven tarafından geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Güç teorisine göre bir kimsenin diğer kişi üzerinde sahip olabileceği güç, beş farklı kategoride sınıflandırılmıştır. Gücü kullanan kişi A, üzerinde güç kullanılan kişi B olmak üzere söz konusu kategoriler aşağıdakilerden oluşmaktadır ;¹⁰

- 1) A'nın B'ye fayda (kazanç, menfaat vb.) sağlama yeteneği
- 2) Eğer B, A'nın isteklerini yerine getirmezse A'nın B'yi cezalandırabilme gücü
- 3) A'nın sahip olduğu spesifik bilgi veya uzmanlık
- 4) A'nın B'ye istediğini yaptırma konusunda emretme hakkı
- 5) B'nin A ile benzerliği ve bağlantısı

Yukarıdaki güç kategorilerinden birinci kategori; ödüllendirici gücü, ikinci kategori; zorlayıcı gücü, üçüncü kategori; uzmanlık gücünü, dördüncü kategori; yasal gücü ve beşinci kategori; benzerlik gücünü temsil etmektedir.

⁹ Jack W.Dorminey, Arron Scott Fleming, Mary-Jo Kranacher and Richard A.Riley, "Beyond the Fraud Triangle: Enhancing Deterrence of Economic Crimes", **The CPA Journal**, July 2010, pp.18-20.

¹⁰Azam, **a.g.e.**, s.59.

Güç teorisinin hile olgusu ile ilişkisini; bu teorinin bir kişinin hilenin yapılması veya hilenin içinde yer alınması konusunda diğer kişiyi gücünü kullanarak nasıl etkileyebileceğini açıklaması oluşturmaktadır. Nitekim suistimal hilelerinin büyük kısmı tek taraflı yapılan hileler şeklinde değil, aksine üzerinde güç kullanılan bir kişinin suistimalin yapılması konusunda kışkırtılması, motive edilmesi veya etkilenmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Örneğin suistimal türlerinden rüşvet hilelerinde suistimali yapan kişi, suistimali yaptırmak için hedef kişiye ödül, hediye, kazanç vb. teklif etmekte yani ödüllendirici gücü, çıkar çatışması hilelerinde aynı organizasyon içerisinde benzer unsurlardan şikayet eden çalışanların olması sebebiyle benzerlik ve bağlantı gücü, ekonomik zorbalıklar şeklinde görülen hilelerde ise genellikle yasal güç kullanılmaktadır.

1.3.4.Suç Üçgeni Yaklaşımı (Crime Triangle)

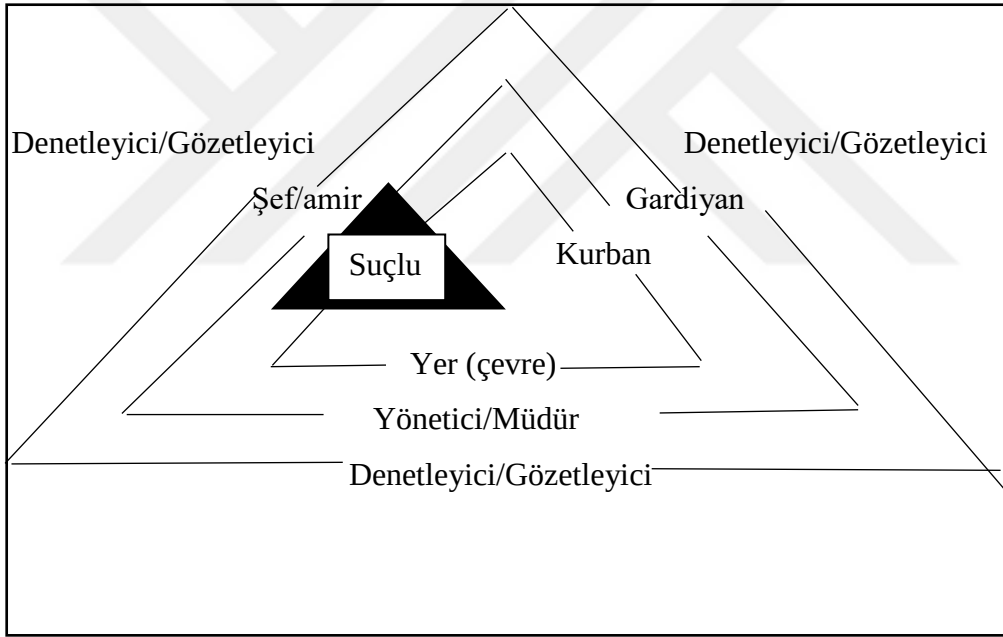
2008 yılında Wortley ve Mazerolle tarafından geliştirilen suç üçgeni yaklaşımına göre; her suç, insanlar ile içinde bulundukları durumlar veya ortamlar arasındaki etkileşimlerin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşıma göre bir suçun ortaya çıkışı için üç temel unsurun bir araya gelmesi gerekmektedir. Bunlar; suçu işleme konusunda motive bir kişi, uygun zamanda uygun yerde bulunan uygun bir hedef (kurban) ve söz konusu yerde yetkin bir koruyucu ya da gözetleyici yokluğudur. Buna göre suç işleme konusunda motive kişi yani; suçlu uygun yerde ve zamanda korumadan yoksun kurban ile karşılaştığında suç eylemi gerçekleşmektedir.¹¹

Hilenin de bir suç olmasından hareketle suç üçgeni, hile üçgeni ile ilişkilendirilebilmektedir. Buna göre suç üçgenini hile olgusuna uyarladığımızda hilenin unsurlarına hilenin ortaya çıkışına etki eden hilenin gerçekleştiği uygun ortam (çevre) ve hile kurbanı ile hile işbirlikçisi de eklenmektedir. Buna göre yalnızca hilekâr değil hilenin yapıldığı çevrede bulunan üçüncü taraflar da hilenin gerçekleştirilmesinde veya önlenmesinde önemli bir rol oynayabilmektedir. Ayrıca kurbanın içinde bulunduğu koşullar, uygun bir hedef olup olmadığı da hilenin gerçekleşip gerçekleşmemesinde etkin bir rol oynayabilmektedir.

¹¹ Grace Mui, Jenniefer Mailley, “A Tale of Two Triangles : Comparing the Fraud Triangle with Criminology’s Crime Triangle”, **Accounting Research Journal**, Vol. 28, No: 1, 2015, pp.46-48.

Hile üçgeni yaklaşımı hilenin ortaya çıkışını, suç üçgeni yaklaşımı ise suçun ortaya çıkışını açıklamaktadır. Hile üçgeninde daha çok hilekâra yönelik dar bir bakış açısıyla ve baskı-fırsat-rasyonalizasyon olmak üzere üç unsurdan hareketle hilenin neden meydana geldiği sınırlı bir çerçeve içinde açıklanmaya çalışılmaktadır. Suç üçgeninde ise bir insan davranışı olarak suç daha geniş bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bu yaklaşımda suç, suçu işleyen kişi, kurban, suçun işlendiği yer (çevre), suçu işleyen kişinin yöneticisi, suçu işleyen kişinin yöneticisini denetleyen kişi olmak üzere birçok taraf dikkate alınarak ve analiz edilerek kapsamlı olarak incelenir. Suç üçgeni ve hile üçgeni arasındaki ilişki Şekil-1 yardımı ile gösterilmeye çalışılmıştır.

Şekil- 1: Hile Üçgeni ve Suç Üçgeni Haritası

Kaynak: Grace Mui and Jennifer Mailley, “A Tale Of Two Triangles: Comparing The Fraud Triangle With Criminology’s Crime Triangle”, **Accounting Research Journal**, Vol: 28, No: 1, 2015, s.55.

1.3.5.Spesifik Olarak Suistimal Hilesi Unsurlarının Değerlendirilmesi

Suistimal hileleri özünde bir veya birkaç tarafın suistimal edilmesine dayalı olarak gerçekleştirilen ve suistimalci tarafından haksız bir kazanç ya da menfaat sağlamak amacıyla görev, yetki veya gücün kötüye kullanılması böylelikle kurbanın güveninin istismar edilerek zarara uğratılması eylemini içeren hilelerdir.

Hile üçgeni ve hile elması yaklaşımında belirtilen hile unsurlarının (baskı, fırsat, haklı gösterme ve yetenek), suistimal hileleri için de genel olarak geçerli olduğu söylenebilir. Ancak suistimal hilelerinin doğası gereği bu unsurların kapsamını genişletmek ve güç teorisi ile suç üçgeni teorisinin suistimal hileleri ile olan ilişkisini dikkate alarak bu unsurlara yeni unsurlar eklemek suistimal hilelerinin nasıl ortaya çıktığını anlamak açısından daha doğru bir çerçeve sağlayacaktır.

Buna göre baskı, fırsat ve haklı gösterme unsurları suistimal hileleri için de aynı kalırken, yetenek unsurunu güç teorisinin hile ile olan ilişkisini dikkate alarak “yetenek ve güç” olarak genişletmek daha doğru olacaktır. Güç teorisi başlığı altında değinildiği üzere pek çok suistimal hilesi suistimalci tarafından suistimal edilen kişi veya suistimale ortak edilecek kişi yani işbirlikçi üzerinde güç kullanılması ile gerçekleştirilmektedir.

Güç unsuruna ek olarak suistimalin hırsızlık vb. hileler gibi tek taraflı bir irade ile gerçekleştirilebilen bir eylem olmaması, mutlaka başka bir tarafın iradesinin suistimal edilmesini içermesi sebebiyle suistimalin unsurlarına, suç üçgeninde yer alan bir unsur olarak kurban unsurunun da eklenmesi gerekmektedir.

Bilindiği üzere klasik hile üçgeni yaklaşımındaki fırsat unsuru, suistimale uygun ortam veya suistimale zemin hazırlayan ortam (zayıf iç kontroller, zayıf bir kurumsal kültür, denetim yetersizliği vb.) tanımını belli ölçüde karşılamaktadır, ancak suistimal olaylarının doğası gereği bu unsuru suç üçgeni yaklaşımında belirtilen suistimal suçunun işlenmesine uygun yer ve zaman olarak genişletilmesi denetim mekanizmasının ise ayrı bir unsur olarak eklenmesi daha faydalı olacaktır.

Ayrıca suç üçgeninin hile üçgenine uyarlanışında işbirlikçi kişinin (suistimalin içine dahil edilen kişi veya kişiler ile) de suistimalin unsurlarına eklenmesi gerekecektir. Nitekim suistimal olaylarının ortaya çıkışında suistimalci tarafından etki altına alınan üçüncü kişilerin önemli bir rolü bulunmaktadır.

Suistimal olaylarının gerçekleşmesi için suistimalci dışındaki unsurlar önemli bir faktör grubu olmakla birlikte suistimali yapan suistimalcinin kişilik yapısı da suistimal olaylarının gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesinde kilit bir rol oynamaktadır. Uygun dış unsurlar, narsist bir kişilik yapısı ve etik veya ahlâki değer eksikliği ile eşleştğinde suistimalin gerçekleşmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Tüm suistimal olaylarının bir veya birkaç kişinin güveninin istismar edilmesine dayalı olması ve bir kural ihlâli içermesi sebebiyle güven ve kural ihlâli unsurlarının da ayrı birer unsur olarak mutlaka suistimal unsurları arasında yer alması gerektiği belirtilebilir. Suistimal hilelerine ilişkin olarak, hile alanında geliştirilen ilgili teori ve yaklaşımlar ile yukarıdaki tüm açıklamalar doğrultusunda suistimalin unsurlarını aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz;

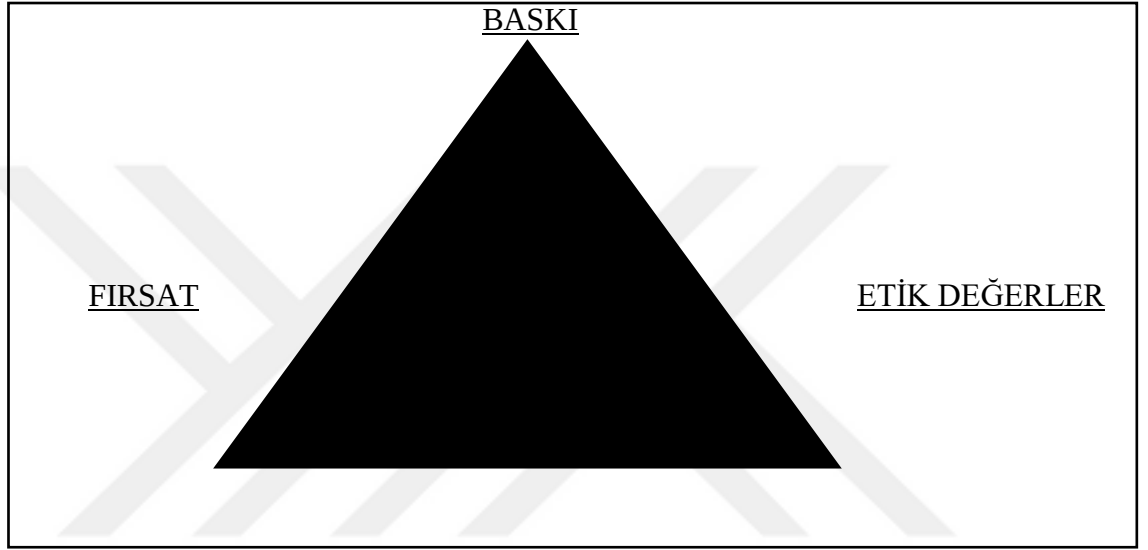
- Baskı,
- Fırsat,
- Haklı gösterme,
- Güven,
- Kural ihlâli,
- Yetenek ve güç
- Ego veya narsist kişilik yapısı,
- Etik veya ahlâki değer eksikliği,
- Kurban (*Suistimal edilmeye uygun koşullar altında bulunan kişi veya kişiler*),
- Suistimale uygun ortam/ çevre (*yer ve zaman açısından*),
- İşbirlikçiler ve ilgili üçüncü taraflar (*suistimalin içine dahil edilen kişi veya kişiler ile suistimalin ortaya çıkışında veya önlenmesinde etkili olan işletme tarafları*),
- Denetim veya gözetim eksikliği.

1.3.6.Suistimal Üçgeni (Corruption and Abuse Triangle)

Hile kavramı ve hile unsurlarına yönelik hile üçgeni teorisi ile suistimallerin yukarıda açıklanan spesifik özellikleri dikkate alındığında suistimal üçgeninde hile üçgeninde yer alan haklı gösterme unsurunun yerini etik değerler almaktadır. Bunun en önemli sebebi, suistimallerin içerikleri gereği yüz kızartıcı suç niteliğinde olması ve temelde suistimalcinin etik veya uyum tanımının farklılığı ile etik ilke algısının olmamasından veya düşük düzeyde olmasından kaynaklanmasıdır. Nitekim suistimal olaylarının sebeplerini çoğunlukla işletme çalışanlarının kötü davranışta bulunma eğilimleri ile etik ve ahlâki değer eksiklikleri oluşturmaktadır. Bu yüzden yolsuzluk, rüşvet vb. suistimal türlerinin önlenmesinde de suistimalcinin yeteneğinden çok etik

ilke ve değer eksikliğinin incelenerek araştırılmasının ve bu konudaki eksikliklerin giderilmeye çalışılmasının, suistimal ile mücadelede daha etkin bir yöntem olabileceği söylenbilir. Buna göre suistimal geni şekil-2 yardımı ile aşağıdaki şekilde gösterilebilir;

şekil- 2: Suistimal geni

Kaynak: Dominic Peltier-Rivest, “A Model for Preventing Corruption”, **Journal of Financial Crime**, Vol: 25, No:2, 2018, s.553.

1.4.Suistimal Türleri

Suistimal, kullanım alanına bağlı olarak farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Çalışmamızda suistimal kavramı denetim bilimi açısından incelendiğinden işletmelerde gerçekleşen finansal içerikli suistimal olayları üzerine odaklanılmış ve suistimal türleri temel hile türlerinden yolsuzluk ve ahlâki olmayan davranışlar kapsamında olacak şekilde yolsuzluk, sahtekârlık, rüşvet, kara para aklama, dolandırıcılık, usulsüzlük, yasal olmayan hediyeler, çıkar çatışmaları, ekonomik zorbalıklar ve dijital suistimaller şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu kapsamda tüm suistimal türleri, muhasebe hilesi olması yönüyle değerlendirilmiştir.

1.4.1.Yolsuzluk

Yolsuzluk, kelime anlamı olarak bir görevin, yetkinin veya gücün kötüye kullanılmasını ifade etmektedir. Dünya Bankası tarafından yapılan tanımlamada yolsuzluk; “kamu görevinin özel çıkar sağlamak için kötüye kullanılması” şeklinde ifade edilir iken Birleşmiş Milletler Kalkınma Programında “kamu güç, görev ve yetkisinin rüşvet, irtikâp, kayırmacılık, sahtekârlık ve zimmet yoluyla özel çıkar elde etmek için kötüye kullanılması” şeklinde tanımlanmıştır. Buna göre Birleşmiş Milletler Kalkınma Programında yapılan tanımlamada, görevin kötüye kullanılmasına güç ve yetkinin kötüye kullanılması ifadelerinin de eklendiği ve yolsuzluğun hangi şekillerde (rüşvet, irtikâp, kayırmacılık, sahtekârlık ve zimmet) yapılabileceğinin açıklandığı daha detaylı bir tanımlamaya yer verilmiştir. Bununla birlikte her iki tanımda da kamu ibaresinin vurgulandığı görülmektedir. Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yapılan bu tanımlamalar, yolsuzluğun sadece kamuda yapılan veya görülen bir olgu olduğu yönünde bir algı oluşturmaktadır. Oysa ki yolsuzluk doğası gereği kamu sektörü veya özel sektörde yer alan tüm çalışanlar tarafından yapılabilecek bir hile türüdür. Daha genel açıdan yolsuzluk, *“bir çalışanın işletme faaliyetlerinde işverenin veya bir başkasının hakkını göz ardı ederek gücünü yanlış bir biçimde kendisine veya bir başkasına yarar sağlayacak şekilde kullanması”*¹² şeklinde tanımlanmaktadır.

Yolsuzluk geniş kapsamlı bir kavram olmakla birlikte muhasebe bilimi açısından, muhasebe sisteminin organizasyonunda, muhasebe uygulamalarında, muhasebe işlemlerinin yürütülmesinde ve gerçekleştirilmesinde haksız bir kazanç sağlamak amacıyla yetki veya görevin kötüye kullanılarak etik dışı muhasebe işlemlerinin gerçekleştirilmesini ifade etmektedir.

İşletmelerde yolsuzluk eyleminin gerçekleşmesi için temelde dört unsurun bir araya gelmesi gerekmektedir. Bunlar; işletme içerisindeki kişi veya kişilere verilen ortak yetki, görev ya da güç, yetki, görev ya da güçleri düzenleyen kurallar, kuralların ihlâli ve menfaat (kazanç)-zarar (kayıp) ikilisinden oluşmaktadır.¹³

¹² Nejat Bozkurt, **İşletmelerin Kara Deliği Hile- Çalışan Hileleri**, İstanbul, Alfa Basım Yayın Dağıtım, 1.Basım, 2009, s.73.

¹³ Mahmut Yardımcıoğlu, Nurettin Koca, Yahya Günay ve Hilal Kocamaz, “Yolsuzluk, Muhasebe Hileleri ve Örnekleri”, **KSU İİBF Dergisi**, Temmuz 2014, s.173.

Günümüz iş dünyasında bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler, globalleşme, sermaye dolaşımı, dış ticaretteki ve finansal sistemlerdeki gelişmeler sebebiyle yolsuzluk hileleri ulusal sınırları aşmakta ve yolsuzlukların yol açtığı olumsuz sonuçların kapsamı giderek genişlemektedir.¹⁴ Bu durum işletmeler açısından yolsuzluk riskini arttırmaktadır. Yolsuzluk sebebiyle işletmelerin uğradığı finansal zararlar ciddi rakamlara ulaşmaktadır. Dünya’da yolsuzlukla mücadele konusunda global çapta faaliyet gösteren bir kuruluş olan Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International-TI), yolsuzluk risklerinin ölçümü ve gerçekleşen yolsuzluk olaylarının boyutunun tespiti için CPI (Yolsuzluk Algı Endeksi), BPI (Rüşvet Verenler Endeksi) ve GCB (Küresel Yolsuzluk Barometresi) olmak üzere üç farklı endeks kullanmaktadır.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International-TI) tarafından yayınlanmış olan “2019 Yılı Yolsuzluk Algı Endeksi Raporu”, ciddi sayıda ülkenin yolsuzlukla mücadele konusunda çok az bir gelişme gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır. 180 ülke üzerinde yapılan incelemeye dayalı olarak hazırlanan raporun sonuçlarına göre; yolsuzluk global bir problem olarak tüm Dünya’da ciddi oranda artarken, Türkiye’nin yolsuzluk algı puanı 39 olarak tespit edilmiş ve Türkiye, Dünya sıralamasında gerileyerek 91.sıraya düşmüştür.¹⁵ Söz konusu veriler doğrultusunda Türkiye, 2012 yılına göre yolsuzluk algı puanında önemli bir azalış göstererek 10 puan daha gerilemiştir. Bu durum Türkiye’de yolsuzluk olaylarının giderek arttığını ve yolsuzlukla mücadele konusunda gelişme sağlanamadığını göstermektedir.

2017 yılında yayımlanan GCB (Küresel Yolsuzluk Barometresi) ise genel olarak toplumu oluşturan bireylerin yolsuzluk algısını ve yolsuzluk olayları karşısındaki tutum ve davranışlarını değerlendirmeye yönelik bir endekstir. 2017 yılındaki küresel yolsuzluk barometresi raporu, 119 farklı ülkede, farklı bölge ve kültürlerden 136 yetişkin ile yolsuzluk konusunda yapılan mülakat sonuçlarını

¹⁴ Betül İnam, Simla Güzel ve Dilek Murat, “The Correlation Between Corruption and Socioeconomic Development: An Application For OECD Countries”, **Hacettepe University Journal of Economics and Administrative Sciences**, Vol.37, Issue : 2, 2019, s.327.

¹⁵ Transparency International (TI), Corruption Perception Index (CPI) Report 2019, (Çevrimiçi), <https://www.transparency.org/cpi2019?news/feature/cpi-2019#report>, pp.1-11, 11.04.2020

içermektedir. Rapor sonuçlarına göre Türkiye’de bir kamu hizmetinden yararlanmak için yolsuzluk olayına başvuran kişilerin oranı %15 ile %20 aralığındadır.¹⁶

Her üç rapordaki veriler ve sonuçlar, yolsuzluğu önlemede kamu düzenlemelerinin yetersiz kaldığı, pek çok bireyin kamu hizmetlerinden yararlanmak için yolsuzluk olaylarına karıştığını ve yolsuzluğun Dünya’da giderek daha da önemli bir problem haline dönüştüğünü göstermektedir.

1.4.2.Sahtekârlık

Sahtekârlık, kelime olarak sahte veya yanıltıcı iş ya da işlemler yapılması, sahtekâr ise sahte veya yanıltıcı iş ya da işlemler yapan kişi anlamına gelmektedir. Muhasebe açısından ise sahtekârlık, muhasebede sahte, yanıltıcı veya kasıtlı olarak değiştirilmiş bilgi ve belgelerin düzenlenmesini, gerçekleşmemiş veya gerçek dışı işlemlere ait muhasebe kayıtlarının yapılmasını, finansal bilgi kullanıcılarını yanıltıcı veya yanlış yönlendirici nitelikte muhasebe kayıtlarının yapılmasını, muhasebe kayıtlarının kasıtlı olarak değiştirilmesini, gerçek dışı hesapların oluşturulmasını ve kullanılmasını ifade etmektedir.

Sahtekârlık bir muhasebe hilesidir ve suistimal türleri içerisinde en yaygın görülen hile türlerinden biridir. Sahtekârlık niteliğindeki hileler genellikle muhasebe belgeleri aracılığıyla yapıldığından hile yapan kişiler açısından hile türleri kapsamında çalışan hileleri kategorisine girmektedir ve genellikle işletme çalışanları tarafından yapılmaktadır. Bununla birlikte muhasebe kayıt ve belgeleri işletmelerin finansal tablolarına temel oluşturduğundan bu kapsamdaki hileler dolaylı olarak hileli finansal raporlamaya da zemin hazırlamaktadır.

Muhasebe bilgi ve belgelerinde yapılan sahtekârlıklar temelde iki farklı şekilde gerçekleştirilmektedir. Bunlardan birincisi muhasebede kullanılan bilginin veya belgenin kendisinin gerçek dışı olduğu tam anlamıyla sahte bilgi veya belge kullanımıdır. İkincisi ise bilgi veya belgenin gerçek olup belgede kullanılan ya da gösterilen bilginin yani belgenin içeriğinin gerçek dışı olduğu içeriği sahte belge

¹⁶ Transparency International (TI), People and Corruption: Citizen’s Voices from Around the World, 2017, (Çevrimiçi), https://www.transparency.org/whatwedo/publication/people_and_corruption_citizens_voices_from_around_the_world, pp.2-8., 11.04.2020

düzenlemesidir.¹⁷ Buna göre sahtekârlık kapsamındaki muhasebe hilelerinde muhasebe belgeleri birinci grubu oluşturan “sahte belgeler” ve ikinci grubu oluşturan “yanıltıcı veya yanlış belgeler” olmak üzere iki grupta sınıflandırılabilir. Örneğin; muhasebede sıklıkla kullanılan fatura, sevk irsaliyesi, çek, senet, poliçe, ücret bordroları vb. gibi belgelerin, bu belgelerin düzenlenmesini gerektiren gerçek bir işlem söz konusu olmadan düzenlenmesi sahte belge oluşturulmasına ve sahte bilgi ve belge kullanımı hilesine örnektir.¹⁸ Bu belgelerin düzenlenmesini gerektiren gerçek işlem veya olayların gerçekleşmesi, fakat belgelerde yer alan bilgilerin (tarih, miktar, tutar, açıklama vb. gibi) kasıtlı olarak yanlışlık içermesi durumunda ise yanıltıcı veya yanlış belge kullanımı yoluyla içeriği sahte belge düzenlenmesine dayalı hile eylemi gerçekleşmiş olmaktadır. Örneğin; tarih uyumsuzluklarının bulunduğu orijinali olmayan şüpheli imzalar içeren muhasebe belgeleri veya sahte imza bulunan belgeler, içeriği sahte belge kullanımı açısından bir hile belirtisine işaret etmektedir.¹⁹

Muhasebe sisteminde gerçekleşmemiş veya gerçek dışı işlemlere ait muhasebe kayıtlarının yapılmasını, finansal bilgi kullanıcılarını yanıltıcı veya yanlış yönlendirici nitelikte muhasebe kayıtlarının yapılmasını, muhasebe kayıtlarının kasıtlı olarak değiştirilmesini, gerçek dışı hesapların oluşturulmasını ve kullanılmasını içeren hileler ise temelde gerçek dışı ya da sahte hesapların muhasebe sisteminde yaratılması ve finansal tablolara yansıtılması yoluyla yapılmaktadır. Gerçek dışı, sahte veya yanıltıcı olarak adlandırılan bu hesaplar temelde gerçekte olmayan sahte bir işlemin muhasebeye yansıtılmasına veya gerçekte olan bir işlemin olduğundan farklı bir şekilde muhasebeye yansıtılmasına dayanmaktadır.

Suistimal türlerinden sahtekârlık kapsamına giren hileler, işletmelerde yazar kasa üzerinde yapılan sahtecilik faaliyetleri, hayali satıcılara veya tedarikçilere yapılan ödemeler, hayali alıcılardan veya müşterilerden yapılan tahsilatlar, hayali alıcı, satıcı veya işletme çalışanı yaratma, mal veya hizmet faturaları, bordrolar vb. gibi muhasebe

¹⁷ Serap Açık, “Muhasebede Hata ve Hilelerin Vergi Hukuku Açısından İncelenmesi”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt : 16, Sayı : 3, Eylül 2012, s.357.

¹⁸ Hakan Özçelik, Özlem Nilüfer Karataş Aracı ve Serkan Keskin, “Muhasebe Hata ve Hileleri : Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt : 4, Sayı : 29, 2017, s.203.

¹⁹ Ravan Javarlı, Gafgaz Gahramanlı, “Hata, Yaratıcı Muhasebe, Hile Ayrımı, Muhasebe Hilelerine Karşı Çözüm Önerisi : Enron Skandalı Örneği”, **Ünye İİBF Dergisi**, Cilt : 2, Sayı : 1, Haziran 2018, s.6-7.

belgelerinde yer alan bakiyelerin veya giderlerin şişirilmesi, sahte çek, senet vb. belge düzenleme gibi çok farklı şekillerde görülebilmektedir.

Bu hile türünde genellikle hayali kişiler adına gerçek dışı veya yanıltıcı hesaplar açılmakta ve sonra bu hesaplar uygun hesaplarla karşılaştırılarak kapatılmaktadır. Hesapların açılış amacı belgesiz veya kayıt dışı nitelikteki muhasebe işlemlerini denkleştirmek veya gizlemektir.²⁰ Hayali kişiler adına açılan gerçek dışı hesaplar, belgesiz veya kayıt dışı nitelikteki muhasebe işlemlerini denkleştirmek veya gizlemek amacı dışında işletme yöneticileri ve çalışanları tarafından yapılan yolsuzluk olaylarını ve hilelerini gizlemek, vergi kaçırmak, işletmenin durumunu olduğundan daha iyi göstermek gibi amaçlar için de kullanılmaktadır.²¹ Buna göre gerçek dışı hesaplar kullanılarak yapılan hilelerin; yolsuzluk hileleri, finansal raporlama hileleri ve belge sahtekârlığı yoluyla yapılan hileleri desteklediği ve bu hileleri saklamak için bir araç olarak kullanıldığı sonucuna varılabilir.

Sahtekârlık niteliğindeki suistimal hileleri, yasalar gereğince suçtur. Buna ilişkin yasal düzenlemeler ve yaptırımlar ise Türk Ticaret Kanunu (TTK), Vergi Usul Kanunu (VUK), Sermaye Piyasası Kanunu (SPK) ve TCK düzenlemelerinde ilgili maddeler uyarınca açıklanmaktadır.²²

1.4.3. Rüşvet

Rüşvet, en bilinen ve en yaygın görülen bir suistimal türüdür. İşletmelere etik risk yönetim sistemleri ve uyum süreçleri hakkında global çapta hizmet sunan Navex Global tarafından 2016 ve 2018 yıllarında yayımlanan Etik ve Uyum Raporlarının sonuçları bunu doğrulamaktadır. Her iki raporda da suistimal riskleri suistimal türleri içerisinde ağırlıklı olarak rüşvete vurgu yapacak şekilde “*suistimal ve rüşvet*” adıyla belirtilmiş ve rüşvet, işletmeleri en çok ilgilendiren etik ve uyum riskleri sıralamasında ilk 5 konu arasında yer almıştır. 2016 yılında yayımlanan raporun sonuçlarına göre

²⁰ Ahmet Bayraktar, “Türkiye’de Muhasebe Hileleri Tarihi”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2007, s.27

²¹ Suat Okay, “Muhasebe Hata ve Hilelerinin Meslek Etiği Açısından İncelenmesi”, **Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Karaman, 2011, s.61-62.

²² Şeref Demir, “Muhasebe Hataları ve Hileleri ile Bunlara Dair Yaptırımların Yasal Mevzuat Kapsamında Değerlendirilmesi”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Mart 2014, Cilt : 16, Sayı : 1, s.184-191.

işletmeleri üçüncü taraflara ilişkin olarak en çok tedirgin eden riskler arasında rüşvet, %40'lık oranla ikinci sırada yer almıştır. 2018 yılı raporunda ise işletmeleri ilgilendiren etik ve uyum riskleri arasında rüşvet olaylarının oranı bir önceki rapora göre %40'dan %21'e düşmesine rağmen ilk 5 konu arasındaki yerini korumuştur.²³

Rüşvetle ilgili Rüşvet Verenler Endeksi (BPI) Raporu ise en son 2011 yılında yayımlanmıştır. Rapor, 28 ülke üzerinde yapılan incelemeye dayalı olarak hazırlanmış ve her bir ülkenin rüşvet puanı, 0 ile 10 aralığında puanlandırılmıştır. Raporda özellikle dış kaynaklı rüşvetlerin kamu sektörü üzerinde ciddi önemli etkilerinin olduğu, rüşvet olaylarının farklı sektörlerdeki şirketler arasında benzer sektördeki şirketler veya kamu çalışanları arasında görülen rüşvet olayları kadar sık görülebileceği, rüşvetin en yaygın olarak kamu iş sözleşmelerinde ve inşaat sektöründe görülmesine rağmen tüm sektörlerde de görülebileceği vurgulanmıştır. Raporun sonuçlarına göre; Çin ve Rusya en çok rüşvet verme ihtimali olan ülkelerdir. Türkiye ise 10 üzerinden 7.5 puan alarak 28 ülke arasında 19.sıradadır.²⁴

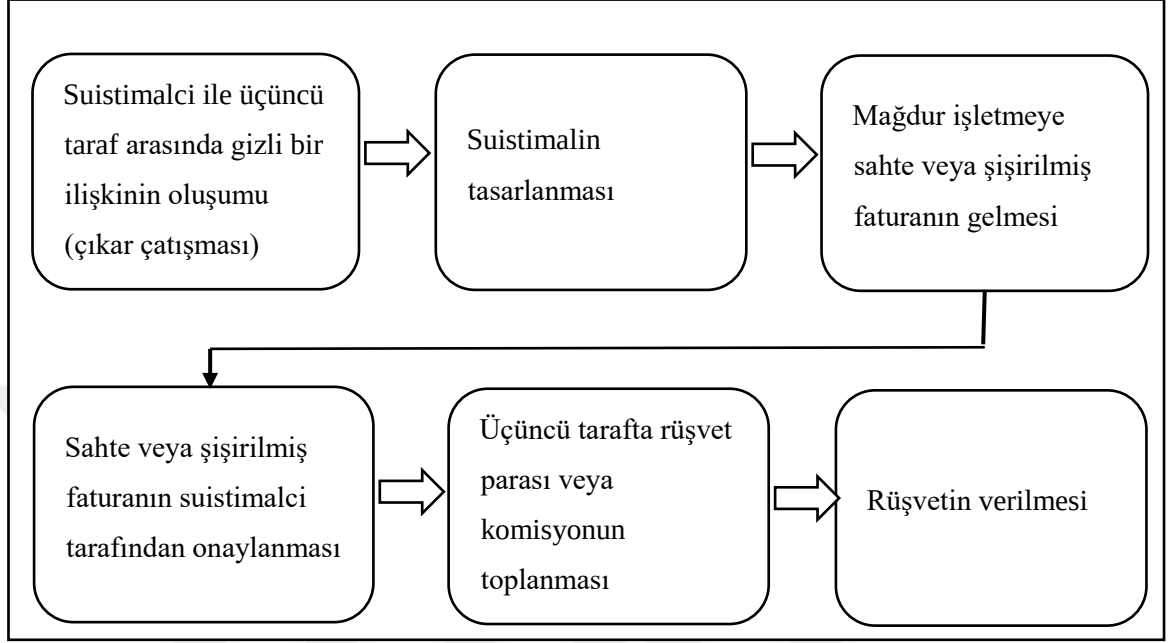
TDK sözlüğünde rüşvet, *“yaptırılmak istenen bir işe ilişkin yasa dışı kolaylık ve çabukluk sağlanması için para veya mal şeklinde sağlanan çıkar”* olarak tanımlanmaktadır.²⁵ Rüşvet eyleminde bir kazanç veya menfaat sağlamak amacıyla bir şeyin verilmesi, teklif edilmesi veya vaat edilmesi ile bir kararın değiştirilmesi söz konusudur. Verilen, teklif edilen veya vaat edilen unsur parasal olabileceği gibi parasal olmayan bir unsur da olabilir. Uygulamada rüşvet denilince akla ilk olarak para karşılığında yapılan eylemler gelmektedir. Parasal nitelikteki yani nakit şeklindeki rüşvet döngüsü, aşağıda Şekil-3 yardımı ile altı aşamalı bir süreç şeklinde gösterilmiştir;

²³ Michael Volkov, Loren Johnson and Tanya Stricker, “2018 Ethics and Compliance Third-Party Risk Management Benchmark Report”, NAVEX Global (Çevrimiçi), <https://www.navexglobal.com/en-gb/resources/benchmarking-reports/2018-ethics-compliance-third-party-risk-management-benchmark-report?RCAssetNumber=4022>, 29.09.2019

²⁴ Transparency International (TI), Bribery Payers Index (BPI) 2011, (Çevrimiçi), https://www.transparency.org/whatwedo/publication/bpi_2011, pp.2-5., 11.04.2020

²⁵ TDK, <https://sozluk.gov.tr/>, (Çevrimiçi), 14.03.2020.

Şekil- 3: Nakit Rüşvet Döngüsü

Kaynak: TEİD, “Uluslararası Etik Zirvesi 2017- Sular Çekildikten Sonra, (Çevrimiçi), http://www.etikzirvesi.com/?page_id=62192, 29.09.2019

Nakit karşılığında olmayan rüşvet eylemleri ise hediyeler, lüks tüketim eşyaları (mücevher, araba, kıyafet vb. gibi), pahalı eğlenceler, ortaklık hakkı, politik katkı, işte terfi, işe alınma, mevki, makam veya statü, ücretsiz seyahat vb. gibi unsurlar karşılığında gerçekleştirilebilmektedir.

Rüşvet, yetki veya gücü elinde bulunduran kişinin yetkisinin veya gücünün haksız ve emeksiz bir karşılığı olarak da nitelendirilebilir. Rüşvet gerçekleştirilirken karar verme yetkisini veya gücünü elinde tutan kişiler bunu farklı şekillerde kullanarak kendileri için bir ranta dönüştürmektedirler.²⁶

Uygulamada rüşvet eylemi; rüşvet veren açısından yasal bir işlemin daha hızlı gerçekleştirilmesi için rüşvet alanın bir çıkar karşılığında görev veya yetkiyi kötüye kullanması ya da rüşvet veren açısından yasal olmayan bir işlemin gerçekleştirilmesi için yine bir çıkar karşılığında rüşvet alanın görev veya yetkiyi kötüye kullanması olmak üzere iki farklı şekilde görülebilmektedir.²⁷

²⁶ Orhan Çoban, “Bir Siyasal Yozlaşma Türü Olarak Rüşvet ve Ekonomik Etkileri”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 20, Mart 2019, s.35.

²⁷ Aslan Tolga Öcal, Mustafa Üstün, “İş Etiği Kapsamında Yolsuzluk ve Rüşvetle Mücadele: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 55, 2006, s.1015-1016.

İşletmelerde rüşvet hileleri, ağırlıklı olarak işletme çalışanları tarafından gerçekleştirilmektedir. Rüşvet alma, en yaygın görülen çalışan hileleri arasında yer almaktadır.²⁸ İşletmelerde satıcı veya tedarikçi sözleşmelerinin süresinin sebepsiz uzaması, tedarikçi yandaşlığının gözlemlenmesi, hileli ihâle veya sözleşmelerin varlığı, karşılıksız hediyelerin varlığı işletme çalışanları tarafından yapılan rüşvet hilesinin en yaygın belirtileridir.²⁹

Rüşvet eylemi, rüşvet veren ve rüşvet alan dahil olmak üzere her iki tarafın da öncekine göre daha memnun olacağı belli bir çıkara dayalı bir iş anlaşması veya düzenlemesi olarak da değerlendirilebilir.³⁰ Rüşvet eylemi kazan-kazan stratejisine dayanan bir eylemdir. Rüşvet yolu ile hem rüşvet veren hem de rüşvet alan taraf bir çıkar veya fayda sağlamaktadır. Karşılıklı fayda ilişkisi söz konusu olduğundan rüşvete dayalı hile eylemlerinin ortaya çıkartılması da, denetlenmesi de diğer suistimal türlerine göre daha zordur.

1.4.4.Dolandırıcılık

Dolandırıcılık en genel haliyle; “başka bir kişi üzerinden haksız kazanç sağlamak amacıyla aldatıcı veya hileli yolların kullanılmasını içeren genel bir davranış şekli” olarak tanımlanabilir.³¹ Muhasebe açısından dolandırıcılık ise muhasebe kayıtlarının, işlem ve uygulamaların haksız bir kazanç sağlamak için başka bir kişiye veya kişilere zarar verecek şekilde bir hile aracı olarak kullanılmasını ifade etmektedir.

Muhasebede gerçekleşebilecek dolandırıcılık olayları; şirket patronlarını referans göstererek veya şirket içi uygulamalar olduğunu iddia ederek işletmenin müşterilerinden kişisel bir kazanç sağlama, haksız para toplama ve fon sağlama, çek, senet gibi belgelerin ciro işlemlerinde hile yaparak bu belgelerin karşılığını gerçek alıcıya ödemek yerine kendi hesabına geçirme, muhasebe hesaplarından kişisel hesaplara para geçirmek amacıyla hile yapma, bilanço makyajlaması ve hisse senedi

²⁸ Gencay Karakaya, “Çalışan Hileleri ve İç Kontrol İlişkisi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı : 330, Mart 2016, s.166.

²⁹ Selin Erol, “Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016, s.32-38

³⁰ Yamin Zeng, Edward Lee and Junsheng Zhang, “Value Relevance of Alleged Corporate Bribery Expenditures Implied by Accounting Information”, **J.Account Public Policy**, Vol.35, 2016, pp.593

³¹ Gökhan Kuloğlu, “Adli Muhasebe Kapsamında Kredi Kartı Dolandırıcılıkları ve Türkiye Örneği”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmış Doktora Tezi, 2007, s.36.

fiyatları ile oynarak şirketin değerini yükseltme, sigorta dolandırıcılıkları, gayrimenkulleri zimmete geçirme vb. şekillerde görülebilmekte ve temelde işletme varlıklarının çalınması ve zimmete geçirilmesine dayanmaktadır. Söz konusu dolandırıcılık olayları bazen bir başka suistimal türü ile kombine bir şekilde de görülebilmektedir. Örneğin, işletmelerde oldukça sık rastlanan çek hilelerinde, çekin imza ve bilgilerinde herhangi bir hile yapılmamasına rağmen çekin ciro işlemi gerçek alıcı yerine sahte bir kişi adına yapılmakta böylelikle gerçek alıcı dolandırılarak çek bedeli hile yapan kişiye ödenmektedir.³² Dolayısıyla bu hilede hem sahtecilik hem dolandırıcılık bir arada gerçekleşmektedir.

Dolandırıcılık hileleri, bir ilişki suistimali niteliğindedir. Bu suistimal türünde işletme çalışanları genellikle kendisine güven duyulan işletme sahip veya sahiplerinin ya da yöneticilerinin ismini kullanarak kendisine haksız bir kazanç sağlamaya çalışmaktadır. Suistimal yapan işletme çalışanı bu ismi kullanarak sağladığı büyük bir kitleden küçük miktarlarda para toplayarak kendine bir fon yaratmaktadır. Suistimalin devamlılığı için ise suistimal ederek kandırdığı kişilere küçük miktarlarda ödeme veya vaad ettiği şeyi yaparak kendisine duyulan güveni korumaya çalışmaktadır.³³ Bu hile türünün en yakın örneklerinden biri 2019 yılında Bursa'daki bir fabrikanın muhasebe departmanında yaşanmıştır. Söz konusu suistimal vak'asında muhasebe departmanında yaklaşık 24 yıldır çalışan suistimalci, kurumun adını kullanarak kurum tarafından kurum çalışanlarına yönelik bir fon uygulaması oluşturulduğunu ve bu fon ile yüksek tutarlı kâr payı ödemelerinin yapılacağını vaat ederek iş adamlarını ve zengin kişileri bu fona katılmaları yönünde ikna etmiştir.³⁴ Bu suistimal vak'asında suistimalcinin, suistimal eylemini kurum içi bir uygulama gibi göstererek kendisine haksız bir kazanç sağladığı yani ilişki suistimali yaptığı açık bir şekilde görülmektedir. Suistimalci, suistimal eylemi boyunca kendisine duyulan güveni ise fona katılan kişilere başlangıçta yüzde 8-10 gibi küçük oranlarda, sonrasında ise yüzde 25-50 gibi büyük oranlarda kâr payı dağıtarak korumaya çalışmıştır. Suistimalci yaptığı bu

³² Hami Aydın, Tolga Ala, "İşletmelerde Yapılan Çek Hileleri: Ortaya Çıkarılması ve Önlenmesi", **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1, s.91.

³³ Ali İhsan Özeroğlu, "Finansal Aldatmaca ve İşletme Hileleri", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 2/2, Haziran 2014, s.185.

³⁴ "Dolandırıcılıkla Suçlanan Muhasebeci Özlem'e 37 Yıl Hapis", **Sözcü Gazetesi**, 23 Ocak Çarşamba 2019, (Çevrimiçi), <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/dolandiricilikla-suclanan-muhasebeci-ozleme-37-yil-hapis-3237007/>, 06.01.2020

dolandırıcılık hilesi ile kendisine yaklaşık 100 milyon dolarlık haksız kazanç sağlamıştır. Suistimalin ortaya çıkışı ise suistimalcinin fona katılım sağlayan kişilere ödeme yapamamaya başlaması ve bu durumdan şüphelenen katılımcıların suistimalciyi ihbar etmesi ile gerçekleşmiştir.

Dolandırıcılık hileleri özünde işletme varlıklarının çalınması ve zimmete geçirilmesi yani hırsızlık eylemi içermekle birlikte sadece hırsızlık şeklinde yapılan hilelerden de farklılık göstermektedir. Hırsızlık sadece işletmenin taşınabilir malları üzerinde yapılırken dolandırıcılık da hem taşınır hem taşınmaz mallar hileli işleme konu olabilmektedir. Benzer şekilde hırsızlık eylemi sadece hileyi yapan kişi tarafından başka bir kişinin aldatılmasına gerek olmadan gerçekleştirilebilirken dolandırıcılık eyleminde hileyi yapan kişi dışında başka bir kişi veya kişilerin aldatılmasıyla eylemin gerçekleşmesi mümkün hale gelmektedir.³⁵ Muhasebe sistemi içerisinde bu tarz eylemler daha çok işletme çalışanları ve yöneticileri tarafından yapılabilmektedir. Bu nedenle dolandırıcılık hileleri işletmelerde hile yapan kişiler açısından yapılan hile türleri sınıflandırmasında, “çalışan hileleri” veya “beyaz yaka hileleri” olarak adlandırılan hile kategorisine girmektedir.

Muhasebede yapılan söz konusu dolandırıcılık faaliyetleri “*mesleki dolandırıcılık*” kavramının kapsamına girmektedir. Mesleki dolandırıcılık hilelerinin ölçülmesinin ve maliyetinin tespit edilmesinin zor olması sebebiyle bu hileler, işletme çalışanları tarafından sıklıkla yapılabilmekte ve işletmeler açısından bu hilelerin kontrolü, önlenmesi ve ortaya çıkartılması oldukça önemli olmaktadır.³⁶ Doğası gereği dolandırıcılık hilelerinin araştırılması ve denetlenmesi, bağımsız denetçilerden ziyade adli veya araştırmacı muhasebecilik ile suistimal denetiminin görev kapsamına girmektedir. Nitekim işletmelerde gerçekleştirilen dolandırıcılık faaliyetleri adli muhasebenin ortaya çıkış sebeplerinden biridir ve adli muhasebeciler dolandırıcılık faaliyetlerini araştırmakla görevlidir.³⁷ Benzer şekilde dolandırıcılık hilelerinin

³⁵ Müslüm Aras, “Hırsızlık Suçunun Benzer Suçlarla Mukayesesi”, **Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 10, 2018, s.24-25.

³⁶ Ahmet Coşkun, “Adli Muhasebede Farkındalık; Türkiye’deki Bağımsız Denetim Şirketleri Üzerine Bir Araştırma”, **T.C. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmış Doktora Tezi, 2013, s.32.

³⁷ İbrahim Aksu, Ahmet Uğur ve Yusuf Cahit Çukacı, “Adli Muhasebe ve Adli Muhasebecilik Mesleğinin Bir Kolu Olarak Bilirkişilik”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 9, 2008, s.64.

incelenmesi bağımsız denetçilerden çok suistimal inceleyicilerinin ve denetçilerinin uzmanlık alanıdır.

Dolandırıcılık hilelerinin temel dinamiğini, hileli bir hareket veya hareketler serisi oluşturmakta ve ilgili hileli hareketler çok farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir.³⁸ Nitekim TCK'nın 157. maddesinde “hileli davranışlarla bir kimseyi aldatarak onun veya başkasının zararına olacak şekilde kişinin kendisine veya başkasına yarar sağlaması” şeklinde belirtilen dolandırıcılık suçu tanımında da *hileli davranışlarla aldatma* ibaresi ön plana çıkmaktadır.

Dolandırıcılık son yıllarda oldukça yaygın görülen suistimal hilelerinden biridir. Bu durumun en büyük sebebi ise son yıllarda bilgi iletişim ve bilişim teknolojisinde yaşanan hızlı değişim ve gelişmelerin dolandırıcılık faaliyetlerinin yapılmasını ve saklanmasını kolaylaştırmasıdır.

1.4.5.Kara Para Aklama

Kara para; yasa dışı yollardan sağlanan para, mal, gayrimenkul, değerli kağıt vb. değerleri ifade etmektedir.³⁹ Yasa dışı şekilde elde edilen tüm kazanç ve menfaatler kara para kavramının kapsamı içerisine girmektedir. Kara para aklama ise yasa dışı yollardan elde edilen bir varlığın gizlenmesi veya yasal hale getirilmesi amacıyla gerçekleştirilen her türlü eylemi ifade etmektedir.⁴⁰ Diğer bir deyişle kara para aklama, hilekâr için nihai sonuç olan kara paranın kullanıma uygun hale getirilmesi için hile eylemine dönüştürülmesi veya bir hile eylemi içerisinde kullanılmasıdır.

Kara para aklama eylemi temelde üç aşamalı bir süreçten oluşmaktadır. Bunlar; yerleştirme, ayırıştırma ve bütünleştirme aşamalarıdır. Yerleştirme aşaması; kara paranın muhasebe ve finans sistemine girdiği aşamayı, ayırıştırma aşaması; kara

³⁸ Volkan Maviş, “Dolandırıcılık Suçunun Hile Unsuruna İlişkin Sorunlar”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayısı**, Cilt : 1, 2015, s.599-600.

³⁹ Zeki Doğan, Mustafa Er, “Türkiye’de Kara Para Aklama ve Kaçakçılık Suçları ile Mücadelede Jandarmanın Etkisinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma”, **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2006, s.115-116.

⁴⁰ Ufuk Ünlü, “Kara Para Aklamada Yeni Yöntemler ve Kara Paranın Ekonomi Üzerindeki Etkileri”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 113, Nisan-Haziran 2019, s.158.

paranın ve kara para ile yapılan finansal işlemlerin saklandığı aşamayı, bütünleştirme aşaması ise kara paranın yasal bir para gibi gösterildiği aşamayı ifade etmektedir.⁴¹

Kara para aklama işleminin aşamalarını hile olgusunun unsurlarıyla ilişkilendirecek olursak ilk aşama olan yerleştirme aşaması, kara para aklama hilesinin motive edici gücünü ve ortaya çıkış nedenini oluşturduğundan fırsat unsurunu temsil etmektedir. Ayırıştırma aşaması ise bu aşamalardan hile olgusunu ilgilendiren esas aşamadır, çünkü ayırıştırma aşamasında kara paranın saklanması için muhasebe sistemi üzerinde gerçekleştirilen birtakım hileler söz konusu olmaktadır. Kara paranın küçük miktarlara bölünerek hesaplara dağıtılması, birden fazla hesap arasında çok sayıda transferin yapılması, farklı ya da hayali kişiler adına açılmış hesapların oluşturularak paranın bu hesaplara yatırılması, sahte çek düzenlenmesi, hisse senedi alım satımlarının ve uluslararası fon transferlerinin yapılması gibi işlemler bu aşamada muhasebenin hileli bir şekilde kullanılması yolu ile yapılmaktadır. Ayrıca söz konusu hilelerin gerçekleştirilmesi uzmanlık gerektirdiğinden bu aşamada muhasebe sisteminden yararlanılmakta, muhasebeciler hilelerin gerçekleştirilmesi için bir araç olarak kullanılmakta ve yaptıkları hileler karşılığında ücret, komisyon vb. almaktadırlar.⁴² Bütünleştirme aşaması ise hile unsurlarından haklı gösterme unsurunun ağır bastığı aşamadır. Bu aşamada kara paranın aklanması için hilekâr tarafından kara paranın yasal bir paraya dönüştürülmesi amacıyla birtakım çabalar gösterilmektedir.

Doğası gereği kara para aklama eylemi her aşamasında suistimal ve hile unsuru içermekte, aynı zamanda diğer suistimal türleri ile birlikte kombine şekilde kullanılmaktadır. Özellikle sahtekârlık ve rüşvet, kara para aklama eylemlerinde yardımcı ve destekleyici bir rol oynamaktadır. İlk aşama olan yerleştirme aşamasında ayırıştırma aşamasındaki hileli eylemlerin gerçekleştirilebilmesi için eylemi yapacak kişi veya kişilerin ikna edilmesinde rüşvet kullanılmakta, ayırıştırma aşamasında ise

⁴¹ C. Serkan Kumdağcı, “Kara Para Aklama ile Mücadelede Adli Muhasebecilik”, CSK Denetim Mali Müşavirlik, (Çevrimiçi), <http://www.cskdenetim.com/wp-content/uploads/2018/01/Kara-Para-Aklama-ile-M%C3%BCcadelede.pdf>, 14.03.2020.

⁴² Münevver Katkat Özçelik, “Kara Para Aklama İşlemleri ve Kara Para Aklama İşlemlerinin Önlenmesinde Muhasebecinin Rolü”, **Muhasebe Finans ve İktisat Araştırma Örnekleri Dergisi**, 1.Basım, Ekim 2018, s.76.

sahte isimli hesaplar açma, sahte fatura, poliçe gibi belgeler düzenleme, sahte şirket kurma vb. gibi sahtekârlık yöntemleri kullanılmaktadır.⁴³

Kara para aklama çok farklı şekillerde gerçekleştirilebilmektedir. Fonların fiziken yurtdışına kaçırılması, şirinler (smurfing) yöntemi, parçalama (structuring) yöntemi, vergi cennetleri (off-shore), fiktif veya hayali şirketler, oto-finans borç yöntemi, döviz büroları yöntemi, kumarhane ve gazinolar yöntemi, göstermelik veya sahte şirketler kurma yöntemi, sahte fatura yöntemi, alternatif havale sistemleri yöntemi vb. başlıca kara para aklama yöntemleridir.⁴⁴ Günümüz dünyasında bilişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler ile birlikte kara para aklama eyleminde yukarıda belirtilen klasik yöntemlerin yanı sıra birtakım yeni ve farklı yöntemlerin kullanılması da söz konusu olmaktadır. Bu yöntemler; internet bankacılığı (online bankacılık) yolu ile kara para aklama, elektronik fon transferi yoluyla kara para aklama, global transferler yoluyla kara para aklama, e-para yoluyla kara para aklama vb. gibi ciddi oranda siber risk taşıyan yöntemlerden oluşmaktadır.⁴⁵

Bilişim teknolojisinde yaşanan son gelişmeler ve değişimler kara para aklamada kullanılan yöntemleri çeşitlendirdiği gibi aynı zamanda kara para aklama hilelerinin yapılmasını ve gizlenmesini de kolaylaştırmaktadır. Hem bilişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler hem de kara para aklamanın diğer suistimal türleri ile birlikte kombine şekilde kullanılıyor olması sebebiyle kara para aklama hilesi ortaya çıkarılması ve önlenmesi zor bir suistimal türüdür. Kara para aklama içeren eylemlerin ve bu eylemler sonucunda sağlanan haksız kazançların, hile kurbanının uğradığı zarar başta olmak üzere ekonomik, siyasi, sosyal ve ahlâki açıdan pek çok maliyeti bulunmaktadır.⁴⁶

⁴³ Burcu Gediz Oral, Ali Rıza Gökbunar, “Kara Para Aklamanın (Politik) Araçları : Yolsuzluk, Organize Suç ve Mücadelede Mali Önlemler”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 1, 2017, s.96.

⁴⁴ E. Oya Özarslan, “Kara Para Aklama ve Küresel Yolsuzluk”, Transperancy International Turkey (Uluslararası Şeffaflık Derneği), (Çevrimiçi), <http://www.seffalik.org/wp-content/uploads/2018/08/Kara-Para-Aklama-ve-Vergi-Cennetleri.pdf>, 04.10.2019

⁴⁵ Mustafa Miynat, Selim Duramaz, “Kara Para Aklama Aracı Olarak Yeni Bir Mali Suç: Siber-Aklama”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt: 20, Sayı: 1, 2013, s.320-321.

⁴⁶ Sedat Yetim, Orhon Can Dağtekin, “Kara Para ve Aklamanın Ekonomik Teoriler Çerçevesinde Açıklanması”, Türkiye Bankalar Birliği (TBB), Yayın: 318, Ankara 2016, s.18-19., https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7394/Karapara_ve_Aklamanin_Ekonomik_Teoriler_Cercevesinde_Aciklanmasi-318.pdf, 04.10.2019

1.4.6.Yasal Olmayan Hediyeler, Çıkar Çatışmaları ve Ekonomik Zorbalıklar

Yasal olmayan hediyeler, çıkar çatışmaları ve ekonomik zorbalıkların üçü de suistimal yapan kişinin genellikle işletmenin üçüncü taraflarıyla; müşteriler, satıcılar, tedarikçiler, kredi kurumları vb. ile yakın ilişkiler içerisinde girmesi veya yapılacak işlerle ilgili olarak söz konusu üçüncü taraflarla temasa geçmesi halinde ortaya çıkan suistimal türleridir. Dolayısıyla her üç suistimal türü de insan ilişkilerine dayalı olarak organize edilen ve gerçekleştirilen hilelerdir. Bu hileler birden fazla kişinin ortak menfaatine dayalı olduğundan ortak menfaatler devam ettiği sürece hilenin ortaya çıkartılması zordur. Hilelerin ortaya çıkartılması ancak hileye konu olan ortak menfaatlerin bozulması veya suistimale taraf olan bireyler arasındaki ilişkinin zedelenmesi ile kendiliğinden gerçekleşebilir. Bunun dışındaki durumlarda ilgili suistimallerin ortaya çıkartılması işletmelerde etkin bir denetim mekanizmasının kurulmasıyla mümkün olabilmektedir.

Yasal olmayan hediye suistimleri, işletme dışından bir kişinin kendine çıkar sağlamak amacıyla işletme içerisinde yer alan çalışanlara parasal değeri olan hediyeler teklif etmesi ve bu hediye karşılığında çalışanın görevini kötüye kullanarak haksız bir eylemi veya işi yerine getirmesi, bir iş kararı alması ya da bir iş kararının alınmasını engellemesi olarak ifade edilebilir. Yasal olmayan hediye suistimleri özünde tıpkı rüşvet hileleri gibidir ve rüşvet hilelerinin bir parçasıdır. Nitekim rüşvet eyleminde, para, mal, hediye gibi maddi değeri olan tüm unsurlar söz konusu olabilmektedir.⁴⁷ Bununla birlikte rüşvet eyleminde hediye kavramı çoğunlukla paraya dönüşmektedir.

Suistimal ister rüşvet ister yasal olmayan hediye ya da bağış şeklinde olsun genellikle çalışanın ücret dışı parasal ilişkiler kurmaya ihtiyaç duyması durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu konuda muhasebe meslek mensupları üzerinde yapılan bir araştırma; meslek mensuplarının normal ücretlerini yeterli bulmaması veya normal

⁴⁷ Mehmet Fatih Gür, “Yolsuzluk Nedir? Yolsuzluk Çeşitleri ve Ülkelerarası Yolsuzluk Algılaması”, **Mali Çözüm**, Temmuz-Ağustos 2014, s.198-199.

ücretlerini almakta bile zorlanması durumunda işte gösterdikleri başarıların bir karşılığı olarak ücret dışında hediyeler alabildiğini ortaya koymuştur.⁴⁸

Çıkar çatışmaları, bir işletme içerisinde yer alan bir çalışanın kendi kişisel çıkarları ile organizasyonun kurumsal çıkarlarının örtüşmemesi durumunda ortaya çıkan bir suistimal türüdür. İşletmelerde çıkar çatışmalarının ortaya çıkması kaçınılmazdır. İnsanın doğası ve bireysel farklılıkları dikkate alındığında bu durumun işletmeler açısından bir sürpriz olmadığı anlaşılmaktadır.

İşletme içerisinde en üst kademe yöneticisinden en alt kademe çalışanına kadar tüm örgüt kademelerinde çıkar çatışmaları görülebilmektedir.⁴⁹ Bununla birlikte çıkar çatışmaları çoğunlukla yönetim kademelerinde görülen bir suistimal türüdür.

Çıkar çatışmaları temelde işletme içerisinde yer alan çalışanların, suistimal eylemine yönelik çıkarları ve işletmenin etik ilkeleri arasında gel-git yaşaması veya arada kalması durumunda meydana gelmektedir. Burada suistimal eylemine yönelik çıkarlar; çalışanın kendi kişisel çıkarlarını, etik ilkeler ise örgütün kendi çıkarlarını yani kurumsal çıkarları temsil etmektedir.⁵⁰

İşletme çalışanlarının suistimal eylemi ve etik ilkeler arasında kaldığı her durum işletme açısından bir çıkar çatışması riski taşımakla birlikte bu durum, işletmede kesin olarak bir çıkar çatışmasının gerçekleştiği dolayısıyla suistimal olduğu anlamına da gelmez. Suistimalin gerçekleşip gerçekleşmemesi çalışan için hangi tarafın ağır bastığına göre şekillenmektedir.

İşletmelerde çıkar çatışmaları maddi içerikli olabileceği gibi maddi olmayan bir içeriğe de sahip olabilir. Maddi içerikli çıkar çatışmaları somut veya potansiyel bir finansal menfaate dayalıdır. Maddi olmayan çıkar çatışmaları ise aile ilişkilerine dayalı olarak aile üyelerinden birine fayda sağlayan ya da kültürel, toplumsal veya sosyal faaliyetleri kapsayan menfaatleri içermektedir.⁵¹

⁴⁸ Umut Tolga Gümüş, Hatice Gögebakan, “Muhasebe Hata ve Hileleri ile Muhasebe Mesleğinde Etik, Aydın İlinde Muhasebeciler Üzerine Bir Araştırma”, **Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 3, Haziran 2016, s.23.

⁴⁹ Edward J.McMillian, **Preventing Fraud in Nonprofit Organizations**, John Wiley and Sons.Inc, 2006, pp.34-35.,

⁵⁰ Vahdet Deniz Akçaoğlu, “Kurumsal Yönetim, İç Kontrol ve Etik Üçgeninde Bankacılıkta Çıkar Çatışmalarının Yönetimi”, **Uluslararası Bankacılık, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, Basım: 1, Sayı: 2, 2019, s.33-34.

⁵¹ Ömer Faruk Gençkaya, “Türkiye’de Yolsuzluğun Önlenmesi için Etik Projesi Akademik Araştırma Çalışması- Çıkar Çatışması”, TKGM,

Çıkar çatışmaları işletmelerde sıkça karşılaşılan bir suistimal türüdür ve çok farklı şekillerde görülebilmektedir. Satın alma planları (*çalışanın satıcı/tedarikçi ile işbirliği yaparak ve kişisel bir menfaat sağlayarak işletmeye gerçekten daha yüksek tutarlı mal ve hizmet satın alım faturası kesilmesine neden olması*), ihaleye fesat karıştırma (*işletme tarafından ihaleye katılımı yetkilendirilen çalışanın, rakip firma ile kişisel bir menfaat karşılığında işbirliği yaparak ihale tekliflerini işletmenin aleyhine değiştirmesi*), sabit kıymet alımları (*çalışan tarafından arazi, arsa vb. gibi tek seferlik yüksek tutarlı sabit kıymet alımlarının kendisine ekonomik fayda sağlayacak ve işletmeye zarar verecek şekilde daha yüksek tutar üzerinden yapılması*), düşük fiyattan yapılan satışlar (*çalışanın alıcı/müşteri ile işbirliği yaparak ve kişisel bir menfaat sağlayarak alıcı veya müşteriye gerçekten daha düşük tutarlı mal ve hizmet satması böylece işletmenin zarara uğramasına neden olması*) ve alacakların silinmesi (*çalışanın gizli ilişkisinin bulunduğu diğer işletmelerin alacaklarını muhasebe kayıtlarından silmesi*) vb. uygulamada karşılaşılan ekonomik çıkar çatışması hilelerine örnektir.⁵² Buna göre alacakların silinmesi dışındaki diğer tüm çıkar çatışması kaynaklı hilelerin alım veya satım işlemleri sırasında ortaya çıktığı sonucuna varılabilir. Nitekim ACFE'nin yayınlamış olduğu 2020 yılı Global Hile ve Yolsuzluk Raporunda da çıkar çatışmaları, alım senaryoları ve satım senaryoları olmak üzere iki gruba ayrılmıştır.

Ekonomik zorbalıklar, ACFE'nin resmi sitesinde “*işletme içerisindeki bir çalışanın satıcının yararına olacak kararların alınmasına karşılık ilgili satıcıdan para talep ettiği ve söz konusu parasal ödemenin ilgili çalışana yapılmasının red edilmesi halinde işlemin satıcının zararına sonuçlandığı suistimal senaryoları*” olarak ifade edilmektedir. Buna göre bu suistimal türünde suistimali gerçekleştiren kişi ekonomik bir fayda sağlarken kendi menfaatleri için suistimali talep eden kişi ise ekonomik gücünü kullanmaktadır.

Çıkar çatışmaları ve ekonomik zorbalıklar rüşvetin farklı bir versiyonu olarak değerlendirilebilecek yasal olmayan hediyelerden farklıdır. Yasal olmayan hediyeler

https://www.tkgm.gov.tr/sites/default/files/icerik/ekleri/kamu_yonetiminde_cikar_catismasi.pdf, (Çevrimiçi), s.5-6, 2009

⁵² Serkan Tarmur, Bekir Özdemir, “5 Dakika’da Çıkar Çatışması (Conflict of Interest)”, PwC Türkiye, (Çevrimiçi), <https://www.pwc.com.tr/en/publications/5dakika/assets/pdf/5-dakikada-cikar-catismasi.pdf>, 11.10.2019

özünde bir rüşvet hilesidir ve kazan-kazan stratejisine dayalıdır. Çıkar çatışmalarında ise sadece bir tarafın menfaatine hareket edilmektedir, bu menfaatler diğer tarafın aleyhinedir. Ayrıca çıkar çatışmasında suistimali yapan kişi suistimali kendi faydası için yapar, rüşvet de ise başka bir kişinin faydası için suistimal yapılır. Ekonomik zorbalıklar içeren suistimallerde ise rüşvetten farklı olarak para, suistimalin yapılması için en başta suistimal yapılmadan önce değil genellikle suistimal yapıldıktan sonra suistimali gerçekleştiren kişiye talep üzerine ödenir.

1.4.7.Dijital Suistimaller

Son yıllarda hızla yaygınlaşan ve işletmeler açısından ciddi tehdit oluşturan suistimal türlerinden biri de dijital suistimallerdir. Bunun en büyük sebebi günümüz dünyasında işletmelerin iş yapış şekillerinin teknoloji ağırlıklı dijital bir boyuta geçmesidir. Günümüz işletmelerinde görülen e-ticaret, web sitesi vb. üzerinden satış işlemleri gibi uygulamalar iş yapış şekillerinde meydana gelen değişimlerin bir sonucudur. İşletmelerin iş yapış şekillerinde yaşanan bu değişim daha kapsamlı şekilde “çalışanların, müşterilerin, tedarikçilerin, iş ortaklarının yani tüm paydaşların deneyimlerinin geliştirilmesi amacıyla dönüşüme yol açan teknolojilerin kurumların iş yapış şekline entegrasyonu” olarak adlandırılan dijital dönüşüm kavramıyla açıklanabilir. Bu kavrama göre işletmeler teknolojiyi sadece bir araç olarak görmemekte iş yapış biçimlerine ve süreçlerine entegre etmektedir.⁵³

Bilgi ve iletişim teknolojisinde yaşanan hızlı gelişim ve değişimlerle birlikte masaüstü ve dizüstü bilgisayarlar, sunucular, ağ depolama aygıtları, internet, e-postalar, akıllı telefonlar, bulut bellekleri ve dış bellekler gibi pek çok dijital araç ve sistem işletmelerin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Söz konusu bu araçlar, işletmelere; verinin sağlanması, paylaşılması, saklanması ve bilgiye dönüştürülmesi konusunda maliyet ve zaman açısından önemli faydalar sağlarken aynı zamanda işletmelerde suistimalin yapılmasını kolaylaştırması sebebiyle de büyük bir tehdit oluşturmaktadır. İnternet hileleri, açık arttırma dolandırıcılıkları, bağış dolandırıcılığı,

⁵³ Hakan Göl, Uğur Süel, “İşin Sırrı Teknolojide Değil, Stratejide Saklı !”, **The Deloitte Times**, Eylül-Kasım 2015, s.5.

kredi kartı hileleri, sanal zorbalıklar, siber medikal dolandırıcılıklar, e-mail dolandırıcılıkları vb. işletmelerde görülen dijital suistimallere örnektir.⁵⁴

Dijital suistimal kavramı, dijital ortamda yapılan veya dijital araçlar kullanılarak gerçekleştirilen tüm suistimleri kapsayan bir kavramdır. İşletmelerde dijital araçlar kullanılarak yapılan hilelerin, bu araçlar kullanılmadan belge üstünde vb. klasik yöntemlerle yapılan hilelere göre çok daha fazla olması dijital suistimallerin işletmeler açısından ne kadar büyük bir tehdit olduğunu göstermektedir. Nitekim PwC adli muhasebe hizmetleri direktörü Tony Barton, 10 yıl önce önemli bir risk olarak görülmeyen dijital suistimallerin şu anda işletmelere yönelik riskli hileler arasında 4. sırada yer aldığını belirtmektedir. Bu yüzden artık dijital suistimler, işletmelerde basit bir bilgi işlem riski olarak ele alınmamalıdır.⁵⁵

İşletmelerde dijital suistimal olayları her geçen gün artmakta ve yaşanan suistimler suistimalin gerçekleştiği işletme sınırlarını aşarak diğer işletmeleri de etkilemektedir. Ulusal sınırları aşan küresel boyuttaki dijital suistimler “siber risk” kavramının kapsamı içerisine girmekte ve tüm işletmeler için ciddi bir siber risk ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Tüm Dünya’ya yayılmış bilişim sistemleri ve bu bilişim sistemleri arasındaki ağları ifade eden siber ortamlar suistimal içerikli pek çok siber riski de beraberinde getirmektedir.⁵⁶ Bu yüzden işletmeler tarafından dijital suistimallerin önlenmesi ve risklerin azaltılması konusu her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Anahtar kelime aramaları, internet geçmişi sorgulama, chat/mesajlaşma servisleri, akıllı telefon backupları, akıllı telefonların hafızasındaki fotoğraflardan GPS koordinatları bulma, arama geçmişinden kullanıcının yerinin tespit edilmesi, trend ve ilişki haritaları ve işlem logları son yıllarda dijital suistimallerle mücadele eden işletmeler tarafından yaygın olarak kullanılan yöntemlerdir.⁵⁷

⁵⁴ Mahmut Sami Öztürk, “Siber Saldırıları, Siber Güvenlik Denetimleri ve Bütüncül Bir Denetim Modeli Önerisi”, **Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi**, Nisan 2018, Özel Sayı, s.212-214.

⁵⁵ T.Mocollum, “Digital Crimes on The Rise”, **Internal Auditor**, February 2012, p.13.

⁵⁶ Ganite Kurt, Tuğba Uçma Uysal, “Siber Riskler ve COSO İç Kontrol Bütünleşik Çerçevesi”, **Muhasebe ve Denetime Bakış**, Ekim 2015, s.2-3.

⁵⁷ Çiğdem Güler, “Suistimali Önlemenin ve İncelemenin Metodları”, VII.Bilgi Teknolojileri Yönetişim ve Denetim Konferansı, ISACA, (Çevrimiçi), <http://www.btyd.org.tr/s/1255/i/C%CC%A7ig%CC%86dem-Gu%CC%88rer-BTYD2016-sunum.pdf>, 16.10.2019.

1.5.Suistimal ve Hile İlişkisi

Hile ve suistimal kavramları sıklıkla birbirinin yerine kullanılan ve karıştırılan kavramlardır. Özellikle son yıllarda artan suistimal olaylarının etkisiyle literatürde yer alan bazı yazın ve kaynaklarda hile kelimesi yerine suistimal kelimesinin hile anlamını içerecek şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte hile kelimesi ingilizce “*fraud*” kelimesinin karşılığı iken, suistimal kelimesi “*corruption and abuse*” kelimelerine karşılık gelmektedir. Dolayısıyla iki kavram farklı anlamları ifade ettiğinden birbirlerinin yerine kullanılması bir anlam kargaşasına yol açabilmektedir.

Hile, çok çeşitli şekillerde tanımlanabilen oldukça geniş kapsamlı bir kavramdır. ACFE tarafından hile en geniş anlamıyla “*bir kazanç sağlamak için temel yöntem olarak aldatmacanın kullanıldığı suçlar*” şeklinde ifade edilmekte ve “*aldatmaca vb. yollarla başkalarının parasına veya mal varlığına zarar verecek şekilde kasıtlı olarak yapılan eylemler*” şeklinde tanımlanmaktadır. Suistimal ise ACFE tarafından; “*suistimalci veya başka bir kişi için menfaat sağlamak amacıyla görev, yetki veya başkalarının hakkını kötüye kullanarak gücün veya hükmün yanlış şekilde kullanılması*” şeklinde ifade edilmektedir.⁵⁸

Hile ve suistimal ilişkisi kavramsal açıdan incelendiğinde hile kavramının üst kavramı oluşturduğu görülmektedir. Hile kavramı; işletme varlıklarının zimmete geçirilmesi (hırsızlık), hileli finansal raporlama ve yolsuzluk ve ahlâki olmayan davranışları kapsayan geniş bir çerçeveye sahiptir.⁵⁹ Hile kavramının kapsamı içerisinde yer alan yolsuzluk ve ahlâki olmayan davranışlar ise suistimal kavramına denk düşmektedir.

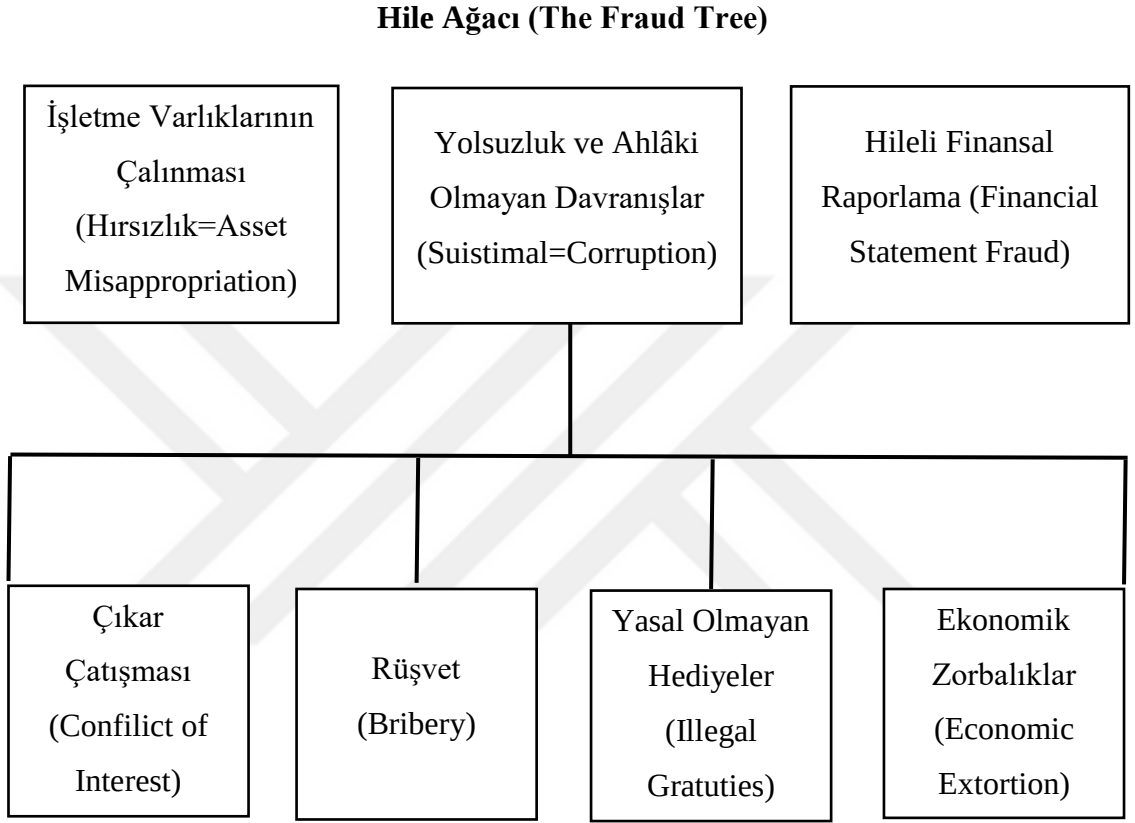
Çalışmamızda suistimal türleri bölümünde yolsuzluk başlığında belirtildiği üzere yolsuzluğun sadece kamuyu işaret eden dar kapsamlı anlamı dışındaki geniş tanımı, suistimal kelimesi ile eşdeğerdir ve yolsuzluk geniş anlamıyla suistimal kelimesi ile aynı anlama gelmektedir. Buna göre suistimalin hilenin bir parçası olduğu

⁵⁸ Allen, F.Brown, “Principles of Fraud Examination”, ACFE, (Çevrimiçi) https://www.acfe.com/uploadedFiles/ACFE_Website/Content/review/bc/01-Introduction.pdf, 15.11.2019

⁵⁹ Max M.Houck, Mary Jo Kranacher, Bonnie Morris, Richard A. Riley, Jr.James Robertson and Joseph T.Wells, “Forensic Accounting as an Investigative Tool (Developing a Model Curriculum for Fraud and Forensic Accounting)”, **The CPA Journal**, August 2006, p.69.

ve hile kavramının kapsamı içerisinde düşen bir alt kavram olduğu söylenebilir. Hile ve suistimal arasındaki ilişki Şekil 4’de ACFE hile ağacı ile gösterilmeye çalışılmıştır.

Şekil- 4: ACFE Hile Ağacı

Kaynak: ACFE, “Report to the Nations 2020 Global Study on Occupational Fraud and Abuse”, (Çevrimiçi), <https://www.acfe.com/report-to-the-nations/2020/>, 31.05.2020.

Şekil 4’deki hile ağacı incelendiğinde ingilizce “*corruption*” olarak ifade edilen suistimalin hilenin bir türü olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Yolsuzluk ve ahlâki olmayan davranışlar altında yer verilen çıkar çatışması, rüşvet, yasal olmayan hediyeler ile ekonomik zorbalıklar ise birer suistimal türüdür. Hile ağacına göre suistimalin hile kapsamı içerisine girdiği ve bir hile türü olduğu açıkça görülmektedir.

Hile kavramı, suistimal türlerinde belirtmiş olduğumuz yolsuzluk, sahtekârlık, usulsüzlük vb., kavramları da içine alan geniş bir kavramdır ve dolayısıyla suistimal kavramı da hilenin kapsamı içerisine dahildir.⁶⁰

ACFE, spesifik olarak suistimal kavramına ise hile riski değerlendirme araçlarına ilişkin 13. modülde yer vermiş ve suistimal senaryolarını beş başlık altında toplamıştır. Bu senaryolar aşağıdakilerden oluşmaktadır;⁶¹

*Rüşvet Senaryoları (*Bir iş kararını etkilemek için değerli bir şey teklif etmek, vermek, almak, rica etmek vb.*)

*Fatura Sahtekârlıklarına İlişkin Senaryolar (*Satıcı firma tarafından, alıcı firmanın çalışanlarının yüksek fiyatlı fatura (şişirilmiş fatura) düzenlemelerini sağlamak için bu çalışanlara gizli ödemelerde bulunulması*)

*İhâleye Fesat Karıştırma Senaryoları (*Bir işletme çalışanının gizli olarak menfaat sağladığı satıcı firmaya herhangi bir ihâleyi kazanması için işletmenin aleyhine yardımında bulunması*)

*Ekonomik Zorbalıklara İlişkin Senaryolar (*Bir işletme çalışanının satıcı firmanın lehine sonuçlanan herhangi bir iş kararı karşılığında bu satıcı firmadan ücret, komisyon vb. talep etmesi*)

*Yasal Olmayan Hediye Senaryoları (*Alınacak bir iş kararına karşılık olarak değerli bir şeyin verilmesi veya alınması*)

ACFE tarafından 13. modülde bir hile türü olan “corruption” adı altında yer verilen ve yukarıda belirtilen senaryoların tamamı suistimal kavramının kapsamına girmektedir.

Suistimal ve hile ilişkisi açısından üzerinde durulması gereken bir diğer önemli konu suistimalin, hileden ayrıştırılmaması veya hilenin kapsamından hariç tutulmaması gerekliliğidir. Literatürde bazı kaynaklarda suistimal ve hile kavramları iki ayrı suç olarak değerlendirilmekte ve hile başlığı altında yolsuzluk, rüşvet vb. kavramlardan hiç bahsedilmeyip işletme varlıklarının çalınması (hırsızlık) vb. gibi maddesel hilelere yer verilmektedir. Bu durum hile ve suistimalin birbirinden ayrı iki

⁶⁰ Halil Çetin, “Çalışan Hileleri ve Hile Yapan Çalışanların Karakteristik Özellikleri”, **Social Sciences Studies Journal (SSS Journal)**, Vol: 4, Issue: 23, 2018, pp.4752.

⁶¹ Risk Assessment Module 13-Corruption, ACFE, (Çevrimiçi), <https://www.acfe.com/risk-assessment-m13.aspx>, 15.11.2019

kavram olarak algılanmasına yol açmaktadır. Bunun en büyük sebebi ise temelde Uluslararası Denetim Standardı (ISA) 240’da yer alan hile sınıflandırmasına dayanmaktadır. ISA 240’da hilenin suistimali de kapsadığı sonucuna varılabilmesini sağlayacak şekilde hile tanımında; “*illegal bir avantaj sağlamak için yapılan kasıtlı davranışlar*” ifadesine yer verilmesine rağmen hile kavramı işletme varlıklarının çalınması ve hileli finansal raporlama olarak iki grupta sınıflandırılmakta ve suistimali ifade eden yolsuzluk ve ahlâki olmayan davranışlar kategorisi bu sınıflandırmaya dahil edilmemektedir. ACFE tarafından yapılan hile tanımı ve hile sınıflandırması ise suistimalin hileden ayrıştırılmaması gerektiğini ve suistimalin bir hile türü olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.⁶²

Sonuç olarak suistimal hilenin bir alt türüdür ve suistimal olaylarının ortaya çıkışı özünde hileli bir eylemin yapılmasını gerektirmektedir. Buna göre her suistimal aynı zamanda bir hile iken her hile bir suistimal değildir. Nitekim hile olgusu, suistimal şeklinde olabileceği gibi hırsızlık, hileli finansal raporlama vb. farklı şekillerde de olabilmektedir.

1.6. Suistimal ve Etik veya Ahlâk Dışı Davranış İlişkisi

Etik kavramı, kişilerin nasıl davranması gerektiğini gösteren, görev ve sorumlulukları esas alan ve kişilerin neyi yapıp neyi yapmaması gerektiği konusunda yol gösterici bir rol oynayan davranış, kural ve ilkeler bütünü ifade etmektedir.⁶³ Literatürde ahlâk kavramı çoğunlukla etik kavramı ile birlikte kullanılmaktadır. Ahlâk kavramı, etik kavramı ile yakın ilişkili bir kavram olmakla birlikte aynı anlamı ifade etmemektedir. Buna göre etik; belli bir durumda ortaya konulan ve uyulması gereken kural ve ilkeler bütünü iken ahlâk; etik kavramının uygulanma şeklidir. Dolayısıyla etik kavramının hayata geçirilmiş şekli diğer bir deyişle teoriden pratiğe dönüşmüş şekli ahlâk olarak tanımlanmaktadır.⁶⁴

⁶² Kim K.Jepesen, “The Role of Auditing in the Fight Against Corruption”, **The British Accounting Review**, Vol: 51, 2019, pp.2-3.

⁶³ Berna Demir, “Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Etik”, **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 4, Kasım 2015, s.341-342.

⁶⁴ Gülsevil Yıldız, “Muhasebe Mesleğinde Meslek Etiği ve Kayseri İl Merkezinde Bir Uygulama”, **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı: 36, Ağustos-Aralık 2010, s.160.

Etik veya ahlâk dışı davranış olarak nitelendirilen davranışların, suistimal kavramı ile ilişkisi ise etik veya ahlâk dışı bir davranışın işletmelerde suistimal eylemlerinin çıkış noktasını oluşturması veya bu eylemlerin ortaya çıkması için uygun bir zemin hazırlamasıdır. İşletmelerde her etik veya ahlâk dışı davranış bir suistimal olmamakla birlikte her suistimal türü bir etik veya ahlâk dışı davranış niteliğindedir.

Yukarıda belirtilen tüm suistimal türleri (yolsuzluk, sahtekârlık, rüşvet, dolandırıcılık, kara para aklama, yasal olmayan hediyeler, çıkar çatışmaları ve ekonomik zorbalıklar) özünde birer etik veya ahlâk dışı davranıştır veya etik ya da ahlâka uygun olmayan bir durum içermektedir. Bu suistimal türleri dışında kalan etik veya ahlâk dışı diğer davranışlar ise birer suistimal türü olabilecek potansiyele sahiptir.

Suistimal kavramı yarattığı zararlar açısından ekonomik boyutları olan bir kavram olmasının yanı sıra aynı zamanda sosyal ve ahlâki boyutları da olan bir kavramdır. İşletmelerde suistimal olaylarının önlenmesi veya azaltılabilmesi için etik veya ahlâka uygun davranış şeklinin çalışanlar tarafından benimsendiği bir kurumsal kültür ortamının yaratılması gerekmektedir. Bu noktada “meslek etiği” kavramı ön plana çıkmaktadır. Meslek etiği; “*genel olarak etik yaklaşımların meslek alanlarında somutlaşmış biçimini ifade etmektedir*”.⁶⁵ İşletmelerde yaşanan suistimal olaylarının önüne geçebilmek için muhasebe ve denetim sistemi içerisinde meslek etiği kavramına ihtiyaç duyulmaktadır.

Muhasebe ve denetim, sadece teknik bir bilim dalı olmayıp doğası gereği ve topluma karşı üstlendikleri rol sebebiyle aynı zamanda etik ve ahlâki açıdan topluma karşı sorumlulukları bulunan bilim dallarıdır. Muhasebe bilimi içerisinde meslek etiğinin sağlanması için “*sosyal sorumluluk kavramı*” başta olmak üzere kabul edilmiş çeşitli temel kavramlar ve ilkeler (tarafsızlık, bağımsızlık vb. gibi) söz konusudur. Ayrıca muhasebe ve denetim meslekleri için etik ile ilgili ulusal ve uluslararası pek çok düzenleme söz konusudur. Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Derneği (AICPA) Mesleki Davranış Yasası, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) Etik Standardı, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) Uluslararası Bağımsız Denetim Standartları ve Bağımsız Denetçiler için Etik Kurallar,

⁶⁵ Hulusi Özocak, Melih Baş, “Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Etik, Bağımsızlık ve Tarafsızlık”, **Mali Çözüm**, Sayı: 56, Temmuz-Ağustos-Eylül 2001, s.79.

Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) Etik İlkeleri, Türkiye Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) Etik Yönetmeliği ve Mesleki Standartlar, 3568 Sayılı Meslek Kanunu vb. etik ve ahlâka uygun davranış konusundaki önemli düzenlemelerdir. İlgili düzenlemeler meslek etiğinin sağlanmasında oldukça önemli bir rol oynamaktadır, çünkü işletmelerde etik veya ahlâka uygun olmayan davranışları henüz suistimale yani ekonomik bir suça dönüşmeden cezalandırıcı bir yasaya bağlamak teknik olarak mümkün değildir.⁶⁶

İşletmelerde etik veya ahlâka uygun davranışla ilgili düzenlemeler süreç içerisinde geliştirilmekte ve arttırılmaktadır. Bunun en büyük sebebi ise işletmelerde yaşanan suistimal vak'alarının artması ve söz konusu vak'aların arkasında işletmelerde etik ve ahlâka uygun davranış eksikliğinin önemli bir rol oynamasıdır.

1.7.Suistimalin Nedenleri

Suistimalin nedenlerini ortaya çıkarmak ve açık bir şekilde ortaya koyabilmek oldukça zor bir konudur. Bunun nedeni suistimal davranışına yol açan faktörlerin oldukça karmaşık olması ve her suistimal olayı için değişkenlik gösterebilmesidir. Suistimal davranışına yol açan faktörlerin yapısının karmaşıklığına ek olarak neyin suistimal olduğu neyin suistimal olmadığına dair kişisel ve kültürel algı farklılıklarının da söz konusu olması konuyu daha da karmaşık bir hale getirmektedir.⁶⁷

Suistimali kamu ağırlıklı tanımı ile ele alan yaklaşımlar suistimalin nedenlerini ağırlıklı olarak kamusal dinamiklerle ve kamusal ortamda yaşanan sıkıntılar ile açıklamakta ve suistimali yapan kişiyle ilgili kişisel, kültürel, çevresel vb. dinamikleri göz ardı etmektedir. Bu durum suistimalin nedenlerinin eksik bir şekilde ortaya konmasına sebep olmaktadır.

Suistimalin nedenlerini net bir şekilde ortaya koyabilmek için öncelikle ortak bir suistimal tanımı üzerinde anlaşmaya varılmasının faydalı olabileceği söylenebilir.

⁶⁶ Abdülkadir Bilen, Yunus Yılmaz, "Muhasebe Mesleğinde Etik ve Etiklerle İlgili Çalışmalar", **Dicle Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 6, Yaz 2014, s.58.

⁶⁷ Mary, Breslin, "What Really Causes Corruption? It May Surprise You.", **ACFE**, (Çevrimiçi), <https://acfeinsights.squarespace.com/acfe-insights/2015/5/5/what-really-causes-corruption-it-may-surprise-you>, 15.11.2019

Bunun için suistimal kavramının sadece kamu ile sınırlı olan tanımının değil diğer işletme çalışanlarını da kapsayacak şekilde kullanılan görev, yetki veya gücün kişisel bir kazanç sağlamak amacıyla kötüye kullanılmasını içeren kasıtlı olarak yapılmış tüm eylemleri ifade eden anlamı ile dikkate alınması gerekmektedir.

Gerçekleşen suistimal olayları kişiden kişiye, işletmeden işletmeye hatta ülkeden ülkeye değişkenlik gösterebilmekle birlikte bu olayların arkasında yatan nedenler kişi, işletme veya ülke bazlı değerlendirilmemelidir. Nitekim suistimal yerel değil global bir olgudur ve suistimalin nedenlerinin global bazda tüm faktörleri (psikolojik, ekonomik, sosyal, kültürel, politik, hukuksal vb.) dikkate alarak geniş çaplı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

İşletme çalışanlarını suistimal davranışına yönlendiren nedenler temelde konuyla ilgili farklı teoriler dikkate alınarak altı kategoride sınıflandırılmıştır. Bunlar; rasyonel seçim teorisi, çürük elma teorisi, kurumsal kültür, ahlâki değer çatışması, kamu yönetim sistemi ve istatistiksel korelasyon teorisidir. Söz konusu teorilerden bir kısmı suistimalin nedenlerini tanımlayıcı faktörler ile açıklarken bir kısmı tepkisel faktörler ile açıklamaktadır. Buna göre tanımlayıcı yaklaşımda suistimalin nedenleri suistimalcinin kendisine yani kişisel faktörlere dayandırılmakta ve suistimal eylemi kişinin kendi tercihlerinin sonucu olarak görülmektedir. Tepkisel yaklaşımda ise suistimalin nedenleri tanımlayıcı yaklaşımın aksine dış faktörlere bağlanmakta ve suistimal eylemi dış faktörlere karşı verilen bir tepki olarak değerlendirilmektedir.⁶⁸ Her bir teori açısından suistimalin nedenlerine ilişkin açıklamalar ise aşağıdakilerden oluşmaktadır;⁶⁹

Rasyonel Seçim Teorisi : Bu teori, Rose-Ackerman tarafından geliştirilen bir teoridir. Bu teoriye göre suistimal eylemini yapan kişi; suistimalci, rasyonel bir kişilik olarak nitelendirilir. Buna göre suistimalci, suistimal eyleminin beklenen avantajlarının, suistimal eyleminin beklenen dezavantajlarına (muhtemel bir hapis cezası veya yakalanma ihtimali) ağır basması durumunda suistimal yapmaktadır. Diğer bir deyişle

⁶⁸ Javlon, Juraev, "Rational Choice Theory and Demand for Petty Corruption", **Journal of Eastern European and Central Asian Research**, Vol.5, No: 2, 2018, pp.2.

⁶⁹ Gjalt De Graaf, "Causes of Corruption: Towards a Contextual Theory of Corruption", Vol.31, No: 1, **Public Administration Quarterly- Spring**, pp.46-60., 2007

suistimalci suistimal kararına suistimal eylemine yönelik bir fayda-maliyet analizi yaparak karar vermektedir.

Rasyonel seçim teorisine göre suistimalin nedenini, suistimalin sağlayacağı muhtemel faydaların oluşturduğu görülmektedir.

Çürük Elma Teorisi : Çürük elma teorisi, suistimalin nedenlerini kötü kişilik yapısına ve zayıf ahlâki değerlere bağlamaktadır. Buna göre suistimal eylemini yapan kişinin kötü bir karaktere sahip olması, aşırı hırslı ve açgözlü olması, suça meyilli olması veya zayıf ahlâki değerlere sahip olması suistimal yapmasına neden olmaktadır.

Çürük elma teorisine göre suistimalin nedenlerini, suistimali yapan kişinin kişilik özelliklerinin oluşturmakta olduğu söylenebilir.

Kurumsal Kültür Teorisi : Kurumsal kültür teorisi, suistimal eyleminin nedenlerini işletme çalışanının parçası olduğu organizasyonun kültürüne ve yapısına bağlı olarak açıklamaktadır. Bu teoriye göre organizasyon içerisinde oluşan belli bir grup kültürü grup içerisinde yer alan bireylerde bu grup kültürüne bağlı olarak suistimal davranışının kabul gördüğü veya görmediği ortak bir zihniyet veya dünya görüşünün oluşmasına yol açmaktadır.

Kurumsal kültür teorisine göre suistimalin nedenleri kötü veya zayıf kurumsal kültür ile açıklanmaktadır.

Ahlâki Değer Çatışması Teorisi : Ahlâki değer çatışması, kişisel değerler ve toplumsal değerler arasındaki çatışmayı ifade etmektedir. Bu teoriye göre kişinin kişisel değerleri ve toplumsal değerleri birbirinden farklı olduğunda ya da birbiriyle uyuşmadığında kişi bir karar vermek durumunda kalmakta ve bu durum bazen suistimal eylemi ile sonuçlanmaktadır. Örneğin toplum veya ailesinin değerlerine göre rüşvet almanın kötü, etik veya ahlâk dışı ve illegal bir eylem olduğu bilgisine sahip olan bir çalışan kişisel değerleri açısından rüşvetin kötü, etik veya ahlâk dışı ya da yasal olmayan bir şey olmadığı düşüncesine sahip ise ve kendi değerleri toplumsal değerlere ağır basıyorsa yine suistimal davranışında bulunabilmektedir.

Ahlâki değer çatışması teorisi suistimalin nedenlerini ağırlıklı olarak kişi tarafından kabul gören veya öncelikli olan etik ve ahlâki değerlere dayandırmaktadır.

Kamu Yönetim Sistemi Teorisi : Kamu yönetim sistemi teorisi suistimal olgusunun nedenlerini genel olarak toplumsal bir bakış açısıyla ele almaktadır. Bu teoriye göre kamusal yönetim tarafından gerçekleştirilen reformlar, değişik uygulamalar ile

ekonomik ve politik çevrede yaşanan değişim ve gelişmeler suistimalin gerçekleşmesi için bir fırsat ortamının oluşmasına neden olabilmektedir.

Kamu yönetim sistemi teorisi suistimalin nedenlerini ekonomik veya politik gelişmişlik düzeyi, kamusal ilkeler ve kurallar vb. gibi daha çok suistimalcinin dışındaki birtakım çevresel faktörlerle ilişkilendirmektedir.

Korelasyon Teorisi: Korelasyon teorisi, suistimalin sebeplerini diğer teorilerden farklı olarak suistimalin nedenlerini her seviyede inceleyen bir grup araştırmanın sonuçlarına göre açıklamaya çalışmaktadır. Bu teoriye göre suistimalin nedenleri pek çok farklı değişkene bağlı olarak her açıdan (ekonomik, politik, sosyal, psikolojik, kültürel vb.) açıklanmaya çalışılmaktadır.

Yukarıdaki teorilere ek olarak kamu ve özel sektör çalışanlarını suistimale yönlendiren motivasyon unsurlarını tespit etmeye yönelik 2018 yılında Gorsira, Denkers ve Huisman tarafından yapılan bir başka araştırmaya göre ise suistimalin nedenleri temelde üç grupta sınıflandırılmaktadır.⁷⁰ Bunlar; kişisel değerler, sosyal değerler ve algılanan fırsattan oluşmaktadır. Kişisel değerler; çalışanın içsel olarak sahip olduğu ahlâki veya etik inanç ve değerleri ifade etmektedir ve bu değerler kişinin herhangi bir eylemi suistimal olarak görmesi veya görmemesi konusundaki algısını şekillendiren temel faktörlerdendir. Bu yüzden kişisel değerler, kişinin suistimal eylemine karışması veya karışmamasında oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal değerler, çalışanın içinde bulunduğu grup, kültür veya toplumun benimsemiş olduğu ahlâki veya etik inanç ve değerleri ifade etmektedir. Söz konusu değerler kişiyi suistimal yapmaktan caydırabileceği gibi suistimale teşvik de edebilmektedir. Algılanan fırsat ise suistimal eyleminin gerçekleşmesi için elverişli bir ortamın mevcut bulunmasını ifade etmektedir.

Suistimal eyleminin nedenlerini açıklamaya yönelik geliştirilen teorilere ve araştırmalara ilişkin yukarıdaki açıklamalar dikkate alındığında herhangi bir suistimal olayının nedenlerini oluşturabilecek faktörler aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- Suistimal eyleminin sağlayacağı potansiyel kazanç veya menfaatler,
- Kötü ve zayıf ahlâki değerler,

⁷⁰ Madelijne Gorsira, Adriaan Denkers, Wim Huisman, "Both Sides of the Coin: Motives for Corruption Among Public Officials and Business Employess", **Journal of Business Ethics**, Vol.158 (1), s.182-183., 2018

- Suça meyilli bir kişilik yapısı,
- Suistimalin suç olmadığı algısı,
- Etik ilke ve kuralların eksikliği,
- Zayıf bir kurumsal kültür,
- İç kontrol ve denetim eksikliği,
- Olumsuz ekonomik koşullar,
- Politik yapıdaki istikrarsızlık ve düzensizlikler,
- Düşük eğitim ve sosyal gelişmişlik düzeyi.

Suistimal eyleminin nedenlerine ilişkin olarak her suistimal olayının kendi içerisinde değerlendirilmesi ve motive edici unsurların tüm faktörler dikkate alınarak tespit edilmesi suistimalin doğru bir şekilde anlaşılması, analiz edilmesi ve önlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

1.8.Suistimalin Etkileri

Suistimal olaylarının işletmeler üzerindeki etkileri ekonomik, sosyal ve kültürel olmak üzere farklı açılardan ele alınabilir. Genellikle suistimal dendiğinde ilk akla gelen işletmelerin maruz kaldığı olumsuz ekonomik sonuçlar ve finansal kayıplar olmakla birlikte suistimalin işletmeler üzerindeki etkisi sadece ekonomik sonuçlarla sınırlı kalmamaktadır.

Suistimalin ekonomik açıdan en önemli olumsuz etkilerinden biri işletmelerin ekonomik gelişmesi önünde global çaplı ciddi bir engel oluşturmasıdır. Suistimal olayları sebebiyle işletmelerin ekonomik performansı olumsuz etkilenmektedir. Uygulamada en sık görülen suistimal türlerinden biri olan rüşvet olayları işletmelerin iş yürütme sürecini aksatan en önemli faktörlerden birini oluşturmaktadır. Bununla birlikte rüşvet alınması veya verilmesi şeklinde yapılan ödemeler işletmeler açısından ciddi bir maliyet unsuru da oluşturmaktadır. İşletme bazında yaşanan bu olumsuz ekonomik etkiler global manada işletmeye yapılan yabancı yatırımların da azalmasına yol açarak ekonomik gelişmeyi ciddi anlamda engellemektedir.⁷¹

⁷¹ Gaygysyz Ashyrov, Jaan Masso, "Does Corruption Effect Local and Foreign Owned Companies Differently? Evidence from the BEEPS Survey", **University of Tartu -Faculty of Economics and Business Administration Working Papers Series**, Issue: 114, August 2019, pp.4-5.

Suistimal olaylarının işletmeye yapılan yatırımlar üzerindeki etkisi temelde kaynak dağılımını olumsuz yönde etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Bir suistimal olayının yatırımlar açısından kaynak dağılımı üzerindeki etkisi iki şekilde gerçekleşebilmektedir. Bunlardan ilki; suistimal olaylarının işletmenin yatırımla ilişkili mal ve hizmetlerinin fiyatlarını, üretim faktörlerini ve kaynaklarını olumsuz yönde etkilemesi dolayısıyla özel yatırımcıların işletmeye yatırım yapma konusundaki değerlendirmelerini ciddi oranda değiştirmesi iken ikincisi; kaynakların yanlış dağılımı dolayısıyla işletmeye yatırım yapılan fonların yanlış yönlendirilmesine neden olmasıdır.⁷²

Yukarıda belirtilen ekonomik gelişmeyi engelleme, yanlış kaynak dağılımı ve yatırımların azalmasına yol açma dışında kamu harcama düzenini bozma, finansal kayıplara neden olma, sermaye üretkenliğini düşürme, verimlilik artışını yavaşlatma, ekonomik istikrarı bozma, istihdam problemleri yaratma, destek ve teşviklerin azalması vb. gibi durumlar suistimal olaylarının diğer olumsuz ekonomik etkilerini oluşturmaktadır.

Söz konusu ekonomik etkiler, ülke ve toplum açısından suistimal olaylarının yaşandığı tüm işletmelerde çeşitli sosyal ve kültürel olumsuzluklara zemin hazırlamaktadır. Nitekim istihdam problemleri, ekonomik gelişmişlik seviyesindeki azalma, kaynak dağılımdaki yanlışlık ve yetersizlik vb. gibi bireysel ekonomik problemler toplumsal anlamda sosyal ve kültürel problemleri de beraberinde getirmektedir.

Suistimal olaylarının neden olduğu olumsuz ekonomik sonuçlar, ekonomik veya finansal olmayan fakat işletmeye zarar veren birtakım farklı olumsuz sonuçları da beraberinde getirmektedir. İtibar kaybı, marka değer kaybı, müşteri kaybı, iş fırsatı kaybı, şirket kültürünü olumsuz etkileme, çalışanların motivasyonunu azaltma vb. gibi kayıplar suistimalin doğrudan ekonomik olmayan etkilerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla ekonomik sonuçlarla birlikte ekonomik olmayan sonuçların da dikkate alınması gerekmektedir.

⁷² Eatnaz Ahmad, Muhammad Aman Ullah, Muhammad Irfanullah Arfeen, "Does Corruption Affect Economic Growth?", **Latin American Journal of Economics**, Vol: 49, No: 2, November 2012, pp.278.

Ayrıca suistimalin işletmeler üzerindeki etkileri değerlendirilirken işletmelerde suistimalin ortaya çıkartılması veya önlenmesi için harcanan suistimal araştırma ve soruşturma ile denetim maliyetleri ve zaman maliyetinin de ihmâl edilmemesi suistimalin etkilerinin daha doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

SUİSTİMAL DENETİMİ

Son yıllarda yaşanan muhasebe hileleri incelendiğinde bu hilelerin genellikle suistimal ağırlıklı olduğu görülmektedir. Gerçekleşen muhasebe hileleri içerisinde suistimal olayları veya suistimal içerikli hileler başrolü oynamaktadır. Nitekim Uluslararası Hile İnceleyicileri Derneği (ACFE) tarafından yayımlanmış olan 2020 yılı Global Hile ve Yolsuzluk Raporunda, suistimal olaylarının, pek çok farklı endüstri ve bölgelerde en yaygın görülen önemli hile risklerinden biri olduğu vurgulanmıştır. Mevcut denetim mekanizmaları içerisinde bağımsız denetim, iç denetim, hile denetimi vb. kapsamında dolaylı olarak suistimal denetimine yönelik düzenlemeler bulunmakla birlikte suistimal olgusunun giderek daha da büyük bir hile riskine dönüşmesi ve hile kavramının suistimal ağırlıklı geliyor olması suistimal olgusunun ayrı bir şekilde ve spesifik olarak doğrudan denetlenmesi ihtiyacını doğurmaktadır.

Bu bölümde denetimde suistimal olgusu açısından suistimal denetimi ve bağımsız denetim ilişkisi, suistimal denetimi ve iç denetim ilişkisi, suistimal denetimi ve hile denetimi ilişkisi, suistimal denetimi ve kamu denetim ilişkisi ile suistimal riski ve yönetimi, suistimal riski belirtileri (kırmızı bayraklar), işletmelerde suistimal yapan kişilerin profilleri, suistimal önleme prosedürleri, suistimal kurbanları, suistimal inceleyicilerinin suistimal denetimindeki rolü, işletmelerde suistimalin zararları ve suistimal denetiminin önemi, hukuki düzenlemeler çerçevesinde suistimal denetimi ve suistimal denetiminde alternatif yaklaşımlar konularına yer verilecektir.

2.1.Denetimde Suistimal Olgusu

Suistimalin denetlenmesi gereken bir olgu olduğu gerçeği denetim ve suistimal kavramları arasındaki temel ilişkiyi oluşturmaktadır. Muhasebe bilimi açısından denetim kavramı; *“bir iktisadi birim veya döneme ilişkin denetlenen bilginin önceden saptanmış ölçütlere uygunluk derecesini araştırmak ve bu konuda rapor düzenlemek amacıyla bağımsız bir uzman tarafından yapılan kanıt toplama ve*

*değerlendirme süreci” şeklinde tanımlanabilir.*⁷³ Suistimal kavramı ise en yalın tanımıyla; görev, yetki veya gücün kişisel bir menfaat sağlamak amacıyla ve başkalarına zarar verecek biçimde kötüye kullanılmasını ifade etmektedir.

Suistimal ekonomik bir suçtur ve son yıllarda işletmeleri en fazla finansal kayıplara uğratan olayların başında, işletmelerde yaşanan çeşitli suistimal olayları gelmektedir. Suistimalin bir hile türü olması, kasıt unsuru içermesi, gizli olarak sürdürülen bir eylem özelliğine sahip olması ve en az bir tarafın çeşitli şekillerde aldatılarak güveninin suistimal edilmesine dayanması, özü gereği suistimali denetlenmesi gereken bir olgu haline dönüştürmektedir. İşletmelerde denetim fonksiyonunun olmadığı durumlarda işletme içerisinde otomatikman suistimale uygun bir ortam yaratılmış olacağından işletmelerde suistimal olaylarının artması ve giderek büyümesi de kolaylaşacaktır.

Suistimal ve denetim kavramları karşılıklı olarak birbirini etkileyen ve yakından ilişkili olan kavramlardır. Örneğin; işletmelerde yürütülecek olan denetim çalışmalarının kapsamı; denetim çalışmaları için belirlenen denetim eşiği düzeyi, denetim hizmetine duyulan ihtiyaç ve denetim çalışmalarının başarısı ve en önemli suistimal türlerinden biri olan yolsuzluk olaylarına ilişkin Uluslararası Şeffaflık Örgütü (TI) tarafından yayınlanan yolsuzluk algı endeksi düzeyinden doğrudan etkilenmektedir. Yolsuzluk algı endeksi (CPI) yolsuzlukların seviyesini ölçmek için kullanılan en güvenilir ve rasyonel yöntemlerden biridir. Bu endeks değerinin düşük olması yüksek yolsuzluk algısına işaret ederken, yüksek olması düşük yolsuzluk algısına işaret etmektedir. Buna göre yolsuzluk algı endeksi değerinin düşük olduğu bir durumda yolsuzluk algısı yükseldiğinden denetim eşiği düşürülerek denetime tabi olacak işletmelerin sayısı arttırılmakta ve denetim çalışmalarının kapsamı genişletilmektedir. Dolayısıyla bu durum, denetim zorunluluğunu ve denetim hizmetine duyulan ihtiyacı da arttırmaktadır. Denetim eşiğinin doğru belirlenmesi ise denetim başarısını yani, denetim faaliyetlerinin temel amacına ulaşmasını yakından etkilediğinden, yolsuzluk algı endeksi değerine göre şekillenen denetim eşiği değeri denetimin başarısına da etki etmektedir. Diğer yandan işletmelerin sahip olduğu

⁷³ Ümit Ataman, Rüstem Hacırustemoğlu ve Nejat Bozkurt, **Muhasebe Denetimi Uygulamaları**, İstanbul, Alfa Basın Yayın Dağıtım, 1.Basım, 2001, s.15

denetim kültürü ve denetim hizmetlerine olan bakış açısı da, işletmelerde suistimal olaylarının seviyesinin istenilen düzeyde tutulabilmesini ve denetim faaliyetlerinin bu olayları önleyebilme yeteneğine ve gücüne sahip olmasını yakından etkilemektedir.⁷⁴

İşletmelerin finansal bilgilerinin güvenilirliğini sağlamak ve işletme yönetimi ile işletme çalışanlarının suistimal yapmasını veya suistimal olaylarına karışmasını engellemek, denetim biliminin işletmelere sağladığı yararların başında gelmektedir. Bu yüzden işletme içerisinde yürütülen denetim çalışmalarının veya işletmeler tarafından dışarıdan alınan çeşitli denetim ve güvence hizmetlerinin, işletmelerdeki suistimal olaylarının önlenmesinde, azaltılmasında veya ortadan kaldırılmasında doğrudan ya da dolaylı şekilde ciddi bir katkısı bulunmaktadır. İşletmelerde hâlihazırda uygulanmakta olan bağımsız denetim, iç denetim ve kamu denetimi (yasal denetim) gibi farklı denetim faaliyetleri, dolaylı olarak suistimal kavramı ile de ilişkilidir ve bu denetim faaliyetleri sonucunda tespit edilen veya ortaya çıkarılan denetim bulguları, işletmelerdeki suistimal olaylarının ortaya çıkarılmasını kolaylaştırarak suistimal denetimleri için de önemli bir ön bilgi sağlamaktadır.

2.1.1.Suistimal Denetimi ve Bağımsız Denetim İlişkisi

KGK tarafından yayınlanan Bağımsız Denetim Yönetmeliğinde bağımsız denetim; *“finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin, finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu konusunda makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun sayıda bağımsız denetim kanıtının elde edilmesi amacıyla, denetim standartlarında öngörülen gerekli bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek raporlanması”* şeklinde tanımlanmaktadır.⁷⁵ Bağımsız denetim kavramı, uygulamada dış denetim veya finansal/mali tablolar denetimi olarak da adlandırılmaktadır. KGK’daki bağımsız denetim tanımından anlaşılağı üzere bağımsız denetim faaliyetinin temel amacı; işletmelerin finansal tablolarının ve ilgili diğer finansal bilgilerinin denetimini

⁷⁴ Mehmet Özbirecekli, Joshiaki Jinnai and Nertila CIKA, “Can Types of Wrondoings and The Corruption Perception Scores Be Criteria To Define Audit Thresholds For Non-Listed Companies? The Cases of Turkey, Japan and Albania”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Mart 2016, 18 (1), ss.122-123.

⁷⁵ KGK, “Yönetmelikler”, (Çevrimiçi),

<https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/5106/Yo%CC%88netmelikler>, 06.03.2020

yapmaktır. Dolayısıyla bağımsız denetim yapılan işletmelerde suistimal olaylarını ortaya çıkarmak veya spesifik bir suistimal denetimi yapmak bağımsız denetçilerin asli görevi değildir.

Bağımsız denetim faaliyetinin suistimal denetimi ile olan ilişkisini temelde, bağımsız denetim faaliyetini yürüten bağımsız (dış) denetçilerin hileye karşı sorumlulukları oluşturmaktadır. Buna göre bağımsız denetçiler, bağımsız denetim çalışmaları sırasında denetledikleri işletmelerin finansal tablolarında hile veya usulsüzlüklerden kaynaklanabilecek önemli yanlışlık risklerini göz önünde bulundurmak ve dikkate almak zorundadır.⁷⁶

Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları Standardında (BDS-240); işletmelerde hilenin önlenmesi ve ortaya çıkarılmasına ilişkin esas sorumluluğun işletme yönetimine ait olduğu, bağımsız denetçilerin ise sadece bu konuda makul bir güvence sağlamakla sorumlu olduğu açıkça belirtilmiştir. Buna göre standartta hileye karşı bağımsız denetçilerin amaçları; denetim çalışmaları sırasında suistimal ve diğer hilelerden kaynaklanabilecek riskleri göz önünde bulundurarak ve değerlendirerek denetim çalışmasını sürdürmek, hile risklerine karşı yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtı toplamak, söz konusu risklere karşı uygun işleri tasarlamak ve denetim sonrasında belirlenen veya şüphelenilen hilelere karşı uygun işleri yapmak şeklinde sıralanmıştır. Benzer şekilde Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Derneği (AICPA) tarafından yayınlanan SAS-99 Finansal Tablo Denetiminde Hilenin Değerlendirilmesi Standardında da bağımsız denetçilere, hilelerin tespit edilmesi ve araştırılması konusunda doğrudan bir sorumluluk yüklenmemiş sadece hileyi daha iyi tespit edebilecek şekilde denetim faaliyetlerinin nasıl tasarlanabileceği üzerinde durulmuştur.⁷⁷ Bununla birlikte SAS 99, bağımsız denetçileri sadece işletme varlıklarının çalınması (hırsızlık) ve hileli finansal raporlamadan kaynaklanabilecek iki tip hileden kaynaklanabilecek önemli riskleri değerlendirmek ve bu hilelere karşı gereken işlemleri yapmakla sorumlu tutmaktadır ve rüşvet, yolsuzluk vb. gibi

⁷⁶ Ersin Güredin, **Denetim ve Güvence Hizmetleri- SMMM ve YMM'lere Yönelik İlkeler ve Teknikler**, İstanbul, Türkmen Kitabevi, 14.Baskı, 2014, s.131.

⁷⁷ Mehmet Emin Karabayır ve Sevgi Cengiz, "Muhasebe Hileleri Yoluyla Yapılan Yolsuzluklarda Bağımsız Denetimin Sorumluluğunun Araştırılması: Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Uygulaması", **Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 4, 2016, s.602-603.

suistimal hilelerine yer vermemektedir.⁷⁸ Bu standartta hile olayları, işletme varlıklarının çalınması (hırsızlık) ve hileli finansal raporlama olmak üzere iki ana grupta ayrıştırılmıştır ve yolsuzluk ve ahlaki olmayan davranışlar kategorisindeki suistimal hilelerini içermemektedir.

Bağımsız denetim faaliyetine ilişkin yukarıda belirtilen her iki düzenlemeye de bağımsız denetim faaliyeti üzerinden doğrudan suistimal incelemesi veya denetimine işaret edilmemektedir. Ayrıca bu düzenlemelerin bağımsız denetçilerin suistimal riskini ne zaman ve nasıl değerlendireceği konusuna da herhangi bir açıklık getirilmediği görülmektedir.

Suistimal denetimi ve bağımsız denetim arasındaki bir diğer önemli ilişki ise bağımsız denetim faaliyetleri sonucunda elde edilen denetim bulgularının işletmelerde önemli suistimal göstergelerine işaret edebilmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim suistimaller, işletmelerin finansal tablo unsurları üzerinden yapılmakta ve dolayısıyla finansal tablo kalemlerindeki rakamlara da yansımaktadır. Finansal tablolarda yapılan gerçeğe aykırı, yanlış veya eksik gösterimlerin büyük bir kısmı ise suistimalleri gizlemek için yapılmaktadır. Bu kapsamda bağımsız denetim çalışmaları, işletmelerdeki suistimal olaylarının tespit edilmesinde aslında bir rehber oluşturmaktadır. Ayrıca rüşvet, yolsuzluk vb. gibi suistimal olaylarının işletmelerin finansal kayıtlarına yansımaları, finansal tabloları üzerinde yıkıcı bir etkiye sahip olması ve finansal tabloların şeffaflığına zarar vermesi, temel faaliyet konusu; işletmelere ait finansal tabloların doğru ve dürüst bir şekilde önceden saptanmış ölçütlere uygun olarak hazırlanmış olduğu veya olmadığı konusunda bir görüş oluşturmak olan bağımsız denetim hizmetini doğrudan ilgilendirmektedir.⁷⁹

2.1.2.Suistimal Denetimi ve İç Denetim İlişkisi

İç denetim, Türkiye İç Denetim Enstitüsü (TİDE) tarafından yapılan tanımlamada; *“bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacını*

⁷⁸ ACFE, “Another Implement for the Fraud Examiner’s Toolbox, (Çevrimiçi), https://www.acfe.com/article.aspx?id=4294967855&gclid=EA1aIQobChMI3s-x5-K27QIV6YODBx3eigZFEAAAYASAAEgLQYPD_BwE, 5.12.2020.

⁷⁹ Rasha Kassem, Andrew W.Higson, “External Auditors and Corporate Corruption: Implications for External Audit Regulators”, **Current Issues in Auditing**, Vol: 10, No: 1, Spring 2016, pp.3-5.

güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyeti”⁸⁰ şeklinde ifade edilmektedir. TİDE tarafından yapılan tanımlama doğrultusunda, işletmelerin risk yönetimi, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkililiğini değerlendirmek, geliştirmek ve kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olmak iç denetimin temel amaçlarını oluşturmaktadır.

İç denetim açısından suistimal, bir yönetim sorunu olarak değerlendirilmektedir. Bunun temel sebebi, işletmelerdeki suistimal olaylarının genellikle kötü tasarlanmış iç kontrol sistemlerinden veya zayıf yönetim süreçlerinden kaynaklanmasıdır. İşletmelerde suistimal risklerinin önlenmesi, azaltılması veya ortadan kaldırılması için işletme içerisindeki iç kontrol politika ve prosedürlerinin uygun şekilde tasarlanması, işletilmesi ve iç denetim fonksiyonu tarafından denetlenmesi gerekmektedir. Yine işletmelerdeki suistimal risklerinin sınırlandırılması için sağlam iç kontrol prosedürlerinin oluşturulmasına ve bu prosedürlerin işlerliğinin veya sürekliliğinin iç denetim fonksiyonu tarafından denetlenmesine ihtiyaç vardır.⁸¹

İşletmelerde iç denetim fonksiyonu; finansal disiplin, şeffaflık ve hesap verilebilirlik kavramları açısından kritik bir öneme sahip bulunmaktadır. Finansal bilgilerin güvenilirliğinin sağlanması için öncelikle kurum içi finansal disiplin, şeffaflık ve hesap verilebilirliğin sağlanması gerekmektedir. Bunu sağlayacak olan ise iç denetim fonksiyonunun kendisidir. Etkin bir iç denetim sisteminin, işletme içerisinde finansal disiplin, şeffaflık ve hesap verilebilirliğin temin edilmesini sağlamasından dolayı suistimal olayları üzerinde negatif bir etkisi olmaktadır ve etkin bir iç denetim sistemi suistimal ile mücadelede destekleyici bir rol oynamaktadır. Uluslararası İç Denetim Standartlarındaki düzenlemeler doğrultusunda iç denetçiler, asli görev ve sorumlulukları suistimal olaylarını ortaya çıkarmak olmamasına rağmen, çalışmaları kapsamında hem suistimal risklerini hem de işletme yönetiminin bu riskleri değerlendirme ve yönetim şeklini değerlendirmektedir. Bu kapsamda, işletmelerde suistimal olaylarının ortaya çıkarılması veya sınırlandırılması konusunda iç denetçiler

⁸⁰ TİDE, “İç Denetimin Tanımı”, (Çevrimiçi), <https://www.tide.org.tr/page/26/Ic-Denetimin-Tanimi>, 17.03.2020

⁸¹ TİDE, “Suistimal ve İç Denetim”, **IIA Pozisyon Raporu**, (Çevrimiçi), <https://tide.org.tr/page/338/Pozisyon-Raporlari>, s.1-2, 17.03.2020.

merkezi bir güç olarak görülmekte ve suistimal ile mücadelede iç denetçilerin ön planda yer almaları beklenmektedir.⁸²

ACFE tarafından işletmelerdeki iç denetim birimleri, suistimal olaylarının ortaya çıkarılması veya sınırlandırılması konusunda en önemli birimler olarak nitelendirilmiştir. ACFE tarafından yayınlanan 2020 yılı Global Hile ve Yolsuzluk Raporuna göre; işletmelerde iç denetim birimlerinin dolayısıyla iç denetçilerin, suistimal ve usulsüzlükleri başlangıç aşamasında ortaya çıkarma olasılığı %15 iken, bağımsız (dış) denetim ve bağımsız denetçiler için bu oran sadece %4'tür.⁸³ Söz konusu veriler doğrultusunda, bir denetim mekanizması olarak iç denetimin, bağımsız (dış) denetime kıyasla suistimal ile mücadelede daha etkin bir rol oynadığı sonucuna varılabilir.

İşletmelerde risk uyum politika ve prosedürlerinin oluşturulması, raporlanması ve işletme çalışanlarının ve diğer ilgili tarafların bu politika ve prosedürlere uyumlu hale getirilmesi iç denetim fonksiyonunun temel görev ve sorumluluklarından biridir.⁸⁴ Bununla birlikte iç denetim fonksiyonunun suistimal risklerinin önlenmesi ve ortaya çıkarılması konusunda yardımcı bir rol oynaması ve suistimal denetimi çalışmalarına destek olabilmesi için, bu politika ve prosedürlerin suistimal risklerini tanımaya ve ortaya çıkarmaya yönelik prosedürlerle entegre hale getirilmesi gerekmektedir.

2.1.3.Suistimal Denetimi ve Kamu Denetimi İlişkisi

Kamu denetimi, *“yetkileri yasalar tarafından belirlenen kamu denetçileri tarafından kamu ihtiyaçlarının giderilmesi amaçlanarak ve planlar ile gerçekleşen sonuçlar arasındaki uyum dikkate alınarak sürdürülen denetim”*⁸⁵ şeklinde

⁸² Kofi Fred Asiedu, Eric Worlanyo Deffor, “Fighting Corruption by Means of Effective Internal Audit Function: Evidence from the Ghanaian Public Sector”, **Internal Journal of Auditing**, Vol: 21, 2017, s.1-2.

⁸³ ACFE, Report to the Nations- 2020 Global Study on Occupational Fraud and Abuse, (Çevrimiçi), <https://acfe-public.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>, s.19., 31.05.2020.

⁸⁴ Anderson Luiz Souza, Arnaldo Luiz Ryngelblum and Celso Augusto Rimoli, “The Internal Audit and Corruption: A Logic on Its Own or the Circumvention of Prevailing Logics?”, **Revista Capital Científico-Electronica (RCCe)**, Vol: 17, No: 3, July 2019, s.10.

⁸⁵ Ahmet Özen ve Fatma Nur Gürel, “Kamu Denetiminde Dijital Dönüşüm: Dijital İkiz Yöntemi”, **İzmir Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı: 1, Haziran 2020, s.19.

tanımlanabilir. Kamu denetimi, literatürde “yasal denetim” olarak da adlandırılmaktadır.

Kamu denetimi, kamu denetçileri (yasal denetçiler) tarafından yapılan bir denetim faaliyetidir. Kamu denetçileri (yasal denetçiler), kamusal örgütlere veya kamu kuruluşlarına bağlı olarak çalışan uzman kişilerdir ve kamu ve özel işletmelerin yasalara, yönetmeliklere, devletin ekonomik politikalarına uygunluğunu ve kamu yararına bağlılığını izleyerek denetlemektedir.⁸⁶ Buna göre temelde uygunluk denetimi yapan kamu denetçileri aynı zamanda kamu performansını ve etkinliği de değerlendirmekte ve işletmelerin finansal tablo denetimini de yapmaktadır. Dolayısıyla kamu denetçilerinin yaptıkları faaliyetler; finansal tablo, uygunluk ve faaliyet denetimlerinin tamamını içermektedir.

Kamu denetimi faaliyetlerinin en önemli amaçlarından biri, politik ve adli hesap verilebilirliği artırarak başta yolsuzluk olmak üzere çeşitli suistimal olaylarını önlemek ve azaltmaktır. Bu yüzden suistimal denetimi ve kamu denetimi arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Denetim faaliyetlerinin ekonomik çevre kadar, politik çevre üzerinde de önemli etkilerinin olduğu dikkate alındığında, kamu kurum ve kuruluşlarında suistimal olaylarının engellenmesi veya azaltılmasında denetim faaliyetlerinin rolü büyüktür. Avis, Ferraz ve Finan tarafından 2018 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçları, denetlenen kamu kurum ve kuruluşları üzerinde uygulanan kamu denetimi faaliyetlerinin, gelecekte gerçekleşebilecek suistimal olaylarını %8 oranında azalttığını göstermiştir. Aynı çalışmada suistimal karşıtı denetim faaliyetlerinin suistimal ile mücadelede etkin bir politika olacağı da vurgulanmıştır.⁸⁷ Söz konusu oranın daha da artması ise ancak kamu kurum ve kuruluşları üzerinde uygulanacak spesifik suistimal denetimi faaliyetleri ile mümkün olabilecektir. Bu noktada suistimal denetiminin, kamu denetiminin temel amacına ulaşması ve kamu organizasyonlarının şeffaflığı açısından kritik önem taşıyan çeşitli suistimal olaylarının ortaya çıkartılmasında veya önlenmesinde etkin bir rol oynayacağı ve kamu denetimlerinin başarısını destekleyeceği söylenebilir.

⁸⁶ Güredin, **a.g.e.**, s.20-21.

⁸⁷ Eric Avis, Claudia Ferraz and Fredico Finan, “Do Government Audits Reduce Corruption? Estimating the Impacts of Exposing Corrupt Politicians”, **Journal of Political Economy**, Vol: 126, No: 5, September 2018, pp.1912.

Kamu denetimleri ile birlikte kamu denetim faaliyetlerini destekleyici nitelikte spesifik suistimal denetimine olan ihtiyaç, kamu denetimi faaliyetleri kapsamında kamu denetçilerinin doğrudan işletmelerde suistimal olaylarını ortaya çıkarmaktan sorumlu olmamasından kaynaklanmaktadır. Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Derneği Kalite Merkezi (AICPA Quality Center) tarafından 2018 yılında kamusal denetimlere ilişkin olarak yayınlanan Yellow Book (YB) adlı kitapta kamu denetçileri için sorumlu oldukları belirtilen ve aşağıda sıralanan görevler bunu açıkça ortaya koymaktadır;⁸⁸

-Kamusal çevredeki iç kontrolleri değerlendirme ve suistimale neden olabilecek iç kontrol zayıflıklarını dikkate alma,

-Kamu denetimleri sırasında gerçekleştirilen finansal denetimler kapsamında, kamusal suistimal ve israfların ortaya çıkarılması için spesifik suistimal ortaya çıkarma veya önleme prosedürlerini uygulamaktan sorumlu olmama,

-Kamu denetçilerinin kamu denetimi çalışmaları sırasında suistimal olaylarına denk gelmesi veya fark etmesi durumunda bu problemlere nasıl karşılık verileceğini değerlendirmesi,

-Kamu denetçilerinin, suistimallerin bir hile belirtisi olup olmayacağını değerlendirmesi.

Yukarıdaki görev ve sorumluluklar incelendiğinde, özellikle 2. maddede kamu denetçilerinin doğrudan suistimalleri denetlemekten sorumlu olmadığının açıkça vurgulandığı görülmektedir. Nitekim kamu denetimlerine olan ihtiyaç temelde kamu yönetiminde hesap verilebilirliğe duyulan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır.

2.1.4.Suistimal Denetimi ve Hile Denetimi İlişkisi

Suistimal kavramı; *“kişisel bir kazanç sağlamak için güvenin kötüye kullanılmasını ifade etmektedir ve rüşvet, çıkar çatışması, ekonomik zorbalık, yolsuzluk vb. gibi hileleri kapsamaktadır”*. Hile kavramı ise *“bir organizasyon içerisinde hile yapan kişi ya da kişilerin lehine bir fayda veya kazanç sağlamak*

⁸⁸ Kim McCormick, Brian, Schebler, “The 2018 Yellow Book: What You Need to Know”, AICPA, (Çevrimiçi), <https://www.aicpa.org/content/dam/aicpa/interestareas/governmentauditquality/resources/downloadabledocuments/newyellowbookgaqcwebevent2.pdf>, 03.05.2020.

amacıyla yapılan kurallara aykırı veya yasa dışı faaliyetleri ifade eden genel bir terimdir".⁸⁹ Suistimaller, bir hile türü olması sebebiyle suistimallerin denetimi konusu da hile denetimi konusunun kapsamı içerisine girmektedir.

Hile denetimi kavramı, finansal tablo denetimi veya bağımsız denetimden farklı bir kavramdır. Finansal tablo denetimi veya bağımsız bir denetimde, denetçilerin organizasyon içerisinde hile olaylarını ortaya çıkarmak konusunda asli bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Finansal tablo denetimi veya bağımsız denetimden hile denetimi kavramına geçiş, hile olgusunun önlenmesine, ortaya çıkartılmasına ve hile olgusu ile mücadele edilmesine duyulan ihtiyaçtan dolayı ortaya çıkmıştır.⁹⁰ Hile denetimi kavramı ile aslında ifade edilmek istenen ise hile araştırması veya hile incelemesidir. Hile denetimi konusunda en yetkili kurum olan, ACFE tarafından yapılan tanımlamalarda da hile denetimi yerine genellikle "hile incelemesi" ifadesi, hile denetimi yapan ve ACFE'ye bağlı olarak çalışan kişiler için ise "profesyonel hile denetçisi" terimi yerine "profesyonel hile inceleyicisi" terimi kullanılmaktadır.⁹¹

ACFE tarafından hile denetimi kavramı ile kastedilen hile incelemesi; *"hile iddialarının başlangıcından sonuna kadar çözümlendirilmesini ve spesifik olarak hilenin önlenmesi ile ortaya çıkartılmasına yardımcı olacak şekilde kanıt toplama, soruşturma, rapor yazma, bulguları test etme faaliyetlerini kapsayan bir metodoloji"* olarak tanımlanmaktadır.⁹² Buna göre hile denetiminin, finansal tablo denetimi veya bağımsız denetimlerden ayrı olarak organizasyon içerisinde hileleri ortaya çıkarmak için spesifik olarak tasarlanan ve denetçilerin spesifik olarak hile karşıtı eğitim ve deneyime sahip olmasını gerektiren (ideal olarak sertifikalı bir hile inceleyicisi vb. olmasını) bir denetim türü olduğu söylenebilir.⁹³

⁸⁹ Wayne Anthony, "Audit of Corruption and Fraud", 9 Th National Symposium on Auditing in Turkey- Parallel Session I, İSMMMO, (Çevrimiçi), <https://www.ismmmo.org.tr/Yayinlar/Muhasebe-Denetimi-Sempozyumu-Bildirileri/sayi-9/-2301>, 03.05.2020

⁹⁰ Mironiuc Marilena, Alina Mihaela Robu and Ioan-Bogdan Rabu, "The Fraud Auditing: Empirical Study Concerning the Identification of the Financial Dimensions of Fraud", **Journal of Accounting and Auditing**, Vol.2012, February 2012, pp.4.

⁹¹ Doug Carmichael, Audit vs. Fraud Examination, The CPA Journal, (Çevrimiçi), <https://www.cpajournal.com/2018/03/05/audit-vs-fraud-examination/>, 30.05.2020

⁹² ACFE, "Definition of Fraud Examination" , 2012 Fraud Examiners Manual, (Çevrimiçi), https://www.acfe.com/uploadedFiles/Shared_Content/Products/Books_and_Manuals/INTRO%202012%20-%20final.pdf, 10.04.2021.

⁹³ Thomas Buckhoff, Leslee Higgins and Debra Sinclair, "A Fraud Audit: Do You Need One?", **The Journal of Applied Business Research**, Vol.26, Number: 5, September-October 2010, s.32.

Hile denetiminin tanımına ve kapsamına ilişkin yukarıdaki açıklamalar incelendiğinde, hile denetiminin, hırsızlık, sahtekârlık, yolsuzluk, hileli finansal raporlama, suistimal, rüşvet vb. gibi bir ayrım yapmaksızın bir bütün olarak tüm hilelerin denetimini kapsadığı görülmektedir. Suistimal denetimi kavramı ise hile denetiminin bir kolu olarak spesifik şekilde suistimal kapsamına düşen hileleri (yolsuzluk, sahtekârlık, rüşvet, dolandırıcılık vb. gibi) önlemeye, ortaya çıkarmaya ve azaltmaya yönelik tasarlanmış bir denetimdir. Dolayısıyla hile denetimi kapsamı içerisinde yürütülen hile önleyici veya ortaya çıkarıcı prosedürler, uygulanan teknikler ve yürütülen tüm çalışmalar, suistimal kavramının kapsamına düşen hileler açısından suistimal denetimi çalışmaları için de uyarıcı, yol gösterici ve destekleyici bir rol oynayacaktır.

2.2.Suistimal Riski ve Yönetimi

Günümüzde suistimal olayları, işletmelerin karşı karşıya olduğu en ciddi risk unsurlarından biridir. Her yıl işletmelerin büyük bir çoğunluğu suistimal olayları nedeniyle milyonlarca dolarlık kayıplara uğramaktadır. Bununla birlikte suistimal olaylarının işletmelerde neden olduğu kayıplar, parasal veya finansal kayıplarla da sınırlı kalmamaktadır. Gerçekleştirilen suistimal eylemleri sonucunda işletmeler çeşitli finansal riskler ile karşı karşıya kalırken suistimal olaylarının genellikle işletme içerisindeki ayrıntılarda gizli olması ve çoğunlukla büyük çaplı ses getiren bir skandal boyutuna ulaştığında veya skandala dönüştüğünde açığa çıkması finansal olmayan bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle suistimal riskleri, hem finansal hem de finansal olmayan riskler içerisinde konumlandırılabilen karma bir risk türüdür.

Hem finansal hem de finansal olmayan bir risk niteliğinde olması sebebiyle suistimal risklerinin yönetimi, işletmeler açısından büyük bir önem taşımaktadır. İşletmelerde suistimal risklerinin açığa çıkarılması veya azaltılması için gerçekleşen suistimal olaylarının hem finansal hem de finansal olmayan risklerle ilişkilendirilerek doğru bir şekilde yönetilmesi ve kontrol edilmesi gerekmektedir. Suistimal risklerinin, finansal ve finansal olmayan risklerle ilişkisi aşağıdaki şekilde ele alınabilir;⁹⁴

⁹⁴ Ali Özdeş Akyuva, “Suistimal Risklerinin Finansal ve Finansal Olmayan Riskler İçindeki Yeri”, **The Deloitte Times**, (Çevrimiçi), https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/the-deloitte-times/TDT_Subat%202018_risk.pdf, 02.08.2020

2.2.1.Suistimal Risklerinin Finansal Risklerle İlişkisi

Finansal riskler, işletmelerde finansal kayıplara yol açan riskleri içermektedir. Temelde finansal riskler; pazar riski, kredi riski, likidite riski ve yatırım riskinden oluşmaktadır. Suistimal riskleri, bu finansal riskleri arttırabildiği gibi bu risklerin bir parçası şeklinde doğrudan ilgili finansal riskin bir bileşeni olarak da karşımıza çıkabilmektedir.

Pazar riski; pazarla ilgili olan, piyasa riski olarak da bilinen ve işletmelerin pazar başarısını etkileyebilecek tüm riskleri (talep seviyesi, müşteri durumu, satış adedi vb. gibi), *kredi riski*; doğrudan bankalar ve çeşitli finansal kurumları ilgilendiren (borç-alacak ilişkileri, varlık-kaynak yapısı, sermaye yeterliliği vb. gibi) riskleri, *likidite riski*; işletmelerin nakit akışını doğrudan ilgilendiren riskleri (nakit yetersizliği, nakit akışında dengesizlik, nakde dönüştürme sorunu vb. gibi) ve *yatırım riski*; yatırımları veya alım-satım faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyen riskleri ifade etmektedir.

Yukarıda açıklanan finansal risklerin içeriği incelendiğinde her bir risk türünün suistimal olgusu ile yakından ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin; pazar riski açısından işletmelerin ürettiği mal veya hizmetlere yönelik talebin seviyesi veya satış adetleri işletmelerin zarar gördüğü veya görebileceği suistimal olayları sebebiyle olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Suistimal olayları nedeniyle talep ve satış miktarları düşebilmekte, ciddi oranda müşteri kaybı yaşanabilmektedir. Kredi riski açısından ise kredi riskinin hesaplanmasında suistimal riskleri doğrudan dikkate alınmaktadır ve tahsis veya dağıtım işlemleri sırasında gerçekleşen sahte işlemler ile amaç dışı kullanımların oranı hesaplamaya dahil edilmektedir. Benzer şekilde likidite riski açısından gerçekleşen suistimal olayları işletmenin likidite yeteneğini olumsuz yönde etkileyerek nakit sıkıntısına düşmesine neden olduğu gibi yatırım riski açısından da yatırımın değerinin olumsuz yönde etkilenmesi, alım-satım fiyatlarının negatif yönde değişmesi gibi risklere yol açabilmekte veya ilgili mevcut finansal riski arttırabilmektedir.

2.2.2.Suistimal Risklerinin Finansal Olmayan Risklerle İlişkisi

Finansal olmayan riskler, finansal riskler (pazar riski, kredi riski, likidite riski ve yatırım riski) dışında kalan herhangi bir riski kapsayan geniş bir risk grubunu ifade etmektedir. Finansal olmayan riskler, finansal risklere göre işletmeler için tanımlanması ve ölçülmesi daha zor olan risklerdir.

Operasyonel risk, uyum riski, siber risk, itibar riski, iş modeli riski, üçüncü taraf riskleri ve çeşitli diğer riskler finansal olmayan risklerin kapsamına girmektedir.⁹⁵

Suistimal risklerinin finansal olmayan risklerle yakın bir ilişkisi bulunmaktadır. Suistimal riskleri, çoğunlukla işletmelerin finansal olmayan risklerinin ayrılmaz bir parçasıdır ve işletmelerde finansal kayıpların ötesinde daha büyük zararlara yol açan, etkisi daha uzun süren finansal olmayan risklerin temelinde suistimal olayları yer almaktadır. Özellikle operasyonel riskler, uyum riskleri ve itibar riskleri gibi finansal olmayan riskler, işletmelerde suistimal olayları nedeniyle artmaktadır.

Operasyonel riskler açısından Basel Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Komitesi Basel II Uzlaşısında; uygun olmayan veya başarısız iç süreçlere yönelik operasyonel risklerin, uygun olmayan şekilde davranan işletme içi çalışanların yaptığı yetkisiz işlem, rüşvet, sahte işlem vb. gibi işletme içi suistimal riskleri ile sahte başvurular, bilgi sızdırma, dolandırıcılık gibi işletme dışı suistimal risklerinden kaynaklandığı belirtilmiştir.⁹⁶ Benzer şekilde uyum ve itibar riskleri de suistimal risklerinden kaynaklanmaktadır. Uyum riskinin kapsamı içerisinde yer alan iş süreçlerinin ülkedeki mevzuata ve yasalara uygunluğu açısından öncelikle iş süreçlerini yöneten işletme çalışanlarının yasa dışı olan suistimal eyleminde bulunmayacağından ve ilgili etik değerler ile yasalara bağlı kalacağından emin olunarak iç kaynaklı suistimal risklerinin ortadan kaldırılması veya azaltılması gerekmektedir. İtibar riski açısından ise suistimal riski ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Çoğunlukla işletmelerde suistimallerin ortaya çıkarılması, ilgili suistimal olayının

⁹⁵ Deloitte- Banking Union Center Frankfurt (BUCF), “The Future of Non-Financial Risk in Financial Services: Building an effective non-financial risk management program- the future of risk series”, (Çevrimiçi), <https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/risk/articles/non-financial-risk-financial-services.html>, 26.08.2020.

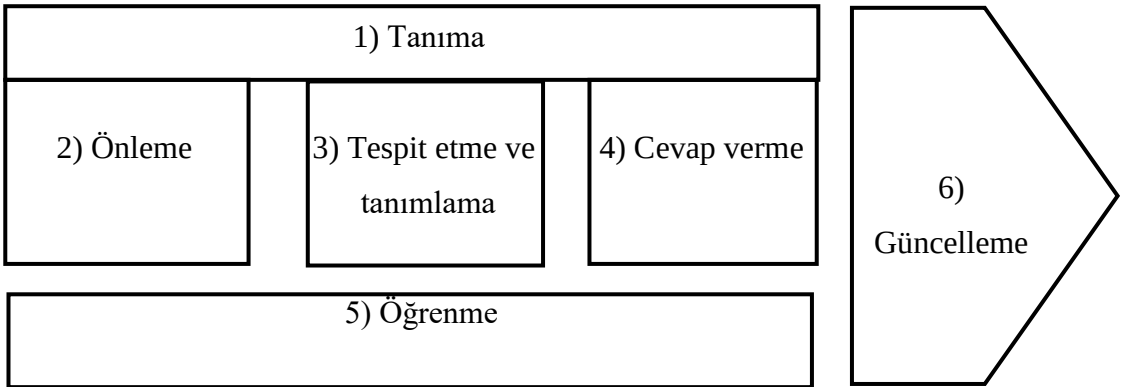
⁹⁶ Akyuva, **a.g.e.**, s.55.

skandala dönüşmesi ile eş zamanlı gerçekleştiğinden bu durum itibar riskini ciddi oranda arttırmaktadır.

Suistimal riskleri diğer hile risklerine göre finansal olmayan risklerle içerik olarak daha çok benzerlik göstermektedir. İşletmelerde suistimal olayları, işletmenin ekonomik performansını ve gelişimini olumsuz etkileme, işletmenin rekabet gücünü olumsuz etkileme, işletmenin iş süreçlerini olumsuz etkileme, marka değerini düşürme, motivasyon kaybı, itibar (prestij) kaybı, kaynak israfı veya kaynak dağılımını olumsuz etkileme, yabancı yatırımların azalması gibi finansal olmayan risklerin kapsamı içerisine giren pek çok olumsuz riske neden olmaktadır. Dolayısıyla finansal olmayan risklerin azaltılması veya ortadan kaldırılması için öncelikle işletmelerde gerçekleşebilecek suistimal olaylarının önlenerek suistimal riskinin azaltılması gerekmektedir.

İşletmelerde suistimal riskleri, iç kaynaklı suistimal riskleri ve dış kaynaklı suistimal riskleri şeklinde oluşabilmekte ve işletmenin değişik faaliyet alanlarında birbirinden farklı şekillerde görülebilmektedir. Tüm işletmelerin potansiyel suistimal eylemine açık bir hedef olması ve işletmelerde suistimal riskinin her zaman varlığını devam ettiren süresiz bir risk olması, proaktif bir suistimal yönetimini zorunlu kılmaktadır. Suistimal riskinin yönetimi; tanıma, önleme, tespit etme ve tanımlama, cevap (tepki) verme, öğrenme ve güncelleme olmak üzere altı adımlı bir süreci içermektedir. Suistimal riski yönetimine ilişkin süreç Şekil-5 yardımı ile aşağıda gösterilmeye çalışılmıştır.

Şekil- 5: Suistimal Riski Yönetim Süreci Şeması

Kaynak: TİDE, “Suistimal Riski ve Analitik Yaklaşımlar”, (Çevrimiçi), <https://www.tide.org.tr/page/378/17-Turkiye-Ic-Denetim-Kongresi--Kongre-Sunumlari> , 27.09.2020

Yukarıdaki şemaya göre *tanıma*; iş birimleri arasında karşılıklı bilgi alışverişi ve yeni suistimal senaryolarının tanımlanmasını, *önleme*; suistimal olaylarını engelleyecek kontrol, politika, prosedür, sistem ve süreçlerin oluşturulmasını, *tespit etme ve tanımlama*; suistimal olaylarını tahmin edici analizler geliştirmeyi ve şüpheli durumları sorgulayıcı bir vak'a yönetimi yaklaşımının geliştirilmesini, *cevap (tepki) verme*; suistimallerin yol açtığı zararların tespit edilerek ilgili taraflarla paylaşılmasını ve ilgili zararın tazmin edilmesine yönelik faaliyetlerin geliştirilmesini, *öğrenme*; suistimale ilgili politikaların ve kontrollerin yıllık olarak gözden geçirilmesini, önemli suistimal olaylarıyla ilgili temel neden analizlerinin yapılmasını ve suistimale uğrama ihtimaline karşı öneriler geliştirilmesini, *güncelleme*; kontrollerin, süreçlerin ve teknolojilerin güncellenmesini ve eğitimlerin geliştirilmesini ifade etmektedir.⁹⁷

İşletmelerde suistimal risklerinin hiçbir zaman sıfıra indirgenemeyeceği gerçeğinden hareketle, suistimal risklerinin yönetimi konusunda bu risklerin mümkün olan en düşük seviyeye indirilerek azaltılması, ortaya çıkabilecek potansiyel risklerin olumsuz etkilerini azaltacak gerekli önlemlerin alınması, ortaya çıkabilecek çeşitli risklere karşı hazırlıklı olunması, riskin finansal ve finansal olmayan boyutlarıyla doğru bir şekilde anlaşılması ve bu risklere karşı doğru ve hızlı tepkilerle cevap verilmesi suistimal ile mücadelede suistimal risklerinin yönetimi konusunda işletmelere daha rasyonel ve etkili bir çözüm sağlayacaktır.

2.3.Suistimal Riski Belirtileri (Kırmızı Bayraklar)

Suistimal riski, her işletmenin karşıya karşıya olduğu ve tamamen ortadan kaldırılması mümkün olmayan bir risktir. İşletmeler tarafından uygulanan geleneksel denetim prosedürlerinin tamamı suistimal olaylarını ortaya çıkarmakta yetersiz kalmakta ve işletme içerisindeki suistimal riskini sıfıra indirgeyememektedir. Suistimal kavramı, doğası gereği ortaya çıkarılması ve hemen tespit edilmesi zor bir kavramdır. Öte yandan suistimaller işletme içerisinde tespit edilerek ortaya çıkarılabilir, bu suistimaller ortaya çıkma aşamasında çoğunlukla işletmeler açısından önüne

⁹⁷ TİDE, “Suistimal Riski ve Analitik Yaklaşımlar”, (Çevrimiçi), <https://www.tide.org.tr/page/378/17-Turkiye-Ic-Denetim-Kongresi--Kongre-Sunumlari>, 27.09.2020

geçilemez veya telafi edilemez kayıp ve maliyetlere sebep olan bir seviyeye çoktan ulaşmış olmaktadır. Bu yüzden işletmeler açısından suistimallerin ortaya çıkarılmasından çok, suistimal riskine yönelik suistimal belirtilerinin (kırmızı bayrakların) tespit edilmesi daha önemlidir. İşletmelerde uzun yıllar devam eden ve ortaya çıkarılamayan suistimal olaylarında bile suistimal belirtilerinin tespit edilmesi söz konusu suistimallerin daha erken ve daha az maliyet veya kayıpla ortaya çıkarılmasına yardımcı olmaktadır. Bu noktada denetim prosedürleri de etkin bir rol oynamaktadır. Buna göre *“suistimal olaylarını açığa çıkarmakta yetersiz kalan denetim prosedürleri, suistimalleri tamamen ortaya çıkarmadaki yetersizliklerinin aksine suistimal belirtilerinin tespiti açısından işletmelere birçok ipucu verebilmektedir.”*⁹⁸

Birçok suistimal olayı gerçekleşmeden önce aslında pek çok belirtiyi de beraberinde getirmektedir. Suistimallerin hile kapsamında olması sebebiyle işletmelerde hileye neden olabilecek belirtiler (kırmızı bayraklar) suistimaller için de geçerli olmaktadır. Buna göre suistimal belirtileri, suistimal yapan kişi veya kişilerin davranışlarına yönelik *“davranışsal belirtiler”* veya *“çalışanlarla ilgili suistimal belirtileri”* ve işletmelerin iş süreçlerine ve yaptıkları iş ve faaliyetlerine yönelik *“operasyonel belirtiler”* veya *“şirketle ilgili suistimal belirtileri”* şeklinde sınıflandırılabilir.

2.3.1.Davranışsal Risk Belirtileri

Davranışsal risk belirtileri, suistimal yapan kişi veya kişilerin davranışlarında gözlemlenebilen bir takım anormallikleri veya olağan dışı davranış şekillerini içermektedir. Bir işletmede suistimal yapıldığına veya suistimal olabileceğine dair ipucu veren davranışsal risk belirtileri, insan davranışlarıyla ve psikolojisiyle yakından ilişkili olduğundan psikoloji bilimini de yakından ilgilendirmektedir.

Davranışsal risk belirtilerinin en önemli özelliği, suistimalci kişinin çalıştığı organizasyon içerisinde gözlemlenebilen davranışsal bir anormalliğine işaret etmesidir. Bir organizasyon içerisinde gözlemlenebilecek olan ve çalışanların hareket

⁹⁸ Alan R. Sumutka, “Questionable Payments and Practices: Why? How? Detection? Prevention?”, *Journal of Accountancy*, Vol. 149, March 1980, s.50.

tarzı ve davranışlarıyla ilgili bulunan genel davranışsal risk belirtileri aşağıdakiler gibi sıralanabilir;⁹⁹

-İşletme çalışanlarının yaşam tarzı ve kazancı arasında belirgin bir farklılık görülmesi veya işletme çalışanının olanaklarının çok ötesinde yaşaması,

-İşletme çalışanlarının içki, kumar ve uyuşturucu bağımlılığı vb. gibi kötü alışkanlıklara sahip olması,

-İşletme çalışanları tarafından aşırı kişisel harcamalarda bulunulması,

-İşletme çalışanlarının hastalık, boşanma vb. gibi yüksek tutarda maddi kaynağa ihtiyaç duymasını gerektiren özel sorunlar yaşaması,

-İşletme çalışanlarının normalden daha fazla stres ve baskı altında olduğunun görülmesi veya işle ilgili konularda ya da iş arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde agresif tutumlar sergilemesi,

-İşletme çalışanları tarafından izin kullanılmaması veya kendilerine teklif edilen izinlerin reddedilmesi,

-İşletme çalışanları tarafından özgeçmişleriyle uyumsuz bir performans sergilenmesi,

-İşletme çalışanları tarafından işletme içerisinde çalışırken gizliliğe aşırı özen gösterilmesi,

-İşletme çalışanları tarafından iletişim halinde bulunulan müşteri ve satıcılarla olan ilişkilerde aşırı korumacı bir tavır sergilenmesi ve bu müşteri ve satıcılarla kendilerinden başka kimsenin görüşmesinin istenmemesi,

-İşletme çalışanları tarafından hata veya yanlışlıkların sorumluluğunun kabul edilmemesi ve işle ilgili kuralların esnetilmeye çalışılması,

- İşletme çalışanları tarafından rotasyon, terfi vb. gibi sebeplerle oluşabilecek görev değişikliklerine karşı çıkılması.

Yukarıda sıralanan genel davranışsal risk belirtileri, diğer hile türleri için geçerli olduğu gibi suistimal hileleri için de o işletmede suistimal yapıldığı veya suistimal yapılabileceğine dair genel olarak bir ipucu vermektedir. Bu risk belirtilerinden özellikle “çalışanların olanaklarının çok ötesinde yaşaması” suistimal

⁹⁹ Çiğdem Gürer, “Suistimal Geliyorum Der Mi?”, **KPMG Gündem 02**, (Çevrimiçi), <https://home.kpmg/content/dam/kpmg/pdf/2011/01/KPMGundem-Sayi-02.pdf>, 02.09.2020

hileleri içerisinde yer alan yolsuzluk, sahtekârlık, dolandırıcılık, rüşvet, çıkar çatışması vb. gibi hile olayları için de önemli bir gösterge olmaktadır.

Söz konusu belirtilere ek olarak aşağıda belirtilen durumlar da spesifik olarak suistimal hilelerine yönelik önemli davranışsal risk belirtileri arasında sayılabilir;¹⁰⁰

- İşletme çalışanlarının müşteriler, satıcılar veya diğer üçüncü taraflarla olan yakın arkadaşlık veya dostluk ilişkileri kurması ve bu kişilere karşı samimi davranışlarda bulunması,

-İşletme çalışanlarının müşteri veya satıcılar hakkında sürekli işletme yönetimine şikayette veya gerçek dışı yakınmalarda bulunması,

-İşletme çalışanlarının işletmenin müşteri ve satıcılarıyla olan ilişkilerinde sürekli araya giren bir tutum sergilemesi, onların özel işlerine aracılık etmesi,

-İşletme çalışanlarının standart altı işlerin kabulü ya da müşteri ve satıcıların işletme ile olan iş problemlerinin çözümüne yönelik işletmeye müşteri veya satıcı adına özel ricalarda bulunması.

Özellikle rüşvet içerikli suistimal hilelerinde rüşvet alacağı düşünülen hedef kişi veya kişiler ile yakın arkadaş olma, rüşvet verenlerin kullandığı en önemli yöntemlerden biridir. Benzer şekilde rüşvet alacağı düşünülen hedef kişilerle birlikte öğle yemeğine çıkma, kısa yolculuk yapma ve diğer sosyal aktivitelere bu kişileri de dahil etme vb. gibi faaliyetler rüşvet verenler tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Tüm bunlar suistimal hilesi yapan kişilerin davranışlarında; müşteri veya satıcılarla aşırı samimiyet kurma, yakın arkadaşlık kurma, birlikte aşırı zaman geçirme vb. gibi şekillerde gözlemlenebilir bir risk belirtisi olarak ortaya çıkmaktadır.

2.3.2.Operasyonel Risk Belirtileri

Operasyonel risk belirtileri, organizasyonun kendi süreçlerinde, iş akışında, fonksiyon ve faaliyetlerinde gözlemlenebilen bir takım anormallikleri veya olağan dışı durum ya da işlemleri içermektedir. Operasyonel risk belirtilerinin en önemli özelliği, suistimalci kişinin çalıştığı organizasyonun teknik süreçlerinde veya finansal verilerinde gözlemlenebilen bir anormalliğe işaret etmesidir. Dolayısıyla operasyonel

¹⁰⁰ Joseph T.Wells, "Corruption: Causes and Cures", **Journal of Accountancy**, Vol.195, Issue: 4, April 2003, s.49-50.

risk belirtilerinin fark edilmesi, organizasyona ilişkin gözlemlenebilen finansal ve teknik algının doğru geliştirilmesine bağlıdır. Genel olarak bir organizasyon içerisinde gözlemlenebilecek operasyonel risk belirtileri aşağıdaki gibi sıralanabilir;¹⁰¹

- İşletmenin yönetim yapısında ve uygulamalarında görülen karmaşıklık,
- İşletme tarafından uzaktan kumanda edilen birçok uygulamanın bulunması,
- İşletmenin finansal tablolarında, aynı sektördeki benzer işletmelere göre çok farklı sonuçların veya trendlerin gözlemlenmesi,
- İşletmenin finansal tabloları iyi durumda olmasına rağmen işletmenin nakit sıkıntısı çekmesi,
- İşletme tarafından mobil bankacılık işlemlerinin sıklıkla kullanılması
- İşletme yöneticilerinin rotasyon ve değişim hızının yüksek olması,
- İşletme yöneticilerinin satışlardan belli oranlarda pay alması,
- İşletmenin iç ve dış denetçilerle olan ilişkilerinde hissedilir bir güven eksikliğinin olması,
- İşletme tarafından iç ve dış denetçilere verilen bilginin eksikliği veya yetersizliği,
- İşletmenin ilişkili taraflarıyla ve şirketleriyle normalden daha fazla işlem yapması,
- İşletmenin tepe yönetimi tarafından kanuna veya ahlâka aykırı davranışlara tolerans gösterilmesi.

Bu risk belirtileri ile birlikte, organizasyonun yapısına ve özelliklerine ilişkin olarak aşağıdaki durumlar da operasyonel risk belirtilerinin kapsamına girmektedir;¹⁰²

- Tepe yönetiminin başarısızlığı ve kötü yöneticiler ya da liderler,
- Tepe yönetiminin bağımsızlığının bulunmaması,
- İşletme içerisindeki iç kontrol ve gözetim eksiklikleri,
- İşletme içerisinde görevlerin ayrılığı ilkesinin uygulanmasındaki başarısızlıklar,
- Yanlış şekilde sistematikleştirilmiş kötü ve zayıf bir örgüt kültürü,

¹⁰¹ Gürer, **a.g.e.**, s.2.

¹⁰² Bozkurt, **a.g.e.**, s.134-148.

-Dürüst olmayan kişi veya kişilerin işletmenin tepe yönetiminde görevlendirilmesi,

-İşletme içerisinde yetki ve onay süreçlerindeki eksiklikler,

-İşletme içerisinde iç denetim bölümünün etkin olmaması,

-İşletme içerisinde kötü veya zayıf bir muhasebe sisteminin bulunması,

-İşletme tarafından aynı denetim firmasından birden fazla ve çok sayıda hizmet alınması veya hizmet alınan denetim firmalarından uygunsuz şekilde hizmet alınması,

-İşletmenin çalışanları arasında yapılan iltimaslar veya işletme tarafından akrabalara ve yakın arkadaşlara ayrıcalık yapılması.

Yukarıda sıralanan tüm belirtiler, tıpkı davranışsal risk belirtilerinde olduğu gibi diğer hile türlerinde de geçerli olduğu üzere suistimal hileleri için de o işletmede suistimal yapıldığı veya suistimal yapılabileceğine dair genel bir ipucu vermektedir. Bu risk belirtilerinden özellikle “suistimale zemin hazırlayan nitelikte, yanlış şekilde sistematikleştirilmiş kötü ve zayıf bir organizasyon kültürü” ile “kötü yöneticiler veya liderler” spesifik olarak suistimal hileleri için önemli bir gösterge niteliğindedir.

Organizasyon içerisinde kötü veya zayıf bir organizasyon kültürünün varlığı, diğer hile türlerine kıyasla etik değerlere ve ahlâka aykırı olma yanı sıra daha ağır basan suistimal hilelerinin görülme olasılığını ciddi oranda arttırmaktadır. Bunun en büyük sebebi, böyle bir organizasyon kültürü içerisinde suistimal yapan işletme çalışanlarına tolerans gösterilerek yaptıkları eylemin cezalandırılmamasıdır. Söz konusu işletme çalışanlarının üst yönetimde görevli veya yetkili bir yönetici olması halinde ise suistimal içerikli davranış daha da büyük bir tehdit oluşturacak şekilde organizasyonun tamamı tarafından kabul gören norm bir davranışa dönüşmektedir. Böyle bir ortamda işletme içerisindeki bireysel suistimaller aslında organize suistimallere dönüşerek ve normal bir eylem olarak kabul edilerek, işletmeler açısından telafi edilemez kayıplara yol açacak boyutlara ulaşabilmektedir.¹⁰³

Kötü organizasyon kültürü ve kötü yöneticiler ya da liderler kadar işletme içerisinde yapılan iltimas, akraba ve arkadaş kayırma vb. gibi haksız uygulamalar da

¹⁰³ Hendi Yogi Prabowo, “Sight Beyond Sight- Foreseeing corruption in the Indonesian government through behavioral analysis”, **Journal of Financial Crime**, Vol.23, No: 2, 2016, s.295-299

suistimal hileleri için ciddi bir tehlikenin sinyalini vermektedir. Bu uygulamalar, suistimale açık kötü bir organizasyon kültürünü beslerken aynı zamanda işletme içerisinde kontrol ve gözetimin kalitesine, organizasyonun iç disiplinine ve çalışanların işyerindeki moral ve motivasyonuna ciddi zararlar vererek bireysel bazı diğer suistimallere de neden olabilmektedir.¹⁰⁴

Hem davranışsal ve hem operasyonel risk belirtileri işletmeler açısından erken bir uyarı mekanizması oluşturmaktadır. Bununla birlikte bir işletmede davranışsal veya operasyonel bir risk belirtisinin olması, o işletmede kesin olarak suistimal olduğu ve herhangi bir çalışanın kesin olarak suistimal yaptığı anlamına gelmemektedir. Bu belirtiler sadece işletmede suistimal olabileceği yönünde bir sinyal vermektedir. İşletmelerde suistimal olaylarının bir defa görüldükten sonra hızla yayılması, tüm işletmeyi sarması ve işletme tarafından suistimali ortaya çıkarmak amacıyla yapılan araştırmalara ve alınan çeşitli önlemlere rağmen suistimal hilelerinin önemli bir kısmının ortaya çıkarılamaması sebebiyle, suistimal riski belirtilerinin (kırmızı bayrakların) zamanında fark edilmesi, suistimalin yol açacağı zararların önceden önlenmesi veya azaltılması açısından büyük önem taşımaktadır.

2.4.İşletmelerde Suistimal Yapan Kişilerin Profilleri

Suistimal yapan, suistimal yapmaya veya suistimal olaylarına karışmaya meyilli olabilecek kişilerin karakteristik özelliklerinin araştırılması ve analizi temelde psikoloji ve kriminoloji bilimlerinin uzmanlık alanına girmektedir. İşletmelerde suistimal ile mücadelede suistimalci kişilerin karakteristik özelliklerinin önceden fark edilmesi, suistimal belirtilerinin (kırmızı bayrakların) tespiti konusu kadar önem taşımaktadır. Suistimal olaylarının önlenmesinde başarılı olunabilmesi ancak suçu işleyen suistimalci kişi veya kişilerin taşıdığı kişisel özelliklere odaklanılması ile mümkündür. Bunun en büyük sebebi, pek çok suistimal olayında suistimalci kişinin taşıdığı karakterin ana etken olarak suistimal olaylarının ve suistimal suçu işlemenin ortaya çıkış sebebinin oluşturmasıdır. Bu yüzden suçu işleyen suistimalcinin kişilik özelliklerinin tanımlanmasına yönelik elde edilen veriler suistimal suçlarının

¹⁰⁴ Richard E. Cascarino, **Corporate Fraud and Internal Control**, John Wiley and Sons, 2012, (Çevrimiçi), <https://ebookcentral.proquest.com/lib/istanbul-ebooks/reader.action?docID=1040904>, 04.09.2020, s.104-105.

kriminolojik özelliklerinin tespit edilmesinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.¹⁰⁵ Nitekim Dünya’da hile olaylarının araştırılması ve önlenmesi konusunda en önemli kurumlardan biri olan ACFE tarafından her iki yılda bir yayımlanan Global Hile ve Yolsuzluk Raporlarında da hile ile mücadele konusunda ortalama bir hilekâr profilinin analizine mutlaka yer verilmektedir. 2020 yılı Global Hile ve Yolsuzluk Raporunda ortalama bir hilekâr profili; kıdem, cinsiyet, eğitim seviyesi ve yaş olmak üzere dört ana kriter açısından ele alınmıştır. Rapor sonuçlarına göre; erkek çalışanların kadın çalışanlara göre daha fazla hile yaptığı, işletmede en çok hileyi 1 ile 5 yıl arasında kıdemi bulunan çalışanların yaptığı ancak en az 6 yıl kıdemi bulunan işletme çalışanlarının daha az kıdemi bulunan işletme çalışanlarına kıyasla 2 kat daha fazla kayba sebep olan hilelere yol açtığı, üniversite ve daha yüksek eğitim seviyesine sahip işletme çalışanlarının daha çok hile yaptığı ve işletmelerde hilelerin en çok 31-45 yaş aralığındaki çalışanlar tarafından yapıldığı bununla birlikte 56-60 yaş aralığındaki ile 60 yaş üstündeki daha yaşlı hilekârların işletmelerde daha yüksek kayba neden olan hilelere yol açtığı tespit edilmiştir.¹⁰⁶ ACFE tarafından yayımlanan ortalama hilekâr profilinin, suistimallerin bir hile türü olması sebebiyle suistimal hileleri için de genel olarak geçerli olabileceği söylenebilir.

Spesifik olarak suistimal hileleri yapan kişilerin yani suistimalcilerin ise genel olarak çoklu karakterlere sahip olduğu söylenebilir. Bilindiği üzere suistimal hilelerinin konusu ve içeriği gereği etik veya ahlâka aykırı bir davranışı temsil etme yanı, diğer hilelere göre daha ağır basmaktadır. Suistimal hilesi yapan kişiler ise suistimal hilelerinin bu özelliğinin aksine, çoğunlukla suistimal suçu işlemelerine rağmen kendi inanç ve dinlerine uygun olarak ibadet etmeye de devam etmektedirler. Dolayısıyla suistimalci kişi bir yandan etik ve ahlâka uygun olmayan suistimal suçu işlerken diğer yandan da etik ve ahlâka uygun bir davranış sergilemeye devam ederek çoklu bir kişilik özelliği göstermektedir.¹⁰⁷ Temel olarak suistimal davranışı

¹⁰⁵ Hanna O. Tymoshchuk, “Criminological Characteristic of Personality of the Criminal Corruptor”, **The Journal of Eastern European Law**, No: 57, 2018, s.301.

¹⁰⁶ ACFE, Report to the Nations- 2020 Global Study on Occupational Fraud and Abuse, (Çevrimiçi), <https://acfe-public.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>, s.39-47., 13.09.2020.

¹⁰⁷ Universitas Gadjah Mada, “Corruptor Has Dual Personality”, (Çevrimiçi), <https://ugm.ac.id/en/news/5695-corruptor-has-dual-personality>, 13.09.2020.

kapsamında suistimalci kişilerde gözlemlenebilecek kişilik özellikleri ise aşağıdaki gibi sıralanabilir;¹⁰⁸

- Hırslı, nevrotik endişeli, çıkarıcı ve narsist bir kişilik yapısı,
- Ben merkezcilik,
- Kibirlilik,
- Kendi öz saygısı olmama,
- Kendi kendini kontrol edememe,
- Riskli davranışlarda bulunmayı ve risk almayı sevme,
- Sorumluluk duygusu ile bağlılık ve aidiyet duygularının eksikliği,
- Asosyal kişilik bozukluğu,
- Etik ve ahlâki değer yoksunluğu,
- Pişmanlık duymama ve vicdan azabı hissetmeme,
- Sakin olma ve duygularını belli etmeme,
- Utanma duygularının olmaması.

Bireysel bazda gözlemlenebilecek yukarıda belirtilen çeşitli kişilik özellikleri tek başına veya diğer kişilik özellikleri ile birlikte suistimalcinin bulunduğu sosyal ortamı etkileyen sosyal bir karaktere dönüşebilmektedir. Suistimalci kişilerin sosyal karakteri; *itaatkâr kişilik* (bağımlı ve pasif karaktere sahip olan, eylemler ile sonuçlar arasındaki ilişkiyi idrak edemeyen suistimalci), *istifçi kişilik* (dış dünyadan soyutlanmış, sadece kendi işinin sonuçlarını ve kendini düşünen suistimalci), *sömürücü kişilik* (hile ve zorbalıkla başkalarından geçinen, kendisi çalışmadan başkalarının emeğini ve çabasını kullanan suistimalci), *kendini pazarlayan kişilik* (yaptığı suistimallere rağmen hala kendini önemli ve çekici bir çalışan olarak göstermeye çalışan, başka insanları umursamayan sadece kendini önemseyen suistimalci) ve *sadist kişilik* (başkalarının acı çekmesinden ve yıkılmasından zevk alan, mutlu olan ve problemlerini normlara uygun olmayan davranışlarla çözmeye çalışan suistimalci) olmak üzere beş farklı grupta kendini gösterebilmektedir.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Sohra Sahama, Adinda Shofia, Muhammed Reiza and Bagus Riyono, "Corruption in Indonesia from Mental Health, Spirituality and Leadership Perspectives", **Malaysian Journal of Medicine and Health Sciences**, Vol.15, April 2019, s.48.

¹⁰⁹ Ari Nur Rahman, Mustika Prabaningrum Kusumawati, "The Influence of the Aspects of Culture, Personality and Public-Private Relationship on Corruption in Indonesia", **Asia Pasific Fraud Journal**, Vol.3, No: 2, July-December 2018, s.381.

Suistimal olaylarına ilişkin olarak işletme çalışanlarının kendi bireysel kişilik profili ile birlikte yaşadığı ülkedeki ulusal kişilik profilinin de dikkate alınması gerekmektedir. Ulusal kişilik, genel olarak ülkenin olanaklarının, genel kabul görmüş değer yargılarının ve kültürünün, kişinin bireysel karakteri üzerindeki yansımalarını ifade etmektedir.¹¹⁰ Buna göre suistimalcinin yaşadığı ülkedeki olanaklar, kültürel yapı, değer yargıları, ceza sistemi vb. gibi unsurlar suistimalcinin profiline dolaylı olarak etki edebilmektedir. Örneğin; zenginliğin nasıl geldiğinin sorgulanmadan değer gördüğü, illegal davranışların yeterince cezalandırılmadığı ülkelerde, bu davranış şekilleri bireysel karakterde de kabul görerek kişiyi suistimal yapmaya itmekte veya suistimale karışma konusunda cesaretlendirebilmektedir.

İşletmelerde suistimal olayları ilk olarak kişilerin psikolojik faktörlerinden kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden suistimal yapan kişilerin karakteristik özelliklerinin doğru şekilde tespit edilmesi, suistimal yapma potansiyeline sahip kişi veya kişilerin en başından işe alınmaması açısından oldukça önemlidir.

2.5.İşletmelerde Suistimalin Tarafları ve Suistimal Kurbanları

İşletmelerde gerçekleşen herhangi bir suistimal olayının suistimalci ve suistimal edilen olmak üzere en az iki tarafı bulunmaktadır. Suistimalci; görev, yetki vb.'ni kötüye kullanarak suistimal olayını gerçekleştiren hilekâr kişiyi ifade etmektedir. İşletmelerde suistimalci tek bir kişi olabileceği gibi, müşteriler, satıcılar veya işletme çalışanları ile iş birliği yapılarak gerçekleştirilen organize suistimal olaylarında birden fazla kişi de olabilmektedir. Suistimal edilen; suistimalcinin ana hedefinde olan ve suistimalci tarafından güveni kötüye kullanılarak aldatılan, böylelikle suistimal olayından doğrudan zarar gören kişiyi temsil etmektedir. Suistimal edilen kişi genel olarak “kurban” veya “mağdur” olarak da adlandırılmaktadır. Özellikle ihtiyaç sahibi, çaresiz, başkalarının istekleri doğrultusunda hareket etmeye meyilli kişiler, suistimalci tarafından suistimal kurbanı olarak seçilmektedir. Suistimalci açısından bu kişiler, rüşvet vermek veya yolsuzluk yaptırmak vb. gibi suistimal hileleri için daha kolay hedeftir ve işletmeyi suistimale

¹¹⁰ Brian S.Connelly, Deniz S. Ones, “The Personality of Corruption- A National Level Analysis”, **Cross-Cultural Research**, Vol.42, No: 4, 2008, s.356-359.

açık hale getiren bir fırsat niteliğindedirler.¹¹¹ Genellikle suistimalcinin ana hedefindeki kişi kurban olarak görülmekle birlikte bu kişi ile birlikte suistimal olayından dolayı olarak etkilenebilecek tüm taraflar da birer kurban niteliğindedir. Dolayısıyla bir suistimal olayında aslında her zaman birden çok kurban söz konusudur.

Yapılan bir araştırmaya göre suistimal kurbanları konusunda en dikkat çeken durumlardan biri ise suistimal olayından zarar gören kurbanların kurban olmanın aksine suistimal suçlusu, suistimalci veya aynı anda hem kurban hem de suistimal suçlusu veya suistimalci olabileceğinin ortaya konulmasıdır. Araştırma temelde, Sırbistan'daki şirketlerde çalışan 336 mühendisin, suistimal olaylarına karşı ahlâki yönelimlerini ve etik bağlılıklarını içeren bakış açılarının analizini içermektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre; ahlâki değerleri güçlü, etik değerleri kendine göre özelleştirmeyen, suistimallere karşı tepki verme konusunda hazırlıklı, suistimal olaylarını kabullenmeyen ve suistimal olaylarına karşı farkındalığı yüksek çalışanların suistimal ile savaşta başarılı olabileceği ve organizasyonun iş süreçlerini geliştirebileceği tespit edilmiştir. Buna karşın suistimali kolaylıkla kabullenebilen, etik ve ahlâki değerleri zayıf, suistimal olaylarına karşı farkındalığı düşük çalışanların yalnızca suistimalcinin ana hedefi olan bir kurban olarak görülemeyeceği, bu kişilerin yukarıda belirtilen özellikleri taşıması sebebiyle suistimal kurbanı olmaktan çok suistimale fırsat yaratarak aslında birer suistimal suçlusu yani suistimalci olduğu ifade edilmiştir.¹¹²

İşletmelerde suistimal olayları bir kez başladığında hızla yayılmakta ve her tarafı sarmaktadır. Bu nedenle suistimal olaylarının tarafları sadece suistimalci ve kurban ile sınırlı kalmamaktadır. Suistimaller doğası gereği işletme ile ilgili tüm tarafları etkilediği için işletmeler, çalışanlar, müşteriler, satıcılar, yatırımcılar, banka ve kredi kuruluşları, devlet ve toplum (kamuoyu) yani tüm işletme ilgilileri bir bütün olarak suistimal olaylarının tarafları arasında değerlendirilebilir.

¹¹¹ Jennifer Hunt, "How Corruption Hits People When They are Down", **Journal of Development Economics**, 2007, pp.585-586.

¹¹² Mladen.Pecujlija, Ilija.Cosic, Lela.Nesic-Grubic, S.Drobnjak, "Corruption: Engineers are Victims, Perpetrators or Both?", **Science and Engineering Ethics**, Vol:21, No:4, August 2015, s.915,916

2.6.Suistimal Önleme Prosedürleri

İşletmelerde suistimal risklerinin etkin bir şekilde yönetimi için suistimal önleme prosedürlerinin eksiksiz ve doğru bir şekilde oluşturulması gerekmektedir. Suistimal riskleri ve yönetimi konusunda da belirtildiği üzere suistimal önleme prosedürlerinin oluşturulması, suistimal risklerinin yönetimi sürecinin bir parçasıdır ve suistimal risklerinin tanımlanmasından sonra sürecin ikinci aşamasını oluşturmaktadır.

Suistimal önleme prosedürleri en basit tanımıyla; işletmelerde suistimalleri önlemek için oluşturulan politikalar, prosedürler, kontroller, uygulamalar, sistem ve süreçler ya da mekanizmaların tamamı olarak tanımlanabilir. Bilgi ve bilişim teknolojisinde yaşanan değişim ve gelişmelere paralel olarak uygulamada işletmelerde yaşanabilecek suistimalleri önlemek için çok farklı teknikler kullanılabilir. Uygulamada sık kullanılan en etkin suistimal önleme prosedürleri aşağıda detaylı olarak açıklanacaktır.

2.6.1.Bilgisayar Destekli Denetim Teknikleri (BDDT)

Bilgisayar destekli denetim teknikleri (BDDT) son yıllarda teknolojiye yaşanan gelişmeler ve değişimlerle birlikte önemi artan ve denetim faaliyetlerinde yaygın olarak kullanılan tekniklerden biridir. Bilgisayar destekli denetim teknikleri, dijital analiz yöntemleri ile denetim faaliyetlerinin daha etkin ve verimli şekilde yürütülmesi ve daha az zamanda tamamlanabilmesi için kullanılan araç ve tekniklerin tamamını ifade etmektedir.¹¹³ Denetimde; önemlilik düzeylerinin tespiti, örneklem seçimleri, denetim riski değerlendirmeleri ve denetim testlerinin yapılması gibi pek çok çalışmada bilgisayar destekli denetim tekniklerinden yararlanılmaktadır. Özellikle denetim faaliyetlerinin yürütülmesi (test etme) aşamasında bilgisayar destekli denetim teknikleri ağırlıklı olarak kullanılmaktadır.

BDDT, geleneksel denetim faaliyetlerine yönelik çalışmaların yanı sıra suistimallerin ortaya çıkarılmasında, önlenmesinde ve suistimal soruşturmalarının yapılmasında da kullanılmaktadır. BDDT, işletme içerisinde verilerin işlenmesinde

¹¹³ Ali Altuğ Biçer ve Osman Aydın, “Denetimde Bilgisayar Destekli Denetim Tekniklerinin (BDDT) Kullanımı ve Bu Yöntem ile Bir Suistimal Vakasının Tespiti”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:14, Sayı: 28, 2015, s.220.

kullanılan uygulamaların ve programlardaki süreçlerin doğruluğunu inceleyen önemli bir koruma mekanizması oluşturmaktadır.¹¹⁴ Bu mekanizma ise suistimallerin gerçekleşmeden önce önlenmesinde ciddi bir avantaj sağlamaktadır. BDDT kapsamı içerisinde yer alan anlık görüntü alma (snapshot), iz sürme (tracing), log analizi vb. gibi teknikler ile K-Trace, Idea, ACL, CSI, oversight vb. gibi uygulamalar suistimallerin önlenmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Örneğin; KPMG bağımsız denetim firması tarafından spesifik olarak suistimal risklerinin tespiti için geliştirilmiş olan K-trace adlı veri analiz aracı, denetim verilerinin suistimal riskinin de dikkate alınarak incelenmesi ile analiz edilmesini ve böylelikle suistimallerin erkenden ortaya çıkarılabilmesini sağlamaktadır.¹¹⁵

2.6.2. Veri Analizi ve Analitik Yaklaşımlar

Veri kavramı, denetim faaliyetlerinin esas konusunu oluşturmaktadır. Bir denetimin söz konusu olabilmesi için öncelikle denetime konu olacak uygun bir verinin bulunması ve bu verinin de uygun araçlarla analiz edilmesi gerekmektedir. Denetimde veri analizi; *“denetim sürecinin etkinliğinin ve verimliliğinin artırılması amacıyla farklı türlerdeki veri yığınlarının tanımlanması, toplanması, doğrulanması, analiz edilmesi ve yorumlanması süreci”* olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁶ Denetim faaliyeti kapsamında kullanılan veri analizi çalışmalarının amaçlarından birisi ise dolandırıcılık, sahtekârlık vb. gibi suistimal olaylarını henüz ortaya çıkmadan erkenden tespit edebilmektir. Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) tarafından yayınlanan veri analiz teknolojilerine yönelik 16. Global Teknoloji Denetim Rehberinde (GTAG), veri analizinin sadece denetimde zaman tasarrufu sağlamadığı, hile ve hataları, çeşitli kontrol ihlallerini ve suistimal göstergelerini tespit etmeye de

¹¹⁴ T.C. Sayıştay, “Bilişim Sistemleri Denetim Rehberi”, (Çevrimiçi), https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/mevzuat/Rehberler/Bilisim_sistemleri_denetim_rehberi.pdf, 10.10.2010

¹¹⁵ İdil Gürdil, “Suistimal Önleme ve İnceleme Profesyonellerinin Bağımsız Denetimlerdeki Rolü”, IX. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu, (Çevrimiçi), http://archive.ismmmo.org.tr/docs/SEMPOZYUMLAR/SEMPOZYUM_09/6%20paralel%20oturum%201/4%20idil%20gurdil.pdf, 10.10.2020

¹¹⁶ İlhan Özdemir ve Şeref Sağıroğlu, “Denetimlerde Büyük Veri Kullanımı ve Üzerine Bir Değerlendirme”, *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2, 2018, s.471.

yardımcı olduğu ve veri analizinin suistimallerin tespitinde etkin bir şekilde kullanılabileceği vurgulanmıştır.¹¹⁷

Veri analizi ve analitiğine yönelik uygulamalar hem gerçekleşen suistimallerin boyutunun tespit edilmesinde hem de suistimal ve usulsüzlüklerin erken tespiti ile takibinde kullanılabilmektedir. Buna göre veri analizi ve analitiği ile işletme içerisinde suistimale açık olabilecek riskli alanlar önceden tespit edilerek suistimal ile proaktif olarak mücadele konusunda önemli gelişme sağlanabilmektedir. Önceden bilinen suistimal yöntemlerinin ortaya çıkarılması, bilinmeyen yeni suistimal yöntemlerinin bulunması ve karmaşık suistimal yöntemlerinin çözümlendirilmesi, veri analizi ve analitiği çalışmalarının suistimal olaylarının önlenmesi konusundaki temel çıktıları oluşturmaktadır.¹¹⁸

Veri analizinde kullanılan; kural temelli tespitler, sıra dışı durum tespitleri, ileri analitik yöntemler ve profillemeye ile sosyal ağ analizleri vb. gibi farklı analitik yaklaşımlar, işletmelerde önceden bilinmeyen yeni veya karmaşık nitelikteki suistimal olaylarının tespitinde etkin bir rol oynamaktadır. Veri analizinde kullanılan analitik yaklaşımların işletmelerde suistimal olaylarının önlenmesi konusundaki en önemli faydası, bu tekniklerin suistimal ile mücadele sürecine ve suistimallerin erkenden önlenmesine ciddi katkı sağlaması ve işletme içerisinde erken bir uyarı sistemi oluşturarak bilinmeyen suistimal senaryolarının önceden keşfedilmesine olanak sağlamasıdır. Bu yüzden veri analitiği araçları, işletmelerde suistimallerin önlenmesinde en etkin yöntemlerden biridir.

2.6.3.İç Denetim

İç denetim fonksiyonu, işletmelerde suistimallerin önlenmesinde kullanılan en yaygın suistimal önleme prosedürlerinden biridir. Özellikle IIA tarafından yayınlanan son raporlarda iç denetimin faaliyet alanının suistimalleri önleme ve tespit

¹¹⁷ The Institute of Internal Auditors (IIA), “GTAG-16 Data Analysis Technologies-Turkish”, (Çevrimiçi), <https://na.theiia.org/OntolicaSearch/Pages/DefaultResults.aspx?k=GTAG%20&cs=NA%20Sites&start1=0&ct=Site&cs=The%20Institute%20of%20Internal%20Auditors%20North%20America&ref=https://na.theiia.org&ret=https%3A%2F%2Fna.theiia.org%2FPages%2FIIAHome.aspx>, 15.10.2020

¹¹⁸ Nevin Yalçın, “Suistimal Riskine Karşı Veri Analitiği Yaklaşımı”, (Çevrimiçi), **The Deloitte Times**, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/the-deloitte-times/haziran-2018-suistimal-riskine-karsi-veri-analitigi.pdf>, 15.10.2020

etmeyi de içerecek şekilde genişletilmesi, işletmelerin iç denetim mekanizmasının, suistimallerin önlenmesi konusundaki önemini arttırmıştır. Nitekim “suistimal ve iç denetim” başlıklı IIA Pozisyon Raporunda; *bir iç denetim faaliyetinin, operasyonel açıdan suistimal belirtilerini tespit edebilme ve değerlendirebilme, suistimal plan ve senaryolarını anlayabilme, suistimal önlemeye yönelik iç kontrollerin etkinliğini ve verimliliğini değerlendirebilme yeteneğine sahip olması gerektiği* belirtilmiştir.

Suistimal kavramı ve iç denetim arasındaki kritik ilişki, iç denetimin temel faaliyet konusu olan uygunluk denetimlerine dayanmaktadır. İşletmelerde suistimaller, işletme yönetimi tarafından konulan politikalar, prosedürler ve etik kodlar ile yasalar tarafından konulan düzenlemelere uygunluk konusunda en büyük risk faktörünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla iç denetim faaliyetinin amacına ulaşabilmesi için suistimal risklerinin erkenden tespiti bir gerekliliktir. Bu yüzden pek çok işletmede iç denetim fonksiyonu, suistimal risklerini de önleyecek şekilde yeniden tasarlanmaktadır. Buna göre iyi tasarlanmış bir iç denetim, uygunluk denetimleri ve maddi doğruluk testleri aracılığıyla işletmelerde suistimal risklerinin sürekli gözetimi ve denetimi açısından etkin yöntemlerden biri olabilmektedir. İç denetim faaliyeti özellikle yolsuzluk, rüşvet vb. eylemlere karşı tasarlanmış programların etkinliğini değerlendirme, suistimal risklerini önceden fark etme, gelecekte doğabilecek potansiyel suistimal vak’alarını ve var olan suistimal vak’alarını tanımlama şeklinde suistimallerin önlenmesinde hayati bir rol oynayabilmektedir.¹¹⁹

2.6.4.İç Kontrollerden Ayrı Şekilde Suistimal Önleme ve Tespiti için Çalışan Kontroller ve Arka Plan Uygulamaları

İç kontroller, işletmelerde suistimal olaylarının önlenmesinde yardımcı bir rol oynayabilmekle birlikte tek başına suistimallerin önlenmesinde yeterli olamamaktadır. Bunun en büyük sebebi, suistimal hilelerinin işletme varlıklarının çalınması ve hileli finansal raporlamadan farklı olarak iç kontrol eksiklerinden faydalanılarak değil iç kontrollerin yer aldığı süreçlerdeki iç kontroller atlatılarak veya

¹¹⁹ Richard Chambers, “Internal Audit’s Role in Fighting Bribery and Corruption”, Internal Auditor, (Çevrimiçi), <https://iaonline.theiia.org/blogs/chambers/2018/Pages/Internal-Audits-Role-in-Fighting-Bribery-and-Corruption.aspx>, 15.10.2020

pasif konuma getirilerek gerçekleştirilmesidir.¹²⁰ İşletme içerisinde kontrol süreçlerinin değerlendirilerek sürekli olarak gözden geçirilmesi ve iç kontrollerden ayrı olarak suistimal yaratabilecek işlemlere yönelik kontrollerin tesisi, suistimallerin önlenmesi ve tespiti için bir zorunluluktur. Buna göre gelişen teknolojik sistemlere paralel olarak işletme içerisinde kullanılan muhasebe uygulamalarının arka planında çalışan yapay zeka sistemleri, veriler arası analizleri destekleyen robotik yazılım uygulamaları, işletme çalışanlarının telefon, mesaj, mail ve whatsapp yazışmalarını arka planda depolayıp finansal tablolarla ilişkisini analiz eden uygulamalar, suistimal riski görülen alanlarda iç kontrollerin yerini alabilecek şekilde tasarlanmış suistimal önleyici kontroller, süreçlere özel kontroller, suistimali önleyici veri kurtarma programları, tuzak sunucular (bal küpleri) vb. gibi programlar ve uygulamalar suistimallerin önlenmesinde etkin bir rol oynamaktadır.

2.6.5.Suistimal Eylemini Caydırıcı Önlem, Ceza ve Uygulamalar

Hukuksal düzenlemeler açısından suistimal ekonomik bir suçtur ve 5237 sayılı TCK madde 257’de ifade edilen “*görevi kötüye kullanma suçu*” kapsamında değerlendirilmektedir. TCK hükümleri doğrultusunda işletmelerde herhangi bir suistimal olayı tespit edildiğinde suistimalci kişi veya kişiler yasalarla cezalandırılmaktadır. Hukuki boyuta ek olarak, işletme kültürü içerisinde işletme yönetimi tarafından benimsenen suistimal karşıtı çeşitli önlemler, cezalar ve uygulamalar da işletme çalışanlarının suistimal olaylarına karışmasını önleyebilmektedir. İşletmelerde suistimal olaylarının önlenmesinde en etkin yöntemlerden biri, işletme çalışanlarının suistimal olaylarına karışmasını önleyecek kurumsal politika ve prosedürlerin oluşturulmasıdır.

Etik kurallar veya davranış kuralları politikası, rüşvet ve yolsuzlukla mücadele politikası, çıkar çatışmaları politikası, hediye ve ağırlama politikası, veri güvenliği politikası vb. gibi politika ve prosedürler, işletme içerisinde suistimal olaylarının gerçekleşmesini engellemek için oluşturulan caydırıcı birer önlem

¹²⁰ Dwight E. Denman, “2018 Report on Occupational Fraud: Results and How Companies Can Protect Their Assets”, **Journal of Accounting and Finance**, Vol:19, No:4, 2019, s.105.

niteliğindedir.¹²¹ Bununla birlikte söz konusu politika ve prosedürlerin oluşturulması kadar, bu politika ve prosedürlere işletme çalışanları tarafından uyulmasının öneminin işletme tepe yönetimleri tarafından açıkça vurgulanması, çalışanların bu kurallara aykırı hareket etmesi veya herhangi bir suistimal olayına karışması halinde davranışlarının kesinlikle tolere edilmemesi ve cezalandırılmaları da işletmelerde suistimallerin önlenmesinde kritik bir önem taşımaktadır. Bu kapsamda işletmelerin herhangi bir suistimal olayı ile karşı karşıya gelmesi halinde; suistimalcinin işine son verme, anlaşmalı olarak işten çıkarma, zorunlu olarak istifa ettirme, denetimli serbestlik, geçici olarak görevine son verme vb. gibi ceza uygulamalarına yer vermesi gerekmektedir. Suistimal eyleminin cezalandırılması suistimallerin ortaya çıkmadan önlenmesi ve suistimalcinin caydırılması adına son derece önemlidir. Bununla birlikte ACFE 2020 yılı Global Hile ve Yolsuzluk Raporunda, işletmelerin %5'i tarafından suistimal eylemini gerçekleştiren suistimalcilere hala hiçbir ceza verilmediği tespit edilmiştir.

2.6.6.Etik Kodlar

ACFE tarafından yayınlanan 2020 yılı Global Hile ve Yolsuzluk Raporuna göre; etik kodlar, bağımsız denetimden sonra %81'lik bir oranla işletmeler tarafından genel hile önleme prosedürleri arasında ikinci sırada yer almaktadır. Etik kodlar; *“işletmelerin çalışanlarına, iş yaptığı taraflara ve topluma karşı sorumluluklarını özetleyen, işletmelerin temel değerlerini ve ilkelerini yansıtan ve işletme çalışanlarına kabul edilebilir ve kabul edilemez davranışlar konusunda yol gösteren bir kurallar bütünü”* olarak ifade edilebilir.¹²² İşletme çalışanlarına suistimal karşıtı bir kurum kültürünün benimsetilmesi ve suistimal davranışının kabul edilemez bir davranış olduğu konusunda farkındalık kazandırılması etik kodlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Etik kodlar, suistimal riski yönetim sürecinin ilk adımını oluşturmaktadır ve işletme çalışanlarının aynı doğruyu benimsemesini ve işletme kültüründe tek sesliliği

¹²¹ TEİD, “TEİD INguide İç Soruşturmalar Rehberi Lansman Webinarı”, (Çevrimiçi), <https://www.teid.org/wp-content/uploads/2020/09/T%cc%87c%cc%a7-Sorus%cc%a7urmalar-Lansman-All.pdf>, 22.10.2020

¹²² İdil Gürdil, “Bir Şirket Göremediği Risklerini Yönetemez”, **Forbes Dergisi Etik ve Uyum Yönetimi Eki**, (Çevrimiçi), <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2016/12/tr-forbes-etik-eki.pdf>, 22.10.2020

sağlayarak işletme içerisinde etkin bir suistimal önleme mekanizmasının oluşturulmasını sağlamaktadır.¹²³

2.6.7.Suistimal Riski Belirtilerinin (Kırmızı Bayrakların) Analizi ve Takibi

Suistimal riski belirtileri (kırmızı bayraklar) başlığında detaylı olarak belirtildiği üzere, işletmelerde suistimal olaylarına yönelik çalışan bazındaki davranışsal risk belirtilerinin ve işletme içerisindeki sistem ile süreçlere yönelik operasyonel risk belirtilerinin yani kırmızı bayrakların erkenden farkedilerek doğru şekilde okunması ve takibi suistimallerin önceden önlenmesine önemli ölçüde yardımcı olmaktadır.

2.6.8.İhbar veya Etik Hatlarının Kurulması

İhbar veya etik hatları en basit şekilde işletme çalışanlarının işletmelerdeki suistimal ve usulsüzlüklere ilişkin olarak şikayet veya bildirimde bulunabilecekleri etkin bir iletişim mekanizmasını ifade etmektedir. Uygulamada ihbar veya etik hatları, çalışanların anonim şekilde kullanımına sunulan öneri kutuları, e-postalar, web forumları, telefonlar veya faksler aracılığıyla hayata geçirilmektedir. Bazı işletmelerde söz konusu bildirim hatları etik kurallar ve uygulamalara aykırılıkların bildirimini için “etik hatlar”, suistimal ve diğer hilelerin bildirimleri için ise “ihbar hatları” olmak üzere iki farklı hat şeklinde de kullanılabilmektedir.

İşletmelerde suistimalin önlenmesi konusunda etik politika ve prosedürler ile etik kodların, ihbar veya etik hatları ile desteklenmesi önemlidir. Çünkü ihbar veya etik hatları aracılığıyla işletmenin kurumsal kültüründe etik politika ve prosedürler ile etik kodlara uyumun önemli olduğuna yönelik olarak özellikle işletme çalışanları bazında ihtiyaç duyulan etik algısı, tüm işletme çalışanlarına kazandırılabilir. İhbar veya etik hatları; çok sayıda kişiye ulaşabilme, suistimale karşı ekonomik caydırıcılık sağlama, etik problemlerin hızlı şekilde ortaya çıkarılmasını sağlama, etik kültürünü iyileştirmeye katkı sağlama, işletmelerin şeffaf bir yapıyı benimsediğini ve

¹²³ KPMG, “Etik Kod- Neden Her Şirketin Bir Etik Kod’u Olmalı”, (Çevrimiçi), <https://home.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2016/09/tr-etik-kod.pdf>, 22.10.2020

etik dışı konuları tolere etmediğini vurgulama vb. gibi özellikleri sayesinde işletmelerde suistimallerin erkenden önlenmesi konusunda önemli bir avantaj sağlamaktadır.¹²⁴

İhbar veya etik hatları aynı zamanda işletmelerin çalışanlarına değer verdiğinin, onların istek, görüş, ihtiyaç ve şikayetlerini dikkat aldığının da somut bir göstergesi olması sebebiyle, en etkin suistimal önleme prosedürlerinden birisidir. ACFE tarafından yayınlanan 2020 yılı Global Hile ve Yolsuzluk Raporuna göre; ihbar veya etik hattı bulunan işletmeler, bulunmayan işletmelere kıyasla suistimalleri daha hızlı şekilde tespit edebilmektedir. Rapor sonuçlarına göre yine bu işletmelerin suistimalleri tespit etme başarısı ihbar veya etik hattı bulunmayan işletmelere kıyasla daha yüksek, suistimal nedeniyle uğradığı maddi kayıplar ise daha düşüktür. Bu yüzden özellikle 2010 yılından itibaren işletmeler tarafından ihbar veya etik hatlarının kullanımı, önemli oranda (%49) artmıştır. Bununla birlikte bu prosedürün suistimal olaylarını önleme konusunda en etkin şekilde işletilebilmesi için, işletme çalışanlarının işten atılma korkusu olmadan gönüllü ve istekli şekilde bu hatları kullanılabileceğine dair üst yönetimin mesajının işletme çalışanlarına açıkça verilmesi gerekmektedir.

2.6.9.Suistimal Farkındalık Eğitimleri

İşletme çalışanlarında suistimal konusunda bir farkındalığın yaratılması ve ortak bir suistimal algısının geliştirilmesi, en etkin suistimal önleme yöntemlerinden biridir. Suistimal eyleminin ortaya çıkmasındaki ana faktörün insan olması sebebiyle, insanı merkez alan farkındalık eğitimleri suistimal ile mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. İşletmelerin suistimal belirtileri (kırmızı bayraklar), işletmenin etik politika ve prosedürleri, suistimal karşıtı politikaları ve uygulamaları ve ihbar veya etik hatlarının kullanımı hakkında kendi çalışanlarına eğitim vermeleri, işletme çalışanlarında suistimal bilincinin gelişmesine önemli bir katkı sağlamaktadır. Söz konusu eğitimler suistimal karşıtı kurum kültürünün güçlenmesini ve suistimal ile mücadelede işletme çalışanlarının aktif rol oynamasını sağlayarak işletmelerde suistimal olaylarının önlenmesine yardımcı olmaktadır.

¹²⁴ Deloitte Türkiye, “Çalışanlarınızın Söyleyecekleri Var, Konuşmaları için Fırsat Verin”, (Çevrimiçi), https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/risk/tr_etikhatti_090113.pdf, 23.10.2020.

2.6.10.Adli Muhasebe ve Adli Bilişim Uygulamaları

Adli muhasebe; “muhasebe, hukuk, denetim, finans, sayısal yöntemler ve bilişim alanlarında bilgi ve yetenek gerektiren, adli alanda kanıt olarak kullanılabilen bilgi ve belgelerin toplanması, analiz edilmesi ve değerlendirmesi sürecini içeren bir disiplin” olarak tanımlanmaktadır.¹²⁵ Elektronik verilerin adli alanda kanıt olarak kullanılabilen şekilde toplanmasını ve analiz edilmesini ifade eden adli bilişim ise adli muhasebe uygulamalarının elektronik veya dijital versiyonu olarak ifade edilebilmektedir. Davaların yürütülmesi, bilirkişilik ve tanıklık gibi hukuksal uygulamalara ek olarak adli muhasebecilik ve adli bilişim uygulamalarının araştırma konularından biri de işletmelerde gerçekleşen rüşvet, yolsuzluk, sahtekârlık vb. gibi suistimal olaylarının araştırılmasıdır. Örneğin; adli muhasebe uygulamaları kapsamında veri madenciliği tekniği, adli muhasebeciler tarafından yolsuzluk ve suistimal faaliyetlerini ortaya çıkarmak için kullanılmaktadır.¹²⁶ Benzer şekilde adli bilişim çalışmaları kapsamında belge sahteciliği, yetkisiz erişim vb. gibi suistimal olayları, elektronik ortamda çeşitli analitik inceleme yöntemleri aracılığıyla araştırılabilmektedir. Dolayısıyla adli muhasebe ve adli bilişim uygulamaları kapsamında yapılan çalışmalar, hem gerçekleşen suistimallerin ortaya çıkartılmasına hem de suistimale sebep olabilecek olayların erkenden farkedilerek önlenmesine yardımcı olabilmektedir.

2.6.11.Denetim Senaryoları

Literatürde “mock audit” olarak bilinen sahte denetimler veya denetim senaryoları, işletmelerde suistimallerin erkenden tespit edilmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Sürekli denetim ve gözetim çalışmalarının bir parçası olan denetim senaryoları, işletmelerin departmanları arasında sanki bir suistimal varmış gibi yürütülen suistimal incelemeleri ve araştırmaları ile suistimallerin ortaya çıkmadan önce fark edilerek tespit edilmesini sağlamaktadır. Bu yöntemde çeşitli analitik

¹²⁵ Selim Bekçioğlu, Ahmet Coşkun ve Umut Tolga Gümüş, “İşletmelerde Hile ve Yolsuzlukların Önlenmesinde Farklı Bir Yaklaşım: Adli Muhasebe”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Temmuz 2013, s.4.

¹²⁶ Ayşegül Cığır ve Yunus Topsakal, “Adli Muhasebecilik Mesleğine Genel Bakış: Adli Muhasebe Eğitiminin Faydaları ve Engelleycileri”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:15, Sayı:31, Mayıs 2015, s.75.

platformlar içerisinde tasarlanmış olan farklı suistimal senaryoları, arka planda işletilerek suistimal belirtileri (kırmızı bayraklar) erkenden görülebilmekte ve suistimaller daha ortaya çıkmadan söz konusu potansiyel suistimal durumlarına müdahale edilebilmektedir.

2.6.12.Dijital Yöntemler

Teknoloji ve dijitalleşme, suistimalleri engellemede bir araç olarak kullanılabileceği gibi suistimalleri gerçekleştirmek için de kullanılabilmektedir. Çeşitli teknolojik araçlar kullanılarak dijital platformlar üzerinden gerçekleştirilen dijital suistimal olaylarının önlenmesi için suistimal önleme prosedürlerinin dijital teknolojilere uygun olarak tasarlanması gerekmektedir. Buna göre suistimal ile mücadelede birtakım dijital araçların kullanılması gerekmektedir. İşletmelerde dijital ortamda gerçekleşebilecek suistimallerin önlenmesinde 5 adımlı bir yol izlenebilmektedir. Bu adımlar sırasıyla aşağıdakilerden oluşmaktadır;¹²⁷

- 1) Manuel ve bilgisayarlı sistemleri kapsayan iş süreçlerinin anlaşılması *(bu aşamada özellikle bilgi iletişim teknolojilerinin kullanıldığı alanlar hile riski açısından değerlendirilmeli ve bilgi ve iletişim departmanının güvenlik açısından oluşturduğu yasaklar incelenmelidir)*
- 2) Dijital kanıtların değerlendirilmesi *(Bu aşamada dijital ortamda yapılan suistimallerin çok kolay bir şekilde yine dijital ortamda yok edilebilmesi sebebiyle işletmeler dijital ortamdaki verileri depolayacak sistemler kurmalı ve dijital sistemler üzerinde denetim blogları oluşturulmalıdır)*
- 3) Raporları, grafiksel gösterimleri ve hile belirtilerini anlayabilecek iyi bir yazılım bilgisine sahip olunması *(bu aşamada işletmenin dijital ortamdaki suistimal belirtilerini anlayabilecek düzeyde yazılım bilgisine sahip olması gerekir)*
- 4) Siber riskler ve siber suçlar hakkında temel bir bilgiye sahip olunması *(bu aşamada hangi durumların suç olduğu ve yasal hakların ihlali kapsamına girdiği, verilerin güvenliğinin nasıl sağlanacağı konusunda işletmenin bilgi sahibi olması gerekir)*

¹²⁷ Niyazi Kurnaz, İbrahim Köksal ve Tolga Ulusoy, "Forensic Accounting in Financial Fraud Control in Digital Environment: A Research on Independent Auditors", **Turkish Studies**, Vol: 14, Issue: 3, 2019, s.1615-1616.

5) Suistimal yapan kişilerin ve ters giden durumların gözlemlenmesi ile suistimalleri önleyici yazılım programlarının kurulması *(bu aşamada işletmede çalışanların elektronik dosyalara erişim kolaylığı, yakınlığı gibi suistimale sebep olabilecek davranışlar gözlemlenir ve suistimali önleyici veri kurtarma programları, tuzak sunucular (bal küpleri) vb. gibi programların ve sistemlerin kurulumu sağlanır).*

2.7.Suistimal İnceleyicilerinin Suistimal Denetimindeki Rolü ve Önemi

İşletmelerde suistimal olaylarının önlenmesinde bağımsız denetim ve iç denetim mekanizmaları yardımcı bir rol oynamakla birlikte söz konusu mekanizmalar tek başına suistimallerin erkenden tespit edilmesinde yetersiz ve eksik kalmaktadır. Suistimalin kompleks ve ortaya çıkarılması zor bir olgu olması sebebiyle, suistimal olaylarının önlenmesinde spesifik olarak bu alanda uzman olan suistimal kontrol ve inceleme profesyonelleri ile danışmanlarından destek alınması işletmeler için bir gerekliliktir. Özellikle işletmeler tarafından suistimal ile mücadelede etkin olarak kullanılan ve suistimal olayları ile mücadelede yeterli olduğu düşünülen iç denetim ve iç kontrol mekanizmaları, spesifik olarak suistimal olgusuna yönelik tasarlanmış özel kontroller ve önlemler olmadan suistimalleri önlemede ve ortaya çıkarmada yetersiz kalmaktadır.¹²⁸

Dışarıdan sağlanan suistimal kontrol ve inceleme profesyonelleri ile danışmanları, diğer denetçiler ve danışmanlardan farklı olarak suistimallere yönelik özel kontrol ve politikaların geliştirilmesi, suistimal senaryolarının oluşturulması, suistimal gözetim ve tespit sistemlerinin kurulması, etik hatların kurulması, etik kodların oluşturulması, iç soruşturmaların yapılması, adli bilişim hizmetleri ve uyuşmazlık çözümleri konusunda danışmanlık verilmesi vb. gibi suistimallerin önlenmesinde kritik önem taşıyan spesifik alanlarda uzmanlık sahibi olan deneyimli kişilerdir. Bu yüzden suistimallerin önlenmesi konusunda gerçek anlamda başarılı olunabilmesi için söz konusu meslek profesyonellerinden yararlanılması şarttır. ACFE tarafından yayınlanan 2020 yılı Global Hile ve Yolsuzluk Raporunun sonuçlarına

¹²⁸ KPMG Türkiye, “Yöneticilerin Bakış Açısı ile Türkiye’de Suistimal: Riskler, Etkiler ve Alınması Gereken Dersler”, (Çevrimiçi), <https://docplayer.biz.tr/14239566-Yoneticilerin-bakis-acisi-ile-turkiye-de-suistimal.html>, 23.10.2020

göre; işletmelerin %44'ü suistimalleri önleme konusunda özel suistimal kontrol, inceleme profesyonelleri ile danışmanlarından destek almaktadır.

2.8.İşletmelerde Suistimalin Zararları ve Suistimal Denetiminin Önemi

Suistimal olaylarının işletmelerde yol açabileceği zararlar, günümüzde işletmelerin karşı karşıya kalabileceği en önemli zararları oluşturmaktadır. İşletmelerde yaşanan finansal suistimal olayları, global finansal krizlerin temel nedenini oluşturmaktadır. Bu yüzden 21. yy işletmeleri için finansal suistimaller, global ekonomi güvenlik sistemi önündeki en büyük tehditlerden biridir.¹²⁹ Nitekim ACFE 2020 yılı Global Hile ve Yolsuzluk Raporuna göre; suistimaller her ülkede global olarak görülen en yaygın hile türü olmaktadır. Raporun sonuçlarına göre her işletme suistimal olayları sebebiyle aylık ortalama 11.100 dolarlık finansal zarara uğramaktadır.

Suistimalin işletmelere vermiş olduğu zararlar geçmişten günümüze kadar etkisini göstermeye devam etmektedir. Yakın zamanda işletmelerin içerisinde geçmiş olduğu ve hala işletmeler üzerindeki etkilerinin devam ettiği COVID-19 pandemisi, işletme çevresini pek çok açıdan etkilemiştir. COVID-19 ile birlikte seyahat kısıtlamaları, uzaktan çalışma şekilleri, alternatif iş modelleri ve ekonomik krizler Dünya'nın her tarafındaki işletmeler için kaçınılmaz bir gerçeklik haline dönüşmüştür. Tüm bunlara bağlı olarak işletmelerin karşı karşıya kaldığı sayısız operasyonel ve lojistik zorluklar ise işletmelerde hile ile sonuçlanabilecek baskı ortamının artmasına, yeni fırsatların çıkmasına ve haklı sebeplerin oluşmasına neden olmuştur.¹³⁰

ACFE 2020 Yılı Karşılaştırmalı Değerlendirme Raporuna göre; araştırmaya dahil olan katılımcılar işletmelerde yaşanan hilelerin %79 oranında arttığını, 2021 yılı için ise bu artışın %90 oranında olmasını beklediklerini ifade etmişlerdir. Rapordaki sonuçlar spesifik hile riskleri bazında incelendiğinde ise çalışmamızda ele aldığımız suistimal türlerinden rüşvet ve yolsuzluğun 2020 yılı sonu itibarıyla %54 oranında,

¹²⁹ Nguyen Tan Phat, "Causes and Consequences of Financial Corruption: A Conceptual Inquiry", **International Journal of Economics, Finance and Management Sciences**, Vol:1, No:2, 2013, s.115.

¹³⁰ ACFE, "Fraud in the Wake of COVID-19: Benchmarking Report", (Çevrimiçi), <https://www.acfe.com/covidreport.aspx>, 07.05.2021.

genel olarak sigorta hilelerinin ise %59 oranında artış gösterdiği görülmektedir. Söz konusu hilelerdeki artış oranlarının 2021 yılı için sırasıyla; %70 ve %78 oranında olması beklenmektedir.

Yukarıda yer alan rapor sonuçları değerlendirildiğinde suistimal vak'alarında gözlemlenen artışların, işletmelerde suistimal kaynaklı zarar tutarlarını da arttıracak açık bir gerçektir. Buna göre işletmelerin suistimalin verebileceği zararlardan kendilerini koruyabilmeleri için suistimal karşıtı eylem planlarının ve suistimal denetimi çalışmalarının içinde bulunan COVID-19 şartları ve gelecekteki yıl içerisinde de etkin kalabileceğinden emin olabilmelerini sağlayacak önlemleri almasının bir ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bu noktada suistimal denetimleri, işletmeler için en önemli koruma mekanizmalarından biri olduğu için işletmelerin suistimal denetimi çalışmalarını değişen şartlara ve karşılaşılan zorluklara göre revize etmesi ve proaktif tutması oldukça önemlidir. İşletmelerin suistimal denetimi için ayırdıkları bütçeleri revize etmesi, suistimal denetim çalışmalarında kullanacakları yeni teknolojilere yatırım yapması, hile araştırmalarıyla ilgili çeşitli danışmanlık hizmetleri alması veya dış kaynaklardan yardım alması, çalışanları için hile karşıtı eğitimlere ve çalışanlarının profesyonel gelişimlerine bütçe ayırması, suistimal denetimi programlarının revize edilmesi ve proaktif tutulması kapsamında alınabilecek önlemler arasında sayılabilir.

İşletmelerde suistimal olayları dar kapsamda işletme sahip veya ortaklarını, işletme çalışanlarını ve yatırımcıları etkilemektedir. Geniş anlamda ise tüm toplumu ve devleti etkilemektedir. Buna göre işletme yöneticilerinin suistimallere karşı alacakları önlemler ve yapacakları çalışmalar konusunda aldığı kararlar öncelikle işletmelerin geleceği ile ilgili problemler yaratmakta sonrasında ise toplumun tüm kesimlerini etkileyerek ülke ekonomisini etkilemektedir.¹³¹ Alınan doğru kararlar ve önlemler üzerine kurulu etkin ve güncel bir suistimal denetimi ile işletmelerdeki suistimal riski, sürekli gözetim ve denetim çalışmaları aracılığıyla kontrol altında tutulabilmekte ve potansiyel suistimaller önceden ortaya çıkarılabilmektedir.

¹³¹ Gülşah Atağan ve Aylin Kavak, "Professional Fraud: Corruption Audit Report Example", **International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences**, Vol:8, Issue: 1, 2018, s.35

2.9.Hukuki Düzenlemeler ve Denetim Mevzuatı Çerçevesinde Suistimal Denetimi

TCK hükümlerine göre suistimal ekonomik bir suçtur ve TCK başta olmak üzere TTK ve SPK’da suistimal içerikli eylemlerin suç olduğu belirtilmektedir. Suistimalin yasalara aykırı bir eylem ve aynı zamanda işletmeler açısından denetlenmesi gereken bir olgu olması sebebiyle suistimal denetimlerinin hukuki boyutu, ilgili yasalar ve denetim mevzuatı kapsamında ayrı ayrı ele alınmalıdır. Yasal mevzuat ve denetim mevzuatı açısından suistimal eylemine yönelik düzenlemelere aşağıda yer verilmiştir.

2.9.1.Hukuki Düzenlemeler Çerçevesinde Suistimal Denetimi

Suistimal denetiminin hukuki çerçevesini, üç temel kanun oluşturmaktadır. Bunlar; TCK, TTK ve SPK. Her üç kanun kapsamında suistimal eylemine yönelik düzenlemelere aşağıda yer verilmiştir.

2.9.1.1.Türk Ceza Kanunu (TCK) Çerçevesinde Suistimal Denetimi

5237 Sayılı TCK hükümlerine göre suistimal eylemi hukuki açıdan temelde görevi kötüye kullanma veya görevi ihlal etme suçunun kapsamı içerisine girmektedir. Sahtecilik, dolandırıcılık, güveni kötüye kullanma vb. gibi suistimal eylemlerinin cezası bu kanunda düzenlenmektedir. Buna göre suistimal eylemlerinden sahtecilik, TCK madde 204’de düzenlenmiştir. TCK madde 204’de; “*resmi bir belgeyi sahte şekilde düzenleyen, başkalarını aldatacak şekilde değiştiren, sahte belgeleri kullanan, gerçeğe aykırı belge düzenleyen kişilerin 2-5 yıl arasında, görevi gereği düzenlemeye yetkili olduğu resmi bir belgeyi sahte şekilde düzenleyen, başkalarını aldatacak şekilde değiştiren, sahte belgeleri kullanan, gerçeğe aykırı belge düzenleyen kişilerin ise 3-8 yıl arasında hapis cezası ile cezalandırılacağı*” hükmü yer almaktadır.

Dolandırıcılık eylemine yönelik düzenlemeler ise TCK madde 157’de yer almaktadır. TCK madde 157’ye göre; “*hileli davranışlarla bir kimseyi aldatıp onun veya başkasının zararına olacak şekilde kendisine veya başkasına yarar sağlayan*

kişiyi 1-5 yıl arasında hapis cezası ve beşbin güne kadar para cezası verilmektedir.”¹³²

TCK hükmünde de açıkça belirtildiği üzere dolandırıcılık suçunu işleyen kişi, hukuksal olarak amacına ulaşmak için hile eylemini araç olarak kullanmakta ve hileli hareketleri ile hileli davranışlara muhatap olan kişi veya kişilerin zararına olacak şekilde kendisine veya başkalarına haksız bir fayda sağlamaktadır.¹³³

Bir başka suistimal türü olan güveni kötüye kullanma, temelde güven unsurunun suistimal edilmesine dayanmaktadır ve TCK madde 155’de düzenlenmiştir. TCK madde 155’e göre; *“başkasına ait olup da, muhafaza etmek veya belirli bir şekilde kullanmak üzere zilyedliği kendisine devredilmiş olan mal üzerinde, kendisinin veya başkasının yararına olarak, zilyedliğin devri amacı dışında tasarrufta bulunan veya bu devir olgusunu inkar eden kişi, şikayet üzerine, altı aydan iki yıla kadar hapis ve adli para cezası ile cezalandırılmaktadır.”*¹³⁴ Buna göre bu suçun oluşumunda zilyetliği devir alan ve devreden kişi veya kişiler arasındaki güven suistimal edilerek suistimalci kişi tarafından, zilyetliğin devri amacının dışında davranılmaktadır.¹³⁵

2.9.1.2.Türk Ticaret Kanunu (TTK) ve Sermaye Piyasası Kanunu (SPK) Çerçevesinde Suistimal Denetimi

Suistimal eylemlerine yönelik temel düzenlemeler, hukuki sorumluluk açısından Türk Ticaret Kanununun (TTK) on birinci bölümünde ve cezai sorumluluk açısından on ikinci bölümünde yer almaktadır. Hukuki sorumluluk başlığının altında suistimal eylemleri; belgelerin ve beyanların kanuna aykırı olması (TTK madde 549) ve değer biçilmesinde yolsuzluk (TTK madde 551) olarak iki alt başlık altında düzenlenmiştir. TTK madde 549’da bir suistimal türü olan sahtekârlık eylemine ilişkin olarak; *“Şirketin kuruluşu, sermayesinin artırılması ve azaltılması ile birleşme, bölünme, tür değiştirme ve menkul kıymet çıkarma gibi işlemlerle ilgili belgelerin, izahnamelerin, taahhütlerin, beyanların ve garantilerin yanlış, hileli, sahte, gerçeğe*

¹³² TCK, “Türk Ceza Kanunu”, (Çevrimiçi), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>, 22.11.2020

¹³³ Behiye Eker Kazancı ve İlker Zeyrek, “TCK’da Dolandırıcılık Suçu”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:21, Özel Sayı, 2019, s.518.

¹³⁴ TCK, “Türk Ceza Kanunu”, (Çevrimiçi), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>, 22.11.2020

¹³⁵ Zafer İçer, “Güveni Kötüye Kullanma Suçu”, (Çevrimiçi), https://www.researchgate.net/publication/333565159_GUVENI_KOTUYE_KULLANMA_SUCU, 22.11.2020

aykırı olmasından, gerçeğin saklanmış bulunmasından ve diğer kanuna aykırılıklardan doğan zararlardan, belgeleri düzenleyenler veya beyanları yapanlar ile kusurlarının varlığı hâlinde bunlara katılanlar sorumludur” ibaresi yer almak almaktadır. TTK madde 551, ise yolsuzluk eylemine yönelik sorumluluğu düzenlenmektedir. TTK madde 551 uyarınca; *“Ayni sermayenin veya devir alınacak işletme ile aynınların değerlemesinde emsaline oranla yüksek fiyat biçenler, işletme ve aynın niteliğini veya durumunu farklı gösterenler ya da başka bir şekilde yolsuzluk yapanlar, bundan doğan zarardan sorumludur”*.¹³⁶ Cezai sorumluluk başlığının altında ise hukuki sorumluluk yaratan suistimal eylemlerine yönelik cezaların türü belirtilmektedir. Cezai sorumluluk bölümünün suçlar ve cezalar başlıklı hükümlerine göre; TTK 549. maddede adı geçen belgeleri sahte olarak düzenleyenler ve gerçeğe aykırı olarak muhasebe kaydı yapanlar 1 ile 3 yıl arasında hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Yine aynı bölümde TTK 551. maddede belirtilen hükümlere aykırı hareket eden kişilerin ise 3 aydan 2 yıla kadar hapis cezası veya adli para cezasıyla cezalandırılacağı belirtilmektedir.

Bu düzenlemelere ek olarak 6102 Sayılı TTK hükümleri kapsamında suistimal denetimine yönelik bir diğer önemli nokta, TTK 207. maddeye göre; işletmelere tanınan özel denetim ve özel denetçilik hizmeti hakkıdır. Bu madde hükümleri doğrultusunda şirketler arası ilişkilerinde hile veya aldatma gibi bir suistimal eylemine maruz kalan işletmeler, gerçekleşen suistimallerin ortaya çıkartılmasına yönelik olarak özel denetim hakkından faydalanabilmektedir.

SPK hükümleri incelendiğinde ise suistimal eylemine yönelik düzenlemelerin SPK 112. maddede yer aldığı görülmektedir. SPK 112. madde, yasal defterlerde, muhasebe kayıtlarında, finansal tablolar ve raporlarda usulsüzlük başlığı altında düzenlenmiştir. SPK 112. maddeye göre; kasıtlı olarak finansal tablolarını ve raporlarını gerçeğe uygun şekilde düzenlemeyen işletmelerin, gerçeğe aykırı hesap açanların, kayıtlarda her türlü muhasebe hilesi yapanların, yanlış veya yanıltıcı

¹³⁶ TTK, “Türk Ticaret Kanunu”, (Çevrimiçi), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6102.pdf>, 27.11.2020

bağımsız denetim raporu düzenleyenlerin ve bu eylemlere destek sağlayanların 5237 Sayılı TCK hükümleri doğrultusunda cezalandırılacağı belirtilmektedir.¹³⁷

2.9.2.Denetim Mevzuatı Çerçevesinde Suistimal Denetimi

İşletmelerde suistimallerin ortaya çıkartılması konusundaki esas sorumluluk, bağımsız denetçilere ve iç denetçilere ait olmamakla birlikte suistimal olgusu ve suistimal olaylarının denetimi, bağımsız denetim ve iç denetim mekanizmalarını da yakından ilgilendirmektedir. Bu yüzden bağımsız denetim ve iç denetim standartlarında ve düzenlemelerinde dolaylı şekilde suistimal eylemine yönelik düzenlemelere de yer verilmektedir.

2.9.2.1.Bağımsız Denetim Standartları Çerçevesinde Suistimal Denetimi

Bağımsız denetim fonksiyonu tarafından işletmelere, talep edilmesi halinde özel amaçlı denetim kapsamında hile, suistimal vb. gibi denetimlerin yapılması konusunda çeşitli hizmetler verilebilmektedir. Bu hizmetler, genellikle bağımsız denetim şirketlerinin usulsüzlük önleme, inceleme, ticari uyuşmazlık birimleri, uyum danışmanlıkları, suistimal, uyum ve kriz yönetim danışmanlıkları ile risk ve uyum yönetimi birimleri tarafından “*ticari anlaşmazlık, suistimal inceleme ve önleme hizmetleri*” adı altında verilmektedir. Bununla birlikte suistimal denetimi esas olarak bağımsız denetim fonksiyonunun bir görevi ve bağımsız denetçilerin sorumluluğu değildir. Bağımsız denetim standartları kapsamında yapılan çalışmalar suistimal denetimi çalışmaları için yardımcı bir rol oynamakla birlikte bağımsız denetim fonksiyonunun temel amacı, işletmelerin finansal tablolarının ve ilgili diğer finansal bilgilerinin denetimini yapmaktır. Suistimal denetimi ve bağımsız denetim ilişkisi başlığı altında ayrıntılı şekilde açıklandığı üzere; bağımsız denetçiler, bağımsız denetim çalışmaları sırasında denetledikleri işletmelerin finansal tablolarında hile veya usulsüzlüklerden kaynaklanabilecek önemli yanlışlık risklerini göz önünde bulundurmak ve dikkate almak zorundadır. Buna göre bağımsız denetim

¹³⁷ SPK, “Sermaye Piyasası Kanunu”, (Çevrimiçi), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6362.pdf>, 27.11.2020

fonksiyonunun ve bağımsız denetçilerin, suistimal denetimi açısından sadece dolaylı bir sorumluluğu söz konusudur.

Bağımsız denetim standartları açısından suistimal denetimine yönelik düzenlemeler ve bağımsız denetçilerin işletmelerde yaşanan suistimal olaylarına yönelik sorumlulukları, Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Mevzuatın Dikkate Alınması (BDS 250) ve Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları (BDS 240) Standartlarında düzenlenmiştir. Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Mevzuatın Dikkate Alınması Standardı (BDS 250), temel olarak bağımsız denetçilerin finansal tabloların denetiminde mevzuatı yani denetim faaliyetlerine ilişkin yasal ve düzenleyici çerçeveyi dikkate alması konusundaki sorumluluğunu açıklamaktadır. Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Mevzuatın Dikkate Alınması Standardında (BDS 250), suistimal kavramına ve suistimal içerikli hile olaylarına, “aykırılıklar” kavramının tanımı içerisinde değinilmektedir. BDS 250’de aykırılık; “kasıtlı veya kasıtsız olarak işletmenin kendisi, üst yönetimden sorumlu olanlar veya yönetim ya da işletme veya işletme yönetimi altında çalışan diğer kişiler tarafından gerçekleştirilen mevzuata aykırı nitelikteki ihmali veya icrai eylemler”, mevzuata aykırı eylem ise; “işletme adına veya işletmenin kendisi tarafından yapılan veya üst yönetimden sorumlu olanlar, yönetim veya işletme için ya da işletme yönetimi altında çalışan diğer kişiler tarafından işletme adına yapılan işlemler” olarak tanımlanmaktadır.¹³⁸ Standarda göre söz konusu aykırılıklar; sahtekârlık, muvazaa, kasıtlı olarak işlemlerin kayda alınmaması vb. gibi suistimal içerikli davranışları içerebilmektedir. Mevzuata aykırılığın söz konusu olabileceği unsurlar arasında ise rüşvet, sahtekârlık, dolandırıcılık, yolsuzluk, kara para aklama gibi suistimal eylemleri de yer almaktadır. Buna göre suistimal, mevzuata aykırı bir eylem olarak kabul edilmektedir. BDS 250 uyarınca bağımsız denetçilerin suistimal konusundaki sorumluluğu ise finansal tablolarda yer alan ve mevzuata aykırılıktan kaynaklanan önemli yanlışlık risklerini belirlemekle sınırlıdır. Bağımsız denetçiler, bir aykırılık tespit ettikleri veya şüphelendikleri takdirde bunu yönetime ve üst yönetimden sorumlu olanlara

¹³⁸ KGK, “Kamu Gözetimi Kurumu”, (Çevrimiçi), https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/BDSyeni11092019/BDS_250.pdf, 28.11.2020

bildirmek, gerekli değerlendirmeleri yaparak aykırılıklara karşılık vermek, bu aykırılıkları diğer denetçilere bildirmek ve belgelendirmek, aykırılıkların denetim raporu görüşü üzerindeki etkisini değerlendirmek ve gerekirse aykırılıkları hukuki birimlere iletmek ile sorumludur. Bağımsız denetçiler, suistimal olaylarından kaynaklanabilecek aykırılıkları önlemekle veya tüm aykırılıkları tespit etmekle sorumlu değildir. Bu noktada bağımsız denetçilerin işletmelerde suistimalleri önleyecek ve tespit edecek bir suistimal denetimi yapmakla sorumlu olmadığı sylenabilir.

Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları Standardında (BDS 240) ise suistimal kavramına, st kavram olan hile kavramı üzerinden dolaylı bir şekilde değinilmektedir. Standart, temel olarak bağımsız denetçilerin hileye ilişkin sorumluluklarını içermektedir. BDS 240’a göre bağımsız denetçiler; *“işletmelerin finansal tablolarında hile kaynaklı ‘nemli yanlışlık’ risklerini belirlemek ve değerlendirmek, bu risklere karşı uygun denetim prosedürlerini tasarlayarak yeterli ve uygun denetim kanıtı elde etmek ve bağımsız denetim faaliyeti sırasında tespit ettiği veya şüphelendiği hilelere karşı uygun karşılıkları vermek”* ile sorumludur.¹³⁹ Bu standardın hükümleri incelendiğinde bağımsız denetçilerin suistimal ve diğer hileleri tespit etmek ve önlemek için doğrudan bir suistimal incelemesi veya denetimi yapmakla sorumlu olmadıkları açıkça görülmektedir.

Bağımsız denetim faaliyetlerinin, suistimal denetimi ile olan dolaylı ilişkisini ortaya koyan Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları ve Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Mevzuatın Dikkate Alınması Standartlarının (BDS 240 ve BDS 250) hükümleri temelde, Bağımsız Denetçinin Genel Amaçları ve Bağımsız Denetimin Bağımsız Denetim Standartlarına Uygun Olarak Yürütülmesi Standardına (BDS 200) dayanmaktadır ve bu hükümler, KGK tarafından yayınlanan etik kurallarda yer alan bağımsız denetçiler için etik kurallar tarafından da desteklenmektedir. BDS 200’e göre; finansal tabloların bağımsız denetiminin amacı, işletmelerin finansal tablolarında hata veya hileden

¹³⁹ KGK, “Kamu Gözetimi Kurumu”, (evrimii), [https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/BDS%20240\(1\).pdf](https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/BDS%20240(1).pdf), 28.11.2020

kaynaklı önemli bir yanlışlık riski bulunup bulunmadığına dair makul bir güvence elde etmektir ve bu güvencenin sağlanması bağımsız denetçilerin temel amaçlarından biridir. Aynı standartta yer alan mesleki şüphecilik kavramı gereğince de bağımsız denetçilerin, hata veya hile kaynaklı önemli yanlışlık riski içerebilecek alanlara yoğunlaşması, hile ihtimaline işaret edebilecek durumlara karşı dikkatli ve titiz olması, böyle durumların var olması halinde daha fazla araştırma yapması ve denetim prosedürü uygulaması gerektiği belirtilmektedir.¹⁴⁰ Bu hükümlerde geçen hile olayları suistimal eylemlerini de içermektedir. Bu yüzden BDS 200 hükümleri, Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları Standardının (BDS 240) temelini oluşturmaktadır. KGK tarafından yayınlanan Bağımsız Denetçiler için Etik Kuralların 360. bölümünde “*mevzuata aykırılıklara karşılık verilmesi*” başlığı altında bağımsız denetçilerin dürüstlük, tarafsızlık, mesleki yeterlilik ve özen, sır saklama, mesleğe uygun davranış olarak sıralanan temel etik ilkelere ve tehditleri belirleme, değerlendirme ve tespit etme çalışmaları için de kavramsal çerçeveye uyması gerektiği ifade edilmektedir. Bu hükümlere göre; suistimal eylemlerinin de dahil olduğu bir mevzuata aykırılık durumunun veya şüphelenilen bir aykırılığın var olması halinde bağımsız denetçiler açısından etik ilkelere aykırı olacak şekilde yıldırma tehdidi oluşmaktadır. Dolayısıyla bağımsız denetçilerin böyle bir durumla karşılaşması halinde yapması gereken, bu aykırılıkların ortadan kaldırılması için yardımcı olmak ve uygun karşılıkları vermektir.¹⁴¹ Bağımsız Denetçiler için Etik Kurallarda yer alan bu hükümler, Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Mevzuatın Dikkate Alınması Standardını (BDS 250) da doğrudan desteklemektedir.

Suistimal denetimine ilişkin olarak bağımsız denetim standartlarında yer alan ilgili düzenlemeler (BDS 200, BDS 240, BDS 250 ve Bağımsız Denetçiler için Etik Kurallar) incelendiğinde bu düzenlemelerde yer alan hükümlerin, işletmelerde suistimal olaylarının denetimi için sadece yardımcı bir rol oynadığı ancak suistimal

¹⁴⁰ KGK, “Kamu Gözetimi Kurumu”, (Çevrimiçi), [https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/BDS%20200\(1\).pdf](https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/BDS%20200(1).pdf), 29.11.2020

¹⁴¹ KGK, “Kamu Gözetimi Kurumu”, (Çevrimiçi), https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TDS/ET%C4%B0K%20KURALLAR/2019_etik_kurallar.pdf, 29.11.2020

denetimi amacına yönelik olmadığı ve suistimal olaylarının önlenmesinde yetersiz ve eksik kaldığı sonucuna varılabilir.

2.9.2.2.İç Denetim Standartları Çerçevesinde Suistimal Denetimi

İç denetim fonksiyonu, işletmelerde suistimal ile mücadelede yaygın olarak kullanılan denetim mekanizmalarından biridir. Özellikle işletme yöneticileri ve üst yönetimler tarafından iç denetim fonksiyonunu yürüten iç denetçilerin çalışmaları kapsamında suistimal risklerinin denetiminden de sorumlu tutulması durumuna uygulamada sıklıkla rastlanmaktadır. Bununla birlikte iç denetim standartlarında yer alan düzenlemeler kapsamında iç denetim fonksiyonunun, işletmelerde suistimal denetimine ilişkin doğrudan bir sorumluluğu bulunmamaktadır.

İç denetim standartları kapsamında işletmelerde suistimal denetimine yönelik düzenlemeler temelde Uluslararası Mesleki Uygulama Çerçevesinde (UMUÇ) yer verilen uluslararası iç denetim mesleki uygulama standartlarına dayanmaktadır. Söz konusu standartlar nitelik standartları ve performans standartları olmak üzere iki farklı kategoride sınıflandırılmıştır.

Mesleki yeterlilik çerçevesinde yer alan ve nitelik standartlarının kapsamında olan yeterlik standardının 1210.A2 maddesine göre; *“iç denetçilerin suistimal risklerini ve suistimal risklerinin kurum içerisinde yönetilme şeklini değerlendirmek için yeterli bilgiye sahip olması gerektiği, ancak iç denetçilerden esas görevi suistimalleri tespit etmek ve soruşturmak olan kişilerin uzmanlığına sahip olmasının beklenemeyeceği”* ifade edilmiştir. Bu maddeye göre suistimal denetiminin, iç denetçilerin esas görevleri arasında olmadığı açıktır. Yine nitelik standartlarının kapsamında olan azami mesleki özen ve dikkat standardının 1220.A1 maddesine göre de; *“iç denetçiler faaliyetlerini yürütürken önemli hata, suistimal veya aykırılıkların olma ihtimalini göz önüne alarak azami derecede mesleki özen ve dikkat göstermek zorundadırlar”*. İç denetim standartları kapsamında suistimal denetimine yönelik düzenlemelerin diğer kısmı ise performans standartları içerisinde yer almaktadır. Performans standartları arasında yer alan risk yönetimi standardının 2120.A2 numaralı maddesine göre; *“iç denetçiler işletmelerde suistimalin gerçekleşme ihtimalini ve işletmelerin bu riski nasıl yönettiğini değerlendirmek zorundadır”*. Performans

standartlarından görev amaçları standardının 2210.A2 maddesine göre ise “iç denetçiler, görev amaçlarını belirlerken önemli hata, suistimal, aykırılık ve diğer risklerin gerçekleşme ihtimalini de dikkate almak zorundadır”. Ayrıca üst yönetim ve yönetim kuruluna raporlamalar standardının 2060 numaralı maddesine göre de iç denetçiler, 2120.A2 numaralı ve 2210.A2 numaralı performans standartlarında belirtilen “suistimal risklerine üst yönetime ve yönetim kuruluna sunduğu raporlarda da yer vermelidir”.¹⁴²

İç denetim faaliyetinin temel amacının işletmelerin yönetim, kontrol ve risk yönetimi süreçlerine değer katmak olduğu dikkate alındığında iç denetim faaliyeti bu değeri, sistem ve süreçlerin iyileştirilmesi, işletme kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasını sağlamak ile birlikte işletmelerde hata ve suistimallerin de önlenmesine yardımcı olarak sağlamaktadır. Özellikle kriz dönemlerinde iç denetim mekanizmalarının kötü niyetli çalışan suistimal risklerine de yoğunlaşması suistimal risklerinin azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır.¹⁴³ Bununla birlikte uluslararası iç denetim standartlarında yer alan nitelik standartları ve performans standartlarının yukarıda belirtilen ilgili maddelerinin suistimal denetimi ile olan ilişkisi incelendiğinde, iç denetim faaliyetleri kapsamında doğrudan suistimal denetimine yönelik bir hükmün bulunmadığı görülmektedir. Uluslararası iç denetim standartları ve uygulama tavsiyelerine göre iç denetim faaliyetinin esas görevinin hile ve usulsüzlük riskleri ile iç kontrol zayıflıklarını tespit edilmesi ve bunların yönetimi konusunda işletme yönetimine yardımcı olunması ile sınırlı olduğu söylenebilir.¹⁴⁴ Diğer bir deyişle suistimal denetiminde, iç denetimin rolü, suistimal denetimi sürecine sağladığı destekleyici ve yardımcı nitelikteki katkılarla sınırlı kalmaktadır. İç denetim standartlarına göre iç denetçiler, işletmelerde suistimal olaylarını ortaya çıkarmak, önlemek ve suistimalin meydana gelmesi halinde bir suistimal denetçisi gibi suistimal soruşturmaları yapmakla sorumlu değildir.

¹⁴² TİDE, “Türkiye İç Denetim Enstitüsü”, (Çevrimiçi),

<https://www.tide.org.tr/file/documents/pdf/UMUC-2017-updated.pdf>, 29.11.2020

¹⁴³ Gürdoğan Yurtsever, “İç Denetimin Fonksiyonları ve Katma Değeri”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt:52, Sayı: 602, 2015, s.99-100.

¹⁴⁴ Ali Kayım, “İç Denetçiler Soruşturma Yapabilir Mi? - Kamu Zararından Sorumlu Olanların Tespiti Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, **Denetim**, 2009, s.120.

2.10.Suistimal Denetimine Alternatif Yaklaşımlar

Suistimallerin hile kavramının kapsamı içerisinde olması ve işletmelerde suistimalin niteliği gereği spesifik olarak araştırılması ve soruşturulması gereken bir olgu olması sebebiyle uygulamada en çok “adli muhasebe” ve “hile denetimi” alanları, suistimal denetimine alternatif yaklaşımlar olarak sunulmaktadır. İşletme yöneticilerinin işletmelerde suistimal olayları ile karşı karşıya kaldığında, bu olayları hukuksal boyuta taşıyacaksa dava veya soruşturma işlemleri için genellikle adli muhasebecilerden, söz konusu suistimleri azaltıp önlemek için ise hile denetçilerinden hizmet aldığı görülmektedir.

2.10.1.Adli Muhasebe

Literatürde adli muhasebe biliminin geçmişi oldukça eskiye dayanmaktadır ve adli muhasebenin bir meslek dalı olarak ortaya çıkmasının sebepleri arasında işletmelerde artan ve ortaya çıkarılması, önlenmesi her geçen gün zorlaşan yolsuzluk vb. gibi hile olayları da yer almaktadır. Bir meslek dalı olarak adli muhasebe bilimi, adli muhasebecilik şeklinde ifade edilmektedir. Günümüzde ise adli muhasebecilik, “dolandırıcılık denetimi” veya “soruşturma muhasebeciliği” olarak da adlandırılabilir.¹⁴⁵

Kapsamlı bir tanımlamaya göre adli muhasebe; “denetim, muhasebe, finans, hukuk, sayısal yöntemler, bilgisayar teknolojileri vb. alanlarda uzmanlık gerektiren ve adli alanlarda kanıt sayılabilecek bilgi ve belgelerin toplanarak değerlendirilmesi, analiz edilmesi ile raporlanması sürecini içeren bir disiplin” olarak tanımlanabilir.¹⁴⁶ Adli muhasebe biliminin uygulama kapsamı içerisinde yer alan faaliyetler; dava desteği, hile denetçiliği veya araştırmacı muhasebecilik ve uzman şahitlik olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Bu faaliyet alanlarından hile denetçiliği veya araştırmacı muhasebecilik temelde dolandırıcılık, rüşvet vb. gibi suistimal suçlarının takibi,

¹⁴⁵ TÜRMOB, “XX.Türkiye Muhasebe Kongresi- Dijitalleşme Sürecinde Değişen İş Hayatı ve Muhasebe Mesleğinin Yeniden Yapılanması”, (Çevrimiçi), <https://turmob.org.tr/ekutuphane/Read/8686a5d1-9144-4524-a0f7-0b26191aeabd>, 3.12.2020.

¹⁴⁶ Arzu Al, “Adli Muhasebe ve Karar Alma Arasındaki İlişkilerin Finansal Kararlar Açısından Değerlendirilmesi”, **Mali Çözüm**, Eylül-Ekim 2014, Sayı: 125, s.102.

incelenmesi ve soruşturmalarının yapılmasıyla ilgilenmektedir.¹⁴⁷ Özellikle veri madenciliği yöntemi ve Benford Kanunu adli muhasebe tarafından işletmelerde yaşanan yolsuzluk vb. gibi suistimal hilelerinin tespit edilmesinde kullanılmaktadır. Buna göre işletmelerde hile dolayısıyla suistimal araştırmacılığı da adli muhasebeciliğin faaliyet konularından birini oluşturmaktadır. İşletmelerde suistimal araştırmacılığı ise yüksek düzeyde mesleki şüphecilik ve özel soruşturma yetenekleri gerektirmektedir. Bu anlamda adli muhasebeciler, işletmelerde yolsuzluk, dolandırıcılık vb. gibi suistimal hilelerinin ortaya çıkarılması, ilgili kanıtların araştırılması, analiz edilmesi ve değerlendirilmesi konusunda soruşturmacı ve şüpheli bir tutuma sahip olan kişilerdir. Buradaki şüphecilik, denetçilerde bulunan mesleki şüphecilik anlayışına göre daha yüksek düzeyde bir şüphecilik anlayışını ifade etmektedir. Adli muhasebeciler aynı zamanda dolandırıcılık vb. gibi potansiyel suistimallerin keşfedilmesi konusunda bütüncül bir analiz yeteneğine de sahiptirler.¹⁴⁸

Adli muhasebe mesleğinin ve adli muhasebe mesleğini yürüten adli muhasebecilerin yukarıda açıklanan yapısal özelliklerinden dolayı uygulamada adli muhasebe, işletmeler tarafından suistimal denetimi faaliyetine alternatif bir yöntem olarak kullanılabilir. Bununla birlikte adli muhasebe kapsamında suistimal denetimine yönelik olarak verilen hile denetçiliği/ araştırmacı muhasebecilik hizmeti, hile denetiminden farklıdır. Adli muhasebe kapsamında belirtilen hile denetçiliği aslında bir hile araştırmacılığıdır. Hile araştırmacılığı ve hile denetçiliği kavramları ise aynı anlamı ifade etmemektedir. Buna göre hile denetimi; işletmelerde hileleri tespit etmek için özel bir yaklaşıma, teoriye sahiptir ve temel amacı işletmelerde hile olaylarının bulunup bulunmadığını kanıtlamaktır. Hile araştırmacılığı ise yine hile olaylarının bulunup bulunmadığını tespit etme sürecini içermekle birlikte finansal olmayan adli birtakım kanıtların da incelenmesini içermektedir.¹⁴⁹ Bu çalışmalar ve incelemeler hile denetiminden farklı olarak daha çok savcı, yargıç vb. gibi adli mercilerin talebi ile başlatılmaktadır. Adli merciler tarafından söz konusu inceleme

¹⁴⁷ Selim Yüksel Pazarçeviren, “Adli Muhasebecilik Mesleği”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2005, s.5.

¹⁴⁸ Ayşe Pamukçu, “Adli Muhasebe ve Bağımsız Denetim Sürecine Etkisi”, **Öneri Dergisi**, Cilt: 12, Sayı:48, Temmuz 2017, s.232-233.

¹⁴⁹ Adnan Dönmez ve Kürşad Çavuşoğlu, “Hilelerin Ortaya Çıkarılması Bakımından Bağımsız Denetim ile Adli Muhasebenin Karşılaştırılması”, **Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies**, Cilt: 1/3, 2015, s.48-49.

talepleri ise bilinen, şüphelenilen veya bildirilen suistimal olaylarının mevcut olması durumunda başlatılmaktadır. Bu yüzden aslında adli muhasebecilik, suistimal denetiminden farklı olarak duruma özel veya spesifik amaca odaklı özel amaçlı bir denetim niteliğindedir. Diğer bir deyişle adli muhasebe hizmeti, işletmelerde daha çok suistimal suçları meydana geldiğinde yani suç oluştuğunda hukuksal olarak devreye girmektedir. Dolayısıyla adli muhasebe biliminin ve adli muhasebecilerin yürüttüğü faaliyetlerin, işletmelerde gerçekleşen suistimallerin ortaya çıkarılmasından çok, suistimallerin önceden önlenmesi ve azaltılması amacına odaklı şekilde sürekli inceleme ve analiz etme faaliyetlerini içeren suistimal denetimine eş değer olması beklenemez. Ayrıca ülkemizde adli muhasebecilik uygulamalarının bilirkişilik ile sınırlı olduğu ve suistimal olaylarının adli mercilere nadiren bildirildiği düşünüldüğünde de suistimal denetiminde adli muhasebe faaliyetlerinden sınırlı ölçüde faydalanılabileceği söylenebilir.

2.10.2.Hile Denetimi

İşletmelerde suistimal olgusunun ana çerçevesini hile kavramı oluşturmaktadır ve ACFE tarafından yayınlanan hile ağacında (fraud tree) belirtildiği üzere hile kavramı; işletme varlıklarının kötüye kullanılması/ hırsızlık, hileli finansal raporlama ve yolsuzluk ve ahlaki olmayan davranışlar olmak üzere üç grupta sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre, hile denetimi kapsamında verilen hizmetler işletmelerde yolsuzluk ve ahlaki olmayan davranışların denetimi kapsamında suistimal hilelerinin denetimini de içermektedir. Hile denetimi kapsamında suistimal olaylarının denetimi ise orjinalinde Sertifikalı Hile Denetçileri (CFE) olarak ifade edilen uzman hile denetçileri tarafından yürütülmektedir.

Hile denetimi, işletmelerde bağımsız denetim, iç denetim ve kamu denetiminden ayrı olarak hile risklerinin anlaşılması, tespit edilmesi, önlenmesi ve değerlendirilmesine yönelik denetim çalışmalarını içeren ve hile konusunda spesifik uzmanlık gerektiren bir denetim türüdür.

Hile denetimi faaliyeti, temel olarak işletmelerde hile olaylarından kaynaklanabilecek zararların ölçülmesine yönelik olarak yürütülmektedir. Buna göre hile denetiminde denetim çalışmaları, denetim süresi boyunca işletme süreçlerinde

hileli bir durumun olup olmadığına odaklı olarak yürütülmekte ve hileli bir durumun fark edilmesi halinde ise ilgili çalışmalar araştırma aşamasına geçilerek devam ettirilmektedir.¹⁵⁰ Dolayısıyla hile denetimi çalışmaları, hilenin incelenmesi ve hilenin araştırılması olmak üzere iki temel bölümden oluşmaktadır.

Hile denetimi çalışmalarının amacı, işletmelerde şüpheli işlemlerin ortaya çıkarılması, hile olup olmadığının ve eğer hile varsa sorumluların tespit edilmesidir.¹⁵¹ Bu yönüyle hile denetimi, suistimal hileleri de dahil olmak üzere işletmelere hile ile mücadele konusunda önemli bir güç sağladığı için, işletme yönetimleri tarafından spesifik bir suistimal denetimine alternatif yöntem veya yardımcı yöntem olarak tercih edilebilmektedir. Bununla birlikte hile denetimini yürüten hile denetçilerinin hile alanında yapabileceği inceleme ve araştırmalar; denetçinin hile şüphesinin bulunduğu alanlarla ilişkili olan çevresel faktörlere ilişkin araştırmalar, denetçinin hile riski değerlendirmesine ilişkin araştırmalar ve hilenin ortaya çıkarılmasına ilişkin denetim planlarına yönelik araştırmalar olmak üzere üç grupta toplanmaktadır. Her üç hile araştırmasında da işletmelerde hile henüz ortaya çıkmadan veya hile henüz gerçekleşmeden önce denetçinin yapabileceği araştırma ve incelemeler göz ardı edilmektedir.¹⁵² Oysa ki suistimal hilelerinin denetimi için suistimallerin tespit edilip ortaya çıkarılmasından çok bu hilelerin gerçekleşmeden önce önlenmesi işletmeler açısından hayati bir önem taşımaktadır. Bu yüzden hile denetimi kapsamında yapılan ve önleyici olmaktan çok ortaya çıkarıcı veya tespit edici nitelikte olan araştırmaların suistimal hileleri için yetersiz kalabileceği söylenebilir.

Diğer yandan sahtekârlık, rüşvet, yolsuzluk vb. gibi suistimal hileleri genellikle etik ilke ve kurallar ile kurumsal yönetim ilkelerine aykırılıktan kaynaklanmaktadır ve içerikleri gereği etik aykırılık yönü diğer hilelere göre daha ağır basmaktadır. Bu yüzden tam bir suistimal denetimi çalışması aslında işletmelerin etik ilkelerinin ve kurumsal yönetiminin denetimini de içermektedir. Etik tanımı ile işletmelerin ve işletme çalışanlarının etik ve uyum algısı ise işletmeden işletmeye

¹⁵⁰ Gülşah Atağan ve Aylin Kavak, “Relationship Between Fraud Auditing and Forensic Accounting”, **International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences**, Vol: 7, Issue: 3-4, 2017, s.199.

¹⁵¹ Saim Doğan ve Dilek Kayakıran, “İşletmelerde Hile Denetiminin Önemi”, **Maliye Finans Yazıları**, Sayı:108, 2017, s.183.

¹⁵² Harold Hassink, Roger Meuwissen, Laury Bollen, “Fraud Detection, Redress and Reporting by Auditors”, **Managerial Auditing Journal**, Vol: 25, No: 9, 2010, s.863

değişebilmektedir. Aynı zamanda işletmeler ve işletme çalışanları açısından kabul edilebilir davranış biçimleri de kişisel kabul ve algılarına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Böyle bir ortamda dış baskılar, ihbarda bulunmaktan korkma, müşteri işletmeyi kaybetme korkusu vb. gibi faktörlerin de etkisiyle denetçi tarafından suistimal hilelerinin temelini oluşturan etik kural ve ilkelere aykırılıklar ile işletme çalışanlarının etik değerlere uyum düzeyinin değerlendirilmesi ise oldukça zordur ve ayrıntılı bir çalışmayı gerektirmektedir.¹⁵³

Bu yüzden suistimal denetimi çalışmaları, genel amaçlı hile denetimi çalışmalarından daha spesifik nitelikte inceleme ve araştırmaları da içerecek kapsamda olmalıdır. Sonuç olarak genel amaçlı hile denetimlerinin karmaşık ve spesifik nitelikteki suistimal hilelerinin denetiminde yardımcı veya destekleyici rol oynayacağı, ancak suistimallerin önlenmesi için daha özel amaçlı ve spesifik nitelikteki detay inceleme ve araştırmaları içeren suistimal denetimlerine ihtiyaç olduğu söylenebilir.

¹⁵³ ACFE, “Auditing an Organization’s Governance and Ethics”, **Fraud Magazine**, (Çevrimiçi), <https://www.fraud-magazine.com/article.aspx?id=4294997833>, 5.12.2020.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUİSTİMAL AÇISINDAN SİGORTA İŞLETMELERİ

Suistimal tüm işletmeler için ciddi bir risk unsuru olmakla birlikte sigorta işletmeleri açısından suistimal olgusu, hem Türkiye’de hem de Dünya’da bilinen bir gerçek ve yaygın bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Sigorta hileleri vergi hilelerinden sonra tüm Dünya’da en sık rastlanan ikinci hile türü olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵⁴

Sigorta işletmelerinin işlem hacimlerinin giderek artması ve sigortacılık sektörünün her geçen gün daha da büyümesi, sigorta işletmelerini suistimalciler için açık bir hedef haline getirmektedir. Özellikle sigorta işletmelerinde suistimal olaylarını önleyici birtakım yasal düzenleme ve denetim eksiklerinin bulunması, sigorta suistimallerinin tespit edilse bile ispat edilmesinin diğer suistimallere göre daha zor olması, sigorta işletmeleri tarafından pek çok suistimal olayının müşteri kaybı kaygısı ile yasal boyutlara taşınmaması veya bu konuda gerekli duyarlılığın gösterilmemesi suistimalcileri daha da cesaretlendirmektedir. Bu noktada sigortacılık sektörü dolayısıyla sigorta işletmeleri açısından suistimal olgusunun ayrıca üzerinde durulması gereken bir konu olduğunu söyleyebiliriz.

Sigorta işletmeleri açısından suistimal riskinin önlenmesi veya azaltılabilmesi suistimal türlerinin, suistimal olayının taraflarının, suistimal belirtilerinin, kontrol, denetim ve mevzuat eksikliklerinin sigortacılık sektörüne özgü olarak spesifik şekilde incelenmesini gerektirmektedir.

Bu bölümde, çalışmanın araştırma bölümüne teorik bir temel oluşturması amacıyla; sigorta işletmelerinde suistimal olgusu ve tarafları, sigorta işletmelerinde görülen suistimal türleri, sigorta işletmelerinde suistimallerin nedenleri, sigorta işletmelerinde suistimal belirtileri, sigorta işletmelerinde suistimalin önlenmesine yönelik düzenlemeler ve sigorta işletmelerinde suistimal sorunu ve maliyeti konularına yer verilecektir.

¹⁵⁴ ACFE, “Insurance Fraud Handbook”, (Çevrimiçi), https://www.acfe.com/uploadedfiles/acfe_website/content/documents/insurance-fraud-handbook.pdf, 12.02.2021

3.1.Sigorta İşletmelerinde Suistimal Olgusu ve Tarafları

Suistimal olgusu sigorta işletmeleri açısından “sigorta sahtekârlıkları” veya “sigorta dolandırıcılıkları” adıyla da ele alınabilmektedir. Türkiye Sigorta Birliği (TSB) tarafından sigorta suistimaline yönelik tüm işlemler genel bir çerçevede “sigorta sahtekârlığı” adı altında tanımlanmaktadır. TSB tarafından sigorta sahtekârlığı; *“haksız kazanç elde etmek amacıyla kötü niyetli kişilerin sigorta şirketlerini bilerek ve kasıtlı şekilde aldatması”* eylemi olarak tanımlanmaktadır.¹⁵⁵ Bir başka tanıma göre ise sigorta suistimleri; “temelde sahtecilik ve güvenin suistimal edilmesi yolu ile sigorta işletmelerinden haksız bir menfaat elde edilmesi” şeklinde de ifade edilebilir.¹⁵⁶

Sigorta hilelerinin kapsamı içerisinde yer alan sigorta suistimleri, sigorta hilelerinin spesifik bir türüdür ve sigorta hilelerinin ağırlıklı kısmını oluşturmaktadır. Bunun sebebi sigorta hilelerinin çoğunlukla sahtekârlık ve hakkın, gücün veya yetkinin suistimal edilmesi suçlarıyla yakından ilişkili olmasıdır. Bu açıdan sigorta hileleri, “sigortanın suistimali hilesi” olarak da adlandırılabilir.¹⁵⁷

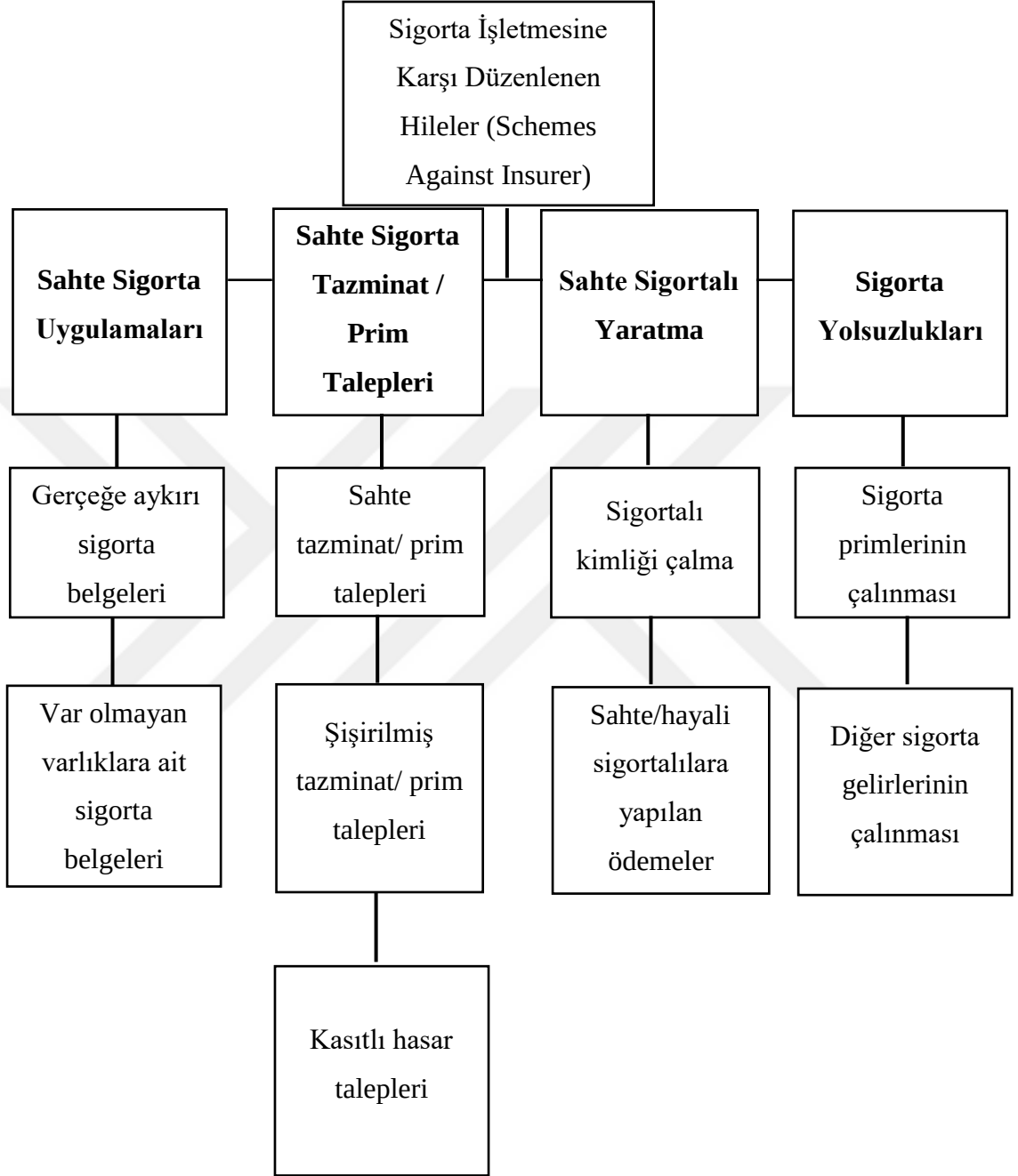
Nitekim ACFE tarafından hazırlanan sigorta hileleri sınıflandırılmasında sigorta hilelerinin; sahtekârlık, dolandırıcılık ve yolsuzluk yani suistimal hileleri ağırlıklı olduğu görülmektedir. ACFE’nin sınıflandırmasında sigorta işletmelerinde görülen hileler, “*sigorta işletmesine karşı düzenlenen hileler*” ve “*sigortalıya/ sigorta yararlanıcılarına karşı düzenlenen hileler*” olmak üzere iki başlık altında kategorize edilmiştir. ACFE sigorta hileleri sınıflandırması Şekil-6 ve Şekil-7 yardımıyla aşağıda gösterilmiştir;

¹⁵⁵ TSB, “Sigorta Tanımları”, (Çevrimiçi), <https://www.tsb.org.tr/sigorta-tanimlari.aspx?pageID=648>, 08.02.2021

¹⁵⁶ Hakan Özcan, **Sigorta Sahtecilik ve Suistimleri**, İstanbul, Kriter Yayınevi, 1.Baskı, 2018, s.3.

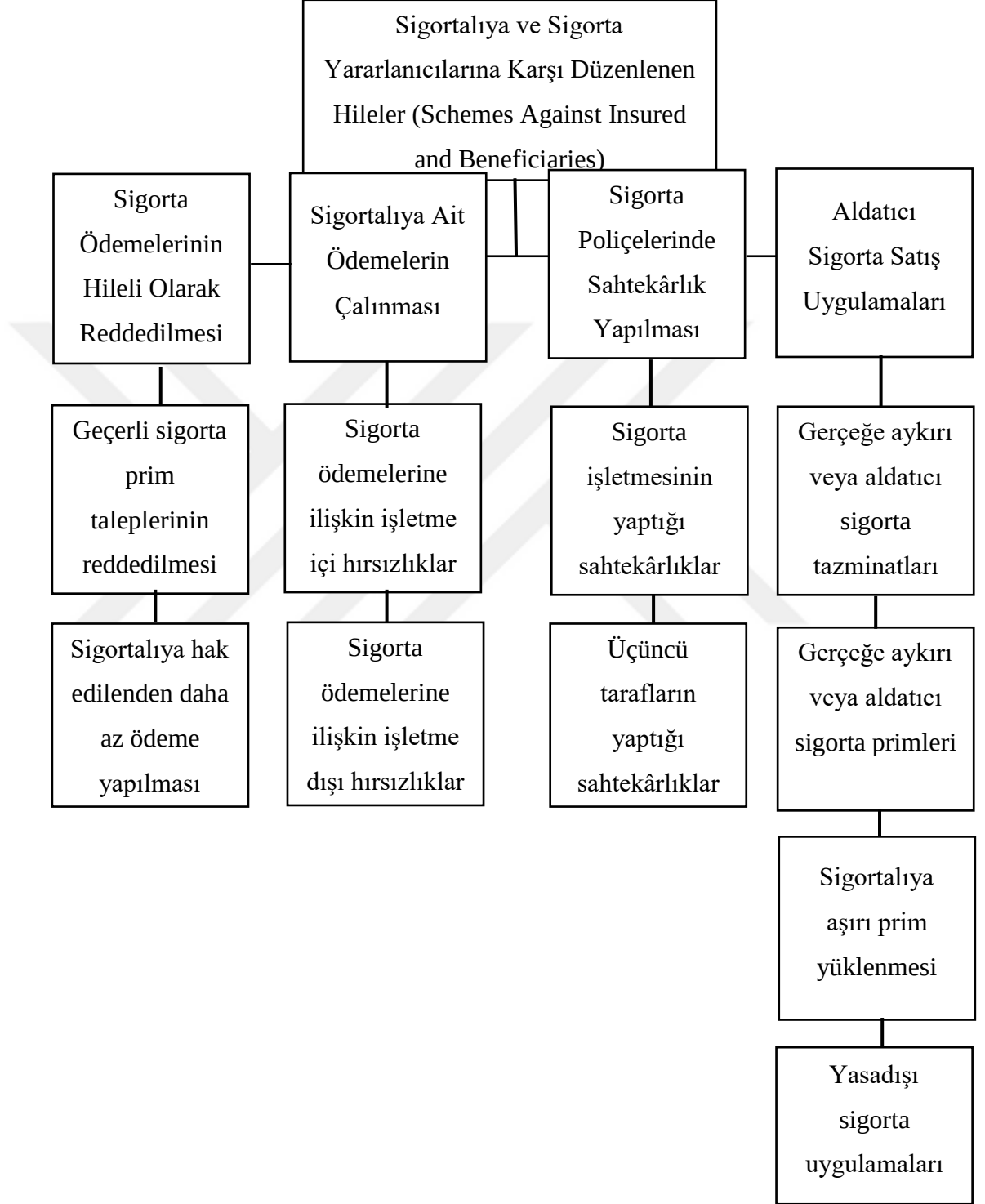
¹⁵⁷ Svetlana Nikoloska and Marijana Blazevska, “Insurance Fraud as A Form of Fraud Abuse of Insurance”, **Horizons**, Vol: 13, May 2014, s.161.

Şekil- 6: ACFE Sigorta İşletmesine Karşı Düzenlenen Hileler Sınıflandırması

Kaynak: Laura Hymes and Joseph T. Wells, **Insurance Fraud Casebook- Paying A Premium for Crime**, E-Book, John Wiley and Sons, 2013, s.8.

Şekil- 7: ACFE Sigortalıya ve Sigorta Yararlanıcılarına Karşı Düzenlenen Hileler Sınıflandırması

Kaynak: Laura Hymes and Joseph T. Wells, **Insurance Fraud Casebook- Paying A Premium for Crime**, E-Book, John Wiley and Sons, 2013, s.8.

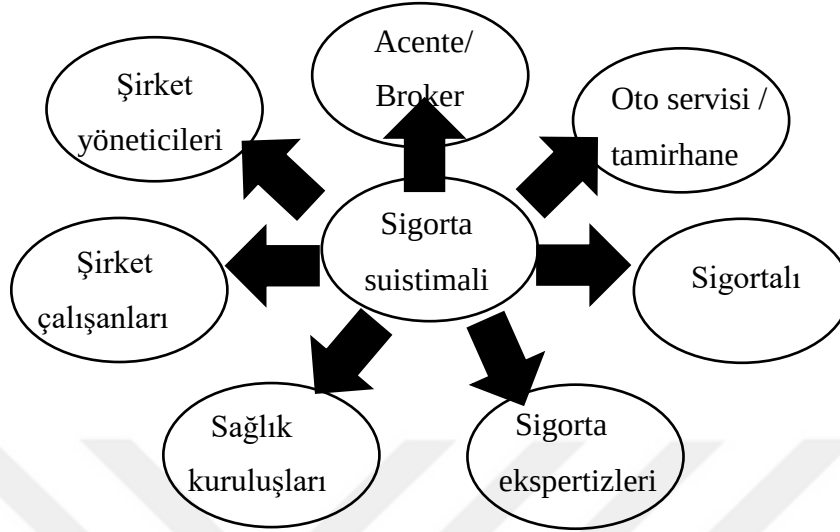
Şekil-6’da gösterilen sınıflandırmaya göre sigorta işletmesine karşı düzenlenen hileler; *sahte sigorta uygulamaları* (gerçeğe aykırı sigorta belgeleri ve var olmayan varlıklara ait sigorta belgeleri), *sahte sigorta tazminat talepleri* (sahte tazminat talepleri ve şişirilmiş tazminat talepleri, kasıtlı hasar talepleri), *sahte sigorta hak sahipleri yaratma* (üçüncü bir kişinin kimliğini kullanarak sigortadan faydalanma ve sahte/hayali sigorta faydalanıcılarına yapılan ödemeler) ve *sigorta yolsuzluklarını* (sigorta primlerinin ve diğer sigorta gelirlerinin çalınması) içermektedir.

Şekil-7’de gösterilen sınıflandırmaya göre sigortalıya / sigorta yararlanıcılarına karşı düzenlenen hileler ise *sigorta ödemelerinin hileli olarak reddedilmesi* (geçerli sigorta prim taleplerinin reddedilmesi ve sigortalıya hak edilenden daha az ödeme yapılması), *sigortalıya ait ödemelerin çalınması* (sigortalıya ait ödemelerin sigorta işletmelerinin çalışanları veya acentalar, brokerlar ve ekspertizler gibi sigorta işiyle ilgisi bulunan üçüncü kişiler tarafından çalınması), *sigorta poliçesinde sahtekârlık yapılması* (sigorta işletmesinin kendisi veya acentalar, brokerlar ve ekspertizler gibi sigorta işiyle ilgisi bulunan üçüncü taraflarca sigorta poliçesinde sahte ibarelere yer verilmesi) ve *aldatıcı sigorta satış uygulamalarını* (sigorta poliçesinde tazminatların ve primlerin gerçeğe aykırı veya yanıltıcı şekilde gösterilmesi, sigortalıya aşırı prim ödemesi yüklenmesi ve diğer yasa dışı yöntemler) içermektedir.¹⁵⁸

Sigorta işletmelerinde suistimaller, sigorta işletmesinin ilişki içerisinde bulunduğu taraflar veya sigorta işletmesinin kendisi ya da çalışanları tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Buna göre sigorta işletmelerinde gerçekleşen bir suistimalin tarafları; sigortacı (sigorta işletmesi), sigortalı (sigorta hizmetini alan kişi), aracılar (sigorta acenteleri, brokerlar, ekspertizler ve diğer ilişkili kurumlar) ve toplum olmak üzere dört ana grupta sınıflandırılabilir. Daha detaylı bir sınıflandırmaya göre ise sigorta suistimallerinin tarafları aşağıda Şekil-8 yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır;

¹⁵⁸ Laura Hymes and Joseph T. Wells, **Insurance Fraud Casebook- Paying A Premium for Crime**, E-Book, John Wiley and Sons, 2013, s.8.

Şekil- 8: Sigorta Suistimallerinin Tarafları

Kaynak: İsmail Yıldırım, “Sigortacılıkta Suistimaller ve Ahlaki Tehlike Sorunu: Türk Sigorta Sektörüne Yönelik Bir Değerlendirme”, **International Journal of Social Science**, No: 36, 2015, s.207.

Şekil-8’de yer alan suistimal tarafları değerlendirildiğinde; şirket yöneticileri ve şirket çalışanları sigorta işletmesinin kendisini yani sigortacıyı temsil etmektedir ve işletme içi suistimalleri oluşturmaktadır. Aynı zamanda sigorta işlemleriyle ilgisi bulunan ve sigorta işletmesinin bir parçası olarak görülen acentalar, brokerlar ve ekspertizler gibi sigorta ile ilgili kişi ve kurumların yaptığı suistimaller de iç kaynaklı suistimal olarak kabul edilmektedir.

Yukarıdaki şekilde belirtilen acente/brokerlar ve sigorta ekspertizleri aracı kurumları, oto servisi/tamirhane ile sağlık kuruluşları da diğer ilişkili kurumları yani aracılar grubunu oluşturmaktadır. Bu grupta diğer ilişkili kurumlar, işletme dışı suistimalleri meydana getiren gruptur. Son olarak şemada yer alan sigortalı ise sigorta işletmesinden hizmet alan tarafı temsil etmektedir. Sigortalı tarafından sigorta işletmesine karşı yapılan suistimaller de yine işletme dışı suistimallerin kapsamına girmektedir. Sigorta işletmelerinde suistimal, sigortalı tarafından yapılabileceği gibi sigorta işletmesinin kendisi tarafından da yapılabilmektedir. Bu yüzden sigorta suistimallerinin tarafları analiz edilirken dikkat edilmesi gereken nokta, sigorta işletmesinin ve sigortalının suç teorisinin temel prensibi doğrultusunda hem suistimal kurbanı hem de suistimal suçlusunu yani suistimalci olabileceğidir.

3.2.Sigorta İşletmelerinde Görülen Suistimal Türleri

Sigorta işletmelerinde görülen suistimallerin kapsamı oldukça geniştir. Sigorta suistimleri tüm sigorta branşlarındaki farklı sigorta işlemleri üzerinden yapılabilmekte ve gerçekleşen suistimal olaylarının kapsamı hayali veya sahte tazminat taleplerinden organize suçlara kadar genişleyebilmektedir.

Sigorta işletmelerinin ana faaliyet konusu, sigorta sözleşmeleri üzerinden prim üretimi sağlamak ve kâr elde etmektir. Sigorta sözleşmesi, sigorta şirketi yani sigortacı ve sigorta hizmeti talep eden taraf yani sigortalı arasında karşılıklı güvene dayalı olarak yapılan ve sigortacının sigortalıyı çeşitli risklere karşı korumayı taahhüt ettiği bir sözleşmedir. Buna göre sigorta işletmelerinde suistimal en basit şekliyle tarafların haksız kazanç sağlamak amacıyla sigorta sözleşmesinin şartlarına veya gereklerine aykırı davranışlarda bulunmasıyla oluşmaktadır. Avrupa Sigorta ve Reasürans Federasyonunun Aralık 2019 tarihli Sigorta Hileleri Raporuna göre bir sigorta işletmesinde aşağıda belirtilen üç şarttan en az birinin gerçekleşmesi halinde sigorta suistimali meydana gelmiş kabul edilmektedir. Bunlar;¹⁵⁹

- 1) Sigorta teminatı başvurularında gerçek dışı veya eksik bilgi vermek ya da sigorta teklif formlarını gerçek dışı şekilde veya eksik olarak doldurmak.
- 2) Gerçek bir sigorta talebinin abartılması (aşkın sigorta) da dahil olmak üzere sahte veya yanıltıcı durumlara dayalı olarak sigorta tazminat talebinde bulunmak.
- 3) Sigorta sözleşmesi adı altında bir fayda, kazanç veya menfaat sağlamak amacıyla sözleşme veya anlaşma aşamasında sigorta şirketine karşı dürüst olmayan veya yanıltıcı bir tavır sergilemek.

Sigorta işletmelerinde görülen suistimler literatürde farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Sigorta suistimallerine yönelik genel bir sınıflandırmada sigorta suistimleri; *sigorta yolsuzlukları* (aşkın sigorta, birden çok sigorta, bilgi gizleme, hasar tespitinde yolsuzluk, başka birinin sigorta şirketine yönelik yolsuzluk vb.), *sigorta sahtekârlıkları* (sahte hasar beyanı, hasar sonrası yanlış veya yanıltıcı bilgi verme, sahte sigorta poliçesi düzenleme vb.) ve *sigorta dolandırıcılıkları* (kasıtlı

¹⁵⁹ Insurance Europe, “Insurance Fraud-Not A Victimless Crime”, (Çevrimiçi), https://insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/Insurance%20fraud%20-%20not%20a%20victimless%20crime_0.pdf, 12.02.2021

hasar oluşturma, üçüncü kişilere hasar yaptırtma vb.) olmak üzere üç ana grupta toplanabilmektedir.

Yukarıdaki genel sınıflandırmaya ek olarak sigorta suistimalleri, suistimalin ortaya çıkardığı etki, suistimali yapan kişi ve suistimalin gerçekleşme zamanı gibi kriterlere göre de gruplandırılabilir. Suistimalin ortaya çıkardığı etkiye göre sigorta suistimalleri; *katı suistimler* (fiziksel sonucu veya zararı bulunan suistimler) ve *yumuşak suistimler* (fiziksel sonucu bulunmayan suistimler), suistimali yapan kişiye göre; *iç kaynaklı* (sigorta şirketi çalışanları, temsilcileri ve acenta, broker gibi sigorta ile ilişkili kurumlar veya kişiler tarafından yapılan suistimler) ve *dış kaynaklı suistimler* (sigorta şirketinin dışındaki kişiler veya kurumlar tarafından yapılan suistimler), suistimalin gerçekleşme zamanına göre ise *sigortalama öncesi suistimler* (sigorta poliçesinin satın alınması esnasında yapılan suistimler) ve *sigortalama sonrası suistimler* (sigorta poliçesi satın alındıktan sonra yapılan suistimler) olarak sınıflandırılmaktadır¹⁶⁰

Ernst and Young tarafından sigorta şirketlerinde görülen suistimal olaylarının artışına yönelik olarak yayınlanan bir çalışmada tüm sigorta suistimali türlerinin yukarıda belirtilen suistimal türlerinden “yumuşak suistimler ve katı suistimler” adı altında sınıflandırılabilirliği belirtilmiştir. Çalışmada, sigortalı bireyler tarafından sahte bir fiziksel kazayı veya zararı raporlayarak sigorta şirketinden haksız kazanç sağlamaya yönelik suistimler katı suistimal: sigortalı bireyler tarafından sigorta şirketine yalan söylenerek veya sigorta şirketinden bir bilgi saklanarak yapılan suistimler ise yumuşak suistimal olarak adlandırılmıştır.¹⁶¹

Çalışmamızın araştırma bölümünde vak’a analizlerinde sigorta işletmelerinde görülen suistimal türleri, ACFE tarafından yapılan ve Şekil-6 ile Şekil-7’de gösterilen suistimal türü bazındaki sınıflandırma esas alınarak incelenmiştir. Bununla birlikte ACFE tarafından hazırlanan sigorta hileleri kılavuzunda sigorta işletmelerinde görülen suistimal hileleri; acenta ve broker suistimleri, sigortalama uygunsuzlukları, araç sigortası suistimleri, varlık sigortası suistimleri, hayat sigortası suistimleri,

¹⁶⁰ Selim Duramaz, **Sigorta Suistimleri- Türkiye ve Dünya’daki Boyutları ve Alınan Önlemler**, İstanbul, Beta Basım, 1.Baskı, 2017, s.18-19.

¹⁶¹ Ernst and Young, Fraud in Insurance on Rise Survey 2010-11, (Çevrimiçi), http://www.nja.nic.in/P-948_Reading_Material/P-948_global-economic-crime-survey-2014/Fraud_in_insurance.pdf, 14.03.2021

sorumluluk sigortası suistimalleri, sağlık sigortası suistimalleri ve sigorta tazminatı suistimalleri olmak üzere sigorta türü bazında da ayrıca sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma sekiz ana gruptan oluşmaktadır. Söz konusu sigorta suistimali türlerine yönelik detaylı açıklamalara bu bölümde yer verilecektir.¹⁶²

3.2.1.Acenta ve Broker Suistimalleri

Sigorta işlemlerinde sigortalı ve sigortacı arasında aracılık yapan acenta şirketleri ve brokerlar tarafından, hayali veya sahte kişiler üzerinden yetkisiz ya da habersiz şekilde yapılan sahte sigorta tazminatı ödemelerini ve sigorta primi tahsilatlarını içermektedir. Bu hilelerde genellikle nakit para, çekler ve krediler suistimalin yapılmasında bir araç olarak kullanılmaktadır. Nakit, kredi, temettü ve yerleşim çekleri suistimalleri, sigorta primi suistimalleri, gerçek dışı veya sahte sigorta ücretleri ve sigorta ölüm tazminatı suistimalleri, bu grupta yer almaktadır.

3.2.2.Sigortalama Uygunsuzlukları

Bu grupta yer alan sigorta suistimalleri temelde sigorta kaynaklarının (prim, ücret ve ödemeler) amaç dışı farklı yerlerde kullanılmasına veya çeşitli sahte, yanlış ya da yanıltıcı bilgi, belge ve işlemlerle sigortalının aldatılmasına dayanan suistimalleri içermektedir.

Mevcut sigorta primlerinin yeni bir işi finanse etmek için sigortalıdan habersiz şekilde kullanıldığı ve yeni sözleşmelere aktarıldığı özkaynak fonlama suistimalleri, sigorta satış personeli tarafından haksız bir kazanç sağlamak amacıyla sigortalının aldatılması veya sahte veya yanıltıcı açıklama ile yanlış yönlendirilmesi, sigortalıdan habersiz şekilde sigorta poliçesinin kapsamının genişletilmesine ve poliçeye ek tazminatlar yazılmasına yönelik değişken sigorta poliçesi uygulamaları, satış baskısı altında olan sigorta satış temsilcisi tarafından sigortalıya ait mevcut eski sigorta poliçelerinin daha yüksek satış komisyonu kazanmak amacıyla yenileriyle değiştirildiği dolambaç yöntemi, sigorta acentalarının sigortalıya ücretsiz ek sigorta teminatı sağlamayı vaad ettiği ancak gerçekte eski sigorta poliçesinin maliyetini

¹⁶² Association of Certified Fraud Examiners (ACFE), “Insurance Fraud Handbook-2019”, (Çevrimiçi), https://www.acfe.com/uploadedfiles/acfe_website/content/documents/insurance-fraud-handbook.pdf, 14.03.2021

arttırdığı çalkalama yöntemi ve ölü kişilere ait isimlere düzenlenen sahte poliçe suistimalleri, bu grupta yer almaktadır.

3.2.3.Araç Sigortası Suistimalleri

Araç sigortası suistimalleri genel olarak araç sahipleri tarafından yanlış veya yanıltıcı beyanlar ya da gerçek dışı işlemler vasıtasıyla sigorta şirketlerinin aldatılmasına yönelik suistimalleri içermektedir. Sahte veya kasıtlı çalıntı araç hasar beyanları (ditching) , sigortasız araç hasarlarının hasar gerçekleştikten sonra sigortalı hale dönüştürülmesi (past posting), hasar tespitinde dolandırıcılık (vehicle repair), satılan bir aracı çalınmış gibi gösterme (vehicle smuggling), mülkiyet belgesi olan ancak gerçekte olmayan hayali araçlara yönelik sigortalar (phantom vehicles), kasıtlı araç hasarları (staged accidents), aşırı veya abartılmış araç hasarları (inflated damages), araç kimlik numaralarını değiştirme, kiralık araç dolandırıcılıkları (rental car fraud) bu grupta yer almaktadır.

3.2.4.Varlık Sigortası Suistimalleri

Bu grupta yer alan suistimler sigortalı tarafından sigorta şirketine sigortalı mal, eşya vb. gibi varlık unsurları hakkında sahte, gerçek dışı veya yanıltıcı beyanlarda bulunarak veya bu varlıklar üzerinde kötü niyetle ve kasıtlı olarak çeşitli işlemler yapılarak gerçekleştirilen suistimallerden oluşmaktadır.

Hayali mülk sigortaları (property schemes), önceden satılan veya sahiplendirilen dolayısıyla gerçekte olmayan bir varlığın tazminat almak amacıyla yangında kaybedilmiş gibi gösterildiği abartılmış varlık stokları (inflated inventories), sigorta şirketine tazminat almak için sahte veya fazladan bildirilen mal veya eşya hırsızlığı bildirimleri (phony or inflated thefts), satış faturası ile varmış gibi gösterilen ancak gerçekte hiç bulunmayan tekneleri batmış gibi göstererek haksız sigorta tazminatı sağlamaya çalışma (paper boats), bireysel veya organize şekilde kundaklama, su baskını yapma vb. gibi yollarla sigortalı varlıklara kasıtlı olarak zarar verme şeklindeki suistimler bu grupta yer almaktadır.

3.2.5.Hayat Sigortası Suistimleri

Hayat sigortası suistimleri, temelde haksız şekilde hayat sigortası tazminatı elde etmek amacıyla ölüm bildirimlerinde yapılan sahtekârlıkları ve çeşitli hileli işlemleri içermektedir. Sahte ölüm belgelerine dayalı olarak yapılan hileli ölüm bildirimleri ve haksız şekilde hayat sigortası tazminatı almak için kasıtlı olarak veya organize şekilde adam öldürme (cinayet) şeklinde gerçekleştirilen suistimler bu grupta yer almaktadır.

3.2.6.Sorumluluk Sigortası Suistimleri

Sorumluluk sigortası suistimleri gerçekte gerçekleşmemiş olan iş yeri kazalarına yönelik olarak ihmal olduğu iddiası ile haksız sigorta tazminatı elde edilmesine yönelik suistimleri içermektedir. Söz konusu gerçekte dışı iddia genellikle bir başka kişinin gerçekte dışı şahitliği ile desteklenir. Gerçekte dışı düşme, kayma vb. gibi iş kazalarının gerçekteymiş gibi gösterilerek sigorta tazminatının talep edilmesi en yaygın görülen sorumluluk sigortası suistimallerinden biridir.

3.2.7.Sağlık Sigortası Suistimleri

Bu suistimler, doktorların görev ve yetkilerini kötüye kullanarak ve sahte veya yanıltıcı bilgi ve belgeler düzenleyerek sağlık sigortasına sahip sigortalıların haksız sigorta tazminatı elde etmesi için söz konusu suistimal eylemine yardımcı veya ortak olması şeklinde gerçekleştirilen suistimleri içermektedir. Düzenlenen sahte veya yanıltıcı sağlık raporları, abartılmış veya gerçekte hiç olmayan sağlık hizmeti faturaları veya sahte sağlık kazalarına suç ortağı olunması yolu ile haksız şekilde sağlık sigortası tazminatı elde etmeye yönelik suistimler bu grupta yer almaktadır.

3.2.8.Sigorta Tazminatı Suistimleri

İş kazalarına yönelik yasal düzenlemelere göre çalışanların fiziksel veya zihinsel nitelikte bir iş yeri kazası geçirmesi durumunda söz konusu kazada kimin suçlu olduğuna ve kazanın üzerinden ne kadar zaman geçtiğine bakılmaksızın

çalışanlara kazaya yönelik sigorta tazminatı ödenmektedir. Yasal düzenlemelerde iyi niyetli şekilde çalışanları korumaya yönelik olarak oluşturulan bu durum zaman zaman çalışanlar tarafından suistimal edilebilmektedir.

3.3.Sigorta İşletmelerinde Suistimalin Nedenleri ve Hile Üçgeni Açısından Değerlendirilmesi

Bu çalışmanın “suistimalin nedenleri” bölümünde belirtilen olduğumuz; kötü veya zayıf ahlâki değerler, suça meyilli kişilik yapısı, düşük suistimal algısı, düşük eğitim ve gelişmişlik düzeyi vb. gibi insana bağlı faktörler ile etik kuralların eksikliği, zayıf kurumsal kültür, iç kontrol ve denetim eksikliği, olumsuz ekonomik ve politik koşullar vb. gibi işletmeye ve faaliyette bulunduğu çevreye bağlı faktörler genel olarak sigorta işletmeleri için de suistimallerin nedenleri arasında sayılabilmektedir. Bununla birlikte sigorta işletmelerinde meydana gelen suistimal olaylarının ana nedenleri, suistimale yol açan genel geçer nedenlerden farklı olarak sigortacılık sektörüne özgü yapısal faktörlerden kaynaklanmaktadır. Sigorta işletmelerinde görülen suistimal olaylarının nedenleri temelde; sigortacılık sektörünün yapısal özellikleri, sigorta sözleşmelerinin kapsamı ve özellikleri ile sigortacılık mevzuatının yapısı veya çeşitli yasal kısıtlar vb. gibi faktörlere bağlı olarak açıklanabilir.

Günümüz dünyasındaki belirsizlik ve kriz ortamı sebebiyle sigortacılık sektörü, en fazla talep gören sektörlerden biridir. Sektörün fazla talep görmesi ve prim üretimlerinin giderek artması suistimal olaylarını da arttırmaktadır. Gerçekleşen suistimaller nedeniyle ise sigorta şirketleri haksız yere ödedikleri prim veya tazminatları sigorta poliçe fiyatlarını arttırarak telafi etmeye çalışmakta böylelikle suistimal sebebiyle uğradıkları zararları dolaylı olarak sigortalılara yansıtmaktadır. Hile üçgeni açısından değerlendirildiğinde suistimaller sebebiyle sigorta poliçe fiyatlarında uygulanan artışlar sigortalılar üzerindeki mali içerikli baskılara sebep olmaktadır. Öte yandan içinde bulunan risk ve belirsizlik ortamı bireyler üzerindeki sigorta ile kendini güvence alma ihtiyacını açığa çıkardığı için bireyler üzerinde sigortalanma konusunda bir baskı yaratmaktadır. Buna göre bireylerde veya işletmelerde sigorta ihtiyacının ortaya çıkışından sigortalanma işleminin tamamlanmasına kadar geçen sürecin kendisinin, baskı unsurunu yarattığı söylenebilir.

Ayrıca sigorta mevzuatında yer alan düzenlemelere göre, bazı sigorta türlerinde sigorta yapılması isteğe bağlı şekilde sigortalının tercihinin bırakılırken bazı sigorta türlerinde zorunlu sigorta uygulaması yürütülmektedir. Ülkelerde geçerli olan sigorta mevzuatındaki söz konusu farklı uygulamalar, sigortalı tarafın suistimal eyleminde bulunma veya bulunmama yönündeki davranışına doğrudan etki etmektedir. 2018 yılında sigorta hilelerinin gerçekleşme olasılığını arttıran faktörlerin sınıflandırılmasına yönelik olarak yapılan bir çalışmanın sonuçları, suistimal eylemlerinin araç (trafik/kasko) sigortası, sağlık sigortası vb. gibi zorunlu olarak uygulanan sigorta branşlarında, tercihe bağlı sigorta uygulamalarından daha yaygın görüldüğünü dolayısıyla zorunlu sigorta işlemlerinde suistimal gerçekleşme olasılığının daha yüksek olduğunu göstermiştir.¹⁶³ Bu durum, sigorta uygulamasının isteğe bağlı veya zorunlu nitelikte olması ve baskı unsuru arasındaki yakın ilişkiye bağlı olarak açıklanabilir. Sigorta yaptırma işleminin zorunlu olması, özellikle sigortayı bir gereklilik olarak görmeyen veya ekstra bir masraf olarak algılayan sigortalı taraflar üzerinde baskı yaratmaktadır. Sigortalanmayı bir baskı unsuru olarak gören sigortalıların ise söz konusu sigorta üzerinde suistimal yapması beklenen bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sigorta sektöründeki yoğun talep ortamı ve işlem çeşitliliği iş hacmini arttırarak sürekli değişim ve hareketi de beraberinde getirmektedir. Ayrıca sektörde kontrol altında tutulamayacak kadar çok sayıda farklı paydaş bulunmaktadır. Karmaşık, değişken iş süreçlerinin ve çok sayıda paydaşın yer aldığı sigorta sektöründe, suistimallerin daha kolay gerçekleştirilebilmesine fırsat sağlayan ve farklı suistimal girişimlerinin denenmesine zemin yaratan bir çevre kendiliğinden oluşabilmektedir. Buna göre hile üçgeninde yer alan fırsat unsuru açısından sigorta işlemlerinin kendisi ve sigorta sektörünün dinamikleri suistimal açısından doğal bir fırsat unsuruna dönüşmektedir. Buna ek olarak sigorta işletmelerinin; nakit akışlarının belirsiz nitelikte olması, finansal bilgilerin tahmine dayalı birtakım aktüeryal hesaplamalar içermesi ve özellikle gerçekleşen hasar ödemelerinin kontrol altında

¹⁶³ Dona Ann, Sebastian and V.R., Uma, "Index of Insurance Frauds", **The Journal of Insurance Institute of India**, Vol: 5, Issue: 4, April-June 2018, s.52-53.

tutulamaması vb. gibi spesifik finansal özellikleri bulunmaktadır.¹⁶⁴ Tüm bunlar sigorta işletmelerinde hilenin yapılmasını ve saklanmasını kolaylaştırmakta yani hileye fırsat yaratmaktadır.

Bilindiği üzere hile üçgenindeki fırsat unsuru, güven faktörü ile yakından ilişkilidir. Sigortacılık sektörü açısından ise sigortanın altı temel prensibinden biri olan “azami iyi niyet prensibi” ve güven faktörü arasında da yakın bir ilişki bulunmaktadır. Sigorta literatüründe mutlak iyi niyet prensibi olarak geçen azami iyi niyet prensibi de temelde; taraflar arasında sigorta sözleşmesinin görüşülmesinden sözleşmesinin yapılmasına ve sözleşmenin devamından sona erdirilmesine kadar geçen süreçte tarafların birbirlerine karşı iyi niyetle hareket etmekle yükümlü olduklarını dolayısıyla sigorta ile ilgili verdikleri bilgilerde doğru dürüst davranmaları ve hileden kaçınmaları gerektiğini ifade etmektedir.¹⁶⁵ Hile üçgeni açısından azami iyi niyet prensibi, sigortalayan veya sigortalı tarafın karşı tarafa sorgusuz şekilde aşırı güven duyması anlamına gelmektedir. Bu durum ise karşı tarafın hile yapması için gerekli fırsat unsurunu oluşturmaktadır.

Sigorta işletmelerinde görülen suistimaller, diğer işletmelerde görülen suistimal olaylarından farklı olarak sözleşmeye dayalı bir ilişkiye dayanmaktadır. Sigorta işletmelerinde diğer işletmelerden farklı olarak suistimalci ve kurban arasında önceden sözleşmeye bağlanan bir ilişki bulunmaktadır.¹⁶⁶ Söz konusu sigorta sözleşmelerinin şartları ve kapsamı, suistimalin ana nedenlerinden biridir. Sigorta sözleşmesindeki yüksek sigorta primleri, yoruma açık ve boş alanlar, teminat limitlerindeki eksiklikler, muafiyet limitlerindeki dengesizlikler, koasürans şartlarındaki eksiklikler vb. gibi faktörler, doğrudan yine fırsat unsurunu oluşturmaktadır. Uygulamada sigorta sözleşmelerine bağlı olan bu faktörlerin tamamı sigortalı taraflarca sıklıkla sigorta şirketlerini aldatma amaçlı olarak kullanabilmektedir. Benzer şekilde sigorta sözleşmelerinin kapsamı, özellikleri ve

¹⁶⁴ Ahmet Başpınar, “Finansal Analiz Tekniklerinin Sigorta Şirketi Mali Tablolarına Uygulanması”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 149, Mayıs-Aralık 2005, s.7.

¹⁶⁵ Hakan Özcan, **Karayolu Yük Taşımacılık Sigortaları ve Kullanımı Üzerine Bir Araştırma**, İstanbul, Kriter Yayınevi, 1.Baskı, 2019, s.12-13.

¹⁶⁶ Paolo Zanghieri, “What Causes Insurance Fraud? Evidence on Motor Third Part Liability in Italian Provinces”, University of Bologna Conference, (Çevrimiçi), https://www.researchgate.net/publication/299629786_What_Causes_Insurance_fraud_Evidence_on_Motor_Third_Part_Liability_in_Italian_Provinces, 17.03.2021

düzenlenme yerleri ile suistimal olayları arasında da yakın bir ilişki bulunmaktadır. 2018 yılında hasar suistimalini etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik olarak yapılan bir çalışmada, acenta veya brokerlarda düzenlenen sigorta poliçelerinde, kontrollerin eksik olması sebebiyle suistimal riskinin daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Aynı çalışmada suistimal açısından rehinsiz poliçelerin rehinli poliçelere, indirim oranı düşük poliçelerin ise indirim oranı yüksek poliçelere göre daha riskli olduğu tespit edilmiştir.¹⁶⁷

Yukarıda açıklanan sigortacılık sektörünün yapısı, sigorta işlemlerinin karakteristiği, sigorta sözleşmelerinin kapsamı ile birlikte tüm bunların yasal dayanağını oluşturan sigortacılık mevzuatında yer alan düzenlemeler ve bazı yasal kısıtlar da suistimaller için fırsat yaratmakta ve sigorta işletmelerinde suistimal görülme riskini doğrudan arttırabilmektedir. Örneğin; 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 1409. maddesine göre sigorta tazminatlarına ilişkin ispat sorumluluğunun, sigorta işletmesinin kendisine ait olması ve tazminatlarla ilgili herhangi bir belirsizlik veya tartışma yaratabilecek durumların varlığı halinde çoğunlukla sigortalı lehine hükümler verilmesi, sigorta işletmesine karşı yapılabilecek suistimaller konusunda sigortalıyı cesaretlendirerek işini kolaylaştırmaktadır.¹⁶⁸

Sigorta sözleşmelerindeki yüksek sigorta primlerinden kasıt, sigortalı taraflarca gereğinden yüksek bulunan sigorta primleridir. Böyle bir durumda sigortalı taraf açısından haklı gösterme unsuru kendiliğinden oluşabilmektedir. Sigortalı taraf kendisinden fazla para alındığını veya başına bir şey gelmemesi halinde hiçbir zaman geri alamayacağını düşündüğü sigorta primlerini, suistimal eylemi ile geri kazanmayı kendisinde bir hak olarak görebilmektedir. Özellikle sigortanın bir ihtiyaç olarak görülmediği toplumlarda bu sebepten kaynaklı suistimaller daha sık görülmektedir.¹⁶⁹ Bununla birlikte sigortacılık sektöründe genel olarak iş hacimlerinin yüksek olmasına paralel olarak veya yaşanan suistimal kaynaklı zararları telafi etmek için fiyatların arttırılması sonucunda oluşan söz konusu yüksek primler, suistimalciler için dikkat çekici olmakta ve suistimal yapmayı cazip hale getirmektedir. Buna göre sigorta

¹⁶⁷ Murat Kutlar, "Sigorta Şirketlerinde Hasar Suistimalini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi", **Tartışma Metinleri**, No: 240, 2020-3, s.9-10.

¹⁶⁸ Zeki Turgut Gezgez ve Hakan Yöndem, "Sigortacılıkta Şüpheli Hasarlar, Suistimaller ve Sahtekârlıklar", **Reasürör Dergisi**, Sayı: 102, Ekim 2016, s.4.

¹⁶⁹ Özcan, **a.g.e.**, s.4-5.

şirketlerinin elde ettiği yüksek prim gelirleri, suistimalci açısından haklı gösterme unsuru ile birlikte bazı durumlarda hile üçgenindeki baskı (motivasyon) unsurunu da oluşturabilmektedir.

Hile üçgenindeki haklı gösterme unsuru açısından bir diğer önemli konu ise sigorta hizmeti alan tarafların sigorta kavramına yönelik algısıdır. 2019 yılında TSB tarafından sigortalı tarafların algısına yönelik yapılan bir araştırmada sigortalı tarafların sigorta kavramı ile ilgili olumlu ifadelerle katılım oranının düştüğü belirtilmektedir. Araştırmanın yapıldığı katılımcılar arasında özellikle “*sigorta yaptırmak zenginlik simgesidir*” düşüncesinin ve bu yönde bir algının artış gösterdiği tespit edilmiştir.¹⁷⁰ Sigortalı taraflarda sigorta kavramına yönelik artan bu tarz olumsuz yargılar, otomatik olarak sigorta suistimallerinin haklı gerekçelerini oluşturabilmektedir. Buna göre sigorta suistimali yapan kişi veya kişilerin haklı gösterme unsuru kapsamında; “sigorta şirketleri zaten zengin, ben hakkım olanı aldım”, “durumum iyi olmadığı halde sigorta yaptırmış olduğum için sigorta şirketine ödediğim parayı geri aldım”, “benim için sigorta yaptırmak zaten lükstü”, “sigorta benim için bir ihtiyaç değildi bu yüzden benim olanı geri aldım” vb. gibi çeşitli psikolojik savunma mekanizmaları geliştirebileceklerinin muhtemel olduğunu söyleyebiliriz.

3.4.Sigorta İşletmelerinde Suistimal Belirtileri (Kırmızı Bayraklar)

Sigorta suistimalleri, hem sigortalı bireyler hem de sigorta işletmeleri (sigortacı) tarafından yapılabilmektedir. Her iki taraf da suistimal suçunu işleme konusunda eşit imkana sahip bulunmaktadır. Bu yüzden sigorta işletmelerinde meydana gelen suistimallere dair belirtiler, hem sigortalı hem de sigorta işletmesinin kendisi açısından ayrı ayrı analiz edilerek değerlendirilmelidir.

Suistimali yapan ister sigortalı ister sigorta işletmesi (sigortacı) olsun sigorta suistimalini yapan kişinin yetkililer tarafından yakalanması düşük bir ihtimaldir. Bunun temel sebebi söz konusu yetkililerin genellikle sigorta alanında uzmanlıklarının bulunmaması sebebiyle yeterli bir araştırma yapacak yetkinliğe sahip olmamasıdır. Bu

¹⁷⁰ TSB, “Sigorta ve Emeklilik Sektörü Algı Araştırması Raporu”, (Çevrimiçi), https://tsb.org.tr/media/attachments/AlgiRaporu_TR.pdf, 08.05.2021.

yüzden sigorta suistimallerine karşı proaktif bir koruma sağlayabilmek için sigorta işletmelerinin çalışanlarına suistimal belirtilerini (kırmızı bayrakları) fark edebilmelerine yönelik eğitim vermesi zorunludur.¹⁷¹

Sigorta işletmelerinde görülen suistimallere ilişkin olarak sigortalı taraflara ait suistimal belirtileri (kırmızı bayraklar) genel olarak aşağıdaki gibi sıralanabilir;¹⁷²

- *Sigortalıya ait çok fazla tazminat talebinin veya kaybın bulunması ya da sigortalının kara listede yer alması,
- *Olay veya kazadan önce sigortalının, ilgili sigortasının kapsamı ve tazminat ödemeleri konusunda sigorta işletmesine varsayımsal sorular sorması,
- *Sigortalının sigorta sözleşmesinin acele şekilde yapılması için sigorta işletmesine ısrar etmesi ve sözleşmesinin iyi şekilde dokümente edilmediği durumlarda sigorta işleminin kapsamı ve sigorta tazminatı konusunda normalden fazla bilgisi varmış gibi davranması,
- *Yangın veya hırsızlık gibi olaylarda sigortalının gerçekte öyle olmadığı halde kaybolan mallarının veya eşyalarının en iyi kalitede ve en pahalı mallar veya eşyalar olduğunu iddia etmesi,
- *Sigortalının hasar talebinde bulunduğu mal veya eşyaların kaliteleri ile hasar incelemesi yapılan yerde kalan mal veya eşyaların kaliteleri arasında tutarsızlıkların bulunması,
- *Sigortalının kayıp talebi içerisinde sigortalı açısından manevi değeri olabilecek unsurların (aile yadigârı eşyalar, fotoğraflar, evcil hayvanlar vb. gibi) bulunmaması,
- *Sigortalının kayıp talebi içerisinde garaj satışı, ikinci el satış vb. gibi kanallardan alınmış çok miktarda ve faturasız şekilde mal veya eşya bulunduğu iddaa edilmesi,
- *Sigortalının tazminata konu ettiği varlıkları hatırlayamaması, bilememesi veya tanımlayamaması,
- *Sigortalının tazminat talebine konu olan varlıklarla ilgili gerçek olamayacak bir mükemmellikte tüm bilgi ve belgelere, tanıklara ve ilgili fotoğraflara sahip olması,

¹⁷¹ Association of Certified Fraud Examiners (ACFE), “Insurance Fraud Handbook-2019”, (Çevrimiçi), https://www.acfe.com/uploadedfiles/acfe_website/content/documents/insurance-fraud-handbook.pdf, 20.03.2021.

¹⁷² Kıymet Çalıyurt ve Duygu Tunalıoğlu Tezgel, “Sigorta Şirketlerinde Finansal Tablo Suistimleri”, **Muhasebe ve Denetim Bakış**, Sayı: 46, Ekim 2015, s.43-46.

- *Sigortalı tarafından tazminat talebine yönelik sunulan belgelerin düzgün olmaması veya sorgulanabilir nitelikte olması,
- *Sağlık uygulamalarındaki, doktor ve otopsi raporundaki bilgi ve belgeler ile arşivdeki bilgi ve belgelerin uyumsuz olması,
- *Sigortalının sigorta başvurusundaki imzası ile tazminat talebindeki imzasının uyumsuz olması,
- *Sigortalının çok fazla sigortasının bulunması,
- *Sigortalının sigorta işletmesinin sorduğu rutin soruları cevaplamayı reddetmesi veya cevaplayamaması.

Sigorta işletmelerinde görülen suistimallere ilişkin olarak sigorta işletmesinin kendisine ait suistimal belirtilerine (kırmızı bayraklara) ise aşağıdaki durumlar örnek verilebilir;¹⁷³

- *Sigorta işletmesinin ve grup şirketlerinin rutin denetimleri sonucunda işletmenin çalışan sayısında önemli bir artışın tespit edilmesi, ancak bu çalışanların isminin ücret bordrosunda görülememesi,
- *Sigorta işletmesinde özellikle sigorta tazminat talepleriyle ilgilenen departmanlarda görevli olan işletme çalışanların alkol veya uyuşturucu probleminin bulunması,
- * Sigorta işletmesinde özellikle sigorta tazminat talepleriyle ilgilenen departmanlarda görevli olan çalışanların finansal zorluk içinde olması,
- * Sigorta işletmesinde özellikle sigorta tazminat talepleriyle ilgilenen departmanlarda görevli olan çalışanların evliliğinde önemli sorunlar yaşaması.

Bu belirtilere ek olarak; sigorta işletmesinin çalışanlarının suistimal belirtilerini fark etme konusunda yeterli bilgi ve deneyime sahip olmaması veya bu konuda herhangi bir eğitim almaması, sigorta işletmeleri tarafından sigorta suistimallerine karşı yürütülen denetim ve araştırma faaliyetlerinin yetersizliği, sigorta işletmeleri tarafından sigorta suistimal suçlarının adli takibinin yapılmaması veya dava edilmemesi, gibi durumlar da sigorta işletmelerinde suistimalin nedenleri arasında sayılabilir.

Günümüzde sigorta işletmelerinde görülen suistimal belirtileri ile ilgili bir diğer önemli nokta COVID-19 pandemi sürecinin etkisiyle özellikle işsizlik sigortası

¹⁷³ Çalıyurt ve Tezgel, **a.g.e.**, s.43-46.

suistimallerine yönelik kırmızı bayrakların önem kazanmasıdır. Finansal Suçlar Uygulama Şebekesi (FinCEN) tarafından işsizlik sigortası suistimallerine yönelik yayınlanan uyarı raporu üzerine ABD’de yapılan bir araştırmada pandemi yüzünden işletmelerde işsizlik sigortası tazminat taleplerinin aniden artmış olduğu gözlemlenmiştir. Bunun sonucunda işsizlik sigortası suistimallerine yönelik aşağıda belirtilen 10 temel kırmızı bayrak tespit edilmiştir;¹⁷⁴

- İşsizlik sigortası fonlarıyla ilgili alınan ödemelerle ilişkili olan hesaplardaki anormallikler (sigortalının emekli olduğunu veya çalıştığını belirttiği ülkeden farklı başka bir ülkeden gelen ödemeler, aynı zamanda birden fazla ülkeden gelen ödemeler, hesap sahibinden farklı başka kişilere veya birden fazla kişiye ait olarak gelen ödemeler, aynı zaman aralığında benzer bir sigortalının alacağı ödmeden çok daha büyük tutarlı ödemeler vb. gibi),
- Sigortalının işsizlik sigortasından aldığı ödemeleri toplu olarak çekmesi ve ülke dışındaki hesaplara transfer etmesi,
- Sigortalının işsizlik sigortasından aldığı ödemelerin, hızlı transfer ile özellikle kara para aklama konusunda kontrol sistemi zayıf olan ülkelerdeki yabancı hesaplara aktarılması
- Sigortalının işsizlik sigortası ödemelerini uçtan uca uygulaması ile alması, göndermesi ve olağan olmayan deniz aşırı ülkelerdeki hesaplara olağan olmayan para çekme ve gönderme işlemleriyle aktarması,
- Sigortalının işsizlik sigortası ödemelerini hızlı bir şekilde birden fazla alacaklı göstererek hesaptan çekmesi,
- Sigortalının sisteme giriş yaptığı internet erişim adresinin (IP), sigortalının kimliğinde tanımlı genel lokasyon bilgisi veya işsizlik sigortası fonunun ödendiği orijinal yer ile uyuşmaması,
- Sigortalının işsizlik sigortası ödemeleri elektornik fon transferi (EFT) veya işsizlik fonu depozito çekleri ile paravan şirketlere transfer etmesi,
- İşsizlik sigortası ödemelerinin, bir veya birden fazla finansal kuruluştaki bulunan ve aynı mail hesapları ile ilişkili bulunan birden çok hesap tarafından çekilmesi,

¹⁷⁴ Ron Cresswell, “Common Schemes and Red Flags of Unemployment Insurance Fraud During the Pandemic”, (Çevrimiçi), <https://www.acfeinsights.com/acfe-insights/common-schemes-and-red-flags-of-unemployment-insurance-fraud-during-the-pandemic>, 09.05.2021.

- Çok büyük tutarlı işsizlik sigortası ödemesi almaya başlayan yeni açılmış bir hesap veya 30 günden fazla süre ile pasif durumda bulunan hesaplar,
- Sigortalının işsizlik sigortası ödemelerinin gönderildiği adresle veya coğrafi alanla bir ilişkisinin olmaması.

Yukarıda bilgisi verilen araştırmanın sonuçları değerlendirildiğinde her bir sigorta branşına ait suistimal belirtisinin ayrıntılı olarak incelenmesinin gerekliliği ile birlikte işletmelerin içinden geçtikleri pandemi nedeniyle işsizlik sigortası suistimal belirtilerini ayrıca dikkate alması gerektiği söylenebilir.

3.5.Sigorta İşletmelerinde Görülen Suistimalin Önlenmesine Yönelik Yasal Düzenlemeler

Sigorta işletmelerinde görülen suistimal olaylarına karşı mücadelede çeşitli yasal düzenlemeler ve yetkili kurumlar mevcut bulunmaktadır. “Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin İç Sistemlerine İlişkin Yönetmelik”¹⁷⁵ ve “Yanlış Sigorta Uygulamalarının Tespiti, Bildirimi, Kaydı ve Bu Uygulamalarla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik,”¹⁷⁶ suistimal olaylarının önlenmesinde esas alınabilecek iki temel yönetmeliği oluşturmaktadır. Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin İç Sistemlerine İlişkin Yönetmelikte, sigorta işletmelerinde iç sistemlerin kurulmasına yönelik düzenlemelere yer verilmektedir. Bu yönetmelik uyarınca; *“reasürans ve emeklilik şirketleri de dahil olmak üzere sigorta şirketlerinin kendi örgüt yapıları içerisinde ayrı bir iç kontrol, iç denetim birimi ve risk yönetim sistemine yer vermesi zorunludur. Belli bir büyüklüğe sahip olan sigorta şirketlerinin ise ayrı bir risk yönetim birimi veya risk yönetim komitesi kurması müsteşarlık tarafından talep edilebilmektedir”*.¹⁷⁷ Sigorta işletmelerinin içerisinde bu sistemlerin ve birimlerin oluşturulması dolaylı olarak suistimal ile mücadeleye de katkı sağlamaktadır.

¹⁷⁵ SEDDK, Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin İç Sistemlerine İlişkin Yönetmelik, Resmî Gazete, Resmî Gazete, 25.11.2021 Tarih, Sayı: 31670.

¹⁷⁶ Hazine Müsteşarlığı, Yanlış Sigorta Uygulamalarının Tespiti, Bildirimi, Kaydı ve Bu Uygulamalarla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Resmî Gazete, 30.04.2011 Tarih, Sayı: 27920.

¹⁷⁷ SEDDK, Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin İç Sistemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, Resmî Gazete, 25.11.2021 Tarih, Sayı: 31670

Yanlış Sigorta Uygulamalarının Tespiti, Bildirimi, Kaydı ve Bu Uygulamalarla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ise doğrudan sigorta suistimalleri ile mücadeleye yönelik düzenlemeleri içermektedir. Bu yönetmelikte sigorta suistimalleri, “yanlış sigorta uygulamaları” kavramıyla ifade edilmektedir. Yönetmelik kapsamında sigorta suistimallerinin tespiti, bildirimi, değerlendirilmesi ve raporlanmasına yönelik hükümlere yer verilmektedir. Ayrıca sigorta işletmelerinde, iş dürüstlüğüne sağlama ve etik kurallara uyma yükümlülüğü üzerinde durulmaktadır. Yönetmeliğe göre, “sigorta şirketleri ve aracılardan; sigorta suistimallerinin önlenmesi, tespit edilmesi, kayıt altına alınması, ortadan kaldırılması ve yetkili birimlere bildirilmesi için gerekli yöntemleri oluşturması ve bu konudaki gerekli kaynakları sağlaması zorunludur”.¹⁷⁸

Ülkemizde sigorta suistimallerinin önlenmesi ve ortadan kaldırılması amacıyla kurulan yetkili ana kurum, Sigorta Bilgi ve Gözetim Merkezi (SBM)’ dir. SBM’nin altında faaliyet gösteren Sigorta Sahteciliklerini Engelleme Bürosu (SİSEB) doğrudan sigorta suistimallerini tespit etmek, engellemek ve sigorta suistimallerinin öneden tespit edilmesi için erken uyarı sistemlerini geliştirmek amacıyla oluşturulmuş bir kurumdur. SİSEB tarafından bu amaçlarla geliştirilmiş olan Sigorta Suistimalleri Bilgi Paylaşım Sistemi (SİSBİS) sayesinde ise sigorta suistimalleri sigorta işletmeleri tarafından ihbar edilebilmekte ve bu konudaki istatistiki veriler farklı kategorilerde analiz edilebilmektedir.

3.6.Sigorta İşletmelerinde Suistimal Sorunu ve Maliyeti

Sigorta işletmelerinde suistimal, sigortacılığın doğuşundan bugüne kadar süregelen bir problemdir. Sigortacılık sektörünün her geçen gün büyümesi ve sigorta prim üretimlerindeki artışa paralel olarak sigortacılıkta yaşanan suistimal olayları da giderek artmaktadır. Söz konusu suistimal olaylarını önlemek ve bu konuda etkin mücadele sağlamak amacıyla SBM’nin bünyesinde kurulmuş olan SİSEB tarafından

¹⁷⁸ Hazine Müsteşarlığı, Yanlış Sigorta Uygulamalarının Tespiti, Bildirimi, Kaydı ve Bu Uygulamalarla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Resmî Gazete, 30.04.2011 Tarih, Sayı: 27920

sigorta işletmelerinde görülen suistimaller, ay bazında sayısal olarak açıklanmaktadır. SİSEB tarafından yayınlanan resmi verilere göre sigorta işletmelerinde; 2021 yılının Ocak ayında 131, Şubat ayında 191, Mart ayında 260, Nisan ayında 218, Mayıs ayında 145, Haziran ayında 147, Temmuz ayında 90, Ağustos ayında 82, Eylül ayında 181, Ekim ayında 331, Kasım ayında 204 ve Aralık ayında 319 adet suistimal olayı gerçekleşmiştir. 2022 yılına gelindiğinde ise geçen yıl Ocak ayı için belirtilen rakam yükselerek 298 adet olmuştur.¹⁷⁹ Buna göre 2021 yılına ilişkin olarak sigorta işletmelerinde toplam 2.299 adet suistimal vak'ası gerçekleşmiş ve en çok suistimal vak'ası da Ekim ayında (331 adet) görülmüştür. Bununla birlikte söz konusu sonuçlar, sadece sigorta şirketleri tarafından bildirilmiş olan suistimal olaylarını içermektedir. Gerçekleşmiş ancak sigorta işletmeleri tarafından bildirilmemiş olan suistimal vak'aları da düşünüldüğünde bu sayının daha fazla olduğu açıktır. Ayrıca işletmelerin içinden geçmekte olduğu COVID-19 pandemisinin de suistimal vak'alarının artışında etkisi bulunmaktadır. Pandeminin etkisi ile tüm sektörlerde suistimal riskleri artmıştır. 2020 yılı için suistimal riski artışı %12 ile en çok sigorta suistimallerinde görülmüştür.¹⁸⁰

Yukarıdaki rakamlar, sigorta işletmelerinde suistimalin ciddi bir sorun olduğunu somut olarak göstermektedir. Suistimal tüm işletmeler için önemli bir sorun olmakla beraber, sigorta işletmelerinde görülen suistimallerin nedenleri başlığında ayrıntılı şekilde açıklandığı üzere sigorta sektörünün doğası gereği sigorta suistimallerinin taşıdığı bazı spesifik özellikler, bu sorunu kronik bir hale dönüştürmektedir. Sigorta suistimalleri, her bireyi ve her işletmeyi kapsayabilen, sigorta poliçesi veya sözleşmesi ile ilgili olan tüm taraflarla ilişkilendirilebilen, farklı branşlarda farklı şekillerde uygulanabilen karmaşık suistimallerdir.¹⁸¹ Bu yüzden sigorta suistimallerinin diğer suistimallere kıyasla yapılması daha kolay ancak ortaya çıkarılması ve ispatı daha zordur. Ayrıca ortaya çıkarılan pek çok suistimal vak'ası dava sürecine de taşınmamaktadır. Nitekim 2021 ve 2020 yılı SİSBİS resmî verilerine

¹⁷⁹ SİSEB, “Sigorta Suistimalleri Bilgi Sistemi (SİSBİS) İstatistikleri Sigorta Şirketleri Ay Bazında Suistimal Bildirim Adetleri Ocak 2021- Aralık 2021”, (Çevrimiçi), <https://siseb.sbm.org.tr/istatistikler>, 23.01.2022.

¹⁸⁰ Michael Cohn, “Fraud on the Rise During Coronavirus Pandemic”, Accounting Today, (Çevrimiçi), <https://www.accountingtoday.com/news/fraud-on-the-rise-during-coronavirus-pandemic>, 08.05.2021

¹⁸¹ Ayten Çetin ve Serdar Alpay, “Sigorta Hileleri: Türk Sigorta Sektörüne Yönelik Bir Değerlendirme”, **Management and Political Sciences Review**, Vol: 2, Issue: 2, 2019, s.7.

göre; sigorta şirketlerinin suistimal bildirim giriş nedenleri arasında “mahkeme sonucu tespit edilmiş dolayısıyla dava konusu olmuş suistimaller” yalnızca %1,04 ’lük bir ağırlığa sahiptir.¹⁸² Bu durum sigorta işletmelerinde yeni suistimallerin gerçekleştirilmesine açık bir kapı yaratmakta ve caydırıcılığı azaltarak sorunu kalıcı hale getirmektedir.

Sigorta suistimleri sonucunda oluşabilecek finansal zararların boyutu doğrudan suistimal edilen sigorta primleri veya tazminatlarının tutarı ile ilişkilidir. İçinde bulunduğumuz çağda sigorta sektörü genellikle talebin fazla olduğu dolayısıyla yüksek prim ve tazminat üretiminin söz konusu olduğu bir sektördür. Bu yüzden suistimal sıklığı düşük olsa bile yüksek prim veya tazminatlar nedeniyle uğranılan parasal kayıp tutarları her şekilde yüksek olmaktadır. Bu yönüyle de sigorta işletmelerinde görülen suistimler, diğer işletmelerde görülen suistimallerden daha kritik bir önem taşımaktadır.

¹⁸² SİSEB, “Sigorta Suistimleri Bilgi Sistemi (SİSBİS) İstatistikleri Sigorta Şirketleri Bildirim Giriş Nedenleri Ocak 2021- Aralık 2021”, (Çevrimiçi), <https://siseb.sbm.org.tr/istatistikler>, 23.01.2022.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İŞLETMELERDE SUİSTİMAL VAK'ALARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Çalışmamızın bu bölümünde sigorta şirketlerinde görülen örnek suistimal vak'alarından hareketle, sigorta işletmelerinde suistimallerin engellenmesi için alınabilecek önlemlerin, yapılabilecek iyileştirmelerin ve suistimal farkındalığına yönelik önerilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç esas alınarak çalışmamızda öncelikli olarak sigorta işletmelerinin suistimal konusundaki farkındalığı, faaliyet raporlarında yapılan içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Faaliyet raporlarından yararlanılarak yapılan içerik analizi ile sigorta işletmelerinin suistimal olaylarının önlenmesi konusunda yaptıkları çalışmalar ve geliştirdikleri projeler incelenmiştir. Faaliyet raporlarından yararlanılarak yapılan içerik analizinden sonra sigorta işletmelerinde yaşanan ve suistimale konu olan örnek hasar olayları ile ilgili vak'a analizlerine yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca sigorta işletmelerinde suistimal denetimine yönelik olarak bağımsız denetim şirketiyle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bilgilere de yer verilmiştir. Araştırma çalışmalarının sonucunda elde edilen bulgular toplu olarak değerlendirilmiştir

4.1.Sigorta İşletmelerine Ait Faaliyet Raporlarının İçerik Analizi ile Suistimal Farkındalığının Araştırılması

4.1.1.Araştırmanın Amacı

İşletmelerde suistimal olaylarının azaltılması ve suistimalin denetim mekanizması ile önlenmesi konusu, işletmelerde geliştirilen suistimal algısı ile yakın ilişkilidir. Bu yüzden çalışmamızda vak'a analizinden önce yapılan bu araştırma ile sigorta işletmelerinin suistimal farkındalığının genel kapsamda değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

4.1.2.Araştırmanın Metodolojisi

Çalışmamızda araştırmamıza konu sigorta işletmelerinin yıllık faaliyet raporları içerik açısından incelenirken işletmelerin suistimalin tespiti ve önlenmesi ile ilgili yaptıkları çalışmaların ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla işletmelerin faaliyet raporları üzerinden suistimal ile ilgili faaliyetleri, planları, projeleri, çalışmaları, suistimalin tespiti ve önlenmesi konusundaki mevcut sistemleri ve uygulamaları ile suistimal riskine karşı gelecekte uygulamaya koyacakları eylem planları araştırılmıştır. Aynı zamanda işletme yönetimlerinin suistimal konusunda kamuoyuna vermiş olduğu mesajlar ve suistimal konusunun işletme gündemine ne şekilde alındığı da faaliyet raporlarında yer verilen kurumsal bilgiler üzerinden incelenmiştir. Tüm bu bilgiler kullanılarak incelenen işletmelerin suistimale bakış açısı, suistimal konusuna verdiği önem ve suistimal konusundaki farkındalığı değerlendirilmiştir.

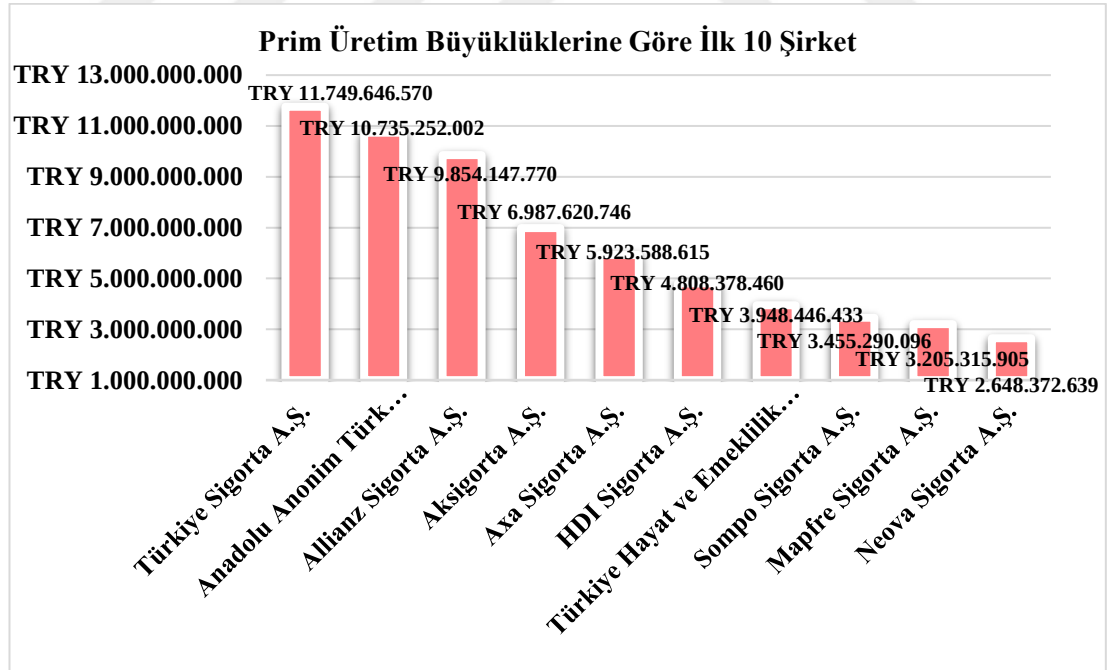
4.1.3.Araştırmanın Kapsamı ve Veriler

Bu araştırmada, prim üretim büyüklüklerine göre seçilen sigorta işletmelerinin son 5 yıla (2016, 2017, 2018, 2019 ve 2020 yıllarına) ait faaliyet raporlarından yararlanarak içerik analizi çalışması yapılmıştır. Çalışmamızda 10 farklı sigorta işletmesine ait toplam 50 adet faaliyet raporu analiz edilerek incelenmiştir.

Araştırmada, TSB tarafından yayımlanan Prim Üretimleri Sıralama Raporunun sonuçları dikkate alınmış ve analize konu sigorta işletmelerinin seçiminde toplam prim üretim büyüklükleri esas alınmıştır. Buna göre toplam prim üretimi büyüklüklerine göre seçilen ilk 10 sigorta işletmesinin 2016-2020 dönemine ait yıllık faaliyet raporlarının içerik analizi yapılmıştır. Ayrıca prim üretim büyüklüğü sıralaması açısından 2021 yılının 12 aylık dönemine ilişkin yayınlanan Prim Üretimleri Sıralama Raporuna ait prim üretim sıralaması sonuçlarının, 2020 yılının 12 aylık Prim Üretimleri Sıralama Raporunun sonuçları ile büyük ölçüde paralel olduğu da tespit edilmiştir. 2020 yılına ait ilk 10 şirketin toplam prim üretim büyüklüğü 50.422.838.250 TL iken 2021 yılında bu rakam %25,57 artış göstererek 63.316.059.236 TL'ye yükselmiştir.

Araştırmamızda prim üretim büyüklüklerinin kriter alınmasının sebebi bilindiği üzere sigorta işletmelerindeki yüksek prim üretimlerinin, suistimal açısından önemli bir motive edici unsur olmasıdır. Buna göre TSB tarafından yayınlanan 2021 yılı Prim Üretimleri Sıralama Raporu’nun sonuçlarına göre en büyük prim üretimine sahip ilk 10 sigorta işletmesi araştırmaya konu edilmiştir. Bu işletmeler sırasıyla; Türkiye Sigorta A.Ş. (11.749.646.570 TL), Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi (10.735.252.002 TL), Allianz Sigorta A.Ş. (9.854.147.770 TL), , Aksigorta A.Ş. (6.987.620.746 TL), Axa Sigorta A.Ş. (5.923.588.615 TL), HDI Sigorta A.Ş. (4.808.378.460 TL), Türkiye Hayat ve Emeklilik A.Ş. (3.948.446.433 TL), , Sompo Sigorta A.Ş. (3.455.290.096 TL), Mapfre Sigorta A.Ş. (3.205.315.905 TL) ve Neova Sigorta A.Ş. (2.648.372.639 TL)’dir. Sigorta işletmelerinin prim üretim büyüklüklerini gösteren grafik, aşağıda Şekil-8 yardımı ile gösterilmeye çalışılmıştır;¹⁸³

Şekil- 8: TSB Prim Üretim Büyüklükleri Sıralaması (ilk 10 şirket)

Kaynak: TSB Resmi İstatistikler, <https://www.tsb.org.tr/tr/istatistikler>, 23.01.2022.

¹⁸³ TSB, Şirketlerin Pazar Pay ve Toplam Prim Değişimleri Genel Toplam, (Çevrimiçi), <https://www.tsb.org.tr/tr/istatistikler>, 23.01.2022

4.1.4.Verilerin Analizi ve Bulgular

Yukarıda Şekil-8’de gösterilen sigorta işletmelerinin faaliyet raporlarının içerik analizi sonucunda ulaşılan bilgiler aşağıdaki gibi özetlenmeye çalışılmıştır;

-Yapılan çalışma sonucunda prim üretim büyüklüğü açısından 1. sırada yer alan Türkiye Sigorta A.Ş.’nin incelenen döneme ait faaliyet raporlarının tamamında suistimal konusuna yer verdiği ve şirket ana hedef, politika ve çalışmaları arasında mutlaka suistimal ile ilgili çalışmaların veya projelerin bulunduğu tespit edilmiştir. Özellikle işletmenin 2017, 2018 ve 2019 yıllarına ait faaliyet raporlarında spesifik olarak suistimalin tespitine ve önlenmesine yönelik çeşitli birimlerin kurulduğu, projelerin geliştirildiği, süreçler ve sistemlerle ilgili altyapı çalışmalarının yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Türkiye Sigorta A.Ş.’nin 2017 yılı faaliyet raporu bilgilerine göre; suistimal olaylarının tespit edilerek önlenmesi amacıyla İç Kontrol ve Risk Yönetimi Müdürlüğü’nün altında ayrı bir birim olarak “Hasar Suistimal Önleme Birimi” kurulmuştur. Türkiye Sigorta A.Ş.’nin 2018 yılı faaliyet raporunda ise SİSBİS verilerine göre en sık suistimal bildirilen branşlardan olan araç (trafik/ kasko) sigortalarında görülen suistimallerin tespiti ve önlenmesi için “Hasar Suistimal Önleme Projesi” adıyla çeşitli çalışmalara yer verdiği görülmüştür. Bu çalışmalar; hasar suistimallerinin tespitine ilişkin hasar ödemelerinin güvenliğini sağlayıcı 3D sistemlerin kurulması, ödemelerin sigorta işletmesinin ana ödeme sistemlerine entegre edilmesi, ödeme ve tahsilat sistemlerine ait çeşitli alt yapıların geliştirilmesini içermektedir. 2018 yılına paralel olarak 2019 yılı faaliyet raporunda da suistimal ile mücadele açısından işletmenin 2020 yılı ana hedefleri arasında “Hasar Suistimali Uygulama Projesi” adıyla yeni bir çalışmaya yer verildiği görülmüştür. Söz konusu çalışma temelde suistimallerin önlenmesi için tüm sigorta branşlarında hasar dosyası suistimal skorlarının oluşturulması ve skora göre suistimal eylem planlarının geliştirilmesini içermektedir. Aynı zamanda hasar ihbarlarının mobil uygulamalarla yapılması, uzaktan görüntülü ekspertiz programlarının kullanılması, robotik süreçlere yer verilmesi ve bilgi teknolojilerinin kullanımının artırılması vb. gibi çalışmalar da projenin kapsamı içerisinde bulunmaktadır.¹⁸⁴

¹⁸⁴ Türkiye Sigorta, Türkiye Sigorta Faaliyet Raporları, (Çevrimiçi), <https://www.turkiyesigorta.com.tr/kurumsal/hakkimizda/yatirimci-iliskileri/sigorta>, 13.05.2021.

-Prim üretim büyüklüğü açısından 2. sırada yer alan Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi'nin faaliyet raporlarında suistimal konusu ile ilgili olarak; suistimal tespit projesi çalışmalarına, suistimal skollama sistemi çalışmalarına ve mevzuat değişikliklerine yer verildiğı görülmüştür. Şirketin 2016 yılı faaliyet raporuna göre; suistimallerin önlenmesi için “Sosya Ağ Analiz ile Organize Suistimal Tespit Projesi” adıyla bir çalışma başlatılmıştır. Proje temelde araç (trafik/ kasko) hasarı dosyalarındaki suistimallerin ve organize usulsüzlüklerin önlenmesini amaçlayan yazılımsal temelli bir projedir ve hasar dosyalarının değerdendirilmesi ile karara bağlanması sürecinin otomatikleştirilmesini içermektedir. Şirketin 2020 yılı faaliyet raporunda söz konusu projenin, 2020 yılı IDC Türkiye Dijital Dönüşüm Ödülleri kapsamında üçüncülük ödülü kazandığı bilgisine de yer verilmiştir. 2017 yılı faaliyet raporuna göre suistimal ihbarlarının resmi olarak SİSBİS üzerinden bildirilmesine ilişkin mevzuat değişikliğine, 2018 yılı faaliyet raporuna göre ise AR-GE çalışmaları kapsamında trafik/ kasko hasar dosyaları ile birlikte araç (trafik/ kasko) dışı hasar dosyalarında da anlık hasar suistimali skollama sistemlerinin kurulması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalara yer verildiğı tespit edilmiştir.¹⁸⁵

-Prim üretim büyüklüğü açısından 3. sırada yer alan Allianz Sigorta A.Ş.'nin faaliyet raporlarında suistimal konusuna ve suistimal ile ilgili çalışmalara genel olarak “iç kontrol sistemi ve iç denetim faaliyetleri hakkındaki bilgiler ile yönetim görüşü” başlıklı bölümde yer verildiğı tespit edilmiştir. İncelenen döneme ait tüm faaliyet raporlarında “iç kontrol sistemi ve iç denetim faaliyetleri hakkındaki bilgiler ile yönetim görüşü” başlığının altında potansiyel suistimal vak'alarının araştırılması ile ilgili çalışmaların ve soruşturmalarının iç denetim başkanlığının görev kapsamında yürütülen bir faaliyet olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca gereken durumlarda suistimal olaylarıyla ilgili özel denetim çalışmalarının da yapıldığı belirtilmiştir. Şirketin 2016 ve 2017 yılı faaliyet raporlarında ise Allianz Sigorta A.Ş. tarafından trafik ve kasko suistimallerine yönelik olarak geliştirilen “Periskop Projesi” adında bir çalışmaya yer verilmiştir. Söz konusu proje, araç (trafik/ kasko) hasar dosyalarındaki suistimallerin

¹⁸⁵ Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi, Faaliyet Raporları, (Çevrimiçi), <https://www.anadolusigorta.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/faaliyet-raporlari>, 13.05.2021.

önlenmesine yönelik olarak bu suistimaller üzerindeki kontrollerin otomatikleştirilmesine ilişkin geliştirilmiş bir projedir.¹⁸⁶

- Prim üretim büyüklüğü açısından 4. sırada yer alan Aksigorta A.Ş.’nin faaliyet raporları incelendiğinde raporlarda genel olarak “risk yönetimi ve iç kontrol sistemi” başlığı altında hata, hile ve usulsüzlüklerin tespit edilmesi ve önlenmesi için iç denetim ve risk yönetimini içerecek şekilde etkin bir iç kontrol sisteminin kurulmasının zorunluluğuna yönelik olan ve suistimal konusu ile ilgili olarak nitelendirilebilecek dolaylı açıklamalara yer verildiği tespit edilmiştir. Şirketin 2016 yılı faaliyet raporunda ise 2017, 2018, 2019 ve 2020 yılı raporlarından farklı olarak doğrudan suistimal konusuna yönelik bir projeye yer verilmiştir. “Hasar Suistimal Yönetimi Projesi” adı ile ifade edilen projenin temel hedefi; suistimal ile mücadele edilmesi ve bu amaçla sosyal ağ analizi ile gelişmiş analitik modellerin suistimal tespiti ve inceleme çalışmalarında kullanılması olarak belirtilmiştir.¹⁸⁷

- Prim üretim büyüklüğü açısından 5. sırada yer alan Axa Sigorta A.Ş.’nin 2016, 2019 ve 2020 yılı faaliyet raporlarında yer alan bilgilere göre “suistimal riski” şirketin operasyonel bir riski kabul edilmektedir. Buna göre risk konusu açısından şirket içi suistimaller yetkisiz işlemlerle, şirket dışı suistimaller ise sistem güvenliği ile ilişkilendirilmiştir. 2019 ve 2020 yılı faaliyet raporlarına göre dört temel kurumsal yönetim ilkesinden biri olan sorumluluk ilkesi kapsamında şirketin suistimal ile ilgili spesifik yönerge ve politikaları bulunmaktadır. Buna göre şirketin “Suistimal ve Yolsuzluğu Önleme Yönergesi” ve “Axa Sigorta Suistimal Kontrol Politikası” adıyla suistimal yönergesi ve politikası mevcuttur. Faaliyet raporundaki bilgilere göre şirket içerisinde yapılan denetim komitesi toplantılarında suistimal ile ilgili değerlendirmeler de yapılmaktadır. Şirketin 2019 yılı faaliyet raporunda suistimal ile ilgili yer verdiği açıklama ise suistimal farkındalığına ilişkin en somut göstergelerden biri olarak kabul edilebilir. Bu açıklama ile suistimal soruşturma ve incelemeleriyle birlikte suistimal

¹⁸⁶ Allianz Sigorta, Allianz Sigorta Faaliyet Raporları, (Çevrimiçi), https://www.allianz.com.tr/tr_TR/hakkimizda/bilgilendirme-ve-raporlar/faaliyet-raporlari.html#azs, 13.05.2021.

¹⁸⁷ Aksigorta A.Ş., Faaliyet Raporları, (Çevrimiçi), <https://www.aksigorta.com.tr/yatirimci-iliskileri/finansal-raporlar-ve-sunumlar/faaliyet-raporlari>, 14.05.2021.

göstergelerine yönelik farkındalığın arttırılması iç denetim departmanının bir görevi olarak kabul edilmiştir.¹⁸⁸

- Prim üretim büyüklüğü açısından 6. sırada yer alan HDI Sigorta A.Ş.'nin incelenen dönemdeki faaliyet raporlarında doğrudan ve dolaylı olarak suistimal konusu ile ilgili olabilecek çalışmalara, uygulamalara veya projelere ait bilgilere rastlanmamıştır.¹⁸⁹

- Prim üretim büyüklüğü açısından 7. sırada yer alan Türkiye Hayat ve Emeklilik A.Ş.'nin incelenen dönemdeki faaliyet raporlarından 2016, 2017, 2018 ve 2020 yılı faaliyet raporlarında suistimal önleme, tespit, inceleme, soruşturma çalışmaları ve dolayısıyla suistimal farkındalığına yönelik herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Şirketin sadece 2019 yılına ait faaliyet raporunda bilgi teknolojilerine yönelik çalışmalar kapsamında bireysel emeklilik ve sigorta satış işlemlerinde gerçekleştirilecek çeşitli suistimallerin önlenmesi amacına yönelik “satış denetim projesi” adı ile bir proje geliştirmek istediği ibaresine yer verilmiştir.¹⁹⁰

- Prim üretim büyüklüğü açısından 8. sırada yer alan Sampo Sigorta A.Ş.'nin incelenen dönemdeki faaliyet raporlarında doğrudan ve dolaylı olarak suistimal konusu ile ilgili olabilecek çalışmalara, uygulamalara veya projelere ait bilgilere rastlanmamıştır.¹⁹¹

- Prim üretim büyüklüğü açısından 9. sırada yer alan Mapfre Sigorta A.Ş.'nin incelenen dönemdeki faaliyet raporlarında doğrudan ve dolaylı olarak suistimal konusu ile ilgili olabilecek çalışmalara, uygulamalara veya projelere ait bilgilere rastlanmamıştır.¹⁹²

- Prim üretim büyüklüğü açısından 10. sırada yer alan Neova Sigorta A.Ş.'nin incelenen dönemdeki faaliyet raporlarında doğrudan ve dolaylı olarak suistimal

¹⁸⁸ Axa Sigorta, Faaliyet Raporları, (Çevrimiçi), <https://www.axasigorta.com.tr/finansal-bilgiler>, 23.01.2022.

¹⁸⁹ HDI Sigorta, Faaliyet Raporları, (Çevrimiçi), <https://www.hdisigorta.com.tr/hdi-hakkinda/finansal-bilgiler>, 23.01.2022.

¹⁹⁰ Türkiye Hayat ve Emeklilik, Faaliyet Raporları, (Çevrimiçi), <https://www.turkiyesigorta.com.tr/kurumsal/hakimizda/yatirimci-iliskileri/emeklilik>, 14.05.2021.

¹⁹¹ Sampo Sigorta, Faaliyet Raporları, (Çevrimiçi), <https://www.somposigorta.com.tr/faaliyet-raporlari/yillik-raporlar>, 23.01.2022.

¹⁹² Mapfre Sigorta, Faaliyet Raporları, (Çevrimiçi), <https://www.mapfre.com.tr/sigorta-tr/biz-kimiz/bilgi-toplumu-hizmetleri/mali-bilgiler/faaliyet-raporlari/>, 23.01.2022.

konusu ile ilgili olabilecek çalışmalara, uygulamalara veya projelere ait bilgilere rastlanmamıştır.¹⁹³

4.1.5.Araştırmanın Sonuçları ve Değerlendirilmesi

Sigorta işletmelerinin faaliyet raporlarından elde edilen yukarıda açıklanan bilgiler incelendiğinde; prim büyüklüğü açısından ilk beşte ve 7. sırada yer alan işletmelerin (Türkiye Sigorta A.Ş., Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi, Allianz Sigorta A.Ş., Aksigorta A.Ş., Axa Sigorta A.Ş., Türkiye Hayat ve Emeklilik A.Ş.) faaliyet raporlarında suistimal konusuna farklı başlıklar altında yer verdiği görülmüştür. Prim üretim büyüklüğüne göre 6. sırada yer alan işletme ve son üçte yer alan işletmelerin (HDI Sigorta A.Ş., Sompo Sigorta A.Ş., Mapfre Sigorta A.Ş. ve Neova Sigorta A.Ş.) ise faaliyet raporlarında suistimal konusu ile ilgili hiçbir bilgi ve açıklamaya rastlanamamıştır.

Bilindiği üzere faaliyet raporları, işletmelerin faaliyetlerine etki eden tüm unsurlar dikkate alınarak hazırlanması gereken kurumsal rapor türlerinden biridir. İşletmelerin faaliyetlerini dolayısıyla sürekliliğini ve performansını etkileyen çeşitli finansal ve finansal olmayan unsurlara bu rapor kapsamında yer verilmesi gerekmektedir. İncelememize konu sigorta işletmelerinin hukuki açıdan anonim şirket statüsünde olduğu görülmektedir. Anonim şirketler, limited şirketler ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler tarafından hazırlanması zorunlu olan yıllık faaliyet raporları 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (T.T.K.)’nda düzenlenmiştir. T.T.K.’nın 516.maddesine göre; işletmelerin finansal durumunun finansal tablolara göre değerlendirilmesine ek olarak faaliyet raporlarında işletmenin gelişmesine ve karşılaşması muhtemel risklere açıkça işaret edilmesi gerektiği ve bu konulara ilişkin olarak işletmenin yönetim kurulunun değerlendirilmesine yer verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle işletmelerin yıllık faaliyet raporlarında karşı karşıya bulunduğu finansal ve finansal olmayan nitelikteki temel risklere ve bu risklerin değerlendirilmesine yer verilmelidir.¹⁹⁴ Suistimal sigorta işletmelerinin faaliyet

¹⁹³ Neova Sigorta, Faaliyet Raporları, (Çevrimiçi), <https://www.neova.com.tr/hakkimizda/finansal-bilgiler>, 14.05.2021.

¹⁹⁴ Ümit Gücenme Gençoğlu ve Alp Aytaç, “Kurumsal Sürdürülebilirlik Açısından Entegre Raporlamanın Önemi ve BIST Uygulamaları, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Ekim 2016, s.57.

konuları gereğince karşı karşıya kalabileceği muhtemel risklerin başında gelmektedir. Suistimalin günümüzde sigorta işletmelerinin sürekliliğini ve performansını tehdit eden en önemli risk faktörlerinden biri olduğu dikkate alındığında faaliyet raporlarında suistimal konusuna yer verilmemesinin, faaliyet raporlarının tanımlanmış yasal içeriği ile de uyumsuzluk oluşturduğu söylenebilir.

Yasal zorunluluklara ek olarak faaliyet raporları, işletmelerin kurumsal yönetim sisteminin önemli parçalarından biridir. Kurumsal yönetimin temel ilkeleri olan şeffaflık ve hesap verilebilirliğin sağlanmasında faaliyet raporları yardımcı bir rol oynamaktadır. Faaliyet raporları aynı zamanda kurumsal iletişim sisteminin de en önemli araçlarından biridir. Bu yüzden faaliyet raporları işletmeler tarafından sadece yasal bir zorunluluk olarak değil işletmelerin yönetim kurulunun finansal ve finansal olmayan bilgiler ile vermek istediği mesajları paydaşları ile paylaştığı en önemli kurumsal iletişim araçlarından biri olarak da görülmelidir.¹⁹⁵ Bu noktada işletmelerin, ortaklarının ve işletme ile ilgili bilgi kullanıcılarının işletme hakkında doğru karar verebilmesi için faaliyet raporlarında muhtemel riskleri, geleceğe yönelik planları ile alacağı önlemler ve kısa, orta ve uzun vadeli stratejileri ve gerekli tüm bilgilere kamuoyuna vermek istediği mesajlarla birlikte yer vermesi gerektiği söylenebilir.

Suistimal olayları, sadece Türkiye’de değil tüm Dünya’da sigorta işletmelerinin ve sigortacılık sektörünün gelişimini engelleyen en önemli problemlerden biridir. Bu yüzden sigorta paydaşları ve sigorta ile ilgili tüm tarafların doğru karar verebilmek için sigorta işletmelerinin suistimal ile mücadelede alacağı önlemler, yapacağı çalışmalar, geliştireceği stratejiler, eylem planları ve suistimal olayları ile ilgili kamuoyu mesajını faaliyet raporları üzerinden açıkça görebilme beklentisi içerisinde olduğu açıktır. Tüm bunlar dikkate alındığında faaliyet raporlarında suistimal olgusunun gündeme alınmaması, işletmelerin suistimal algısı ve farkındalığı açısından olumsuz olarak değerlendirilebilir.

İncelenen konu ile ilgili olarak faaliyet raporları incelenen sigorta işletmelerinin araştırmanın yapıldığı dönem aralığındaki son 5 yıllık faaliyet raporlarının içerik analizi sonuçları toplu olarak değerlendirildiğinde suistimal konusu

¹⁹⁵ Hakan Cavlak ve Yasin Cebeci, “Kurumsal Raporların İncelenmesi ve Karşılaştırılması”, **Journal of Research in Business**, Cilt: 3, Sayı: 1, Haziran 2018, s.63.

ile ilgili çalışmaların genel olarak; *suistimalin önlenmesi için geliştirilen proje çalışmaları, süreç, sistem güvenliği ile ödeme ve tahsilatla ilgili altyapı iyileştirme çalışmaları, suistimal skorlama çalışmaları, suistimale yönelik iç denetim ve özel denetim çalışmaları, suistimal önleyici yönerge ve politikaların oluşturulması, suistimal önleme birimlerinin kurulması* çalışmalarından oluştuğu görülmektedir. Bu çalışmalara ek olarak faaliyet raporlarında gözlemlenen “mobil hasar ihbarı uygulamaları” ve “uzaktan görüntülü ekspertiz uygulamaları” alışlagelen suistimal önleme çalışmalarından farklı olması sebebiyle dikkat çekicidir. Türkiye Sigorta A.Ş.’nin “Hasar Suistimali Önleme Projesi” kapsamında faaliyet raporunda yer vermiş olduğu bu uygulamalar, COVID-19 pandemisi ile zorunlu uzaktan çalışmaya geçişin bir sonucu olarak nitelendirilebilir. Uzaktan çalışma sistemi, sigorta işletmelerindeki hasar yönetiminin uzaktan hasar yönetimine dönüşümü ihtiyacını ortaya çıkardığı için ekspertiz süreçleri de uzaktan ve görüntülü olacak şekilde uygulanmaya başlamıştır. Benzer şekilde hasar ihbarlarının da sigorta işletmesine gelmeden mobil uygulamalar üzerinden yapılmasına olanak tanınmıştır.

Araştırma kapsamında incelenen 10 işletmenin 5’inde özel olarak suistimal ile mücadele konusunda tasarlanmış ve farklı isimlerle adlandırılmış 6 farklı proje çalışması tespit edilmiştir. Bu projeler; “Hasar Suistimali Önleme Projesi”, “Hasar Suistimali Uygulama Projesi”, “Periskop Projesi”, “Sosyal Ağ Analizi ile Organize Suistimal Tespit Projesi”, “Hasar Suistimali Yönetim Projesi” ve “Satış Denetim Projesi” ’nden oluşmaktadır. Söz konusu projelerin içeriği incelendiğinde genellikle araç (trafik/ kasko) hasar suistimallerini önlemeye odaklı olarak tasarlanmış projeler olduğu belirlenmiştir. Bu durum, suistimal olaylarının sigorta branşı bazındaki dağılımı ile ilişkilendirilebilir. SİSEB tarafından SİSBİS üzerinden yayınlanan resmi verilere göre 2021 yılında sigorta işletmelerinde suistimal bildirimi en çok (2.958 adet) araç sigortalarında görülmüştür.¹⁹⁶ Sigorta işletmelerinde en fazla suistimal olayının yaşandığı alanın araç (trafik/ kasko) olması sebebiyle işletmeler tarafından suistimal önleme projelerinde en çok ağırlık verilen sigortolar da araç sigortaları olmuştur. Buna ek olarak söz konusu projelerin iki tanesinde (Sosyal Ağ Analizi ile Organize Suistimal

¹⁹⁶ SİSEB, “Sigorta Suistimalleri Bilgi Sistemi (SİSBİS) İstatistikleri Diğer Kaynaklar Branş Bazında Sigorta Bildirim Adetleri Ocak 2021- Aralık 2021”, (Çevrimiçi), <https://siseb.sbm.org.tr/tr/istatistikler>, 23.01.2022.

Tespit Projesi ve Hasar Suistimali Yönetim Projesi) hasar suistimali riski sürecinin yönetiminde sosyal ağ analizi ve analitik modellerin kullanıldığı bilgisine ulaşılmıştır.

Yapılan inceleme sonucunda işletmelerin faaliyet raporlarında suistimal ile ilgili çalışmalara farklı farklı bölümlerin altında yer verdiği görülmüştür. Faaliyet raporlarının bölümleri asgari olarak “Şirketlerin Yıllık Faaliyet Raporunun Asgari İçeriğinin Belirlenmesi Hakkında Yönetmelik” uyarınca belirlenmiştir. Bu yönetmeliğe göre faaliyet raporunda yer verilmesi gereken asgari bilgiler; *genel bilgiler, yönetim organı üyeleri ve üst düzey yöneticilere sağlanan mali haklar, araştırma ve geliştirme çalışmaları, şirketin faaliyetleri ve faaliyetlere ilişkin önemli gelişmeler, finansal durum, riskler ve yönetim organının değerlendirilmesi ve diğer hususlar* olarak belirtilmiştir. Bununla birlikte faaliyet raporlarının bölümlerine ve faaliyet raporlarında yer verilen içeriklere ilişkin standart bir biçim bulunmamaktadır. Bu yüzden içerik analizi sonucunda sigorta işletmelerinin faaliyet raporlarında yer verilen ana bölüm isimlerinin farklı olduğu ve suistimal konusunun farklı bölümlerin altında kategorize edilerek ele alındığı görülmüştür. Yapılan inceleme sonucunda faaliyet raporlarında suistimal konusuna yer verdiği tespit edilen işletmelerin, faaliyet raporlarında yer verdiği suistimal konuları, faaliyet raporlarının bölümleri ile ilişkilendirilerek aşağıda Tablo-1’de özetlenmiştir;

Tablo- 1: Faaliyet Raporu Bölümleri ve Suistimal Konusunun İçeriği

Sigorta Şirketi	Faaliyet Raporu Bölümü	Faaliyet Raporlarında Yer Verilen Suistimal Konusu
Türkiye Sigorta A.Ş.	Finansal bilgiler ve risk yönetimi, kurumsal profil, yönetimin değerlendirmesi	Suistimal önleme projesi, suistimal tespitine yönelik çalışmalar, suistimalin tespiti ve önlenmesi için kurulan birimler ve suistimal skarlama çalışmaları.

Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi	Genel bilgiler ve yönetimin mesajı, mevzuata ilişkin gelişme ve değişiklikler, AR-GE çalışmaları	Suistimal önleme projesi, suistimal mevzuatı ve suistimal skarlama çalışmaları
Allianz Sigorta A.Ş.	Yönetimin risk değerlendirmesi ve yönetimin mesajı	Suistimal önleme projesi, suistimal ile ilgili iç denetim çalışmaları ve iç denetim kapsamında yapılan suistimal inceleme ve soruşturmaları
Aksigorta A.Ş.	Kurumsal profil	Suistimal önleme projesi ve standart iç kontrol açıklamaları
Axa Sigorta A.Ş.	İç denetim ve risk yönetimi	Suistimal riski, suistimal yönerge ve politikaları, suistimal ile ilgili denetim komitesi toplantıları, suistimal inceleme, araştırma ve soruşturmalarında iç denetim kaynaklarının kullanımı
Türkiye Hayat ve Emeklilik A.Ş.	Bilgi teknolojileri	Suistimal önleme projesi

Tablo-1 incelendiğinde sigorta işletmelerinin faaliyet raporu bölüm isimlerinin farklı olmasına rağmen suistimal konusunun ağırlıklı olarak “risk yönetimi ve risk değerlendirme” ile “yönetimin değerlendirmesi ve mesajı” bölümlerinde ele alındığı görülmektedir. Niteliği açısından bu bölümler, faaliyet raporlarının asgari olarak

içermesi gereken bölümlerden “*riskler ve yönetim organının değerlendirilmesi*” başlığına denk gelmektedir. Buna göre söz konusu işletmeler tarafından suistimalin genel olarak bir risk şeklinde algılandığı ve yönetsel olarak değerlendirilmesi gereken bir konu olarak ele alındığı söylenebilir.

Sigorta işletmelerinde görülen suistimallerde, kontrol edilemeyen ve sigorta ile ilgili olabilen pek çok taraf sisteme dolayısıyla suistimal olaylarına dahil olabilmektedir. Buna göre sigorta işletmelerinde suistimal ile mücadelenin bütüncül bir yaklaşımla yönetilmesi ve bu mesajın işletme üst yönetimleri tarafından tüm taraflara açıkça ilan edilmesi halinde başarılı olabileceği dikkate alındığında, işletmelerin faaliyet raporlarında suistimal konusuna yönetsel bir konu olarak yer vermesi suistimal farkındalığı açısından olumlu olarak değerlendirilebilir.

Yapılan içerik analizi ile işletmelerin suistimal konusunda yaptıkları çalışmalara standart bir düzende olmasa da faaliyet raporları üzerinden ulaşılabilmiştir. Bununla birlikte söz konusu faaliyet raporlarında doğrudan suistimal denetimine yönelik bir açıklama ile karşılaşılmamıştır. Faaliyet raporlarından elde edilen bilgilere göre suistimal ile ilgili denetim çalışmalarının ağırlıklı olarak iç denetim çalışmaları kapsamında yürütüldüğü tespit edilmiştir. Suistimal ile ilgili olarak soruşturma yapılması gereken durumlarda ise incelenen bazı işletmelerde özel denetim çalışmalarının da yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır.

4.2.Sigorta İşletmelerinde Suistimale Konu Hasarlarla İlgili Örnek Vak’a Analizleri

Araştırmamızın bu bölümünde farklı sigorta işletmelerinden ve acentalarından temin edilen suistimal vak’aları analiz edilmiştir. Vak’a analizi ile, sigorta işletmelerinde görülen suistimallerin türleri ve kimler tarafından yapıldığı, suistimal belirtilerinin (kırmızı bayrakların) neler olduğu, suistimal kurbanları, suistimal riski yönetim süreci, suistimalin nasıl ortaya çıkarıldığı ve suistimal olaylarının nasıl sonuçlandırıldığı elde edilen gerçek veriler üzerinden tespit edilmiştir. Vak’alarda görülen suistimal türlerinin belirlenmesinde ACFE tarafından belirlenmiş olan ve Şekil-6 ile Şekil-7’de gösterilen sigorta hileleri sınıflandırma sistemi esas alınmıştır. Vak’alar ile ilgili bilgilere; vak’a analizi yapılan sigorta

işletmesi hakkında bilgiler, suistimale konu vak'a ve bu vak'anın analizi olmak üzere üç ayrı başlık altında yer verilmiştir.

4.2.1. Vak'a Analizi 1

Bu vak'a, sigorta işletmesine karşı sigortalı tarafından yapılan ve araç sigortası üzerinden gerçekleştirilen bir suistimal vak'asını içermektedir.

4.2.1.1. Vak'a Analizi Yapılan Sigorta İşletmesi Hakkında Genel Bilgiler

B Sigorta İşletmesi, 2000'li yıllarda kurulmuştur. İşletme, prim üretimi açısından TSB tarafından yayınlanan resmi verilere göre üst sıralarda yer alan ve sektörün öncü sigorta işletmelerinden birisidir. İşletmenin 30'dan fazla bölge müdürlüğü, 3.000 ile 4.000 arasında acentası ve 15 milyonun üzerinde sigortalısı bulunmaktadır.

İşletmenin ana faaliyet konularını; araç sigortaları, konut sigortaları, sağlık sigortaları, seyahat sigortaları, iş yeri sigortaları, bireysel emeklilik, hayat sigortaları ve diğer sigortalar oluşturmaktadır. İşletmenin suistimal vak'alarıyla hasar departmanı ilgilenmektedir.

4.2.1.2. Suistimale Konu Vak'a

Sigortalı Bay A, 2020 yılında İstanbul'un en ünlü caddelerinden birinde alkollü olarak araç kullanmış ve aşırı hız yapmıştır. Bay A'nın kullanmış olduğu araç, 2020 model bir Volvo'dur. Aracın B Sigorta İşletmesi'nden kasko sigortası bulunmaktadır. Olayın gerçekleştiği tarihte araçta sigortalı Bay A ile birlikte bir arkadaşı daha vardır.

Alkollü şekilde kullanılan araç, aşırı hız yüzünden caddeden savrularak refüje çıkmış ve kaza meydana gelmiştir. Kaza sonucunda araçta ağır hasar oluşmuş ve araç kullanılamaz hale gelmiştir. Kazanın ardından polisler olay yeri incelemesi için kazanın olduğu yere gelerek araştırma yapmışlardır. Aynı zamanda sigortalı Bay A ve o sırada araçta bulunan arkadaşının kaza ile ilgili ifadeleri de alınmıştır. Sigortalı Bay

A'nın arkadaşı ifadesinde, kazayı kendisinin yaptığını söylemiş ve bu şekilde yazılı açıklama vermiştir. Olay yeri incelemesi yapan polisler ise incelemeler sırasında alkollü olarak bulunan sigortalı Bay A'nın vücudunda çeşitli yara ve morluklar görmüş ve bunların kaza ile ilgili olabileceğini düşünmüşlerdir. Bunun üzerine polisler, kaza ile ilgili olarak verilen ifadelerden şüphelenmiş ve konuyla ilgili tutanak tutmuşlardır.

Olay yeri polis incelemesinin ardından B Sigorta İşletmesi aranmış ve aracın alınması için çekici istenmiştir. Aracın çekildiği serviste ekspertiz incelemesi yapılmış ve ekspertiz incelemesi ile ilgili evraklar B Sigorta İşletmesi'ne gönderilmiştir. Aynı zamanda polis tutanağı da B Sigorta İşletmesi'ne iletilmiştir. B Sigorta İşletmesi polis tutanağında yer alan açıklamaları dikkate alarak olayda bir suistimal olabileceğinden şüphelenmiş ve vak'anın incelenmesi için tahkikat görevlisi atamıştır. Tahkikat görevlisi yaptığı incelemeler kapsamında olayla ilgili telefon kayıtları ve polis tutanağını incelemiştir. Ayrıca görgü tanıklarının ifadelerini de değerlendirmiştir. Tüm bu incelemeler sonucunda kazada sürücü değişikliği yapıldığı tespit edilmiştir. Bunun üzerine gerçekleşen bu suistimal ile ilgili olarak B Sigorta İşletmesi tarafından SİSBİS'e resmi bildirim yapılmış ve sigortalı Bay A'ya tekrar poliçe satışı yapılması engellenmiştir.

4.2.1.3. Suistimale Konu Vak'anın Analizi

B Sigorta İşletmesi'nde 2020 yılında meydana gelen bu suistimal, bir araç sigortası (kasko) suistimalidir. ACFE sigorta hileleri sınıflandırma sistemi uyarınca sigorta işletmesine ve sigorta yararlanıcısına karşı düzenlenen suistimaller şeklinde yapılan sınıflandırmaya göre bu suistimal, birinci grup kapsamına girmektedir.¹⁹⁷ Bunun sebebi, suistimali yapan kişinin sigortalı Bay A yani sigorta müşterisi veya sigorta faydalanıcısı adını verdiğimiz taraf olmasıdır. Suistimal kurbanı ise kaza yapan kişi konusunda aldatılmaya çalışılan sigorta işletmesidir.

Sigorta işletmesine karşı düzenlenen suistimalin türü ACFE sigorta hileleri sınıflandırmasına göre sahte sigorta tazminat talebidir. Sahte sigorta tazminat talepleri, yalan veya gerçek dışı açıklamalarla haksız tazminat kazancı elde edilmesini

¹⁹⁷ Hymes and Wells, **a.g.e.**, s.8.

içermektedir. Bu vak’ada B Sigorta İşletmesi’nden kasko sigortası bulunan sigortalı Bay A kazaya ilişkin yalan beyanda bulunarak sigorta işletmesinden tazminat almaya çalışmıştır.

Bu vak’ada sigortalı Bay A’nın vücudunda görülen yara izleri ve morluklar suistimal belirtilerini (kırmızı bayrakları) oluşturmuştur. B Sigorta İşletmesi, araç (trafik/kasko) sigortasında suistimale uğradığını polisin olay yeri inceleme tutanağında yer verdiği bu şüpheli durum açıklamaları ile tespit etmiş ve polis açıklamasına dayalı olarak gerekli ekspertiz incelemelerini başlatıp tahkikat istemiştir. Konuya ilişkin olarak B Sigorta İşletmesi ile vak’aya ilişkin yapılan görüşmede polisin böyle bir tutanağı olmasaydı olayda suistimal olabileceği yönünde bir şüphenin oluşmayacağı bilgisi edinilmiştir. Oysa ki araç sigortası suistimalleri genel olarak araç sahipleri tarafından yapılan gerçek dışı, yanlış veya yanıltıcı beyanlar ile sigorta işletmelerinin aldatılmasına dayalı gerçekleştirilen suistimallerdir. Bu yüzden polisin olay yeri açıklamalarının öncesinde olayda mevcut bulunan kırmızı bayraklar incelenmeli ve suistimal olabilme ihtimaline karşı gerekli çalışmalar yapılması gereklidir.

Olayda sigortalı Bay A’nın alkollü olduğu tespit edilmiştir. Alkollü araç kullanmanın kaza yapma olasılığını arttırdığı bilinen bir gerçektir. Diğer bir deyişle trafikte araç içerisinde alkollü bulunma durumu davranışsal bir anormallik yani kırmızı bayrak olarak nitelendirilebilir. Bu duruma ek olarak olayın gerçekleştiği gün araçta sigortalı Bay A ile birlikte bir arkadaşının daha bulunduğu bilgisinin kazayı yapan gerçek sürücünün kimliği açısından şüphe yaratan bir durum olmasına rağmen, bu durumun B Sigorta İşletmesi tarafından hasar inceleme çalışmalarında yine dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu noktada B Sigorta İşletmesi’nin bu durumu da sürücü kimliğinde suistimal olabilecek riskli bir durum olarak dikkate alması ve araştırması gerekmektedir. Kaza anında sigortalı araçlarda birden fazla kişi olması sürücü değişikliği ihtimalini akla getirmekte ve şüphe uyandıran bir durum yaratmaktadır. Bu tarz vak’alarda sigorta işletmelerinin hasar tazminatı talep edilen araçta kazaya sebep olan gerçek sürücünün kimliğini doğru teşhis etmesi, olayda suistimal olup olmadığı yönünde karar verebilmesi ve suistimalleri tespit edebilmesi açısından oldukça önemlidir. Buna göre sigorta işletmesinin kazayı yapan gerçek sürücünün kimliğini tespit etmek için yapması gereken çalışmalar aşağıdaki gibi özetlenebilir;

-Aracın sürücü koltuk mesafesinin incelenmesi,

-Aracın ön kısmındaki sürücü koltuğunun tavanındaki saç kılı, kan, tırnak izi vb. gibi izlerin varsa tespit edilmesi ve incelenmesi,

-Aracın ön kısmında yer alan sürücü koltuğunun alt kısmında saç kılı bulunup bulunmadığının ve varsa saç kıllarının renginin, kısa veya uzun olup olmadığının tespit edilmesi ve incelenmesi.

Aracın sürücü koltuğu ve direksiyonu arasındaki mesafe, sürücünün cinsiyeti dolayısıyla bir kadın ve erkek bulunan araçlarda gerçek sürücünün kim olduğunu tespit etmek için bir ipucu vermektedir. Buna göre sürücü koltuğu ve direksiyon arasındaki mesafe uzak ise sürücünün erkek, yakın ise kadın olma ihtimali daha yüksektir. Özellikle kaza anında araçta yalnızca bir kadın ve bir erkeğin bulunduğu durumlarda bu inceleme önemli bir ipucu sağlamaktadır. Aracın ön kısmında sürücü koltuğunun üstünde veya altında bulunan saç kılı, kan, tırnak izi vb. gibi belirtilerin analizi ise gerçek sürücünün kimliğinin teşhis edilmesini sağlamaktadır.

Bu vak’ada suistimal, polislerin olay yeri tutanağını B Sigorta İşletmesi’ne iletmesi ve bu tutanakta dikkatlerini çeken şüpheli durum bildirimlerine yer vermesi ile açığa çıkmıştır. Suistimalin ortaya çıkarılma şekli, şüpheli durum bildirimi yani bildirim yoluyladır. Bilindiği üzere işletmelerde hilelerin ortaya çıkarılmasında ihbar, bildirim, şikâyet, itiraf vb. gibi yöntemler aktif nitelikte olmayan geleneksel yöntemlerdir. Bu yöntemlerde suistimalin ortaya çıkarılması şans eserdir. Dolayısıyla gerçekte suistimal olan bir vak’anın yakalanmama riski de oldukça yüksektir. B Sigorta İşletmesi ile yapılan görüşmede polislerin şüpheli durumları tespit etmede oldukça başarılı olduğu bu yüzden yukarıda yapılması önerilen suistimal araştırma çalışmalarının yapılmadığı bilgisi edinilmiştir. B Sigorta İşletmesi polis tutanağı dışında sadece sigortalının kaza sonrası polis, sigorta işletmesi, çekici vb. tarafları arayıp aramadığı gibi durumları da değerlendirdiğini belirtmiştir. Ancak, polislerin esas görevinin suistimali ortaya çıkarmak ve araştırmak olmadığı düşünüldüğünde bu vak’ada ve diğer vak’alarda polislerin olay yerinde dikkatini çeken şüpheli durumların fark edilmeme olasılığının her zaman mevcut olduğu söylenebilir. Kaza sonrası polis, sigorta işletmesi, çekici vb. gibi tarafların sigortalı tarafından aranıp aranmadığı şeklindeki uygulamanın ise kapsamlı bir suistimal araştırması için yetersiz olduğu açıktır. Nitekim bu vak’ada sigortalı Bay A, şüphe çekmemek için sigorta işletmesi tarafından belirtilen tarafların tamamını arayarak kazayı bildirmiştir.

Bu vak’ada sadece polislerin hazırladığı tutanağa dayalı olarak sigortalıdan şüphe edilmiş ve suistimal inceleme araştırması başlatılmıştır. B Sigorta İşletmesi tarafından polislerin olay yeri tutanağına istinaden suistimali ortaya çıkarma amaçlı kullanılan kontrol mekanizmaları; servis, eksper ve hasar departmanı ile hasar dosya sorumlusu olarak karşımıza çıkmıştır. Tüm bunlar dikkate alındığında işletmenin suistimleri ortaya çıkartmada kırmızı bayrakları doğru anlama, tespit etme ve zamanında harekete geçme konusunda eksikliklerinin olduğu söylenebilir. B Sigorta İşletmesi tarafından suistimal belirtisi olabilecek durumlar (sürücünün alkollü olması, araçta kaza anında birden fazla kişi olması) dikkate alınmamış ve ihmal edilerek araştırılmamıştır. Kırmızı bayrakların suistimalin tespit edilmesi konusunda en önemli işaretler olduğu dikkate alındığında kırmızı bayrakların etkin şekilde yönetilememesinin işletmede suistimal riskini arttıracakı açıktır. Bu yüzden işletmenin kırmızı bayrakları değerlendirme süreci yeniden gözden geçirilerek iyileştirilmelidir. Kırmızı bayrak yönetim sürecini destekleyici şekilde işletmenin suistimleri ortaya çıkarmada daha stratejik ve proaktif yöntemler kullanması gerektiği de söylenebilir. İşletme, bu vak’ada olduğu gibi suistimalin polisin olay yeri bildirimi ile ortaya çıkmasını beklemek yerine, en başında olayda suistimal olabileceği şüphesi ile suistimal belirtilerine (kırmızı bayraklara) odaklanmalı ve araştırmaya geçmeliydi.

Bu vak’ada suistimal süreci, suistimalin SİSBİS’e resmi olarak bildirilmesi ve sigortalı Bay A’ya tekrar poliçe kesilmesinin yasaklanması ile sonuçlandırılmıştır. Sigortalıya başka herhangi bir hukuki yaptırım uygulanmamış ve gerçekleşen olay dava konusu edilmemiştir. B Sigorta İşletmesi ile yapılan görüşmede işletmeye “sigortalıya neden dava açmadınız?” sorusu sorulduğunda dava süreçlerinin çok uzun sürmesi ve bürokrasinin fazla olması sebebiyle adli mercilere başvurmadıkları yönünde cevap alınmıştır. Bilindiği üzere sigorta suistimali bir suçtur. Bu yüzden gerçekleşen suistimal olaylarının mutlaka adli takibinin yapılması ve suistimalcilerin dava edilmesi gerekmektedir. B Sigorta İşletmesi’nin suistimali hukuki boyuta taşımamasının, suistimleri önleme konusundaki caydırıcılığı olumsuz etkileyeceği söylenebilir.

4.2.2. Vak’a Analizi 2

Bu vak’a, bir sigortalı tarafından bir sigorta acentasına karşı yapılan ve sağlık sigortası üzerinden gerçekleştirilen bir suistimal vak’asını içermektedir. Vak’a ile ilgili bilgilere; vak’a analizi yapılan sigorta işletmesi hakkında bilgiler, suistimale konu vak’a ve bu vak’anın analizi olmak üzere üç ayrı başlık altında yer verilmiştir.

4.2.2.1. Vak’a Analizi Yapılan Sigorta İşletmesi Hakkında Genel Bilgiler

B Sigorta Acentası, 2000’li yıllarda kurulmuştur. İşletme, bireysel ve kurumsal sigortacılık sektöründe araç kaza, sağlık, nakliyat vb. gibi alanlarda hizmet vermektedir. İşletme, yirminin üzerinde sigorta şirketinin acentalık hizmetini yapmaktadır.

İşletmenin ana faaliyet konularını; araç sigortaları, sağlık sigortaları, nakliyat sigortaları ve diğer sigortalar oluşturmaktadır.

4.2.2.2. Suistimale Konu Vak’a

Sigortalı Bayan A, 2020 yılının başında B Sigorta Acentasını arayarak eşi için özel sağlık sigortası yaptıрма talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine söz konusu sağlık sigortasının kapsamını ve sözleşme şartlarını belirlemek amacıyla B Sigorta Acentası ve Bayan A arasında bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmede Bayan A, B Sigorta Acentası yetkilisine; “eşinin herhangi bir sağlık probleminin bulunmadığını ve daha önce kronik bir rahatsızlık geçirmediğini” beyan etmiştir. Bayan A’nın görüşme sırasında vermiş olduğu beyan esas alınarak ilgili sigorta sözleşmesinin kapsamı ile şartları belirlenmiş ve Bayan A’nın eşi için özel sağlık sigortası yapılmıştır.

Bayan A ve B Sigorta Acentası arasında yapılan sağlık sigortası sözleşmesinin üzerinden 3 ay geçtikten sonra sigorta kapsamındaki Bayan A’nın eşi mide rahatsızlığı şikayetiyle C Hastanesine başvurmuştur. Bayan A’nın eşi C Hastanesinde doktor muayenesinden geçmiş ve kendisine endoskopi işlemi uygulanmıştır. Bayan A’nın eşi C Hastanesinde uygulanan tedavi işlemlerinin

tamamlanmasının ardından kendisine uygulanan bu tedavi işlemlerine ilişkin olarak B Sigorta Acentasından provizyon talep etmiştir. B Sigorta Acentası Bayan A'nın eşinin sağlık sigortası provizyon talebi üzerine provizyon ödeyip ödememe konusunda bir karar vermeden önce C Hastanesi doktor muayene raporunu incelemeye karar vermiştir.

C Hastanesi doktor muayene raporu B Sigorta Acentası yetkilileri tarafından detaylı olarak incelenmiş ve raporda yer verilen doktor açıklamaları üzerine B Sigorta Acentası yetkilileri, söz konusu mide rahatsızlığının yeni oluşmamış olduğundan şüphelenmiştir. Bunun üzerine B Sigorta Acentası yetkilileri, doktor muayene raporuna ek olarak Bayan A'nın eşinden e-nabız kayıtlarını göndermesini de talep etmiştir. E-nabız kayıtlarının B Sigorta Acentası yetkilileri tarafından detaylı olarak incelenmesinin ardından Bayan A'nın eşine 2019 yılı içerisinde "reflü" tanısı koyulduğu tespit edilmiştir. Tüm bu incelemelerin üzerine Bayan A'nın eşinin sağlık sigortası provizyon talebi reddedilmiş ve sigorta sözleşmesinde yer alan mide-üst rahatsızlıkları ile ilgili muafiyet kapsam dışında tutulmuştur.

4.2.2.3. Suistimale Konu Vak'ının Analizi

B Sigorta Acentasında 2020 yılı içerisinde gerçekleşen bu suistimal, bir sağlık sigortası suistimalidir. ACFE sigorta hileleri sınıflandırma sistemi uyarınca sigorta işletmesine ve sigorta yararlanıcısına karşı düzenlenen suistimaller şeklinde yapılan sınıflandırmaya göre bu vak'adaki suistimal, birinci grup kapsamına girmektedir.¹⁹⁸ Vak'ada suistimali gerçekleştirenler, sigortalı Bay D ve onun eşi Bayan A yani sigorta faydalanıcısı adını verdiğimiz taraflardır. Suistimal kurbanı ise provizyon ödemesi konusunda aldatılmaya çalışılan sigorta acentasıdır.

Sigorta acentasına karşı yapılan suistimalin türü ACFE sigorta hileleri sınıflandırmasına göre sahte sigorta tazminat (prim, provizyon vb.) talebidir. Sahte sigorta tazminat/ prim talepleri; yanlış veya yanıltıcı bilgilere dayalı sahte sigorta tazminatı veya provizyon talepleri, şişirilmiş veya abartılmış tazminat ya da provizyon talepleri veya kasıtlı tazminat ya da provizyon talepleri yolu ile gerçekleştirilen

¹⁹⁸ Hymes and Wells, **a.g.e.**, s.8.

suistimalleri içerebilmektedir. Bu vak’ada Bayan A, eşi Bay D’nin sağlık durumu hakkında sigorta acentasına yalan beyan vermiştir. Bay D ise yanlış ve yanıltıcı bilgiler ile düzenlettirmiş olduğu özel sağlık sigortası poliçesi kapsamında sigorta acentasından kasıtlı şekilde provizyon talebinde bulunarak haksız bir kazanç sağlamaya çalışmıştır. Dolayısıyla vak’ada sigorta faydalanıcıları tarafından yanlış ve yanıltıcı bilgilere dayalı sahte provizyon hakkı oluşturulmuş ve kasıtlı olarak bu haktan yararlanılmak istenilmiştir.

Bu vak’ada Bayan A’nın sigortalı eşi Bay D’nin mide rahatsızlığına ilişkin olarak C Hastanesi muayene raporunda ilgili doktor tarafından yer verilen açıklamalar, suistimal belirtisini (kırmızı bayrağı) oluşturmuştur. B Sigorta Acentası, C Hastanesi muayene raporunda yer alan doktor açıklamaları doğrultusunda provizyon talep edilen söz konusu mide rahatsızlığının yeni oluşmamış olduğundan şüphelenmiş ve konu ile ilgili araştırma başlatmıştır. Buna göre doktor muayene raporunda belirtilen açıklamalara göre bir suistimale uğramış olabileceğinden şüphelenen B Sigorta Acentası, doktor muayene raporuna ek olarak sigortalının sağlık durumu ile ilgili bilgilere ulaşabileceği e-nabız sistemi sağlık kayıtlarını da araştırmaya ve incelemeye karar vermiştir. Konuya ilişkin olarak B Sigorta Acentası ile yapılan görüşmede; gerçekleşen olaya ilişkin olarak “sigortalının doktor muayene raporunda kendisinin daha önceden mide rahatsızlığı geçirmiş olabileceğine yönelik açıklamalar bulunmasaydı, kendisinin acentamıza ilettiği provizyon talebinde suistimal olabileceği yönünde bir şüphemiz de oluşmayacaktı” şeklinde bilgi edinilmiştir. Oysa ki sağlık sigortası suistimalleri çoğunlukla sağlık personellerinin yardımıyla da gerçekleştirilebilmektedir. Söz konusu suistimallerde doktor vb. gibi sağlık personelleri görev ve yetkilerini kötüye kullanarak, sahte veya yanıltıcı sağlık raporları vb. gibi çeşitli belgeler düzenleyerek sağlık sigortasına sahip sigortalıların haksız sigorta tazminat veya provizyon geliri sağlamasına yönelik suistimal eylemlerine yardımcı veya ortak olabilmektedir.¹⁹⁹ Bu yüzden sigortalı tarafların sağlık sigortası poliçesi kapsamında yapmış olduğu sağlık sigortası provizyon taleplerinde, sağlık personelleri tarafından düzenlenen bilgi ve belgelerin ötesinde olayda mevcut bulunan

¹⁹⁹ Association of Certified Fraud Examiners (ACFE), “Insurance Fraud Handbook-2019”, (Çevrimiçi), https://www.acfe.com/uploadedfiles/acfe_website/content/documents/insurance-fraud-handbook.pdf, 18.11.2021

veya mevcut bulunabilecek kırmızı bayraklar incelenmeli ve gerekli araştırmalar yapılmalıdır.

Ayrıca yukarıda açıklanan durumdan ötürü sağlık personeli tarafından düzenlenen ve provizyon taleplerinde mevcut bulunan sağlık raporu, muayene raporu vb. gibi belgeler de suistimal açısından sorgulayıcı ve şüpheli bir yaklaşımla incelenmelidir.

Vak’ada, özel sağlık sigortasını konu edinen sigorta poliçesi, sigortalı Bay D’nin eşi Bayan A tarafından yaptırılmış ve sigorta poliçesinin kapsamı ile şartları yine tamamıyla sigortalının eşi Bayan A tarafından yapılan beyanlar esas alınarak belirlenmiştir. Bayan A, sigortalandırılacak eşi Bay D için söz konusu sigortanın yaptırılması konusunda aceleci davranmıştır. Sigorta sözleşmesine esas olacak bilgilerin, sigortalının kendisi yerine bir yakını (eşi) tarafından verilmesi davranışsal anormallik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, söz konusu özel sağlık sigortası talebinde bir suistimal olabileceğine yönelik bir kırmızı bayrak olarak nitelendirilebilir. Ayrıca sigortalı Bay D’nin eşi Bayan A’nın, eşi Bay D için özel sağlık sigortası yaptırma konusunda aceleci davranması da dikkat çekicidir. Nitekim sigortalının sigorta poliçesinin acele şekilde yapılması için sigorta işletmesine ısrar etmesi, sigortalı taraflara ait gözlemlenebilecek suistimal belirtileri arasında sayılabilmektedir.²⁰⁰

Gerçekleşen olayda B Sigorta Acentasının, özel sağlık sigortası poliçesini yapmadan önce yukarıda belirtilen her iki durumu da dikkate almadığı ve Bayan A’nın sigortalı hakkında verdiği bilgileri dikkate alarak özel sağlık sigortası poliçesinin şartlarını belirlediği görölmektedir. Çalışmamızda “Sigorta İşletmelerinde Suistimalin Nedenleri ve Hile Üçgeni Açısından Değerlendirilmesi” başlığı altında ayrıntılı şekilde açıklandığı üzere sigorta poliçelerinin kapsamı ile ilgili olarak teminat veya muafiyet limitlerindeki uygunsuzluklar ve çeşitli yanlışlıklar ya da eksiklikler suistimal açısından doğrudan fırsat unsurunu oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle sigorta sözleşmelerinin kapsamı ve suistimal riski arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Özellikle acenta veya brokerlarda düzenlenen sigorta poliçelerinde sigorta poliçesinin kapsamını etkileyen kontrollerin eksik olması sebebiyle suistimal riski daha yüksek

²⁰⁰ Çalıyurt, a.g.e., s.43-46.

olabilmektedir. Nitekim bu vak’ada B Sigorta Acentası, yapmış olduğu sigorta sözleşmesine esas aldığı bilgileri birincil kaynaktan (sigortalının kendisi) elde etmemesine rağmen doğruluğunu sorgulamamıştır. Özellikle sağlık sigortası poliçelerinde poliçe sahibinin sağlık durumu ile ilgili verilen bilgilerin doğruluğunun önceden araştırılması potansiyel suistimal olaylarının önüne geçebilmek açısından büyük önem taşımaktadır. Buna göre B Sigorta Acentasının, özel sağlık sigortası poliçesini işleme koymadan önce yapması gereken suistimal önleyici çalışmalar aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Sigorta sözleşmesine esas bilgilerin birincil kaynaklardan temin edilmesi, eğer birincil kaynaklardan temin edilemiyorsa şüpheli ve sorgulayıcı bir yaklaşımla doğruluğunun araştırılması,
- Sigorta sözleşmesinin iyi bir şekilde dokümente edilmesi ve sözleşmenin kapsamı ile muafiyet ve teminat şartlarının belirlenmesinde titiz davranılması,
- Birincil (sigortalının kendisi) veya ikincil kaynaklar (sigortalının yakınları ve diğer taraflar) tarafından verilen ve sigorta sözleşmesine esas oluşturan bilgiler ile sigortalının elektronik sağlık sistemi arşivlerindeki bilgi ve belgelerinin karşılaştırılması,
- Doktor muayene raporunda verilen bilgiler ve belgeler ile sigortalının elektronik sağlık sistemi arşivlerindeki bilgi ve belgelerin karşılaştırılması.

Yukarıda belirtilen çalışmalardan ilk üç tanesi, suistimalin gerçekleşme zamanı açısından sağlık sigortası işletmelerini sigortalama öncesi suistimallerden koruduğu için oldukça önemlidir. Bilindiği üzere suistimal olgusu ile etkin mücadele, gerçekleşen suistimleri ortaya çıkarmaktan çok henüz gerçekleşmemiş suistimleri önlemeye odaklı olunmasını gerektirmektedir. Son çalışma ise sigorta sözleşmesi yapıldıktan sonra gerçekleşen bir suistimali yani sigortalama sonrası suistimleri ortaya çıkarmaya yöneliktir.

Bu vak’ada suistimal, C Hastanesi tarafından hazırlanan doktor muayene raporunda yer verilen sigortalının sağlık durumuna ilişkin açıklamaların şüpheli çekmesi ile ortaya çıkmıştır. Söz konusu açıklamalar doğrultusunda sigortalı yakınının sigortalının sağlık durumuna ilişkin sözleşme kapsamında vermiş olduğu beyanların yanıltıcı olduğundan şüphelenilmiş ve bilgilerin doğruluğu araştırılmıştır. Dolayısıyla suistimalin ortaya çıkarılışında belge inceleme tekniği kullanılmıştır. Olayda suistimal

şüphesi, doktor muayene raporunda yer verilen ve sigortalının önceki sağlık durumu hakkında şüphe uyandırıcı durumları içeren açıklamaların görülmesi ile başlamıştır. Buna göre sigortalama işleminin öncesinden itibaren suistimal bulunan bu vak’ada, suistimalin ortaya çıkarılmama riskinin de oldukça yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle Sigortalı Bay D, geçirmiş olduğu mide rahatsızlığına ilişkin olarak C Hastanesi sağlık personeli ile iş birliği yaparak sahte veya yanıltıcı bir muayene raporu hazırlatmış olsaydı sigortalının poliçedeki sağlık durumu beyanları ile doktor muayene raporundaki açıklamalar uyumlu olacağından B Sigorta Acentası olayda herhangi bir suistimal riskinden de şüphelenmeyecekti. Vak’ada suistimal inceleme araştırmasının sadece doktor muayene raporundaki şüphe çekici açıklamalar üzerine başlatıldığı görülmektedir. B Sigorta Acentası yaptığı araştırma kapsamında sigortalının e-nabız kayıtlarını incelemiş, bu kayıtlarla doktor raporunun tutarlı olmadığını görmüş ve sigortalının yanıltıcı bilgi verdiğini tespit etmiştir.

Bu vak’ada gerçekleşen suistimal olayı genel olarak değerlendirildiğinde B Sigorta Acentasının suistimal önleyici kontrol mekanizmalarında yetersizlikler olduğu söylenebilir. B Sigorta Acentası henüz sigorta sözleşmesinin yapılma aşamasında uygulaması gereken ve yukarıda açıklanan suistimal önleyici çalışmaları yapmamış ve suistimalin gerçekleşmesi için bir “fırsat ortamı” yaratmıştır. Özellikle sigorta sözleşmesinin kapsamına teşkil eden bilgilerin (teminat, muafiyet şartları, limitleri vb. gibi) kontrolüne yönelik çalışmaların eksik olduğu açıkça görülmektedir. Ayrıca suistimale konu olaydaki kırmızı bayraklar (sigortalı yakınının aceleci davranışlar sergilemesi, sigorta sözleşmesi bilgilerinin ikincil kaynaklar tarafından verilmesi) da zamanında dikkate alınmamıştır. B Sigortası Acentası, suistimal riskine ilişkin araştırma yapmak için sigortalının hasta olup muayene olması, doktor raporunun hazırlanması ve bu raporun incelenmesini beklemek yerine, sağlık sigortası poliçesinin en başında henüz poliçeyi yapmadan önce yukarıda açıklanmış olan suistimal önleyici nitelikteki gerekli kontrolleri yapmalıydı. Ayrıca vak’ada özel sağlık sigortası bulunan hastanın sağlık durumuna ilişkin gerekli belge kontrollerinin, suistimal riski gerçekleşikten sonra yapılması dikkat çekicidir. Vak’aya ilişkin olarak ilgili sigorta işletmesi ile yapılan görüşmede sağlık sigortalarında suistimal inceleme süreçlerinin ağırlıklı olarak beyan incelemesi süreci üzerinden ilerletildiği, riskli bir durumla karşılaşılması halinde sigortalı taraftan gerekli eksik evrakların istendiği veya

elektronik erişime açık sağlık sistemi veri tabanları üzerinden temin edildiği ve bu evrak kabul işlemlerinin sonucunda genellikle sigorta müşterisi lehine karar çıktığı bilgisi edinilmiştir. Oysa ki böyle bir suistimal risk inceleme sürecinin kendisinin, herhangi bir kırmızı bayrak olmaması veya sigorta işletmesi tarafından fark edilememesi durumunda başarısızlıkla sonuçlanacağı açıktır. Sigorta müşterisinin beyanına koşulsuz güvenmeye ve suistimal riski gerçekleşikten sonra eyleme geçmeye dayanan söz konusu kontrol sisteminin, gerçekleştirebilecek potansiyel suistimalleri önleme konusunda etkisiz kalabileceği söylenebilir.

4.2.3. Vak’a Analizi 3

Bu vak’a, bir sigorta acentasının çalışanı tarafından sigortalı ile sigorta işletmesine karşı yapılan ve bireysel emeklilik sigortası üzerinden gerçekleştirilen bir suistimal vak’asını içermektedir.

4.2.3.1. Vak’a Analizi Yapılan Sigorta İşletmesi Hakkında Genel Bilgiler

B Sigorta İşletmesi, 2000’li yıllarda Türkiye pazarına giren uluslararası bir sigorta işletmesidir. İşletmenin 20’den fazla ülkede operasyon faaliyeti, 20.000-30.000 arasında çalışanı ve 25 milyonun üzerinde sigorta müşterisi bulunmaktadır. İşletme, Dünya üzerinde pek çok farklı ülkede sigorta hizmeti veren köklü ve büyük bir şirkettir.

İşletmenin ana faaliyet konularını; hayat sigortaları, emeklilik sigortaları ve varlık yönetimi oluşturmaktadır.

4.2.3.2. Suistimale Konu Vak’a

Sigortalı Bayan A, 2010 yılında B Sigorta İşletmesine başvurarak bireysel emeklilik sigortası yaptırmıştır. Bireysel emeklilik sigortası ile birikim yapmak isteyen Bayan A’nın bireysel emeklilik katkı payı ödemeleri her ay düzenli olarak şahsına ait kredi kartı üzerinden otomatik olarak yapılmıştır. Sigortalısı olduğu bireysel emeklilik

sistemi kapsamında Bayan A, kredi kartı bilgilerini, ödeyeceği tutar bilgilerini ve kimlik bilgilerini B Sigorta İşletmesi ile paylaşmıştır.

Sigortalı Bayan A'nın B Sigorta İşletmesinin bireysel emeklilik müşterisi olması sebebiyle kredi kartı, ödeme, kimlik ve iletişim bilgilerinin tamamı B Sigorta İşletmesinin çalıştığı sigorta acentalarından biri olan C Acentası ile de paylaşılmıştır. C Acentası yetkilisi Bay D, bu durumdan faydalanarak öncelikle sigortalı Bayan A'nın imzasını taklit etmiş ve Bayan A'nın bireysel emeklilik katkı payını dondurmıştır. Ardından yine sigortalı Bayan A'nın imzasını taklit ederek kendisinin bilgisi ve rızası dışında Bayan A adına 500 TL ödemeli ferdi kaza sigortası formu doldurmuş ve ferdi kaza sigortası yaptırmıştır. Bay D, yapmış olduğu işlemlerle ilgili sigortalı Bayan A'ya haber verilmesini dolayısıyla yapmış olduğu suistimalin ortaya çıkmasını önlemek için çalıştığı acentanın muhasebe sistemine sigortalı adına sahte mail adresi, adres ve iletişim bilgileri tanımlamıştır. Bu amaçla, Bay D, sisteme sigortalı Bayan A'nın telefonu olarak da kendi telefonunu tanımlamıştır. C Acenta İşletmesi yetkilisi Bay D'nin sigortalı Bayan A adına bireysel emeklilik sigortası yerine ferdi kaza sigortası yapmasının sebebi ise bireysel emeklilik sigortasına göre daha yüksek primli olan ferdi kaza sigortası üzerinden daha yüksek komisyon kazanmak istemesi idi.

Olay, sigortalı Bayan A'nın bazı aylar için bireysel emeklilik sistemi ödeme ekstrelerini incelemesi ve bir ay için her ay yaptığı 500 TL'lik ödemenin bireysel emeklilik sistemi ödemeleri arasında gözükmediğini fark etmesi ile ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine sigortalı Bayan A, durumu B Sigorta İşletmesine bildirmiştir. Durumu öğrenen B Sigorta İşletmesi konu ile ilgili yaptığı araştırmanın ardından C Acenta İşletmesini savcılığa vermiş ve iş akdini sona erdirmiştir. C Acenta İşletmesi ise Bay D'den şikayetçi olmamış, ancak kendisini işten çıkarmıştır.

4.2.3.3. Suistimale Konu Vak'ının Analizi

C Sigorta Acentasında 2010 yılında meydana gelen bu suistimal, bir bireysel emeklilik sigortası suistimalidir. Bilindiği üzere bireysel emeklilik; “kişilerin aktif çalışma hayatları boyunca yaptıkları tasarruflar ile emeklilik dönemlerinde karşılaşılabilecekleri refah kayıplarının önlemesini sağlayan ve gönüllü katılım esasına

dayanan özel bir emeklilik sistemidir”.²⁰¹ Bu anlamda bireysel emeklilik sigortaları, birikimli hayat sigortası kapsamında da değerlendirilebilmektedir. ACFE sigorta hileleri sınıflandırma sistemi uyarınca sigorta işletmesine ve sigorta yararlanıcısına karşı düzenlenen suistimaller şeklinde yapılan sınıflandırmaya göre bu vak’adaki suistimal, önceki vak’aların aksine hem birinci grup hem ikinci grup kapsamına girmektedir.²⁰² Bu vak’anın ikinci grup kapsamına girmesinin sebebi suistimali yapan kişinin sigorta işletmesinin beraber çalıştığı sigorta acentasının çalışanı Bay D, diğer bir deyişle sigorta çalışanı adını verdiğimiz taraf olmasıdır. Suistimal kurbanı ise bireysel emeklilik sigortası yaptırmış olan sigortalı Bayan A yani sigorta yararlanıcısı taraftır. Diğer yandan bu vak’ada sigortalı Bayan A’nın yanısıra B Sigorta İşletmesi de çalıştığı sigorta acentasının çalışanı tarafından suistimale uğramış kurban işletme durumundadır. Dolayısıyla vak’ada hem sigorta yararlanıcısı tarafa hem de sigorta işletmesine karşı yapılmış olan birden fazla suistimal söz konusudur.

Sigorta yararlanıcısına karşı düzenlenen suistimalin türü ACFE sigorta hileleri sınıflandırmasına göre sigorta poliçesi sahtekârlıkları grubunda yer alan üçüncü taraflarca yapılan sahtekârlıklar kapsamına girmektedir. Üçüncü taraflarca sigortalının poliçesi üzerinde yapılan sahtekârlıklar; temelde sigorta kaynaklarının (prim, ücret ve ödemeler) sigorta işi ile ilgisi bulunan üçüncü taraflarca (acentalar, brokerlar, ekspertizler vb. gibi) amaç dışı farklı yerlerde kullanılmasına veya çeşitli sahte, yanlış ya da yanıltıcı bilgi, belge ve işlemlerle sigortalının aldatılmasını ifade etmektedir. Sigorta işletmesine karşı yapılan suistimalin türü ise sahte sigortalama uygulamaları grubunda yer alan gerçeğe aykırı sigorta belgeleri kapsamına girmektedir.²⁰³ C Sigorta Acentası çalışanı Bay D, B Sigorta İşletmesinin müşterisine ait yetkisiz şekilde ve gerçek olmayan nitelikte ferdi kaza sigortası belgeleri yaratmıştır.

Bu vak’ada B Sigorta İşletmesinin birlikte çalıştığı C Sigorta Acentası çalışanı Bay D, B Sigorta İşletmesinde bireysel emeklilik sigortası olan Bayan A’nın

²⁰¹ TSB, Sektör Raporu-2019, (Çevrimiçi), https://tsb.org.tr/media/attachments/2019_Y%C4%B1%C4%B1_Sektor_Raporu.pdf, s.56., 20.11.2021.

²⁰² Hymes and Wells, **a.g.e.**, s.8.

²⁰³ Hymes and Wells, **a.g.e.**, s.8.

sigorta ödemelerini yetkisiz olarak bir başka sigorta ödemesinde kullanarak kendisine haksız şekilde daha yüksek komisyon kazancı sağlamıştır. Buna göre bu vak’ada ACFE Sigorta Hileleri kılavuzunda belirtilen “dolambaç (twisting)” yöntemi somut şekilde görülmektedir. Nitekim bu yöntem, satış baskısı altında olan sigorta satış temsilcisi tarafından sigortalıya ait mevcut eski sigorta poliçelerinin daha yüksek satış komisyonu kazanmak amacıyla yenileriyle değiştirilmesi anlamına gelmektedir.²⁰⁴

Bu vak’ada sigortalı Bayan A’nın bireysel emeklilik sigorta ödemesine ilişkin olarak kredi kartı ekstresinde fark ettiği anormallik suistimal belirtisini (kırmızı bayrağı) oluşturmuştur. Buna bağlı olarak suistimalin ortaya çıkarılışı ihbar yolu ile gerçekleşmiştir. B Sigorta İşletmesi ise sigortalısı olan Bayan A’nın yaptığı bildirim üzerine C Sigorta Acentasından şüphelenmiş ve konu ile ilgili araştırma yapmak istemiştir. Konuya ilişkin olarak B Sigorta İşletmesi ile vak’aya ilişkin yapılan görüşmede sigortalı tarafından yapılan böyle bir bildirim olmasaydı suistimal olabileceği yönünde bir şüphenin oluşmayacağı bilgisi edinilmiştir. Oysa ki bireysel emeklilik sigortası suistimalleri genel olarak sigorta yararlanıcısı tarafların aksine sigorta işletmelerinin çalışanları veya sigorta işletmesi ile iş yapan üçüncü kişiler (acenta, broker vb. gibi) tarafından sistem üzerinden yapılan ve doğrudan sigortalının dolaylı olarak ise sigorta işletmelerinin aldatılmasına dayalı gerçekleştirilen suistimler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu vak’aya çok benzer bir vak’a 28 Ağustos 2019 tarihinde Fide Emeklilik Acentasında yaşanmış ve acentanın kadın çalışanlarından biri aynı suistimal yöntemi ile onlarca sigortalıyı mağdur etmiştir. Söz konusu olayda acenta çalışanı kadın, bireysel emeklilik sigortası kapsamında kendisine verilen kimlik ve kredi kartı bilgilerini kullanarak sigortalı tarafların bilgisi ve rızası dışında bireysel emeklilik yerine ferdi kaza sigortası poliçeleri doldurmuştur. Yaptığı suistimali ise tıpkı bu vak’ada olduğu gibi muhasebe sistemi içerisinde sigortalı kişiler adına çeşitli sahte mail, telefon ve adresler yaratarak gizlemiştir. Yapılan suistimal, sigortalı taraflardan birinin bireysel emeklilik için yapmış olduğu

²⁰⁴ Association of Certified Fraud Examiners (ACFE), “Insurance Fraud Handbook-2019”, (Çevrimiçi), https://www.acfe.com/uploadedfiles/acfe_website/content/documents/insurance-fraud-handbook.pdf, 20.11.2021

ödemelerin, bireysel emeklilik sistemi ödemesinde görünmediğini fark etmesi ve durumu bildirmesi ile ortaya çıkmıştır.²⁰⁵

Her iki vak’ada da suistimalcinin yaptığı suistimalleri, sigorta acentalarının muhasebe sistemlerindeki arka plan kontrollerinin eksikliğinden faydalanarak sakladığı görülmektedir. Vak’aya ilişkin olarak sigorta işletmesi ile yapılan görüşmede sigorta işletmesinin ve çalıştığı acentanın muhasebe sistemi içerisinde herhangi bir arka plan kontrolü bulunup bulunmadığı sorulmuştur. Buna göre sigorta işletmesi, sigorta müşterilerinin kendi adlarına bir sigorta poliçesi hazırlanması halinde kendilerine sistem üzerinden otomatik bildirim iletilildiğini, ancak bu vak’ada suistimalcinin bildirim yapılan sigortalı telefon numarası, sigortalı e-posta adresi vb. bilgileri değiştirdiği için sigortalının kendi adına farklı amaçlarla hazırlanan poliçelerden haberdar olamadığını dolayısıyla suistimalcinin bu kontrolü atlattığını belirtmiştir. Sigorta işletmesi tarafından verilen bilgiler doğrultusunda işletmenin muhasebe sistemine yönelik oluşturulan iç kontrol sisteminde ve iç kontrolü destekleyici kontrollerde bazı eksikliklerin olduğu görülmektedir. Çalışmamızda “suistimal önleme prosedürleri” başlığı altında yer verilen iç kontrollerden ayrı şekilde suistimal önleme ve tespiti için çalışan kontroller ve arka plan uygulamaları konusunda detaylı olarak belirttiğimiz üzere suistimallerin ağırlıklı kısmı, iç kontrollerin eksikliğinden kaynaklanmamaktadır. Aksine suistimaller, iç kontrollerin bulunduğu sistemlerdeki iç kontrollerin etkisiz veya pasif hale getirilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Buna göre vak’ada işletmenin iç kontrol sisteminde aşağıda belirtilen kontrollerin eksik olduğu söylenebilir;

-Sistem içerisinde tıpkı sigortalı adına poliçe hazırlanması işleminde olduğu gibi sigortalı kimlik ve adres bilgilerinin değiştirilmesi halinde hem sigortalıya hem de sigorta işletmesine çift taraflı bildirim yapan arka plan uygulamalarının kullanılması,

²⁰⁵ “Sahte İmzayla Poliçe Üretip Müşterilerini Mağdur Etmiş”, **Yeni Söz Gazetesi**, 28 Ağustos 2019, (Çevrimiçi), <https://gazeteyenisoz.com/sahte-imzayla-police-uretip-musterilerini-magdur-etmis-8096.html>, 20.11.2021.

-İşletme çalışanlarının telefon ve mail bilgileri ile mesaj, whatsapp yazışmalarının arka planda depolanıp muhasebe sistemlerindeki sigortalılara ait ilgili bilgilerle karşılaştırarak eşleştiren uygulamalar,

-Sigortalı taraflara ait kimlik, adres ve iletişim bilgileri üzerindeki çeşitli erişim kısıtlamalarına yönelik kontroller.

4.2.4. Vak’a Analizi 4

Bu vak’a, bir sigortalı tarafından sigortalı olduğu sigortası işletmesine karşı yapılan ve sağlık sigortası üzerinden gerçekleştirilen bir suistimal vak’asını içermektedir.

4.2.4.1. Vak’a Analizi Yapılan Sigorta İşletmesi Hakkında Genel Bilgiler

A Sigorta İşletmesi, yabancı menşeli bir sigorta işletmesidir. İşletmenin Türkiye’de 1.000’nin üzerinde anlaşmalı sağlık kuruluşu bulunmaktadır. İşletme sigortacılık sektöründe 20 yılın üzerinde bir deneyime sahiptir.

İşletmenin ana faaliyet konularını; sağlık ve hayat sigortaları oluşturmaktadır. İşletmenin suistimal vak’alarıyla tazminat departmanı ilgilenmektedir.

4.2.4.2. Suistimale Konu Vak’a

Sigortalı Bay A, 2005 yılında B Sigorta İşletmesine başvurarak özel sağlık sigortası yaptırmıştır. Söz konusu sigorta kapsamında Bay A, B Sigorta İşletmesi özel sağlık sigortası ürününe ait sigortalı beyan formunu doldurmuştur. Bay A, sigortalı beyan formunda “Diyabet hastası mısınız?” sorusuna “hayır” şeklinde yanıt vermiş ve formda bu soru için “hayır” seçeneğini işaretlemiştir.

Daha önce bir göz ameliyatı geçiren sigortalı Bay A, sigortalı olduktan tam 2 yıl sonra 2007 yılı içerisinde katarakt rahatsızlığı sebebiyle ikinci bir göz ameliyatı geçirmiştir. Sigortalı Bay A, B Sigorta İşletmesindeki özel sağlık sigortası kapsamında bu ameliyatın parasının karşılanmasını talep etmiştir. Ancak, B Sigorta İşletmesi bu ödemeyi reddetmiştir. Bunun üzerine sigortalı Bay A, B Sigorta İşletmesinin müşteri hizmetleri departmanına konu ile ilgili şikayette bulunmuştur. Bay A şikayetinde

gözündeki katarakt problemi sebebiyle geçirdiği göz ameliyatının parasının B Sigorta İşletmesi tarafından haksız şekilde reddedilerek ödenmediğini bildirmiştir. Ayrıca B Sigorta İşletmesinin kendisine gerekçe olarak diyabet hastası olduğunu ilettiğini ancak, gerçekte böyle bir hastalığının bulunmadığını ve şikayetçi olduğunu söylemiştir. Ardından B Sigorta İşletmesini dava edeceğini de şikayetinde bildirmiştir.

B Sigorta İşletmesi, müşteri hizmetleri departmanına iletilen şikayet üzerine konuyu tazminat departmanına tekrardan incelettirmiştir. Sigortalı Bay A'nın sağlık beyan formları ve SGK kontrol dökümleri tekrar gözden geçirilmiştir. Ayrıca tazminat departmanı müdürü ile tekrar görüşülmüştür. Yapılan incelemeler, araştırmalar ve tazminat departmanı müdürü ile gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda sigortalı Bay A'nın sağlık beyan formunda belirttiğinin aksine gerçekte diyabet hastası olduğu ve SGK kontrolleri sonucunda kendisinin hastalığı ile ilgili yalan beyan verdiğinin tespit edildiği ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine B Sigorta İşletmesi, sigortalı Bay A'nın şikayetini reddetmiş ve özel sağlık poliçesini iptal etmiştir.

4.2.4.3. Suistimale Konu Vak'ının Analizi

B Sigorta İşletmesinde 2007 yılı içerisinde gerçekleşen bu suistimal, bir sağlık sigortası suistimalidir. ACFE sigorta hileleri sınıflandırma sistemi uyarınca sigorta işletmesine ve sigorta yararlanıcısına karşı düzenlenen suistimaller şeklinde yapılan sınıflandırmaya göre bu vak'adaki suistimal, birinci grup kapsamına girmektedir.²⁰⁶ Vak'ada suistimali gerçekleştiren, sigortalı Bay A yani sigorta faydalanıcısı adını verdiğimiz taraftır. Suistimal kurbanı ise ameliyat ödemesi konusunda aldatılmaya çalışılan sigortası işletmesidir.

Sigorta işletmesine karşı yapılan suistimalin türü ACFE sigorta hileleri sınıflandırmasına göre sahte sigorta tazminatı (prim, provizyon vb.) uygulamalarının kapsamı içerisine girmektedir. Sahte sigorta tazminat talepleri; yanlış veya yanıltıcı bilgilere dayalı olarak gerçekleştirilen ve bu şekilde sigorta sağlayıcı taraftan haksız bir sahte sigorta tazminatı veya provizyon faydası sağlamayı amaçlayan suistimalleri içerebilmektedir. Bu vak'ada sahte sigorta uygulamaları kapsamında gerçeğe aykırı

²⁰⁶ Hymes and Wells, **a.g.e.**, s.8.

sigorta belgesi oluşturulduğu da görülmektedir. Bay A'nın tabi olduğu sigorta poliçesinin temel dayanağını oluşturan ve gerçek dışı bilgiler içeren sigortalı beyan formu, vak'adaki gerçeğe aykırı sigorta belgesini temsil etmektedir.

Suistimalci taraf olan Bay A, özel sağlık sigortası yapılırken sigortalı beyan formunda gerçekte diyabet hastası olmasına rağmen dürüst davranmamış ve sigortalı beyan formunda yer alan “Diyabet hastası mısınız?” sorusunu “hayır” şeklinde yanıtlamıştır. Diğer bir deyişle Bay A, sağlık durumuna ilişkin olarak kasıtlı şekilde sigorta işletmesine yanlış, yanıltıcı bilgi vermiş ve diyabet hastalığı sebebiyle olduğu katarakt ameliyatını sağlık sigorta sözleşmesinin kapsamı içerisinde tutmaya çalışmıştır. Böylelikle Bay A tabi olduğu özel sağlık sigortası poliçesi kapsamında kasıtlı şekilde ameliyat ödemesi talebinde bulunarak sigorta işletmesinden haksız bir kazanç sağlamaya çalışmıştır. Dolayısıyla vak'ada sigorta faydalanıcısı tarafından yanlış ve yanıltıcı bilgilere dayalı sahte provizyon hakkı oluşturulmuş ve kasıtlı olarak bu haktan yararlanılmak istenmiştir.

Bu vak'ada somut bir suistimal belirtisi (kırmızı bayrak) doğrudan gözlemlenememektedir. Bununla birlikte sigortalı Bay A'nın sözleşme tamamlandıktan 2 yıl sonra bir katarakt ameliyatı geçirmesi ve bu ameliyatın ödemesini sigorta işletmesinden talep etmesi, ilgili sigorta işletmesini ödeme yapmadan önce olayda bir suistimal olabileceği düşüncesi ile sigortalı hakkında ayrıntılı araştırma yapmaya yönlendirmiştir.

Vak'ada, özel sağlık sigortasını konu edinen sigorta poliçesinin kapsamı ile şartları tamamıyla sigortalı Bay A tarafından ilgili sigortalı beyan formunda belirtilen beyanlar esas alınarak belirlenmiştir. Dolayısıyla sigortalı Bay A'nın verdiği bilgilerin doğruluğu sorgulanmamış ve sigorta sözleşmesi işleme konulmadan önce araştırılmamıştır. Bilindiği üzere sigorta sözleşmelerinin kapsamı ile tazminat, provizyon vb. ödeme koşullarının, muafiyet şartlarının daha en başından doğru bir şekilde belirlenmesi sigorta suistimallerinin önlenmesinde kritik bir önem taşımaktadır. Bu noktada sigorta işletmelerinin, sigortalıya ait beyanlara koşulsuz güven duymak yerine verilen beyanları sorgulayıcı bir yaklaşımla daha en başından araştırması potansiyel suistimallerin erkenden önlenmesine önemli bir fayda sağlayabilmektedir. Bu vak'ada Bay A'nın verdiği bilgiler, sigorta işletmesi tarafından sigorta sözleşmesi henüz işleme konulmadan kontrol edilmiş olsaydı söz konusu

suistimal, sigortalama işleminin öncesinde tespit edilebilecekti. Buna göre sigorta işletmesi, sigortalının kendisinin beyan ettiği bilgiler ile sağlık uygulamalarındaki ve erişime açık ilgili sağlık arşivlerindeki sigortalıya ait bilgi ve belgeleri karşılaştırmaya yönelik bir kontrol uygulamış olsaydı, söz konusu bilgi ve belgelerdeki uyumsuzluk somut bir suistimal belirtisi (kırmızı bayrak) olarak ortaya çıkabilecekti. Buna göre sigortalı Bay A'nın sağlık uygulamalarındaki kayıtlarına göre diyabet hastası olduğu, ancak sigorta beyan formunda verdiği bilgilere göre diyabet hastası olmadığı dolayısıyla bilgilerin tutarsız olduğu en başından tespit edilebilirdi.

Bu vak'ada suistimal, suistimalin gerçekleşme zamanı açısından sigorta poliçesinin henüz satın alınması sırasında yapılan sigortalama öncesi suistimal olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tarz suistimallerin önlenbilmesi için sigorta sözleşmesinin yapılma aşamasındaki fırsat unsurunun ortadan kaldırılması gerektiğini söyleyebiliriz. Uygulamada sigorta sözleşmelerinin kapsamına ve şartlarına temel oluşturan pek çok bilgi, sigortalı taraflarca sigorta işletmelerinin aldatılmasında önemli bir araç olarak kullanıldığı için sigorta işletmelerinin bu konuda ayrıca bir dikkat göstermesi gerekmektedir. Özellikle sigortalıya ait tek taraflı beyanlara güvenilmemesi ve verilerin doğruluğunun araştırılması suistimal ile mücadele açısından oldukça önemlidir. Bu noktada sigorta işletmesinin suistimalleri önlemeye yönelik oluşturmuş olduğu iç kontrol sisteminde eksiklik olduğunu söyleyebiliriz. İşletme, sigortalıya ait bilgi ve belgeler ile sağlık uygulamalarındaki ve arşivlerindeki bilgi ve belgeleri karşılaştırmaya yönelik kontrolü uygulama konusunda gecikmiştir. İlgili kontrol, sigortalının herhangi bir ameliyat ödemesi talebinde bulunmasından önce sigorta sözleşmesinin en başında uygulanmalıdır. Nitekim, sigortalının sağlık kayıtlarında veya arşivlerinde bulunmayan ya da diyabet rahatsızlığı ile ilgisi bulunmayan bir rahatsızlık geçirdiğine yönelik bir sağlık belgesinin hazırlanması konusunda sağlık personeli ile iş birliği yapması durumunda söz konusu suistimalin ortaya çıkarılamayacağı da açıktır. Tıpkı çalışan suistimallerinde olduğu gibi daha en başından doğru ve dürüst çalışanların işe alınması suistimallerin önlenmesinde ne kadar önemli ise sigorta işletmeleri açısından da sigortalı taraflarca yapılan suistimallerde daha en başından doğru ve dürüst sigortalılara sigorta poliçesi satılmasının veya sigorta müşterilerinin bu şekilde seçilmesinin o derece önemli olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte sigortacılık sektöründe sigorta müşterilerini

kaybetme korkusu ile sigorta işletmeleri tarafından bu konuya gereken hassasiyet gösterilememektedir. Etik ve İtibar Derneği (TEİD) tarafından 17 Kasım 2021 tarihinde gerçekleştirilen “Şirketlerin Aşıl Topuğu: Çalışan Suistimalleri” webinarında işletmelerin suistimaller açısından “aşıl topuğu” (savunmasız ve zayıf yanı) olarak nitelendirilen çalışan suistimalleri, sigortacılık sektöründe daha çok sigorta müşterisi suistimallerine dönüşmektedir. Buna göre suistimal ile mücadele açısından sigorta müşterilerinin veya sigortalı tarafların, bir nevi sigorta işletmelerinin aşıl topuğunu oluşturduğunu söyleyebiliriz. Nitekim sigortalı taraflarca sigorta işletmesine karşı gerçekleştirilen suistimal vak’alarının ağırlığı bu durumun somut bir göstergesi olarak nitelendirilebilir. Ayrıca sigorta işletmelerinin yukarıda açıklandığı şekilde müşteri kaybetme korkusu ile sigorta müşterisi seçiminde aceleci hareket etmesinin de bu durumu desteklediği söylenebilir.

Vak’ada suistimal, proaktif nitelikte olmayan iç kontrol uygulaması ile ortaya çıkarılmıştır. Sigortalının SGK dokümü ile beyan formu karşılaştırılmış ve suistimal yaptığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte sigorta işletmesindeki iç kontrol mekanizmasının suistimal ile mücadele açısından önleyici değil ortaya çıkarıcı nitelikte olduğu söylenebilir.

4.2.5. Vak’a Analizi 5

Bu vak’a, sigorta işletmesine karşı sigortalı tarafından yapılan ve gerçekte kiralık verilen bir aracın araç sigortası üzerinden gerçekleştirilen bir suistimal vak’asını içermektedir. Vak’a ile ilgili bilgilere, vak’a analizi yapılan sigorta işletmesi hakkında bilgiler, suistimale konu vak’a ve bu vak’a’nın analizi olmak üzere üç ayrı başlık altında yer verilmiştir.

4.2.5.1. Vak’a Analizi Yapılan Sigorta İşletmesi Hakkında Genel Bilgiler

B Sigorta İşletmesi, 1900’lü yıllarda kurulan ve sigorta sektöründe ürün çeşitliliği fazla olan büyük ve köklü bir sigorta işletmesidir. İşletmenin toplam prim üretimi 500.000.000 TL’nin üzerindedir.

İşletme, hayat sigortaları hariç olmak üzere farklı sigorta alanlarında hizmet vermektedir. Araç, sağlık, nakliyat, doğal afet, yangın ve sorumluluk sigortaları işletmenin ana faaliyet konularını oluşturmaktadır. İşletmenin suistimal vak'alarıyla hasar departmanı ilgilenmektedir.

4.2.5.2. Suistimale Konu Vak'a

Sigortalı Bay A, 2021 yılı Nisan ayında aracını Bay B'ye kiralık olarak vermiştir. Aracın C Sigorta İşletmesi'nden kasko sigortası bulunmaktadır, ancak araç sahibi Bay A aracı bireysel olarak kiraya verdiğini C Sigorta İşletmesine bildirmemiştir. Olayın gerçekleştiği tarihte araçta sadece kiracı Bay B vardır.

Aracı Sigortalı Bay A'dan kiralayan Bay B, 16.04.2021 tarihinde Esenyurt ilçesinde saat 21:00 gibi aşırı hız nedeniyle başka bir araca arkadan çarparak kaza yapmıştır. Çarpmanın etkisi ile kiraya verilen aracın sağ ön kısımları hasar almış ve araç bariyerlere çarparak durmuştur. Kiracı Bay B'nin çarptığı karşı aracın ise sol arka kısımlarında hasar oluşmuştur. Karşı aracın içerisinde kaza anında aracın sürücüsü ve bir arkadaşı bulunmaktadır. Kiralık araç sürücüsü Bay B, gerçekleşen kaza ile ilgili herhangi bir fotoğraf çekmemiş ve olay yerinde kimseyi (polis, çekici vb. gibi) aramamıştır. Karşı tarafın sürücüsü ise olay yeri incelemesi için polisi aramış ve kaza anında yanında olan arkadaşı da kaza ile ilgili fotoğrafları çekmiştir. Kiracı Bay B'nin çarptığı aracın sürücüsünün kaza bildirimini üzerine polis olay yeri incelemesi yapmış ve kaza ile ilgili gerekli araştırmaları yaparak tutanak tutmuştur. Olay yerine gelen polisler aracı çekirmiştir. Ayrıca kiracı Bay B polislerin olay yerini terk etmesinin ardından karşı araç sürücüsünden özür dilemiş ve kullanmış olduğu aracın ruhsatının kendisine ait olmadığını yani aracın kiralık olduğunu belirtmiştir.

Olaydan sonra kiracı Bay B, araç sahibi sigortalı Bay A ile birlikte daha sonra aracın çekirildiği yere giderek çekici ile aracı servise göndermiştir. Kiracı Bay B'ye vermiş olduğu aracın kaza yaptığını öğrenen sigortalı Bay A kaza ile ilgili olarak C Sigorta İşletmesine; *"16.04.2021 tarihinde bir arkadaşım ile iftar yemeğinde buluştum. Yemekten sonra arkadaşımı evine bırakmak istedim, ancak aracı kendisinin kullanmak istemesi üzerine aracı onun kullanmasına izin verdim. Saat 21:00 gibi kaza gerçekleşti ve o sırada arka koltukta oturduğum için kazayı net göremedim."* şeklinde

yazılı beyan vermiştir. Benzer şekilde kaza günü aracı kullanan Kiracı Bay B de “*Olay günü arkadaşım sigortalı Bay A’yı aradım ve iftar yemeği için buluştuk. Kendisi yemekten sonra beni ikamet ettiğim adrese bırakmak istedi ancak, aracı ben kullanmak istedim. Bunun üzerine kendisi aracı kullanmam için bana verdi. Saat 21:00 gibi yola çıktık. X plakalı aracın sol arka kısmına çarptım. Çarpmanın etkisi ile bariyerlere çarparak durdum. Kazanın şoku ile o anda resim çekemedim ve kazadan beş dakika sonra polisler olay yerine geldi.*” şeklinde C Sigorta İşletmesine yazılı beyanda bulunmuştur.

Yukarıda belirtilen yazılı beyanlar üzerine C Sigorta İşletmesi olayla ilgili araştırma başlatmıştır. C Sigorta İşletmesi ilk olarak olayın gerçekleştiği yer olan Esenyurt ilçesinde inceleme yapmış ve bölgede trafiğin yoğun olduğunu gözlemlemiştir. Bölgede kaza noktasını gösteren herhangi bir kamera kaydının ise olmadığını tespit etmiştir. Sigortalı aracın bulunduğu serviste yapılan incelemelerde ise sigortalı aracın sağ ön kısımlarından hasar almış olduğu tespit edilmiş ve araç içerisinde hava yastığının açılmış olduğu görülmüştür. Ayrıca karşı aracın bulunduğu servise de gidilmiş ve karşı aracın da sol arka kısımlarından hasar aldığı görülmüştür. Bu çalışmalara ek olarak karşı aracın sürücüsü ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşme sonucunda karşı araç sürücüsü “*16.04.2021 tarihinde saat 20:00 gibi arkadaşım İbrahim ile Beyazıt’tan İkitelli’ye gitmek üzere yola çıktık, yolda seyir halinde iken Y plakalı araç arkadan hızlı bir şekilde aracıma çarptı. Bize çarpan aracın sürücüsü olay yerinde kimseyi aramadı, kaza ile ilgili resimleri kaza anında yanımda olan arkadaşım çekti. Ardından polisi arayarak haber verdik. Bunun üzerine polisler olay yerine gelerek tutanak tuttular. Bu sırada bize çarpan araçtaki şahıs benden özür diledi ve aracın kendisine ait olmadığını, kiralık olduğunu belirtti*” şeklinde yazılı beyan vermiştir.

C Sigorta İşletmesi sigortalı araç sahibi ve sürücüsü ile karşı araç sürücüsünün beyanlarının tutarsız olması üzerine durumdan şüphelenmiş ve karşı araç sürücüsünden olay anında çekilmiş olan fotoğrafları da alarak detaylı olarak analiz etmiştir. Yapılan araştırma sonucunda kaza anında çekilen fotoğrafların saati ile sigortalı araç sahibi ve sürücüsünün yazılı olarak belirttiği kaza saatlerinin de tutarsız olduğu görülmüştür. Ayrıca karşı aracın sürücüsü C Sigorta İşletmesine, kendilerine çarpan araçta kaza anında tek kişi olduğunu ve bu kişinin polise de araçta tek olduğunu

sözlü olarak belirttiğini iletmiştir. Yapılan tüm incelemeler sonucunda C Sigorta İşletmesi, sigortalı araç sahibi ve sürücüsünün verdiği bilgilerin aksine kaza anında araçta tek bir kişinin bulunduğunu ve sigortalı aracın bu kişiye kiraya verilmiş olduğunu tespit etmiştir. Bunun üzerine C Sigorta İşletmesi, araştırma sonucunda tespit ettiği bilgileri sigortalı Bay A'ya bildirmiş ve hasar ödeme talebini reddetmiştir. Yaptığı suistimal ortaya çıkan Bay A ise hasar dosyasından vazgeçmek istediğini C Sigorta İşletmesine iletmiş ve dosya feragat alınarak kapatılmıştır.

Olayla ilgili olarak C Sigorta İşletmesi, sigortalı Bay A hakkında sigorta iptali dışında herhangi bir hukuki yaptırım uygulamamış, ancak gerçekleşen suistimal şüpheli durum bilirkişi raporu ile birlikte SİSBİS'e bildirilerek sonuçlandırılmıştır.

4.2.5.3. Suistimale Konu Vak'ının Analizi

C Sigorta İşletmesi'nde 2021 yılında meydana gelen bu suistimal, bir araç sigortası (trafik/ kasko) suistimalidir. ACFE sigorta hileleri sınıflandırma sistemi uyarınca sigorta işletmesine ve sigorta yararlanıcısına karşı düzenlenen suistimler şeklinde yapılan sınıflandırmaya göre bu suistimal, birinci grup kapsamına girmektedir.²⁰⁷ Bunun sebebi, suistimali yapan kişinin sigortalı Bay A yani sigorta müşterisi veya sigorta faydalanıcısı adını verdiğimiz taraf olmasıdır. Suistimal kurbanı ise kaza yapan kişi konusunda aldatılmaya çalışılan sigorta işletmesidir.

Sigorta işletmesine karşı düzenlenen suistimalin türü ACFE sigorta hileleri sınıflandırmasına göre sahte sigorta tazminat talebidir. Sahte sigorta tazminat talepleri, yalan veya gerçek dışı açıklamalarla haksız tazminat kazancı elde edilmesini içermektedir. Bu vak'ada C Sigorta İşletmesi'nden araç (trafik/ kasko) sigortası bulunan sigortalı Bay A, hem sigortalama konusu araç sigortalama sonrası kiralama işlemlerine konu edildiği halde bu bilgiyi gizleyip sigorta işletmesine herhangi bir bildirimde bulunmayarak hem de kazaya ilişkin yalan ve yanıltıcı beyanda bulunarak sigorta işletmesinden haksız şekilde tazminat almaya çalışmıştır. Suistimale konu olan aracın, kiralık bir araç olduğu bilgisi dikkate alındığında bu suistimalin aynı zamanda bir "kiralık araç suistimali (rental car fraud)" olduğu da söylenebilir. Vak'aya ilişkin

²⁰⁷ Hymes and Wells, **a.g.e.**, s.8.

olarak sigorta işletmesi ile yapılan görüşmede kiralık araç durumunda sürücü değişikliği dolayısıyla kaza riskinin artması sebebiyle sigorta sözleşmesinin kapsamında herhangi bir değişiklik yapılmadığı ancak artan riskle paralel şekilde ödenmesi gereken sigorta primlerinin yükseltildiği bilgisi edinilmiştir. Buna göre sigortalı Bay A'nın yüksek sigorta prim ödemelerinden kaçınmak amacıyla sahibi olduğu sigortalı aracı başka kişilere kiraya verdiği bilgisini C Sigorta İşletmesinden sakladığı söylenebilir.

Bu vak'ada sigortalı Bay A ve kaza anında Bay A'nın aracında bulunan kiracı Bay B'nin çelişkili beyanları, kaza anında sigortalı araçta bulunan tarafca sigorta işletmesinin çekicisinin çağırılmamış olması, kaza bildirimini için polisin aranmamış olması ve sigortalı araçta bulunan tarafca kazaya ilişkin herhangi bir fotoğraf çekilmemiş olması suistimal belirtilerini (kırmızı bayrakları) oluşturmuştur. C Sigorta İşletmesi açısından öncelikle kazaya ilişkin olarak kaza anında sigortalı araçta bulunan tarafca sigorta işletmesinin çekicisinin ve polisin aranmamış olması durumu şüphe çekici olmuştur. Bununla birlikte C Sigorta İşletmesi meydana gelen kazanın etkisi ile sigortalı araç sürücünün gerçekten şoka girerek ilgili birimleri arayamamış olma ihtimalini de dikkate almıştır. Bunun üzerine C Sigorta İşletmesi sorgulayıcı bir yaklaşımla konuyu daha detaylı incelemeye karar vermiş ve olay yeri inceleme ile karşı araç inceleme çalışmalarını başlatmıştır. Özellikle karşı araç sürücüsünün verdiği yazılı beyanlar ve kaza anı görüntüleri sonrasında olayda suistimal olduğundan emin olmuştur. Vak'ada suistimal, tanık bildirimini yoluyla ortaya çıkarılmıştır. Araştırma kapsamında sigortalı aracın çarptığı X plakalı araçtaki karşı araç sürücüsünün C Sigorta İşletmesine yaptığı yazılı bildirimler, suistimalin kesin olarak ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. C Sigorta İşletmesi tarafından suistimal süreci, suistimalin SİSBİS'e resmi olarak bildirilmesi ve sigortalı Bay A'ya ait poliçenin iptal edilmesi ile sonuçlandırılmıştır. Sigortalıya başka herhangi bir hukuki yaptırım uygulanmamış ve gerçekleşen olay dava konusu edilmemiştir. C Sigorta İşletmesi ile yapılan görüşmede işletmeye "sigortalıya neden dava açmadınız?" sorusu sorulduğunda, dava süreçlerinin çok uzun sürmesi ve olayın ispatının çok fazla tanık gerektirmesi sebebiyle dava açılmadığı bilgisi edinilmiştir. C Sigorta İşletmesi'nin suistimali hukuki boyuta taşımamasının, suistimalleri önleme konusundaki caydırıcılığı olumsuz etkileyeceği söylenebilir.

Çalışmamızda yer verilen vak’a analizleri sonucunda incelenen vak’alar özelinde bir suistimal risk tablosu, aşağıda Tablo-2 yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır;

Tablo- 2: Suistimal Risk Tablosu

Suistimal Riski Unsurları	Vak’a 1	Vak’a 2	Vak’a 3	Vak’a 4	Vak’a 5
Sigorta Türü	Araç	Sağlık	Bireysel emeklilik	Sağlık	Araç
Suistimalci	Sigortalı	Sigortalı	Sigorta çalışanı	Sigortalı	Sigortalı
Kurban	Sigorta işletmesi	Sigorta işletmesi	Sigortalı ve sigorta işletmesi	Sigorta işletmesi	Sigorta işletmesi
ACFE Suistimal Grubu	1.Grup	1.Grup	1. Grup ve 2.grup	1.Grup	1.Grup
Ortaya Çıkarma Yöntemi	Geleneksel yöntem	Geleneksel yöntem	Geleneksel yöntem	Geleneksel yöntem	Geleneksel yöntem
İç Kontrollerin Niteliği	Ortaya çıkarıcı	Ortaya çıkarıcı	Ortaya çıkarıcı	Ortaya çıkarıcı	Ortaya çıkarıcı
Suistimale Konu Hesap	Gider (hasarlar)	Hasılat (primler)	Hasılat (primler)	Hasılat (primler)	Gider (hasarlar)

Yukarıda yer verilen Tablo-2’ye göre suistimaller araç, sağlık ve bireysel emeklilik olmak üzere farklı farklı sigorta türlerinde gerçekleşmiştir. İncelenen suistimal vak’alarının kurbanının ağırlıklı olarak sigorta işletmeleri olduğu

söylenebilir. Diğer bir deyişle incelenen işletmelerde suistimaller, genellikle sigorta faydalanıcısı kişiler tarafından sigorta işletmesinin aleyhine şekilde gerçekleştirilmiştir.

İncelenen vak'alardan sadece vak'a 3'de suistimalci taraf, diğer vak'aların aksine sigorta çalışanıdır. Bu durum, vak'a 3'de yer alan sigorta türü ile ilişkilendirilebilir. Bireysel emeklilik sigortaları gönüllülük esasına dayalı olarak yapılan sigortalar olduğu için sigortalı açısından sigortanın yasal bir zorunluluk olduğu düşüncesi ortadan kalkmaktadır. Bu yüzden gönüllük esasına dayalı olarak yapılan bu sigortalarda sigorta yararlanıcısı taraflar açısından herhangi bir baskı unsurunun bulunmadığı söylenebilir. Bununla birlikte gönüllülük esasına dayalı sigortalarda sigorta yararlanıcısı tarafların aksine sigorta çalışanı taraflar üzerinde ciddi bir baskı unsuru bulunmaktadır. Bireysel emeklilik, ferdi kaza vb. gibi isteğe bağlı sigorta poliçelerine ilişkin olarak sigorta çalışanlarından beklenen yüksek poliçe satışları çalışanlar üzerinden baskı yaratırken, daha çok poliçe satışı üzerinden daha çok satış komisyonu kazanma durumu da çalışanlar üzerinde suistimal açısından motive edici bir unsura dönüşmektedir. Bu yüzden isteğe bağlı sigorta poliçeleri genellikle sigorta çalışanları tarafından suistimale konu edilmektedir.

Tablo-2'de incelenen vak'alara göre analiz edilen sigorta işletmelerinde suistimal açısından en riskli hesaplar; hasarlar ve primler olmuştur. Bu durum çalışmamızın araştırma bölümünün son kısmında yer verilen bağımsız denetim mülakat görüşmesi sonuçlarını da desteklemektedir.

4.3. Sigorta İşletmelerinin Bağımsız Denetimini Yapan Bir Bağımsız Denetim Şirketi ile Görüşme ve Suistimal Risklerinin Değerlendirilmesi

4.3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmamızın bu bölümünde, sigorta işletmelerinin bağımsız denetimini yapan bağımsız denetim şirketinin sorumlu denetçisinin gözünden sigorta işletmelerindeki suistimal riskleri değerlendirmeye çalışılmıştır. Bu araştırma ile görüşme yapılan bağımsız denetim şirketinin ilgili sorumlu denetçisinin sigorta

işletmelerinde görölen suistimal olaylarına yönelik algısı, tespitleri, risk değerlendirmeleri, genel görüşleri ve önerileri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

4.3.2. Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmada nitel bir araştırma yöntemi olarak “derinlemesine mülakat yöntemi” kullanılmıştır. Mülakat görüşmesi, dört büyük denetim şirketinden birinin sorumlu bağımsız denetçisi ile gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan sorumlu bağımsız denetçi, şirkette uzun yıllardır çalışan kıdemli denetim ve güvence hizmetleri direktörüdür ve aynı zamanda şirketin sigortacılık sektör liderliği görevini yürütmektedir.

Derinlemesine mülakat yöntemi kapsamında kullanılacak sorular ve görüşmenin akışı önceden belirlenmiş ve standartlaştırılmıştır. Bu bilgiler görüşme yapılan kişiyle de önceden paylaşılmıştır. Araştırmamızda kullanılan soru formu ise “yarı-yapılandırılmış mülakat soru formu” şeklindedir. Buna göre görüşmenin seyri ve hangi soruların nasıl sorulacağı önceden belirlenmiş ancak, görüşme esnasında ihtiyaç duyulan durumlarda görüşme yapılan kişiye ilave sorular da yöneltilmiştir. Mülakat görüşmesi, dijital platform (microsoft teams) üzerinden gerçekleştirilmiştir ve yaklaşık 1 saatlik sürede tamamlanmıştır.

4.3.3. Araştırmanın Kapsamı ve Veriler

Araştırmada, yarı-yapılandırılmış mülakat soru formu tekniği ile hazırlanmış olan on üç farklı mülakat sorusu kullanılmıştır. Görüşme, bir katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Mülakat formunda yer alan açık uçlu sorular katılımcı kişiye sorulmuş, dinlenmiş ve cevaplar not alınarak kaydedilmiştir. Görüşmede katılımcı kişiye yönlendirilen mülakat sorularına katılımcı kişiden gelen cevaplarla birlikte aşağıda yer verilmiştir;

1) Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından yayımlanan Bağımsız Denetim Yönetmeliğine göre; bağımsız denetim yapılan işletmelerde suistimal olaylarını ortaya çıkarmak veya spesifik bir suistimal denetimi yapmak bağımsız denetimin asli görevi değildir. Bununla birlikte bağımsız denetçiler bağımsız denetim çalışmaları kapsamında suistimal veya diğer hilelerden kaynaklanabilecek önemli yanlışlık riskini değerlendirmek,

dikkate almak ve bu konuda makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun denetim kanıtı toplamak zorundadır. Bağımsız denetim çalışmalarınız sırasında bu konuda yaptığınız çalışmalar nelerdir, bilgi verebilir misiniz?

Uluslararası Denetim Standartları (ISA) ve KGK Bağımsız Denetim Yönetmeliği uyarınca sizin de belirttiğiniz gibi bağımsız denetçi olarak bizlerin suistimalleri ortaya çıkarma konusunda direkt olarak bir sorumluluğumuz bulunmamaktadır. Bağımsız denetim faaliyetleri kapsamında belli bir önemlilik düzeyi dikkate alınmakta ve sadece söz konusu önemlilik düzeyinin içerisindeki doğrudan veya dolaylı nitelikteki suistimal riskleri değerlendirilmektedir. Bununla birlikte özellikle bağımsız denetim faaliyetlerinin tabi olduğu kalite denetimlerinde suistimal ve diğer hilelerden kaynaklanabilecek risklerin dikkate alınma durumu bağımsız denetim faaliyetinin kalitesinin değerlendirilmesi açısından oldukça önemlidir. Buna göre; suistimal risklerine yönelik özel bölümlerin oluşturulduğu elektronik dosyalama ve arşivleme işlemleri, suistimal açısından önem taşıyan özel hesaplara yönelik uygulanan çalışmalar, suistimal risklerini değerlendirmeye yönelik yapılan özel testler, suistimal risklerinin sorgulanmasına yönelik kullanılan standart soru setleri ve bu soru setlerinin sonucuna göre arttırılmış ya da azaltılmış şekilde uygulanan denetim prosedürleri bağımsız denetim çalışmaları sırasında önemli yanlışlık riski kapsamındaki suistimalleri değerlendirmek için yaptığımız çalışmalar arasında sayılabilir.

2) Bir bağımsız denetçi olarak, bağımsız denetim şirketleri ve bağımsız denetçilerin yürüttükleri faaliyetleri suistimal ile mücadele konusunda ne derece etkin buluyorsunuz, görüşlerinizi paylaşabilir misiniz?

Çok etkin bulmadığımı söyleyebilirim. Bunun temel sebebi bağımsız denetim faaliyetinin belirli bir önemlilik düzeyi dikkate alınarak yürütülmesi ve bu önemlilik düzeyinin dışında kalan unsurların göz ardı edilmesidir. Bağımsız denetim çalışmalarında belli prosedürler kapsamında suistimal riskleri değerlendirilmektedir, ancak bu prosedürler her zaman etkin olamamaktadır. Ayrıca bağımsız denetim uluslararası denetim standartları ve ilgili bağımsız denetim yönetmeliği tarafından belirlenmiş olan, kapsamı gereği, suistimal ile mücadele konusunda özel olarak tasarlanmış bir denetim kadar etkin olamamaktadır.

3) Sizce bağımsız denetim hizmetlerinin, sigorta işletmelerindeki suistimal olaylarını önleme veya ortaya çıkarma konusundaki katkısı ne şekilde olabilir?

Bağımsız denetim hizmetlerinin, sigorta işletmelerindeki suistimal olaylarını önleme veya ortaya çıkarma konusundaki en büyük katkısının, suistimal olayları ile ilgili ciddi bir uyarı ve farkındalık mekanizması yaratmak olduğu söylenebilir. Bağımsız denetim hizmetleri, sigorta işletmelerinin kendi iç sistemlerindeki normal süreçlerinde görünemeyecek konularda bir dış göz olarak farkındalık yaratabilmektedir. Özellikle bağımsız denetim mekanizmasının, Türk Ticaret Kanunu (TTK) uyarınca bir işletme içerisinde bildirim yapılabilecek en yüksek organ olan genel kurula ve hatta bazen regülatörlere ulaşabilme, bu birimlerle görüşmeler yapabilme ve bu birimlere geri bildirimler yapabilme yetkisinin bulunması işletmelerde suistimal olgusuna ilişkin ciddi bir uyarı ve farkındalık mekanizmasının oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bağımsız denetçilerin sigorta işletmelerine verdiği bilgiler ve öneriler, söz konusu işletmelerin iç sistemlerinin iyileştirilmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, bağımsız denetim hizmetleri sırasında bağımsız denetçilerin işletme içerisindeki varlığı, işletme içerisindeki suistimalciler üzerinde bir otokontrol yaratabilmektedir.

4) Bağımsız denetim faaliyetleri sonucunda elde edilen denetim bulguları, işletmelerde önemli suistimal göstergelerine işaret edebilmektedir. Buna göre bağımsız denetim çalışmalarını yürüttüğünüz sigorta işletmelerinin finansal tablo ve diğer finansal verilerini incelerken suistimal riski açısından daha çok nelere dikkat ediyorsunuz? Örnekler ile anlatabilir misiniz?

Sigorta işletmelerinin finansal tablo ve diğer finansal verilerini incelerken primler ve hasarlar suistimal riski açısından özellikle üzerinde durduğumuz iki önemli finansal kalemi oluşturmaktadır. Primler açısından özellikle hasılatın muhasebeleştirilmesi konusu önemlidir. Primler; peşin, vadeli, kredi kartlı vb. gibi farklı şekillerde muhasebeleştirmeye konu olabilmektedir. Hasarlar ise çok çeşitlidir ve rücu işlemlerine konu olabilmektedir. Bu yüzden primler ve hasarlar, sigortacılık sektöründeki en kilit ve riskli alanları oluşturmaktadır.

Primlerle ilgili olarak sigorta poliçeleri üzerinden yapılan denetim çalışmaları oldukça önemlidir. Bu yüzden sigorta poliçeleri üzerinden birden fazla denetim çalışması yürütmekteyiz. Örneğin; sene sonlarına yakın zamanlarda ve sene

kapandıktan sonra çok fazla sigorta poliçesi iptali varsa bu iptallerin gerçek bir poliçe iptali olup olmadığını gerçekleşme (existence) denetim hedefi açısından inceliyoruz ve gerçek bir iptal ise sigorta poliçesinin iptal nedenleri araştırıyoruz. Gereken durumlarda örnekleme yöntemi ile seçilen poliçe sahipleriyle görüşmeler gerçekleştiriyoruz. Bazı durumlarda ise tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçmiş olduğumuz sigorta poliçelerinin sigorta işletmesi tarafından tarafımıza sunulmasını talep ediyoruz.

Hasarlarla ilgili olarak ağırlıklı şekilde hasar dosyaları üzerinden yapılan denetim çalışmaları, suistimal risklerinin değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Hasarlarla ilgili olarak özellikle hasar dosyalarını detaylı olarak inceliyoruz. Örneğin; bu dosyalardaki imzaların kontrol edilmesi, muhasebeleştirilmemiş hasarların bulunup bulunmadığının araştırılması, tespit edilen hasarın gerçekten var olup olmadığının gerçekleşme (existence) denetim hedefi açısından incelenmesi, tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen hasar dosyalarının sigorta işletmelerinden talep edilmesi vb. gibi çalışmalar hasarlar açısından üzerinde durduğumuz riskli alanları oluşturmaktadır.

Primler ve hasarlarla ilgili olarak uyguladığımız bu denetim çalışmaları henüz finansal tablolar hazırlanmadan önce yıl içinde var olan suistimal risklerini ortaya çıkarmaya yöneliktir. Suistimal riskleri ile ilgili olarak hasarlar ve primlerle ilgili yürüttüğümüz denetim çalışmalarına ek olarak muhasebeleştirilmiş suistimalleri bulabilmek veya tespit edebilmek için sigorta işletmelerine ait muhasebe fişlerini test etmekteyiz. Bu çalışma kapsamında denetlediğimiz sigorta işletmesine ait tüm muhasebe fişlerini alıyoruz ve bu fişlerden bir mizan oluşturuyoruz. Söz konusu mizanı, işletmenin mizanı ile karşılaştırarak farklılık olup olmadığını inceliyoruz.

5) Bağımsız denetim çalışmaları kapsamında suistimal şüphesi uyandırabilecek durumlarla karşılaşıyor musunuz? Bu konuda ortalama bir sıklık derecesi (sık sık, arada, nadiren vb. gibi) belirtebilir misiniz?

Bağımsız denetim çalışmaları kapsamında suistimal şüphesi uyandırabilecek durumlarla nadiren karşılaştığımı söyleyebilirim. Genellikle küçük çaplı veya birleştirildiğinde büyük boyuta ulaşmayan ve belirlediğimiz önemlilik düzeyinin altında kalan suistimallerle karşılaşıyoruz. 16 senelik iş deneyimim süresince sadece 1 defa çok büyük çaplı bir suistimal olayı ile karşılaştım. Söz konusu suistimali içeriden

gelen bir ihbar bildirimi ile öğrenmiştik. Bu suistimal, uyguladığımız tüm denetim çalışmalarına rağmen ortaya çıkaramayacağımız nitelikte bir suistimaldi. İşletme içerisinden gelen ihbar üzerine yaptığımız araştırma doğrultusunda suistimalin spesifik olarak bakmayacağımız nitelikteki gider hesapları üzerinden gerçekleştirildiğini tespit etmiştik. Suistimalci küçük çaplı eğitim ve yemek gider hesapları üzerinden suistimali gerçekleştirmişti. Görevlerin ayrılığı ilkesine aykırı olarak kendisini denetleyen bir üst biriminin veya müdürünün olmaması sebebiyle de ihbar edilene kadar yakalanmamıştı.

6) Sizce bir sigorta işletmesinin bağımsız denetim çalışmaları sırasında suistimal risklerine ilişkin olarak gözlemlenebilecek en önemli suistimal belirtileri (kırmızı bayraklar) neler olabilir?

Sigortacılık işlemlerinin ve sigortacılık sektörünün doğasına aykırı bilgiler ve belgeler en önemli kırmızı bayrakları oluşturmaktadır. Örneğin; sektörde araç (kasko/trafik) sigortalarında zarar edilirken bir sigorta işletmesinin araç (kasko/trafik) sigortalarında kâr etmesi veya sektörde araç (kasko/trafik) sigortalarında kâr edilirken sigorta işletmesinin zarara uğraması bir kırmızı bayraktır. Sigortacılık sektöründe erişime açık pek çok istatistiki bilgi ve veri bulunmaktadır. Bağımsız denetim çalışmalarımızda bu veriler ile denetlediğimiz sigorta işletmesinin verilerini karşılaştırıyoruz. Buna göre söz konusu veriler ile sigorta işletmelerinin performansı arasında uygulanan analitik inceleme prosedürleri sonucunda gözlemlenen anormallikler, önemli birer kırmızı bayraktır. Buna ek olarak sigorta işletmelerinde görevlerin ayrılığı ilkesinin bulunmaması, işletme içerisinde çalışanları kontrol eden üst birimden yetkili kişilerin olmaması da önemli suistimal belirtileri arasında sayılabilir.

7) Sigorta işletmelerinde suistimal belirtilerini daha iyi tespit edebilecek bir bağımsız denetim çalışması sizce nasıl tasarlanmalıdır, görüş ve önerilerinizi paylaşabilir misiniz?

Bu konuda sürpriz denetim çalışmalarını bir çözüm önerisi olarak sunabilirim. Bağımsız denetim çalışmalarının kapsamı içerisinde beklenmedik hata ve hileleri (unpredictable misstatements) ortaya çıkarmaya yönelik denetim prosedürleri uygulanabilir. Örneğin; tesadüfi olarak seçilmiş belli bir tarihe ait hasar dosyasının sigorta işletmesinden talep edilmesi, bağımsız denetim çalışmaları kapsamında

normalde hiç bakılmayacak bir masraf kaleminin (örneğin; bilgi işlem gideri) incelenmesi vb. gibi çalışmalar bu prosedürlere örnek olarak verilebilir. Söz konusu sürpriz denetim çalışmaları içerisinde çeşitli senaryolar da kurgulayabiliyoruz. Örneğin; sigorta poliçesi primlerine ait hasılatın sigorta işletmeleri tarafından muhasebeleştirilmesinde kullanılan karşı hesaplarla ilgili olarak mizan test sistemimiz içerisinde çeşitli parametreler kurgulayarak “hasılat işlemi ile ilgisi olmayan hesaplar var/yok” veya “torba hesaplar var/yok” şeklinde çeşitli senaryolar oluşturuyor ve test ediyoruz.

8) Sigorta işletmelerinde süregelen bir problem olan suistimal ve usulsüzlükleri önleme veya azaltma konusundaki çözüm önerileriniz nelerdir, paylaşabilir misiniz?

Bu konudaki çözüm önerilerimi aşağıdaki gibi sıralayabilirim;

- 1) Sigortacılık sektöründe, sigorta işletmelerinde, çalışanlarda ve sigorta ile ilgili tüm taraflar ile paydaşlarda gerçekleştirilen suistimaller ile elde edilen geçici kazanç veya faydaların sonunda mutlaka bir kayıp veya zarar olarak kendilerine geri döneceği algısının ve dolayısıyla suistimal farkındalık bilincinin oluşturulması,
- 2) Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SEDDK) tarafından bağımsız denetim hizmetlerine ve bağımsız denetçilere ağırlık verilmesi,
- 3) Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin İç Sistemlerine İlişkin Yönetmelik ve Yanlış Sigorta Uygulamalarının Tespiti, Bildirimi, Kaydı ve Bu Uygulamalarla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik gibi sigortacılıkla ilgili iç sistemlere ilişkin yönetmeliklerin güncellenmesi,
- 4) Sigorta işletmelerinin iç denetim faaliyetlerinin detaylandırılması, işletme içi iç kontrol mekanizmalarının ve sistemlerinin güçlendirilmesi ile iç denetçilerin geliştirilmesi.

9) Sigorta Sahteciliklerini Engelleme Bürosu (SİSEB) tarafından 2011 yılında kurulan Sigorta Suistimalleri Bilgi Paylaşım Sistemi (SİSBİS) veri tabanı sigorta sahtekârlık ve yolsuzlukları ile mücadele konusunda atılan önemli adımlardan biridir. Sizce sigorta işletmelerinin bağımsız denetim faaliyetleri sonucunda suistimal konusu ile ilgili sağlanan çeşitli bilgi ve bulgular, sigorta işletmelerine dolayısıyla SİSBİS veri tabanına kaynak sağlayacak şekilde nasıl kullanılabilir, görüş ve önerilerinizi paylaşabilir misiniz?

Bağımsız denetim faaliyetleri sonucunda tespit edilen suistimal risklerinin üst yönetime bildirilme zorunluluğu vardır ve bildirilmektedir. Bununla birlikte bağımsız denetim faaliyetleri sonucunda elde edilen bilgi ve belgeler birer denetim kanıtı niteliğindedir. Dolayısıyla bu bilgi ve belgeler aslında işletmelerin sırrı niteliğindedir. Bu yüzden gerekli yasal yetkiye sahip düzenleyici kuruluşlar bu bilgi ve belgelerin SİSBİS veri tabanında paylaşılmasına izin verse de denetim kanıtı özelinde kalması gereken bilgi ve belgeler oldukları için bu çok doğru olmayacaktır diye düşünüyorum. Açıkçası bağımsız denetim birimlerinden ziyade bağımsız denetim şirketlerinin suistimal inceleme birimleri tarafından suistimal ile ilgili olarak elde edilen bilgi ve belgelerin, SİSBİS veri tabanına kaynak sağlayacak şekilde kullanılmasının daha doğru olacağını düşünüyorum. Çünkü, bu departmanlar tarafından sigorta işletmelerine verilen hizmet bağımsız denetim hizmetinden farklı olarak danışmanlık hizmeti niteliğindedir.

10) Tüm işletmelerde olduğu gibi sigorta işletmelerinde de iç kontrol sistemlerinin etkinliği, suistimal ile mücadele konusunda önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bağımsız denetim çalışmalarınız sırasında suistimallerden kaynaklanabilecek önemli yanlışlık risklerini değerlendirmek için sigorta işletmelerinin iç kontrol sistemlerine ilişkin ne gibi denetim çalışmaları yapıyorsunuz, örnekler ile anlatabilir misiniz?

Bu konuda özellikle “Özel Hususlar- Topluluk Finansal Tablolarının Bağımsız Denetimi (Topluluğa Bağlı Birim Denetçilerinin Çalışmaları Dahil (BDS-600)” adlı bağımsız denetim standardı büyük önem taşımaktadır. Sigorta işletmelerinin Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin İç Sistemlerine İlişkin Yönetmelik uyarınca kendi iç kontrol sistemlerini kurmak zorunda olması sebebiyle bağımsız denetim çalışmalarımız sırasında sigorta işletmelerinin halihazırda kurulu bulunan iç denetim birimleri ve iç kontrol sistemleri mutlaka incelenmektedir. Özellikle bağımsız denetim çalışmaları kapsamında yürütülen süreç denetimi çalışmalarında sigorta işletmelerinin iç kontrol sistemlerini test etmeye ve değerlendirmeye yönelik çalışmalar yürütüyoruz. Bu konuda öncelikle sigorta işletmelerinin iç denetim birimlerinin yıllık denetim planlarının özetini istiyoruz. Bu özetler üzerinden iç denetim birimi tarafından hangi denetimlerin yapılmış olduğunu ve tespit edilen önemli bulguların neler olduğunu

ilgili raporlar ve belgelerle birlikte inceliyoruz. Ayrıca süreç denetimleri sırasında mutlaka işletmelerin iç denetim sistemlerinin işleyişini de inceliyoruz.

Bu çalışmalara ek olarak işletmelerin iç denetim birimi tarafından tarafımıza sunulan bu çalışmaların gerçekten yapılıp yapılmadığını da test ediyoruz. Bu kapsamda iç denetim çalışmalarının denetim komitesi, yönetim kurulu vb. gibi işletme içi organlara onaylatılıp onaylatılmadığına dair işletmenin iç ve dış yazışmalarını inceliyoruz ve iç denetim çalışmalarının onaylarını araştırıyoruz. Söz konusu çalışmaların varlığına ilişkin daha fazla şüphe uyandıran durumlarla karşılaşılması halinde ise iç denetimin tespit ettiği önemli bulguların belgelerini istiyoruz ve gereken durumlarda sorgulama tekniğini uyguluyoruz.

11) SİSBİS istatistikleri incelendiğinde sigorta işletmelerinde suistimallerin en çok araç (kasko/ trafik) sigortalarında yaşandığı görülmektedir. Bu konu ile ilgili ne düşünüyorsunuz, görüşlerinizi paylaşabilir misiniz?

Bunun en önemli sebebinin araç (kasko/ trafik) sigortalarının doğal yapısı olduğunu düşünüyorum. İşin doğasında kaza eyleminin bulunması ve kazaların bir hasarı ortaya çıkarması, trafiğin çok kalabalık olması, sektörde araç sayısının fazla olması ve araç (kasko/ trafik) sigortalarının zorunlu olması bu alandaki suistimalleri arttırmakta ve bu alanı suistimallere açık hale getirmektedir.

12) Bağımsız denetim faaliyetlerinin suistimalleri önleme konusunda öne sürülen görüşlerden biri “bağımsız denetçilerin mevcut yaklaşımlarıyla şirketlerdeki suistimalleri tespit etmesi zor” şeklindedir. ACFE tarafından yayınlanan 2020 yılı Global Hile ve Yolsuzluk Raporu sonuçlarına göre de bağımsız denetim faaliyetlerinin suistimalleri ortaya çıkarma oranı sadece %4’dür. Bu görüşe katılıyor musunuz? ACFE rapor sonucunu da dikkate alarak görüşlerinizi paylaşabilir misiniz?

Bağımsız denetim faaliyetlerinin suistimalleri ortaya çıkarma oranının düşük olmasını şaşırtıcı bulmuyorum. Hatta bir sonraki raporda bu oran daha düşük bir seviyede dahi çıkabilir diye düşünüyorum. Bununla birlikte “bağımsız denetçilerin mevcut yaklaşımlarıyla şirketlerdeki suistimalleri tespit etmesi zor” şeklindeki bir yaklaşıma da katılmıyorum. Çünkü, uluslararası bağımsız denetim standartları ve ilgili bağımsız denetim yönetmeliği uyarınca suistimalleri önleme konusunda bağımsız denetçilere yüklenen sorumluluklar bellidir ve bu konuda bağımsız denetçilere

doğrudan bir sorumluluk yüklenmemektedir. Dolayısıyla suistimalleri önleme konusunda bağımsız denetim mekanizmasının düşük bir seviyede kalmasının bağımsız denetçilerin yaklaşımından ziyade ilgili yasal yönetmelik ve standartlar uyarınca tanımlanan görev kapsamından kaynaklandığı inancındayım. Bu sınırlı görev kapsamı içerisinde dahi bağımsız denetçilerin yapmış olduğu bazı çalışmaların düşük oranda da olsa suistimal konusundaki bazı uyarıları açığa çıkardığı ve suistimalleri önlemede yardımcı olabildiği düşüncesindeyim.

13) Bağımsız denetim şirketleri bağımsız denetim hizmetlerine ek olarak talep edilmesi halinde özel amaçlı denetimler kapsamında spesifik olarak suistimal denetimi konusunda hizmet verebilmektedir. Suistimal denetimleri genellikle bağımsız denetim şirketlerinin usulsüzlük önleme ve inceleme, ticari uyumsuzluk, uyum danışmanlıkları, risk ve uyum yönetimi vb. gibi birimleri tarafından verilmektedir. Suistimal denetimi konusunda bağımsız denetim birimleri ile söz konusu birimlerin ortaklaşa bir iş birliği içerisinde çalışabilmesi için sizce bağımsız denetimde ne gibi revizyonlar yapılabilir, görüşlerinizi paylaşabilir misiniz?

Bağımsız denetim birimleri ve usulsüzlük önleme ve inceleme, ticari uyumsuzluk, uyum danışmanlıkları, risk ve uyum yönetimi vb. gibi özel olarak suistimal denetimi yapan birimler arasındaki en önemli farklılık bence bakış açısından kaynaklanmaktadır. Bağımsız denetim birimlerinde bağımsız denetim hizmeti veren bağımsız denetçiler denetim bakış açısına, özel birimlerde suistimal denetimi hizmeti veren uzman kişiler ise danışman bakış açısına sahip bulunmaktadır. Söz konusu farklı bakış açıları aslında her iki tarafa da suistimal denetimi açısından değer katabilir diye düşünüyorum. Bu noktada belli projelerde bağımsız denetim hizmeti veren birimler ve suistimal denetimi hizmeti veren birimler beraber çalışabilirler diye düşünüyorum. Özellikle danışmanlık hizmeti veren suistimal tespiti ve inceleme birimlerinin bağımsız denetim yapılacak işletmeyi önceden tanıması halinde bu birimlerdeki kişilerle birlikte çalışabiliyoruz. Her iki birimin suistimal denetimi konusunda daha etkin bir iş birliği içinde çalışabilmesi için bağımsız denetim tarafında aşağıda belirtmiş olduğum revizyonların yapılmasının faydalı olabileceği inancındayım;

* Bağımsız denetçilerin danışman bakış açısını kazanması ve denetim bulgularını danışman gözüyle inceleyebilme yeteneğini edinmesi,

- * Bağımsız denetim çalışmalarından önce suistimal ve usulsüzlük inceleme ve tespit ekibi ile görüşülmesi ve işletmedeki suistimal riskleri ile ilgili olarak neler yapılabileceğinin konuşulması,
- * Bağımsız denetim çalışmalarının en başından itibaren suistimal ve usulsüzlük inceleme ve tespit ekibi ile beyin fırtınası yapılması ve uygulanacak prosedürlerin en başından sistematik hale getirilmesi,
- * Bağımsız denetçilerin bağımsız denetim çalışmaları sırasında salt olarak önemlilik düzeyi içerisinde kalan alanlar ile birlikte suistimalin nerelerde yapıldığına odaklanması,
- * Bağımsız denetim çalışması veya proje sonunda suistimal ve usulsüzlük inceleme ve tespit ekibi içerisinde yer alan danışmanların eylem planını ortaya koyması ve bağımsız denetçileri suistimal konusundaki uzmanlıklarından faydalandırması.

4.3.4. Araştırmanın Sonuçları ve Değerlendirilmesi

Araştırmamızda uygulanan derinlemesine mülakat çalışması kapsamında kullanılan yarı-yapılandırılmış sorulara görüşme yapılan bağımsız denetçi tarafından verilen cevaplar detaylı olarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Görüşme esnasında mülakat formunda yer alan 5., 7., ve 9. sorular için bağımsız denetçiden ayrıca detay bilgiler istenmiş ve kendisine konu ile ilgili detay bilgi sağlayacak ek sorular yönlendirilmiştir. Söz konusu ek ve detay bilgiler de dikkate alınarak elde edilen tüm bilgi ve veriler, suistimal riski açısından bağımsız denetçinin bağımsız denetimdeki bilgi birikimi ve tecrübeleri ile birlikte değerlendirilmiştir.

Araştırmanın sonuçları açısından derinlemesine mülakat yönteminde kullanılan sorular araştırmada esas olarak bilgi sağlanmak istenen çeşitli kategorilerle (“suistimal riskleri konusunda bağımsız denetimin rolü ve etkinliği”, “sigorta işletmelerinde suistimal belirtileri ve suistimal açısından en riskli alanlar”, “suistimalin en fazla görüldüğü sigorta türü ve bu durumun nedenleri, suistimal riskleri konusunda iç kontrol ve iç denetimin etkinliği”, “suistimal denetimi konusunda daha etkin bir bağımsız denetim sistemi tasarımının şekli”, “suistimal riski konusunda bağımsız denetimde yapılabilecek revizyonlar ve çeşitli çözüm önerileri”)

ilişkilendirilerek analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlar ise genelden özele doğru sınıflandırılarak incelenmeye çalışılmıştır.

Araştırmaya katılan sorumlu bağımsız denetçinin mülakat formunda yer alan on üç farklı soruya verdiği cevaplar bir bütün olarak değerlendirildiğinde genel olarak bağımsız denetim mekanizmasının sigorta işletmelerindeki suistimal risklerini önlemede çok etkin bir yöntem olmadığı kanaatinde olduğu söylenebilir. Mülakat formunda yer alan birden fazla soruda sorumlu bağımsız denetçi bu kanaati destekleyici yönde birbirine paralel cevaplar vermiştir. Araştırmada yer alan mülakat soru formunda yer alan 1., 2., 3. ve 12. sorular “suistimal riskleri konusunda bağımsız denetimin rolü ve etkinliği” kategorisine yöneliktir ve bağımsız denetçinin bu konudaki görüşlerini ölçmeye odaklı tasarlanmıştır. Araştırmaya katılan sorumlu bağımsız denetçi özellikle 1., 2., ve 12. sorulara verdiği cevaplarda; bağımsız denetimin ve bağımsız denetçilerin KGK Bağımsız Denetim Yönetmeliği ve Uluslararası Bağımsız Denetim Standartları uyarınca suistimal riskleri konusundaki sorumluluğunun sınırlı olduğunu, bağımsız denetim faaliyetinin belirli bir önemlilik düzeyi dikkate alınarak yürütüldüğünü, dolayısıyla bu önemlilik düzeyinin dışında kalan unsurların göz ardı edildiğini ve suistimal ile ilgili riskli konuların bağımsız denetimden daha çok kalite denetimleri için önemli olduğunu belirtmiş ve bağımsız denetçilerin suistimal konusundaki görev kapsamlarının sınırlı olduğunu birden çok kez vurgulamıştır. Bununla birlikte sorumlu bağımsız denetçinin mülakat formunda yer alan 3. soruya verdiği cevap incelendiğinde bağımsız denetim faaliyetinin suistimal risklerini ortaya çıkarmada çok etkin bir yöntem olmasa da bazen yardımcı veya destekleyici bir rol oynayabileceği sonucuna varılabilir. Bu durum, bağımsız denetimin özü gereği bir dış göz niteliğinde olması, işletme içerisindeki bağımsız denetçilerin bazen suistimalciler üzerinde bir oto kontrol oluşturarak caydırıcılık yaratması, bağımsız denetçilerin işletme içerisindeki en yüksek organlara dahi bildirim yapabilmesi dolayısıyla ciddi bir uyarı mekanizması olması ve işletmelere vermiş oldukları çeşitli bilgi ve önerilerin işletmelerin iç sistemlerinin iyileştirilmesine yardımcı olması ile açıklanmıştır.

Araştırmamızda suistimal riskleri konusunda sorumlu bağımsız denetçinin yukarıda açıklanan bağımsız denetimin etkinliği hakkındaki görüşlerinin yanı sıra iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin etkinliği hakkındaki görüşleri de değerlendirilmek

istenmiştir. Araştırmada yer alan mülakat soru formunda yer alan 8. ve 10. sorular “suistimal riskleri konusunda iç kontrol ve iç denetimin etkinliği” kategorisini değerlendirmeye yöneliktir. Bu konuya ilişkin olarak araştırmaya katılan sorumlu bağımsız denetçinin ilgili cevapları değerlendirildiğinde genel olarak etkin bir iç kontrol ve iç denetim sisteminin sigorta işletmelerinde suistimalleri önleme konusunda etkin bir mekanizma olabileceği düşüncesine sahip olduğu görülmektedir. Nitekim katılımcı kişi 8. soruya vermiş olduğu cevap ile; sigorta işletmelerinin iç denetim faaliyetlerinin detaylandırılması, işletme içi iç kontrol mekanizmalarının ve sistemlerinin güçlendirilmesi ile iç denetçilerin geliştirilmesi konusunu, sigorta işletmelerinde süregelen bir problem olan suistimal ve usulsüzlükleri önleme konusunda önemli bir çözüm önerisi olarak sunmuştur. Buna ek olarak araştırmamızda iç kontrol ve iç denetim sistemleri ile ilgili olarak bağımsız denetim kapsamında yapılan çalışmalar hakkında da bilgi alınmak istenmiştir. Bunun sebebi bağımsız denetçilerin bağımsız denetim faaliyetleri kapsamında bağımsız denetimini yaptıkları işletmelerin iç kontrol ve iç denetim sistemlerini de incelemeleri ve bu sistemlerin etkinliği konusunda çeşitli denetim çalışmaları yapıyor olmalarıdır. Buna göre mülakat formunda yer alan 10. soruya katılımcı kişi tarafından verilen cevaplar incelendiğinde bağımsız denetim çalışmaları kapsamında iç kontrol ve iç denetim sistemleri ile ilgili olarak; sigorta işletmelerinin iç kontrol sistemlerinin işleyişini izleme, test etme ve değerlendirme, iç denetim birimlerinin yıllık denetim planlarının özetini isteme, iç denetim birimi tarafından hazırlanmış ilgili raporları ve belgeleri inceleme, iç denetim çalışmalarının denetim komitesi, yönetim kurulu vb. gibi işletme içi organlara onaylatılıp onaylatılmadığına dair işletmenin iç ve dış yazışmalarını inceleme, iç denetim çalışmalarının onaylarını araştırma, şüphe uyandıran durumlarla karşılaşılması halinde ise iç denetimin tespit ettiği önemli bulguların belgelerini isteme ve gereken durumlarda sorgulama denetim tekniğini kullanma vb. gibi çalışmaların yapıldığı tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan sorumlu bağımsız denetçiye yönlendirilen 4., 5. ve 6. sorular ile sigorta işletmelerinin bağımsız denetiminde görülebilen suistimal belirtileri (kırmızı bayraklar) ve suistimal açısından sigorta işletmelerindeki riskli alanlar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırmada yer alan mülakat soru formunda yer alan 4., 5. 6. ve 11. sorular “sigorta işletmelerinde suistimal belirtileri (kırmızı bayraklar)

ve suistimal açısından en riskli alanlar” ve “suistimalin en fazla görüldüğü sigorta türü ile bu durumun nedenleri” kategorilerine yöneliktir. Araştırmaya katılan sorumlu bağımsız denetçiden alınan cevaplar değerlendirildiğinde bağımsız denetim çalışmaları kapsamında gözlemlenebilecek en önemli kırmızı bayraklar; analitik inceleme prosedürleri sonucunda gözlemlenen anormallikler, görevlerin ayrılığı ilkesine aykırılıklar ve işletme içi eksik kontrol mekanizmaları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Sigorta işletmelerinde suistimaller açısından en riskli alanlar ise sorumlu bağımsız denetçi tarafından “primler” ve “hasarlar” olarak belirtilmiştir. Sorumlu bağımsız denetçi, mülakat formumuzda yer alan 11. soruya verdiği cevap ile de bu durumu desteklemiştir. Buna göre spesifik olarak suistimal içerikli prim ve hasar ödemelerinin sıklıkla görüldüğü ve en fazla suistimalin yaşandığı araç (trafik/kasko) sigortası suistimallerine yönelik değerlendirmesinde; işin doğasında kaza eyleminin bulunması, kazaların bir hasarı ortaya çıkarması, trafiğin çok kalabalık olması, sektörde araç sayısının fazla olması ve araç (kasko/ trafik) sigortalarının zorunlu olmasının bu alandaki suistimalleri arttırdığını ve suistimallere açık hale getirdiğini dolayısıyla bu sigorta alanındaki hasar ve prim kalemlerinin dikkatle incelenmesi gerektiğini önemle belirtmiştir.

Mülakat çalışmamızda yer alan 7. soru ile görüşme yapılan sorumlu bağımsız denetçinin sektördeki tecrübesine ve bilgi birikimine istinaden sigorta işletmelerinde suistimalleri önleme konusunda bağımsız denetim tarafında yapılabilecek iyileştirme önerileri değerlendirilmek istenmiştir. Bu soru, “suistimal denetimi konusunda daha etkin bir bağımsız denetim sistemi tasarımının şekli” ve “suistimal riski konusunda bağımsız denetimde yapılabilecek revizyonlar ve çeşitli çözüm önerileri” kategorilerini değerlendirilmeye yönelik olarak tasarlanmıştır. Bu konuda araştırmaya katılan sorumlu bağımsız denetçi tarafından; bağımsız denetim çalışmalarının içerisinde uygulanabilecek sürpriz denetim çalışmaları (örneğin; tesadüfi olarak seçilmiş belli bir tarihe ait hasar dosyasının sigorta işletmesinden talep edilmesi, bağımsız denetim çalışmaları kapsamında normalde hiç bakılmayacak bir masraf kaleminin incelenmesi vb. gibi) ve senaryo içerikli denetim çalışmaları (örneğin; sigorta poliçesi primlerine ait hasılatın sigorta işletmeleri tarafından muhasebeleştirilmesinde kullanılan karşı hesaplarla ilgili olarak mizan test sistemi içerisinde çeşitli parametreler kurgulayarak “hasılat işlemi ile ilgisi olmayan hesaplar

var/yok” veya “torba hesaplar var/yok” şeklinde çeşitli senaryolar oluşturulması ve test edilmesi) öneri olarak sunulmuştur. Buna göre sürpriz denetimli veya senaryo denetimli yeni bir bağımsız denetim sistemi tasarımının, sigorta işletmelerindeki suistimalleri önleme konusunda halihazırdaki bağımsız denetim sistemi tasarımına kıyasla daha etkin olabileceği sonucuna varılabilir.

Mülakat formunda yer alan 9. ve 13. sorular ile bağımsız denetim mekanizmasının suistimalleri önleme konusunda farklı sistemlere ve birimlere yardımcı olabilmesi ile bu sistem ve birimlerle iş birliği içerisinde çalışabilmesine yönelik olarak ne gibi revizyonlardan geçirilmesi gerektiği bağımsız denetçi gözünden subjektif olarak değerlendirilmek istenmiştir. Bu amaçla mülakat soru formundaki 9. soru ile bağımsız denetim kapsamında elde edilen bulguların, sigorta işletmelerinde suistimal olayları ile mücadelede önemli atılımlardan biri olan SİSBİS’de bir veri olarak nasıl kullanılabileceği bağımsız denetçi gözünden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Katılımcı kişiden ilgili soruya gelen cevap doğrultusunda bu şekilde veri kullanımının pratikte çok mümkün olmadığı ve böyle bir veri paylaşımının bağımsız denetimin özüne aykırı olacağı anlaşılmaktadır. Bağımsız denetim faaliyetleri sonucunda elde edilen bilgi ve belgelerin birer denetim kanıtı niteliğinde olması dolayısıyla söz konusu bilgi ve belgelerin denetim kanıtı özelinde gizli kalması prensibi, bu görüşün gerekçesini oluşturmuştur. Mülakat soru formundaki 13. soru ile ise bağımsız denetim departmanları ve bağımsız denetçiler ile spesifik olarak suistimal denetimi yapan çeşitli birimlerin (usulsüzlük önleme ve inceleme, ticari uyumsuzluk, uyum danışmanlıkları, risk ve uyum yönetimi vb. gibi birimler) suistimal ile mücadele konusunda iş birliği içerisinde hareket edebilmesi için bağımsız denetimde yapılabilecek revizyonların bağımsız denetçinin kendisi tarafından değerlendirilmesi istenmiş ve bu konudaki bağımsız denetçi görüşlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Görüşme yapılan bağımsız denetçi bu konu ile ilgili beş temel görüş öne sürmüştür. Bunlar; *“bağımsız denetçilerin danışman bakış açısını kazanması ve denetim bulgularını danışman gözüyle inceleyebilme yeteneğini edinmesi, bağımsız denetim çalışmalarından önce suistimal ve usulsüzlük inceleme ve tespit ekibi ile görüşülmesi ve işletmedeki suistimal riskleri ile ilgili olarak neler yapılabileceğinin konuşulması, bağımsız denetim çalışmalarının en başından itibaren suistimal ve usulsüzlük inceleme ve tespit ekibi ile beyin fırtınası yapılması ve uygulanacak*

prosedürlerin en başından sistematik hale getirilmesi, bağımsız denetçilerin bağımsız denetim çalışmaları sırasında salt olarak önemlilik düzeyi içerisinde kalan alanlar ile birlikte suistimalin nerelerde yapıldığına odaklanması ve bağımsız denetim çalışması veya proje sonunda suistimal ve usulsüzlük inceleme ve tespit ekibi içerisinde yer alan danışmanların eylem planını ortaya koyması ve bağımsız denetçileri suistimal konusundaki uzmanlıklarından faydalandırması” şeklinde öne sürülmüştür. Araştırmada kullanılan mülakat soru formunda yer verilen 9. ve 13. sorular ile temelde “suistimal denetimi konusunda daha etkin bir bağımsız denetim sistemi tasarımının şekli” ve “suistimal riski konusunda bağımsız denetimde yapılabilecek revizyonlar ve çeşitli çözüm önerileri” kategorileriyle ilişkilendirilmiştir.

Yukarıda yer verilen açıklamalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde sigorta işletmelerinde suistimal risklerinin tespiti, önlenmesi ve denetimi ile sigorta işletmelerinin bağımsız denetimi arasındaki ilişki açısından genel olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılabilir;

-Bağımsız denetim mekanizması ve bağımsız denetçilerin bağımsız denetim faaliyetleri kapsamında yürütmüş oldukları denetim çalışmaları, doğrudan suistimalleri tespit etme, önleme ve denetleme konusunda çok etkin değildir. Bununla birlikte bağımsız denetim çalışmaları sonucunda elde edilen bilgi ve bulgular suistimal belirtilerini ve risklerini tespit etme, önleme ve denetleme konusunda yardımcı bir rol oynayabilmektedir. Ayrıca bağımsız denetim çalışmaları işletme içerisinde suistimallere karşı önemli bir farkındalık, caydırıcılık ve uyarı mekanizması oluşturabilmektedir.

-Sigorta işletmelerinin bağımsız denetimi çalışmaları sırasında gözlemlenen ve deneyimlenen en önemli suistimal belirtileri (kırmızı bayraklar); *analitik anormallikler, görevlerin aykırılığı ilkesine aykırılıklar ve işletme içi kontrol mekanizmalarındaki eksiklikler* olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Sigorta işletmelerinin bağımsız denetimi çalışmaları açısından sigorta işletmelerinin finansal tablolarındaki suistimal açısından en riskli finansal kalemlerin “primler” ve “hasarlar” olduğu söylenebilir.

-Sigorta işletmelerinde suistimalin en sık görüldüğü sigorta alanı araç (trafik/ kasko) sigortalarıdır. Bu durumun en önemli sebepleri; işin doğasında kaza eyleminin bulunması ve kazaların bir hasarı ortaya çıkarması, trafiğin çok kalabalık olması,

sektörde araç sayısının fazla olması ve araç (kasko/ trafik) sigortalarının zorunlu olması olarak sayılabilir.

- Sigorta işletmelerinin iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin doğrudan suistimalleri tespit etme, önleme ve denetleme konusunda genel olarak bağımsız denetime kıyasla daha etkin olduğu söylenebilir. İşletmelerde suistimal risklerini değerlendirmek için bağımsız denetim çalışmaları sırasında dahi yoğun olarak; sigorta işletmelerinin iç kontrol sistemlerinin işleyişini izleme, test etme ve değerlendirme, iç denetim birimlerinin yıllık denetim planlarının özetini isteme, iç denetim birimi tarafından hazırlanmış ilgili raporları ve belgeleri inceleme, iç denetim çalışmalarının denetim komitesi, yönetim kurulu vb. gibi işletme içi organlara onaylatılıp onaylatılmadığına dair işletmenin iç ve dış yazışmalarını inceleme, iç denetim çalışmalarının onaylarını araştırma, şüphe uyandıran durumlarla karşılaşılması halinde ise iç denetimin tespit ettiği önemli bulguların belgelerini isteme ve gereken durumlarda sorgulama denetim tekniğini kullanma vb. gibi iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin etkinliğini değerlendirmeye yönelik çalışmalara yer verilmesi bu durumun somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

- Halihazırda uygulanan mevcut bağımsız denetim sistemi tasarımının suistimal ile mücadele konusundaki yardımcı rolünün, bağımsız denetim sisteminde yapılacak çeşitli revizyonlar ile arttırılabileceği söylenebilir. Bu kapsamda sürpriz denetimler ve senaryolara dayalı parametrelerle zenginleştirilmiş ve spesifik olarak doğrudan suistimal denetimi yapan birimlerle organize olarak çalışacak şekilde sistematikleştirilmiş yeni bir bağımsız denetim sistemi tasarımı ihtiyacının söz konusu olduğu görülmektedir.

- Bir önceki durum tespiti ile ilişkili olarak halihazırda uygulanmakta olan mevcut bağımsız denetim sistemi tasarımında bazı revizyonlara ve değişikliklere ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Buna göre; halihazırda uygulanmakta olan mevcut bağımsız denetim sistemi içerisinde bağımsız denetçilerin tek başına önemlilik düzeyinden çok nerelerde suistimal yapabileceğine odaklanılması, bağımsız denetçilere danışman bakış açısının kazandırılması, bağımsız denetçilerin bağımsız denetim çalışmalarından önce, bağımsız denetim çalışmaları sırasında ve bağımsız denetim çalışması sonuçlarını değerlendirirken usulsüzlük inceleme ve önleme tespit ekibi ile görüşmesi

ve bu ekibin suistimal konusundaki uzmanlıklarından faydalanması vb. gibi uygulamaların suistimal ile mücadele konusunda faydalı olabileceği söylenebilir.

4.4. Araştırma Bulguları Doğrultusunda Suistimali Önlemek İçin Geliştirilen İç Kontrol Politika ve Prosedürleri ile Denetim Mekanizmaları Önerileri

Çalışmamızın bu bölümünde, araştırma konusuna yönelik olarak uygulanan içerik analizi, vak'a analizi ve derinlemesine mülakat çalışmaları sonucunda elde edilen bulgular bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Buna göre sigorta işletmelerinde suistimali önlemek veya azaltmak için geliştirilebilecek mekanizmalar ve iyileştirme önerileri aşağıda kategorize edilerek sunulmuştur.

İç Kontrol Politika ve Prosedürlerinin İyileştirilmesine Yönelik Öneriler: Araştırmamızın ilk aşamasını oluşturan sigorta işletmelerine ait faaliyet raporlarına yönelik olarak yapılan içerik analizi sonucunda elde edilen bilgilere göre sigorta işletmelerinin bazılarında suistimal konusuna, standart iç kontrol açıklamaları altında yer verdiği görülmüştür. Yine faaliyet raporlarından elde edilen bilgilere göre, suistimal ile ilgili denetim çalışmalarının da ağırlıklı olarak iç kontrol politika ve prosedürlerinin etkinliğini denetleyen iç denetim mekanizması kapsamında yürütüldüğü sonucuna ulaşılabilmektedir. Araştırmamızın ikinci aşamasını oluşturan vak'a analizi çalışması bölümünde ise örnek vak'aların incelenmesi sonucunda sigorta işletmelerinin suistimal ile mücadele konusunda çeşitli iç kontrol mekanizmalarını bir araç olarak kullandığı somut olarak görülmüştür. Araştırmamızın son aşamasını oluşturan derinlemesine mülakat çalışması bölümünde de bağımsız denetim çalışmaları kapsamında sigorta işletmelerinin iç kontrol sistemlerini test etmeye ve değerlendirmeye yönelik denetim çalışmalarının bağımsız denetim sürecinin önemli bir bölümünü oluşturduğu bilgisi edinilmiştir. Her üç araştırmadan da elde edilen sonuçlar, sigorta işletmelerinin iç kontrol sistemleri ile suistimal riski arasında yakın bir ilişki olduğunu göstermektedir. İyi bir şekilde tasarlanmış iç kontrol sistemleri, sadece suistimalleri önlememekte aynı zamanda yapılan suistimallerin gizlenmesini de engellemektedir.

Çalışmamızın vak'a analizi bölümünde yer verilen Tablo-2'de özetlendiği üzere incelenen sigorta işletmelerinde iç kontrollerin önleyici değil daha çok ortaya

çıkarcı nitelikte kullanıldığı tespit edilmiştir. İncelenen vak'aların ağırlıklı kısmında sigorta işletmelerinin uygulaması gereken kontrolleri uygulamadığı, eksik uyguladığı veya uygulamakta geç kaldığı tespit edilmiştir. Nitekim araştırmamızın nitel kısmını oluşturan derinlemesine mülakat çalışmasında da sigorta işletmelerinin mevcut iç kontrol sistemlerinin güçlendirilmesi, suistimal risklerinin azaltılması konusunda önemli bir çözüm önerisi olarak sunulmuştur. Bilindiği üzere suistimallerin henüz gerçekleşmeden önlenmesi işletmeler açısından kritik bir önem taşımaktadır. Bu noktada işletme içi oluşturulan iç kontrol politika ve prosedürlerinin “önleyici” nitelikte olacak şekilde tasarlanması ve doğru zamanda uygulanması suistimallerin önlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu yüzden sigorta işletmelerinin tabi olduğu yasal mevzuat gereği tasarımı zorunlu olan mevcut iç kontrol politika ve prosedürlerinin ortaya çıkarıcı olmaktan çok önleyici olacak şekilde yeniden tasarlanmasının veya iyileştirilmesinin suistimal ile mücadelede önemli bir katkı sağlayacağı söylenebilir. Ayrıca işletmelerin özellikle muhasebe sistemleri içerisinde gizlenerek yapılan suistimleri önlemek için sahip olduğu mevcut iç kontrol sistemi içerisinde etkin şekilde çalışan arka plan kontrollerine yer verilmesinin suistimallerin henüz gerçekleşmeden fark edilmesinde büyük önem taşıdığı sonucuna varılabilir. Muhasebe sistemi içerisinde tasarlanan arka plan kontrolleri, hem iç kontrol sistemlerini güçlendirmekte hem de iç kontrollerin suistimaller karşısında önleyici şekilde işletilmesine fayda sağlayabilmektedir.

Denetim Mekanizmalarına Yönelik Öneriler : Sigorta işletmeleri, bağlı bulunduğu yasal mevzuat gereğince zorunlu bağımsız denetime tabi işletmeler arasında yer almaktadır. Diğer yandan “Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin İç Sistemlerine İlişkin Yönetmelik” doğrultusunda sigorta işletmelerinin işletme içerisinde bir iç kontrol, risk yönetim ve iç denetim birimine yer vermesi de zorunludur. Buna göre “bağımsız denetim” ve “iç denetim” mekanizmaları yasal zorunluluklar gereği sigorta işletmelerinde bulunması gereken iki farklı denetim mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim araştırmamızın içerik analizi bölümünde suistimal denetiminin iç denetim kapsamında ele alındığı bilgisine ulaşılrken, derinlemesine mülakat çalışmasında elde edilen bilgiler doğrultusunda da bağımsız denetim kapsamında dolaylı da olsa suistimal riskinin değerlendirilmesine yönelik çalışmaların uygulandığı bilgisi edinilmiştir.

Bağımsız denetim ve iç denetim mekanizmaları sigorta işletmelerinde suistimal riskinin önlenmesi veya azaltılmasına dolaylı olarak katkı sağlayabilmektedir. Bununla birlikte bu denetim mekanizmalarının salt olarak suistimal ile mücadele konusunda yetersiz kaldığı açık bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. 2020 yılı ACFE Global Hile ve Yolsuzluk Raporu’nun sonuçları bu durumun somut bir göstergesi olarak nitelendirilebilir. Rapor sonuçlarına göre iç denetim mekanizmasının suistimleri ortaya çıkarma oranı sadece %15 iken bağımsız denetim faaliyetlerinin suistimleri ortaya çıkarma oranı sadece %4’dür. Ayrıca mevcut bağımsız denetim ve iç denetim mekanizmalarına rağmen sigorta işletmelerinde görülen suistimal vak’alarının sıklığı da bu durumu doğrulamaktadır. Bilindiği üzere bağımsız denetim faaliyeti kapsamında bir suistimal denetimi yapmak zorunlu değildir. Bağımsız denetçiler bağımsız denetim faaliyeti kapsamında sadece işletmelerde suistimallerden kaynaklanabilecek önemli yanlışlık riskini değerlendirecek çalışmaları yapmakla zorunludur. Bu yüzden işletmelerde suistimal riskinin değerlendirilmesinin, bağımsız denetim çalışmalarının oldukça sınırlı bir bölümünü oluşturduğu söylenebilir. Nitekim çalışmamızın nitel araştırma kısmını oluşturan derinlemesine mülakat çalışması sonucunda bağımsız denetimin tek başına suistimal denetiminde yetersiz olduğunu doğrulayıcı yönde bilgiler edinilmiştir. İç denetim birimleri ise işletme içi birimlerdir. Sigorta işletmelerinin faaliyet konuları gereği çok taraflı işletmeler (acenta, broker vb. gibi) olarak örgütlenmiş olmaları sebebiyle işletmelerde halihazırda mevcut olan iç denetim mekanizmalarının işletmelerin iş ilişkisi içerisinde olduğu acenta, broker vb. gibi taraflar üzerinde de aynı şekilde işletilmesi uygulamada mümkün olamayabilmektedir. Ayrıca iç denetim birimlerinin faaliyet kapsamlarının da oldukça geniş olduğu düşünüldüğünde, iç denetim birimi kapsamında uygulanan suistimal riski değerlendirme çalışmalarının da doğrudan bir suistimal denetimi niteliğinde olamayacağı da açıktır.

Çalışmamızda “Suistimal Kavramı” başlığı altında ayrıntılı olarak açıkladığımız üzere suistimal, niteliği gereği karışık ve kompleks bir kavramdır. İşletmelerde suistimalin veya suistimal risklerinin anlaşılması, fark edilmesi, ortaya çıkarılması oldukça zordur. Suistimal süreçlerinin incelenmesi ve sonuçlandırılması ise detaylı bir araştırmayı ve çalışmayı gerektirmektedir. Buna göre suistimal olgusunun doğası gereği bağımsız denetim ve iç denetim dışında spesifik bir denetim

mekanizması tarafından ayrıca denetlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. İşletmelerin bağımsız ve iç denetim hizmetlerine ek olarak ayrı bir suistimal denetimi hizmeti alamaması durumunda ise özel olarak suistimal denetimi yapan birimlerle (usulsüzlük önleme ve inceleme, risk ve uyum yönetimi, uyum danışmanlıkları vb. gibi) iş birliği halinde işletilen bağımsız ve iç denetim faaliyetlerinin suistimalleri önleme konusundaki etkinliğinin mevcut duruma göre daha yüksek olacağı söylenebilir.

Suistimal Risk Yönetim Sürecine Yönelik Öneriler : İşletmelerin muhasebe sistemlerine ciddi zararlar veren suistimal olaylarının önlenmesi, suistimal risk yönetim sürecinin doğru bir şekilde yönetilmesi ile yakından ilişkilidir. Başından sonuna kadar doğru bir şekilde yürütülen suistimal risk yönetim süreci, suistimallerin henüz gerçekleşmeden önlenmesine önemli katkılar sağlayabilmektedir. Sigorta işletmeleri açısından suistimallerin henüz gerçekleşmeden önlenmesi, bu işletmelerde özellikle sigortalama öncesi yaşanan suistimallerin ortadan kaldırılmasını dolayısıyla sigortalama sonrası gerçekleşebilecek potansiyel suistimallerin de önünün kesilmesini ifade etmektedir. Bununla birlikte çalışmamızın araştırma bölümünde sigorta işletmelerinin suistimale yaklaşımı incelendiğinde işletmelerin genel olarak pasif bir tutumda olduğu görülmektedir. İncelenen sigorta işletmelerinin tamamının sigortalama işlemi öncesi sigortalı tarafa ait herhangi bir suistimal inceleme araştırması yapmadığı görülmektedir. Oysa ki sigorta işletmelerinin sigortalama işlemine henüz başlamadan önce söz konusu sigorta işleminin herhangi bir suistimal içerebileceğine yönelik olarak suistimal araştırmasına başlaması gerekmektedir. Bu noktada ACFE tarafından yayınlamış olan ve her işletmenin suistimallere karşı uygulaması gereken beş temel strateji arasında yer alan “proaktif olma”, “işe alım prosedürleri uygulama”, “suistimal farkındalığı yaratma” sigorta işletmeleri açısından büyük önem taşımaktadır.²⁰⁸ Sigorta işletmelerinin iş ilişkisinde bulunduğu sigortalı veya sigorta faydalanıcısı taraflar ile sigorta sözleşmesini başlatmadan önce mutlaka bu kişiler ve verdikleri bilgiler hakkında detaylı araştırma yapması gerektirmektedir. Özellikle iş ilişkisinin yasal temelini oluşturan sigorta sözleşmesi veya poliçesine esas oluşturan temel bilgilerin en başından doğrulanması, sigorta işletmelerinden haksız

²⁰⁸ Mandy Moody, “5 Fraud Tips Every Business Leader Should Act On”, (Çevrimiçi), <https://www.acfeinsights.com/acfe-insights/2015/11/17/5-fraud-tips-every-business-leader-should-act-on>, 30.11.2021.

kazanç sağlanmasının önlenmesine önemli katkılar sağlayabilecektir. Diğer yandan sigorta sözleşmesi veya poliçeleri üzerindeki suistimal engelleyici kontrol mekanizmaları olarak nitelendirilebilecek teminat, muafiyet vb. gibi şartlar da bu bilgiler esas alınarak tasarlanmaktadır. Dolayısıyla yanlış, yanıltıcı veya güvenilir olmayan bilgiler, sigorta sözleşmeleri veya poliçelerine ait iç kontrolleri de etkisiz hale getirmektedir.

İşe alım prosedürlerin uygulanması, sigorta işletmelerinin çalışanlar ve sigortalı dışında iş ilişkisinde bulunduğu taraflar (acentalar, brokerlar, ekspertizler vb. gibi) üzerinde kontrol sağlayabilmesi için oldukça önemlidir. Özellikle acenta, broker vb. gibi taraflarca yüksek satış primi kaygısı ile gerçekleştirilen suistimallerin sıklığı bu işletmelerde çalışan kişilerin en başından doğru, dürüst kişiler arasından seçilmesini ve işe alımdan sonra da aktif şekilde kontrol edilmesini gerektirmektedir. Sigortacılık işlemlerinin yoğunluğu ve sigorta işletmelerindeki mevcut iç kontrollerin uygulamada sadece o işletmenin iç sisteminde mevcut olması ve acenta, broker vb. gibi tarafları kapsamaması sebebiyle potansiyel suistimal tehdidi yaratmayacak çalışanların seçilmesine dikkat edilmesi gerektirmektedir. Bunun için söz konusu çalışanların geçmişi titiz bir şekilde araştırılmalıdır. Bu noktada sigorta işletmelerinin daha önce yakaladıkları suistimalci çalışanları resmi olarak ilgili mercilere duyurmaları ve dava etmeleri de çalışan profilinin doğru bir şekilde tespit edilmesi açısından büyük önem taşıyacaktır. Çalışanın sadece işten çıkarıldığı ve suistimal olayının ilgili birimlere duyurulmadığı durumlarda pek çok suistimalci profili gizli kalabilmektedir.

Suistimal farkındalığının yaratılmasının, suistimal riski yönetim sürecindeki en önemli unsur oluşturduğunu söyleyebiliriz. Nitekim işletmelerde başarılı bir suistimal risk yönetim süreci oluşturma düşüncesi ancak yüksek bir suistimal farkındalığı ile mümkün olabilecektir. Suistimal farkındalığı, işletmelerin suistimal belirtilerini (kırmızı bayrakları) zamanında algılamasına dolayısıyla suistimallerin önlenmesine ciddi fayda sağlamaktadır. Bu noktada tüm işletme çalışanlarına suistimal belirtileri konusunda eğitim verilmesi bir yöntem olarak kullanılabilir. İşletme içerisindeki iç denetçilerin suistimal belirtilerinin tespit edilmesi konusunda uzmanlık kazanması için ise bağımsız denetim şirketlerinin özel olarak suistimal denetim hizmeti veren birimlerinden danışmanlık veya eğitim hizmeti alınabilir. İşletme içi suistimal iletişim sistemlerinin oluşturulması, suistimal ile ilgili iddia,

şikayet veya ihbarların dikkate alınıp dinlenmesi ve gerektiğinde bunların soruşturulması ile tespit edilen suistimallerin cezalandırılması gibi uygulamalar da işletme içi suistimal farkındalığının sağlanması için kullanılabilir. Ayrıca suistimal konusunu gündemde tutabilmek, suistimal bilincini ve algısını dolayısıyla suistimal farkındalığını arttırabilmek için sigorta işletmelerinde periyodik aralıklarla suistimal toplantıları düzenlenerek suistimal risk değerlendirmeleri de yapılabilir. Söz konusu toplantılar sonucunda suistimal açısından eksik veya yetersiz alanlar tespit edilerek mevcut iç kontrol sistemleri güçlendirilebilir veya yeni iyileştirme nerileri sunulabilir.

SONUÇ

Günümüzde suistimal, tüm işletmelerin karşı karşıya kaldığı en önemli risklerden biridir. ACFE tarafından hazırlanan 2020 yılı Global Hile ve Yolsuzluk Raporu sonuçlarına göre; işletmeler her yıl gelirlerinin %5'ini suistimal olayları nedeniyle kaybetmektedir. Bu kayıp, her bir suistimal vak'ası için ortalama 1.509.000 dolarlık bir tutara denk gelmektedir.²⁰⁹ Bununla birlikte yapılan araştırmalar kapsamında tespit edilemeyen suistimal olayları da dikkate alındığında işletmelerin kaybının daha da büyüyebileceği muhtemeldir. Suistimal sebebiyle oluşabilecek bu parasal kayıpların yanı sıra işletmeler açısından itibar kaybı ve sürekliliğin ortadan kalkması gibi doğrudan parasal nitelikte olmayan önemli başka kayıplara da neden olabilmektedir. Gerçekleşen suistimal olayları sonucunda itibar kaybı kapsamında işletmelerin güvenilirliği zedelenebilmekte, markası değer kaybedebilmekte ve çeşitli müşteri kayıpları yaşanabilmektedir. Sürekliliğin ortadan kalkması açısından ise işletmelerde tespit edilen bir suistimal olayı ile zincirleme olarak birden fazla suistimal olayı ortaya çıkarılabilmekte böylelikle tüm işletme sistemi zarar görerek işletmenin varlığını sürdürmesi tehlikeye girebilmektedir.

İşletmelerin faaliyet konuları ve amaçları birbirinden farklı olsa da tüm işletmelerin faaliyetlerinde süreklilik sağlayabilmeleri ve amaçlarına ulaşabilmeleri için kâr etmeleri gerekmektedir. Bu noktada suistimal olaylarının işletmelerin kârlılıkları önündeki en önemli engellerden biri olduğu söylenebilir. Söz konusu engelin aşılaraq işletmelerin kayba uğramadan kâr elde etmesi ise ancak iyi bir suistimal farkındalığı ile mümkün olabilecektir. Suistimal farkındalığı, suistimal ile mücadelede en önemli konulardan biridir. Suistimallerin önlenmesi veya azaltılması için işletmeler tarafından uygulanan bağımsız denetim, iç denetim mekanizmaları ve iç kontrol politika ve prosedürleri suistimallerin azaltılmasına belli bir katkı sağlamakla birlikte suistimal algısının ve bilincinin oluşmadığı işletme sistemlerinde bu unsurların da yetersiz kaldığı görülmektedir. Suistimal farkındalığı, işletmenin tamamında suistimal konusunda bir farkındalığın yaratılması ve ortak bir suistimal

²⁰⁹ ACFE, Report to the Nations- 2020 Global Study on Occupational Fraud and Abuse, (Çevrimiçi), <https://acfe-public.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>, s.4., 28.11.2021.

algısının geliştirilmesini ifade etmektedir. Buna göre işletme içerisinde en alt kademeden en üst kademeye kadar tüm işletme çalışanlarını merkez alan etik farkındalık eğitimleri suistimal ile mücadelede etkin bir rol oynayabilmektedir. Söz konusu eğitimler sayesinde tüm işletme çalışanları suistimal olayları ile ilgili olarak bilinçlendirilebilmektedir. Bu durum ise suistimal olaylarının fark edilmesini dolayısıyla ortaya çıkarılmasına önemli bir katkı sağlayabilmektedir. Diğer yandan suistimal farkındalığı açısından suistimalin kötü bir şey olduğu algısının yine tüm işletme çalışanlarına kazandırılması ve bu konuda işletme çalışanlarına ortak bir mesaj verilmesi oldukça önemlidir. Diğer bir deyişle suistimal, işletmeler tarafından olağan bir eylem olarak kabul edilmemeli ve bu algı tüm işletme çalışanlarına benimsetilmelidir.

Suistimal farkındalığı açısından en önemli konu ise tek tek çalışanlar bazında oluşturulan suistimal farkındalığının önce işletmelere sonra diğer işletmelere, daha sonra ise işletmelerin bulunduğu ekosisteme dolayısıyla tüm topluma yayılabiliyor olmasıdır. Bu durum özellikle, çalışmamızda araştırma konumuza esas oluşturan sigorta işletmeleri için daha da önemlidir. Sigortacılık sektörünün doğası gereği çok paydaşlı olarak faaliyetlerini sürdürüyor olması sebebiyle sigorta işletmelerinde suistimal farkındalığının sadece sigorta işletmesi çalışanlarına kazandırılmış olması suistimal ile mücadelede yeterli olmayacaktır. Nitekim sigorta işletmelerindeki suistimal olaylarının daha çok sigortalı veya sigorta faydalanıcısı taraflarca sigorta işletmelerine karşı düzenlenen suistimaller şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Buna göre sigortacılık sektöründe suistimal farkındalığının, sigorta çalışanları kadar sigorta müşterileri açısından da kritik olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sigortalı bireylerde yaygın olan sigortanın yasal bir zorunluluk olduğu inancının kırılarak sigortanın temel bir ihtiyaç olduğu algısının benimsetilmesi, suistimal farkındalığına önemli bir fayda sağlayabilecektir. Bunun en büyük sebebi bu farkındalığın oluşması halinde suistimali normalleştiren haklı gösterme unsurunun da kendiliğinden ortadan kalkacak olmasıdır.

Suistimal farkındalığının sağlanması açısından bir diğer önemli konu ise ortaya çıkarılan veya yakalanan suistimal olaylarının işletmeler tarafından mutlaka hukuki boyuta taşınması ve suistimal eylemini gerçekleştiren kişilerin veya kuruluşların mutlaka cezalandırılmasıdır. Suistimallerin hukuki olarak cezaya tabi

tutulması, işletme çalışanlarında suistimalin kötü bir şey olduğu algısının gelişmesine yardımcı olacak ve potansiyel yeni suistimalciler açısından caydırıcı olabilecektir. Günümüz iş dünyasında zaman alıcı bürokratik prosedürler ve ciddi yasal masraflar sebebiyle gerçekleşen suistimallerin birçoğunun hukuki boyuta taşınmadığı görülmektedir. 2021 yılı SİSBİS resmî verilerine göre; sigorta şirketlerinin suistimal bildirim giriş nedenleri arasında dava sürecindeki suistimallerin yalnızca %1,04'lük bir paya sahip olması da bu durumu doğrulamaktadır.²¹⁰ Benzer şekilde bu çalışmanın vak'a analizi bölümünde de gerçekleşen suistimallerin de sigorta işletmeleri tarafından hukuki boyuta taşınmadığı ve suistimalcilerin dava edilmediği görülmüştür. Sigorta işletmeleri ile yapılan görüşmeler sonucunda bu durumun nedeni sorulduğunda ise genellikle dava süreçlerinin uzunluğu, bürokrasi fazlalığı, dava masrafları, suistimal ispat zorlukları ve dava masrafları vb. gibi faktörler gerekçe olarak gösterilmiştir. Bu noktada sigorta işletmelerinin karşılaştıkları suistimalleri dava sürecine taşımalarını destekleyici yönde hukuki süreçlerde bazı kolaylaştırmaların yapılmasının, suistimalcilerin caydırılması dolayısıyla suistimallerin önlenmesi sürecine olumlu katkı sağlayacağı söylenebilir.

Suistimal olayları nedeniyle yaşanan parasal kayıpların geri konulması veya telafi edilmesi gerçekte çok zor olmaktadır. Bunun en büyük sebebi suistimalci tarafından suistimal eylemi ile işletmeden haksız şekilde çalınan paranın yine suistimalci tarafından harcanması veya bir şekilde kullanılmasıdır. Ayrıca yaşanan suistimallerin sonradan ortaya çıkarılması için yapılan araştırmalar sebebiyle de işletmeler zaman ve emek maliyetinin yanı sıra çeşitli ek parasal maliyetlere katlanmaktadır. Bu noktada işletmelerin suistimalcilerden bir adım önde olarak hareket etmesi ve önlem alması gerekmektedir. Diğer bir deyişle suistimallerin ortaya çıkarılmasından çok henüz gerçekleşmeden önlenmesi işletmeler açısından daha önemlidir. Bu ise işletmelerin bir bütün olarak suistimal ile mücadele sürecinde "sorunun başlamadan çözülmesi" ilkesi ile hareket etmesini gerektirmektedir. Söz konusu ilke, işletmelerin işletme içerisinde henüz suistimal gerçekleşmeden önce şüpheli ve sorgulayıcı bir yaklaşımla suistimal olabileceğine yönelik araştırma

²¹⁰ SİSEB, "Sigorta Suistimalleri Bilgi Sistemi (SİSBİS) İstatistikleri Sigorta Şirketleri Bildirim Giriş Nedenleri Ocak 2021- Aralık 2021", (Çevrimiçi), <https://siseb.sbm.org.tr/istatistikler>, 23.01.2022.

yapmasını ifade etmektedir. Buna göre çalışmamıza konu olan sigorta işletmeleri özelinde suistimale konu olabilecek sigortalama işlemi henüz gerçekleşmeden önce, sigorta işletmeleri tarafından sigorta yararlanıcısı ve sigorta işi ile ilgili taraflar (acenta, broker vb. gibi) hakkında yeterli araştırmanın yapılması ve kontrollerin tamamlanmasının ardından sigortalama işleminin veya sigorta müşterisinin kabulüne karar verilmesi gerektiği söylenebilir. Çalışmamızın son bölümünde yer verilen vak'a analizlerinde suistimal eylemine karşı sigorta işletmelerinin hareket tarzı incelendiğinde ise işletmelerin bu ilkenin tersine hareket ettiği söylenebilir. Nitekim incelenen vak'aların tamamında ilgili sigorta işletmelerinin kendilerine bir hasar, tazminat, prim veya provizyon ödemesi için başvurulduktan veya bir şikayet ya da ihbar ileildikten sonra suistimal inceleme ve araştırmasına başladıkları görülmektedir.

Sigortalama işlemi tamamlandıktan sonra yapılan ve çalışmamızın vak'a analizi bölümünde suistimale konu vak'a başlıkları altında belirtilen bu çalışmalar, işletmelerin şanslı olduğu durumlarda suistimalin ortaya çıkarılmasına belli bir katkı sağlayabilmekle birlikte gerçek anlamda suistimalin önlenmesi açısından etkin olamamaktadır. Bunun sebebi, sigorta işletmelerinin genellikle suistimali yapacak olan sigortalı tarafların kendilerine bir şekilde hasar, prim veya tazminat talebi ile başvurmaları halinde dolayısıyla sigortalama işlemi tamamlandıktan sonra olayda bir suistimal olabileceği yönünde şüphelenmeye başlaması ve harekete geçmesidir. Sigorta işletmeleri kendilerine yapılan bu başvurulara olumlu yanıt verilmeden önce mutlaka ilgili hasar, prim veya tazminat ödemeleri ile ilgili suistimal incelemesi ve araştırması başlatılmaktadır. Nitekim çalışmamız kapsamında incelediğimiz örnek vak'aların tamamında sigorta işletmelerinin aynı hareket tarzını sergilediği görülmüştür.

Suistimal ile mücadele konusu, sadece tek başına işletmelerin değil bireylerin dolayısıyla tüm toplumun topyekün hareket etmesini gerektiren bir konudur. Suistimal farkındalığının önce bireylere, sonra işletmelere ve sonrasında da tüm topluma kazandırılması tüm işletmelerin sürekliliğinin sağlanması için oldukça önemlidir. Çalışmamızda yer alan ve sigorta işletmeleri üzerinde yapılan araştırma sonuçlarına göre tespit edilen uygulama eksiklikleri ve kontrol açıkları da sigorta işletmelerinde suistimal ile mücadele konusunun ayrıca bir hassasiyet ve özen gerektirdiğini somut bir şekilde göstermektedir.

İşletmelerde özellikle de sigorta işletmelerinde suistimal, her geçen gün giderek artan ve   z mlendirilemeyen önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletmelerde suistimal olaylarının tamamen sıfırlanması mümkün olmasa da başarılı bir suistimal riski yönetim süreci ile gerçekleşen suistimal olaylarında önemli bir azalış sağlanabilmektedir. Başarılı bir suistimal risk yönetim süreci kapsamında sigorta işletmelerinin suistimal olgusunu ciddiye alması, bu konudaki farkındalığı arttırması, suistimal araştırmalarına gereken  zen ve titizliği göstermesi ve suistimal  nleme sürecini daha aktif ve etkin bir şekilde yürütmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acfe: “Another Implement for the Fraud Examiner’s Toolbox, (Çevrimiçi), https://www.acfe.com/article.aspx?id=4294967855&gclid=EAIaIQobChMI3s-x5-K27QIV6YODBx3eigZFEAAAYASAAEgLQYPD_BwE, 5.12.2020.
- Acfe: “Auditing an Organization’s Governance and Ethics”, **Fraud Magazine**, (Çevrimiçi), <https://www.fraud-magazine.com/article.aspx?id=4294997833>, 5.12.2020.
- Acfe: “Definition of Fraud Examination” , 2012 Fraud Examiners Manual, (Çevrimiçi), https://www.acfe.com/uploadedFiles/Shared_Content/Products/Books_and_Manuals/INTRO%202012%20-%20final.pdf, 10.04.2021.
- Acfe: “Fraud in the Wake of COVID-19: Benchmarking Report”, (Çevrimiçi), <https://www.acfe.com/covidreport.aspx>, 07.05.2021.
- Acfe: Report to the Nations- 2020 Global Study on Occupational Fraud and Abuse, (Çevrimiçi), <https://acfepublic.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>, s.39-47., 13.09.2020.
- Acfe: “Insurance Fraud Handbook-2019”, (Çevrimiçi), https://www.acfe.com/uploadedfiles/acfe_website/content/documents/insurance-fraud-handbook.pdf, 12.02.2021.

- Acfe: Risk Assesment Module 13-Corruption, (Çevrimiçi),
<https://www.acfe.com/risk-assessment-m13.aspx>,
15.11.2019.
- Açık, Serap: “Muhasebede Hata ve Hilelerin Vergi Hukuku Açısından İncelenmesi”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt : 16, Sayı : 3, Eylül 2012, s.357
- Ahmad, Eatnaz,
Muhammad Aman
Ullah, Muhammad
Irfanullah Arfeen: “Does Corruption Affect Economic Growth?”, **Latin American Journal of Economics**, Vol: 49, No: 2, November 2012, s. 277-305.
- Akçaoğlu, Vahdet
Deniz: “Kurumsal Yönetim, İç Kontrol ve Etik Üçgeninde Bankacılıkta Çıkar Çatışmalarının Yönetimi”, **Uluslararası Bankacılık, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, Basım:1, Sayı: 22019, s.33-34.
- Aksu, İbrahim.,
Ahmet Uğur, Yusuf,
Cahit Çuhacı: “Adli Muhasebe ve Muhasebecilik Mesleğinin Bir Kolu Olarak Bilirkişilik, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 9, 2008, s. 64-70.
- Akyuva, Ali Özdeş: “Suistimal Risklerinin Finansal ve Finansal Olmayan Riskler İçindeki Yeri”, **The Deloitte Times**, (Çevrimiçi),
https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/the-deloitte-times/TDT_Subat%202018_risk.pdf,
02.08.2020

Ak Sigorta A.Ş. : [https://www.aksigorta.com.tr/yatirimci-iliskileri/finansal-
raporlar-ve-sunumlar/faaliyet-raporlari](https://www.aksigorta.com.tr/yatirimci-iliskileri/finansal-
raporlar-ve-sunumlar/faaliyet-raporlari), (Çevrimiçi),
14.05.2021.

Al, Arzu: “Adli Muhasebe ve Karar Alma Arasındaki İlişkilerin
Finansal Kararlar Açısından Değerlendirilmesi”, **Mali
Çözüm**, Eylül-Ekim 2014, Sayı: 125, s. 95-124.

Allianz Sigorta: [https://www.allianz.com.tr/tr_TR/hakkimizda/bilgilendirm
e-ve-raporlar/faaliyet-raporlari.html#azs](https://www.allianz.com.tr/tr_TR/hakkimizda/bilgilendirm
e-ve-raporlar/faaliyet-raporlari.html#azs), (Çevrimiçi),
13.05.2021.

Anadolu Anonim [https://www.anadolusigorta.com.tr/tr/yatirimci-
iliskileri/finansal-bilgiler/faaliyet-raporlari](https://www.anadolusigorta.com.tr/tr/yatirimci-
iliskileri/finansal-bilgiler/faaliyet-raporlari), (Çevrimiçi),
Türk Sigorta Şirketi: 13.05.2021.

Anthony, Wayne: “Audit of Corruption and Fraud”, İSMMMO, (Çevrimiçi),
[https://www.ismmmo.org.tr/Yayinlar/Muhasebe-Denetimi-
Sempozyumu-Bildirileri/sayi-9/--2301](https://www.ismmmo.org.tr/Yayinlar/Muhasebe-Denetimi-
Sempozyumu-Bildirileri/sayi-9/--2301), 03.05.2020

Aras, Müslüm: “Hırsızlık Suçunun Benzer Suçlarla Mukayesesi”,
Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 10,
2018, s.20-28.

- Ashyrov,
Gaygysyrz, Jaan
Masso:
“Does Corruption Effect Local and Foreign Owned Companies Differently? Evidence from the BEEPS Survey”, **University of Tartu -Faculty of Economics and Business Administration Working Papers Series**, Issue: 114, August 2019, s.3-25.
- Asideu, Kofi Fred,
Eric Worlanyo
Deffor:
“Fighting Corruption by Means of Effective Internal Audit Function: Evidence from the Ghanaian Public Sector”, **International Journal of Auditing**, Vol: 21, 2017, s.82-99.
- Atağan,Gülşah,
Aylin, Kavak:
“Relationship Between Fraud Auditing and Forensic Accounting”, **International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences**, Vol: 7, Issue: 3-4, 2017, pp.194-223.
- Atağan,Gülşah,
Aylin, Kavak:
“Professional Fraud: Corruption Audit Report Example”, **International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences**, Vol:8, Issue: 1, 2018, pp.34-57.
- Ataman,Ümit,
Rüstem
Hacırüstemoğlu,
Nejat, Bozkurt:
Muhasebe Denetimi Uygulamaları, İstanbul, Alfa Basın Yayın Dağıtım, 1.Basım, 2011.
- Avis, Eric, Claudia,
Ferraz, Frederico,
Finan:
“Do Government Audits Reduce Corruption? Estimating the Impacts of Exposing Corrupt Politicians”, **Journal of Political Economy**, Vol: 126, No: 5, 2018, pp.1912-1964.
- Aydın,Hami, Tolga,
Ala:
“İşletmelerde Yapılan Çek Hileleri: Ortaya Çıkarılması ve Önlenmesi”, **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1, s. 85-96.

Azam, Mohammed, Riaz: “Theory Application: Why People Commit Fraud”, **International Journal of Management Accounting and Economics**, Vol: 5, No: 1, January 2018, pp.54-65.

Axa Sigorta A.Ş.: <https://www.axasigorta.com.tr/finansal-bilgiler>, (Çevrimiçi), 23.01.2022.

Başpınar, Ahmet: “Finansal Analiz Tekniklerinin Sigorta Şirketi Mali Tablolarına Uygulanması”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 149, Mayıs-Aralık 2005, s.7.

Bayraktar, Ahmet: “Türkiye’de Muhasebe Hileleri Tarihi”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2007.

Bekçioğlu, Selim, Ahmet Coşkun, Umut Tolga Gümüş: “İşletmelerde Hile ve Yolsuzlukların Önlenmesinde Farklı Bir Yaklaşım: Adli Muhasebe”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Temmuz 2013, s. 1-15.

Biçer, Ali Altuğ, Osman Aydın: “Denetimde Bilgisayar Destekli Denetim Tekniklerinin (BDDT) Kullanımı ve Bu Yöntem ile Bir Suistimal Vakasının Tespiti”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:14, Sayı: 28, 2015, s. 213-229.

Bilen, Abdülkadir, Yunus Yılmaz: “Muhasebe Mesleğinde Etik ve Etiklerle İlgili Çalışmalar”, **Dicle Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 6, Yaz 2014, s. 57-72.

- Bozkurt, Nejat: **İşletmelerin Kara Deliği Hile- Çalışan Hileleri**, İstanbul, Alfa Basım Yayın Dağıtım, 1.Basım, 2009.
- Breslin, Mary: “What Really Causes Corruption? It May Surprise You.”, ACFE, (Çevrimiçi), <https://acfeinsights.squarespace.com/acfe-insights/2015/5/5/what-really-causes-corruption-it-may-surprise-you>, 15.11.2019
- Brown, Allen F.: “Principles of Fraud Examination”, ACFE, (Çevrimiçi), https://www.acfe.com/uploadedFiles/ACFE_Website/Content/review/bc/01-Introduction.pdf, 15.11.2019.
- Buckhoff, Thomas, “A Fraud Audit: Do You Need One?”, **The Journal of Applied Business Research**, Vol.26, Number: 5, September-October 2010, pp.29-33.
- Leslee Higgings, Debra Sinclair: “A Fraud Audit: Do You Need One?”, **The Journal of Applied Business Research**, Vol.26, Number: 5, September-October 2010, pp.29-33.
- Carmichael, Doug: Audit vs. Fraud Examination, The CPA Journal, (Çevrimiçi), <https://www.cpajournal.com/2018/03/05/audit-vs-fraud-examination/>, 30.05.2020
- Cascarino, Richard E.: **Corporate Fraud and Internal Control**, John Wiley and Sons, 2012, (Çevrimiçi), <https://ebookcentral.proquest.com/lib/istanbul-ebooks/reader.action?docID=1040904>, 04.09.2020, s.104-105.

Cavlak, Hakan, “Kurumsal Raporların İncelenmesi ve Karşılaştırılması”,
Yasin Cebeci: **Journal of Research in Business**, Cilt: 3, Sayı: 1, Haziran
2018, s.53-76.

Ciğer, Ayşegül, “Adli Muhasebecilik Mesleğine Genel Bakış: Adli
Yunus Topsakal: Muhasebe Eğitiminin Faydaları ve Engelleyicileri”,
Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:15, Sayı: 31, Mayıs 2015,
s.70-88.

Cohn, Michael: “Fraud on the Rise During Coronavirus Pandemic”,
Accounting Today, (Çevrimiçi),
<https://www.accountingtoday.com/news/fraud-on-the-rise-during-coronavirus-pandemic>, 08.05.2021

Connelly, Brian S., “The Personality of Corruption- A National Level
Ones, Deniz S.: Analysis”, **Cross-Cultural Research**, Vol.42, No: 4, 2008,
s.353-385.

Coşkun, Ahmet: “Adli Muhasebede Farkındalık; Türkiye’deki Bağımsız
Denetim Şirketleri Üzerine Bir Araştırma”, **T.C. Adnan
Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,
Yayımlanmış Doktora Tezi, 2013.

Cresswell, Ron: “Common Schemes and Red Flags of Unemployment
Insurance Fraud During the Pandemic”, (Çevrimiçi),
<https://www.acfeinsights.com/acfe-insights/common-schemes-and-red-flags-of-unemployment-insurance-fraud-during-the-pandemic>, 09.05.2021.

Çalıyurt, Kıymet, “Sigorta Şirketlerinde Finansal Tablo Suistimalleri”,
Duygu, Tunalıoğlu **Muhasebe ve Denetime Bakış**, Sayı: 46, Ekim 2015, s.33-
Tezgel: 52.

Çetin, Ayten, Serdar, “Sigorta Hileleri: Türk Sigorta Sektörüne Yönelik Bir
Alpay: Değerlendirme”, **Management and Political Sciences
Review**, Vol: 2, Issue: 2, 2019, pp. 7-28.

Çetin, Halil: “Çalışan Hileleri ve Hile Yapan Çalışanların Karakteristik
Özellikleri”, **Social Sciences Studies Journal (SSS
Journal)**, Vol: 4, Issue: 23, 2018, s.4751-4757.

Chambers, Richard: “Internal Audit’s Role in Fighting Bribery and Corruption”,
Internal Auditor, (Çevrimiçi),
<https://iaonline.theiia.org/blogs/chambers/2018/Pages/Internal-Audits-Role-in-Fighting-Bribery-and-Corruption.aspx>,
15.10.2020.

Çoban, Orhan: “Bir Siyasal Yozlaşma Türü Olarak Rüşvet ve Ekonomik
Etkileri”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 20,
Mart 2019, s.173-195.

Deloitte Banking “The Future of Non-Financial Risk in Financial Services:
Union Center Building an effective non-financial risk management
Frankfurt: program- the future of risk series”, (Çevrimiçi),
<https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/risk/articles/non-financial-risk-financial-services.html>, 26.08.2020.

- Deloitte Türkiye: “Çalışanlarınızın Söyleyecekleri Var, Konuşmaları için Fırsat Verin”, (Çevrimiçi), https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/risk/tr_etikhatti_090113.pdf, 23.10.2020.
- Demir, Berna: “Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Etik”, **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 4, Kasım 2015, s.341-352.
- Demir, Şeref: “Muhasebe Hataları ve Hileleri ile Bunlara Dair Yaptırımların Yasal Mevzuat Kapsamında Değerlendirilmesi”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Mart 2014, Cilt: 16, Sayı: 1 s.169-193.
- Denman, Dwight E.: “2018 Report on Occupational Fraud: Results and How Companies Can Protect Their Assets”, **Journal of Accounting and Finance**, Vol:19, No:4, 2019, s. 97-112.
- Doğan, Saime, Dilek Kayakıran: “İşletmelerde Hile Denetiminin Önemi”, **Maliye Finans Yazıları**, Sayı:108, 2017, s.167-187.
- Doğan, Zeki, Mustafa Er: “Türkiye’de Kara Para Aklama ve Kaçakçılık Suçları ile Mücadelede Jandarmanın Etkisinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma”, **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi** Cilt:6, Sayı: 1, 2006, s.114-142.
- Dona Ann, Sebastian, Uma V.R.: “Index of Insurance Frauds”, **The Journal of Insurance Institute of India**, Vol: 5, Issue: 4, April-June 2018, pp.52-58.

Dorminey, Jack W., “Beyond the Fraud Triangle: Enhancing Deterrence of
Arron Scott Economic Crimes”, **The CPA Journal**, July 2010, s.16-23.
Fleming, Marry- Jo
Kranacher,
Richard A.Riley:

Dönmez, Adnan, “Hilelerin Ortaya Çıkarılması Bakımından Bağımsız
Kürşad Çavuşoğlu: Denetim ile Adli Muhasebenin Karşılaştırılması”, **Journal
of Accounting, Finance and Auditing Studies**, Cilt: 1/3,
2015, s.34-67.

Duramaz, Selim: **Sigorta Suistimalleri- Türkiye ve Dünya’daki Boyutları
ve Alınan Önlemler**, İstanbul, Beta Basım, 1.Baskı, 2017.

Durkaya, İlker: “Türk Bankacılık Sisteminde Suistimallerin
Engellenmesinde İç Denetimin Rolü”, **İstanbul
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmış
Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.

Ernst and Young: Fraud in Insurance on Rise Survey 2010-11, (Çevrimiçi),
[http://www.nja.nic.in/P-948_Reading_Material/P-
948_global-economic-crime-survey-
2014/Fraud_in_insurance.pdf](http://www.nja.nic.in/P-948_Reading_Material/P-948_global-economic-crime-survey-2014/Fraud_in_insurance.pdf), 14.03.2021.

Erol, Selin: “Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar”, **İstanbul Ticaret
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayımlanmış
Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016.

Gençkaya, Ömer “Türkiye’de Yolsuzluğun Önlenmesi için Etik Projesi
Faruk: Akademik Araştırma Çalışması-Çıkar Çatışması, TKGM,
https://www.tkgm.gov.tr/sites/default/files/icerik/ekleri/kamu_yonetiminde_cikar_catismasi.pdf,
(Çevrimiçi), 2009.

Gençoğlu, Ümit “Kurumsal Sürdürülebilirlik Açısından Entegre
Güçlenme, Raporlamanın Önemi ve BIST Uygulamaları, **Muhasebe ve**
Alp Aytaç: **Finansman Dergisi**, Ekim 2016, s. 51-66.

Gezgez, Zeki T., “Sigortacılıkta Şüpheli Hasarlar, Suistimaller ve
Hakan Yöndem: Sahtekârlıklar”, **Reasürör Dergisi**, Sayı: 102, Ekim 2016,
s.1-35.

Gorsira, Madelijne, “Both Sides of the Coin: Motives for Corruption Among
Adriaan Dankers, Public Officials and Business Employess”, **Journal of**
Wim Huisman: **Business Ethics**, Vol.158 (1), s.182-183., 2018

Göl, Hakan, Uğur “İşin Sırrı Teknolojide Değil, Stratejide Saklı!”, **The**
Süel: **Deloitte Times**, Eylül-Kasım 2015, s.1-12.

Graaf, Gjalt De: “Causes of Corruption: Towards a Contextual Theory of
Corruption”, **Public Administration Quarterly Spring**,
Vol.31, No: 1, 2007, s.46-60.

Gümüş, Tolga U., “Muhasebe Hata ve Hileleri ile Muhasebe Mesleğinde Etik, Hatice Göğebakan: Aydın İlinde Muhasebeciler Üzerine Bir Araştırma”, **Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 3, Haziran 2016, s. 12-27.

Gür, Mehmet Fatih: “Yolsuzluk Nedir? Yolsuzluk Çeşitleri ve Ülkelerarası Yolsuzluk Algılaması”, **Mali Çözüm**, Temmuz-Ağustos 2014, s.191-210.

Gürdil, İdil: “Bir Şirket Göremediği Risklerini Yönetemez”, **Forbes Dergisi Etik ve Uyum Yönetimi Eki**, (Çevrimiçi), <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2016/12/tr-forbes-etik-eki.pdf>, 22.10.2020.

Gürdil, İdil: “Suistimal Önleme ve İnceleme Profesyonellerinin Bağımsız Denetimlerdeki Rolü”, IX. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu, (Çevrimiçi), http://archive.ismmmo.org.tr/docs/SEMPOZYUMLAR/SEMPOZYUM_09/6%20paralel%20oturum%201/4%20idil%20gurdil.pdf, 10.10.2020

Güredin, Ersin: **Denetim ve Güvence Hizmetleri- SMMM ve YMM'lere Yönelik İlkeler ve Teknikler**, İstanbul, Türkmen Kitabevi, 14.Baskı, 2014.

Gürer, Çiğdem: “Şirketlerde Suistimal ve Önlenmesi”, KPMG Türkiye, (Çevrimiçi), <http://www.afyonkarahisartso.org.tr>, 21.09.2019.

Gürer, Çiğdem: “Suistimali Önlemenin ve İncelemenin Metodları”, VII.Bilgi Teknolojileri Yönetişim ve Denetim Konferansı, ISACA, (Çevrimiçi), <http://www.btyd.org.tr/s/1255/i/C%CC%A7ig%CC%86dem-Gu%CC%88rer-BTYD2016-sunum.pdf>, 16.10.2019.

Gürer, Çiğdem: “Suistimal Geliyorum Der Mi?”, **KPMG Gündem 02**, (Çevrimiçi), https://home.kpmg/content/dam/kpmg/pdf/2011/01/KPMG_gundem-Sayi-02.pdf, 02.09.2020.

Hassink, Harold, “Fraud Detection, Redress and Reporting by Auditors”, Roger Meuwissen, **Managerial Auditing Journal**, Vol: 25, No: 9, 2010, pp.861-881.

Hazine Müsteşarlığı: **Yanlış Sigorta Uygulamalarının Tespiti, Bildirimi, Kaydı ve Bu Uygulamalarla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik**, Resmî Gazete, 30.04.2011 Tarih, Sayı: 27920.

Hdı Sigorta: <https://www.hdisigorta.com.tr/hdi-hakkinda/finansal-bilgiler>, (Çevrimiçi), 23.01.2022.

Houck, Max M.,
Mary Jo Kranacher,
Bonnie Morris,
Richard A.Riley,
Jr.James Robertson,
Joseph T.Wells: “Forensic Accounting as an Investigative Tool (Developing a Model Curriculum for Fraud and Forensic Accounting”, **The CPA Journal**, Vol.76, Issue: 8, August 2006, pp.68-70.

Hunt, Jennifer: “How Corruption Hits People When They are Down”, **Journal of Development Economics**, 2007, pp.574-589.

Hymes, Laura,
Joseph T. Wells: **Insurance Fraud Casebook- Paying A Premium for Crime**, E-Book, John Wiley and Sons, 2013.

Institute of Internal Auditors: “GTAG-16 Data Analysis Technologies- Turkish”, (Çevrimiçi),<https://na.theiia.org/OntolicaSearch/Pages/DefaultResults.aspx?k=GTAG%20&s=NA%20Sites&start1=0&ct=Site&cs=The%20Institute%20of%20Internal%20Auditors%20North%20America&ref=https://na.theiia.org&ret=https%3A%2F%2Fna.theiia.org%2FPages%2FIIAHome.aspx>, 15.10.2020.

Insurance Europe: “Insurance Fraud-Not A Victimless Crime”, (Çevrimiçi),
https://insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/Insurance%20fraud%20-%20not%20a%20victimless%20crime_0.pdf, 12.02.2021.

İçer, Zafer: “Güveni Kötüye Kullanma Suçu”, (Çevrimiçi),
https://www.researchgate.net/publication/333565159_GU_VENI_KOTUYE_KULLANMA_SUCU, 22.11.2020.

- İnam, Betül, Simla “The Correlation Between Corruption and Socioeconomic Development: An Application for OECD Countries”, **Hacettepe University Journal of Economics and Administrative Sciences**, Vol.37, Issue: 2, 2019, pp.325-339.
- Jayarlı, Ravan ”Hata, Yaratıcı Muhasebe, Hile Ayırımı, Muhasebe Gafgaz Gahramanlığı : Hilelerine Karşı Çözüm Önerisi: Enron Skandalı Örneği”, **Ünye İİBF Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, Haziran 2018, s.1-15.
- Juraev, Javlon: “Rational Choice Theory and Demand for Petty Corruption”, **Journal of Eastern European and Central Asian Research**, Vol.5, No: 2, 2018, pp.1-10.
- Jeppesen, Kim K.: “The Role of Auditing in the Fight Against Corruption”, **The British Accounting Review**, Vol: 51, 2019, s.1-11.
- Karabayır, Mehmet “Muhasebe Hileleri Yoluyla Yapılan Yolsuzluklarda Emin, Sevgi, Cengiz: Bağımsız Denetimin Sorumluluğunun Araştırılması: Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Uygulaması”, **Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 14, 2016, s.597-625.
- Karakaya, Gencay: “Çalışan Hileleri ve İç Kontrol İlişkisi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı: 330, Mart 2016, s.159-172.
- Kassem, Rasha, Andrew W. Higson: “External Auditors and Corporate Corruption: Implications for External Audit Regulators”, **Current Issues in Auditing**, Vol: 10, No: 1, Spring 2016, pp.1-10.

Kayım, Ali: “İç Denetçiler Soruşturma Yapabilir Mi? - Kamu Zararından Sorumlu Olanların Tespiti Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, **Denetim**, 2009, s.117-125.

Kazancı, Behiye “TCK’da Dolandırıcılık Suçu”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:21, Özel Sayı, 2019, s.517-583.

Kgk: https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/BDSyeni11092019/BDS_250.pdf, (Çevrimiçi), 28.11.2020.

Kgk: [https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/BDS%20200\(1\).pdf](https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/BDS%20200(1).pdf), (Çevrimiçi), 29.11.2020.

Kgk: https://kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TDS/ET%C4%B0K%20KURALLAR/2019_etikkurallar.pdf, (Çevrimiçi), 29.11.2020.

Kgk: <https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/5106/Yo%CC%88netmelikler>, (Çevrimiçi), 06.03.2020.

Kpmg Türkiye: “Etik Kod- Neden Her Şirketin Bir Etik Kod’u Olmalı”, (Çevrimiçi), <https://home.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2016/09/tr-etik-kod.pdf>, 22.10.2020.

- Kpmg Türkiye: “Yöneticilerin Bakış Açısı ile Türkiye’de Suistimal: Riskler, Etkiler ve Alınması Gereken Dersler”, (Çevrimiçi), <https://docplayer.biz.tr/14239566-Yoneticilerin-bakis-acisi-ile-turkiye-de-suistimal.html>, 23.10.2020.
- Kuloğlu, Gökhan: “Adli Muhasebe Kapsamında Kredi Kartı Dolandırıcılıkları ve Türkiye Örneği”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmış Doktora Tezi, 2007, s.36.
- Kumdağcı, Serkan : C. “Kara Para Aklama ile Mücadelede Adli Muhasebecilik”, CSK Denetim Mali Müşavirlik, (Çevrimiçi), <http://www.cskdenetim.com/wp-content/uploads/2018/01/Kara-Para-Aklama-ile-M%C3%BCcadelede.pdf>, 14.03.2020.
- Kurnaz, Niyazi, İbrahim Köksal, Tolga Ulusoy: “Forensic Accounting in Financial Fraud Control in Digital Environment: A Research on Independent Auditors”, **Turkish Studies**, Vol: 14, Issue: 3, 2019, s.1609-1627.
- Kurt,Ganite, Tuğba Uçma Uysal: “Siber Riskler ve COSO İç Kontrol Bütünleşik Çerçevesi”, **Muhasebe ve Denetime Bakış**, Ekim 2015, s.1-10.
- Kutlar, Murat: “Sigorta Şirketlerinde Hasar Suistimalini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi”, **Tartışma Metinleri**, No: 240, 2020-3, s.9-10.
- LCSW, Shannon Thomas: **Exposing Financial Abuse: When Money is a Weapon**, MAST Publishing House, 2018.

- Mailley, Jenniefer, Grace Mui: “A Tale of Two Triangles : Comparing the Fraud Triangle with Criminology’s Crime Triangle”, **Accounting Research Journal**, Vol.28, No:1, s.45-58.
- Mapfre Sigorta: <https://www.mapfre.com.tr/sigorta-tr/biz-kimiz/bilgi-toplumu-hizmetleri/mali-bilgiler/faaliyet-raporlari/>, (Çevrimiçi), 14.05.2021.
- Marilena, Mironiuc, Alina Mihaela Robu, Ioan-Bogdan Robu: “The Fraud Auditing: Emprical Study Concerning the Identification of the Financial Dimensions of Fraud”, **Journal of Accounting and Auditing**, Vol.2012, s.1-13.
- Maviş, Volkan: “Dolandırıcılık Suçunun Hile Unsuruna İlişkin Sorunlar”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayısı**, Cilt: 1, 2015, s.597-626.
- McCormick, Kim, Brian Schebler: “The 2018 Yellow Book: What You Need to Know”, AICPA, (Çevrimiçi), aicpa.org/content/dam/aicpa/interestareas/governmental-auditquality/resources/downloadabledocuments/newyellow-gaqcwebevent2.pdf, 03.05.2020.
- Millian, Edward J.MC.: **Preventing Fraud in Nonprofit Organizations**, John Wiley and Sons Inc, 2006.
- Miynat, Mustafa, Selim, Duramaz: “Kara Para Aklama Aracı Olarak Yeni Bir Mali Suç: Siber-Aklama”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt: 20, Sayı: 1, 2013, s. 315-325.
- Mocollum,T.: “Digital Crimes on The Rise”, **Internal Auditor**, February 2012, pp.13-14.

- Moody, Mendy: “5 Fraud Tips Every Business Leader Should Act On”, (Çevrimiçi), <https://www.acfeinsights.com/acfe-insights/2015/11/17/5-fraud-tips-every-business-leader-should-act-on>, 30.11.2021.
- Mui, Grace, Jennifer Mailley: “A Tale Of Two Triangles: Comparing The Fraud Triangle With Criminology’s Crime Triangle”, **Accounting Research Journal**, Vol: 28, No: 1, 2015, s.45-58.
- Neova Sigorta: <https://www.neova.com.tr/hakkimizda/finansal-bilgiler>, (Çevrimiçi), 14.05.2021.
- Nikoloska, Svetlana, Marijana, Blazevska: “Insurance Fraud as A Form of Fraud Abuse of Insurance”, **Horizons**, Vol: 13, May 2014, s.159-172.
- Okay, Suat: “Muhasebe Hata ve Hilelerinin Meslek Etiği Açısından İncelenmesi” **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Karaman, 2011.
- Oralı, Gediz, Ali Burcu Gökbunar,: “Kara Para Aklamanın (Politik) Araçları: Yolsuzluk, Organize Suç ve Mücadelede Mali Önlemler”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 1, 2017, s.89-114.
- Öcal, Aslan Tolga, Mustafa Üstün: “İş Etiği Kapsamında Yolsuzluk ve Rüşvetle Mücadele: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 55, 2006, s.1009-1036.
- Özarslan, E.Oya: “Kara Para Aklama ve Küresel Yolsuzluk”, Transperancy International Turkey (Uluslararası Şeffaflık Derneği),

(Çevrimiçi), <http://www.seffaflik.org/wp-content/uploads/2018/08/Kara-Para-Aklama-ve-Vergi-Cennetleri.pdf>,
04.10.2019.

Özbirecikli,
Mehmet, Joshiaki
Jinnai, Nertila Cika
“Can Types of Wrongdoings and The Corruption Perception Scores Be Criteria To Define Audit Thresholds For Non-Listed Companies? The Cases of Turkey, Japan and Albania”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, 18 (1), 2016, pp.99-126.

Özcan, Hakan:
Karayolu Yük Taşımacılık Sigortaları ve Kullanımı Üzerine Bir Araştırma, İstanbul, Kriter Yayınevi, 1.Baskı, 2019.

Özcan, Hakan:
Sigorta Sahtecilik ve Suistimalleri, İstanbul, Kriter Yayınevi, 1.Baskı, 2018.

Özçelik, Hakan,
Özlem, Nilüfer
Karataş Aracı,
Serkan Keskin:
“Muhasebe Hata ve Hileleri : Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt : 4, Sayı : 29, 2017, s.197-214.

Özçelik, Münevver
Katkat:
“Kara Para Aklama İşlemleri ve Kara Para Aklama İşlemlerinin Önlenmesinde Muhasebecinin Rolü”, **Muhasebe Finans ve İktisat Araştırma Örnekleri Dergisi**, 1.Basım, Ekim 2018, s.59-82

Özdemir, İlhan,
Şeref Sağıroğlu:
“Denetimlerde Büyük Veri Kullanımı ve Üzerine Bir Değerlendirme”, **Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi**, Cilt:6, Sayı:2, 2018, s.471.

Özen, Ahmet, Fatma Nur Gürel: “Kamu Denetiminde Dijital Dönüşüm: Dijital İkiz Yöntemi”, **İzmir Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, Haziran 2020, s.16-23.

Özeroğlu, Ali İhsan: “Finansal Aldatmaca ve İşletme Hileleri”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 2/2, Haziran 2014, s.180-196.

Özocak, Hulusi Melih Baş: “Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Etik, Bağımsızlık ve Tarafsızlık, **Mali Çözüm**, Sayı: 56, Temmuz-Ağustos-Eylül 2001, s.78-85.

Öztürk, Mahmut Sami: “Siber Saldırıları, Siber Güvenlik Denetimleri ve Bütüncül Bir Denetim Modeli Önerisi”, **Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi**, Nisan 2018, Özel Sayı, s.208-232.

Pamukçu, Ayşe: “Adli Muhasebe ve Bağımsız Denetim Sürecine Etkisi”, **Öneri Dergisi**, Cilt: 12, Sayı:48, Temmuz 2017, s.227-244.

Pazarçeviren, Selim Yüksel: “Adli Muhasebecilik Mesleği”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2005, s.1-19.

Pecujlija, Mladen, Ilija Cosic, Lela Nesic, S.Drobnjak: “Corruption: Engineers are Victims, Perpetrators or Both?”, **Science and Engineering Ethics**, Vol:21, No:4, August 2015, pp.907-923.

Peltier-Rivest, Dominic: “A Model for Preventing Corruption”, **Journal of Financial Crime**, Vol: 25, No:2, 2018, s.545-561.

Phat, Nguyen Tan: Causes and Consequences of Financial Corruption: A Conceptual Inquiry”, **International Journal of Economics, Finance and Management Sciences**, Vol:1, No:2, 2013, pp.115-118.

Prabowo, Hendi Yogi: “Sight Beyond Sight- Foreseeing corruption in the Indonesian government through behavioral analysis”, **Journal of Financial Crime**, Vol.23, No: 2, 2016, pp.289-316.

Rahman, Ari Nur, Kusumawati, Mustika Prabaningrum: “The Influence of the Aspects of Culture, Personality and Public-Private Relationship on Corruption in Indonesia”, **Asia Pasific Fraud Journal**, Vol.3, No: 2, July-December 2018, pp.375-392.

Sahama, Sohra, Shofia, Adinda, Reiza, Muhammad, Riyono, Bagus: “Corruption in Indonesia from Mental Health, Spirituality and Leadership Perspectives”, **Malaysian Journal of Medicine and Health Sciences**, Vol.15, April 2019, pp.45-53.

Saraçoğlu, Gül, Ali Tuncel: “Suistimal Riski ve Analitik Yaklaşımlar”, Deloitte Türkiye, (Çevrimiçi), <https://tide.org.tr>, 21.09.2019.

Seddk: **Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin İç Sistemlerine İlişkin Yönetmelik, Resmî Gazete, Resmî Gazete, 25.11.2021 Tarih, Sayı: 31670.**

Seddk: **Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin İç Sistemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik**, Resmî Gazete, 25.11.2021 Tarih, Sayı: 31670.

Siseb: “Sigorta Suistimalleri Bilgi Sistemi (SİSBİS) İstatistikleri Sigorta Şirketleri Ay Bazında Suistimal Bildirim Adetleri Ocak 2021- Aralık 2021”, (Çevrimiçi), <https://siseb.sbm.org.tr/tr/istatistikler>, 23.01.2022.

Siseb: “Sigorta Suistimalleri Bilgi Sistemi (SİSBİS) İstatistikleri Sigorta Şirketleri Bildirim Giriş Nedenleri Ocak 2021- Aralık 2021”, (Çevrimiçi), <https://siseb.sbm.org.tr/tr/istatistikler>, 23.01.2022.

Siseb: “Sigorta Suistimalleri Bilgi Sistemi (SİSBİS) İstatistikleri Diğer Kaynaklar Branş Bazında Sigorta Bildirim Adetleri Ocak 2021- Aralık 2021”, (Çevrimiçi), <https://siseb.sbm.org.tr/tr/istatistikler>, 23.01.2022.

Sompo Sigorta: <https://www.somposigorta.com.tr/faaliyet-raporlari-2018>, (Çevrimiçi), 23.01.2022.

Souza, Anderson
Luiz, Arnaldo Luiz
Ryngelblum, Celso
Augusto Rimoli: “The Internal Audit and Corruption: A Logic on Its Own or the Circumvention of Prevailing Logics?”, **Revista Capital Científico (RCCe)**, Vol:17, No: 3, July 2019, pp.9-25.

Spk: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6362.pdf>, (Çevrimiçi), 27.11.2020.

Sumutka, Alan R: “Questionable Payments and Practices: Why? How? Detection? Prevention?”, **The Journal of Accountancy**, Vol. 149, March 1980, pp.50-63.

Sözcü Gazetesi: Dolandırıcılıkla Suçlanan Muhasebeci Özlem’e 37 Yıl Hapis”, 23 Ocak Çarşamba 2019, (Çevrimiçi), <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/dolandiricilikla-suclanan-muhasebeci-ozleme-37-yil-hapis-3237007/>, 06.01.2020.

Tarmur, Serkan “5 Dakika’da Çıkar Çatışması (Conflict of Interest)”, PwC
Bekir Özdemir: Türkiye, (Çevrimiçi), <https://www.pwc.com.tr/en/publications/5dakika/assets/pdf/5-dakikada-cikar-catismasi.pdf>, 11.10.2019.

Tck: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>, (Çevrimiçi), 22.11.2020.

T.C. Sayıştay: “Bilişim Sistemleri Denetim Rehberi”, (Çevrimiçi), https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/mevzuat/Rehberler/Bilisim_sistemleri_denetim_rehberi.pdf, 10.10.2010.

Tdk: <https://sozluk.gov.tr/>, (Çevrimiçi), 16.09.2019.

Teid: “Uluslararası Etik Zirvesi 2017- Sular Çekildikten Sonra”, (Çevrimiçi), http://www.etikzirvesi.com/?page_id=62192, 29.09.2019.

Teid: “TEİD INguide İç Soruşturmalar Rehberi Lansman Webinarı”, (Çevrimiçi), <https://www.teid.org/wp-content/uploads/2020/09/I%cc%87c%cc%a7-Sorus%cc%a7turmalar-Lansman-All.pdf>, 22.10.2020.

Tide: <https://www.tide.org.tr/page/26/Ic-Denetimin-Tanimi>, (Çevrimiçi), 17.03.2020.

Tide: “Suistimal ve İç Denetim”, **IIA Pozisyon Raporu**, (Çevrimiçi), <https://tide.org.tr/page/338/Pozisyon-Raporlari>, 17.03.2020.

Tide: “Suistimal Riski ve Analitik Yaklaşımlar”, (Çevrimiçi), <https://www.tide.org.tr/page/378/17-Turkiye-Ic-Denetim-Kongresi--Kongre-Sunumlari> , 27.09.2020.

Tide: <https://www.tide.org.tr/file/documents/pdf/UMUC-2017-updated.pdf> , (Çevrimiçi), 29.11.2020.

Transparency International: Corruption Perception Index (CPI) Report 2019, (Çevrimiçi), <https://www.transparency.org/cpi2019?/news/feature/cpi-2019#report>, 11.04.2020.

Transparency International: People and Corruption: Citizen’s Voices from Around the World, 2017, (Çevrimiçi), https://www.transparency.org/whatwedo/publication/people_and_corruption_citizens_voices_from_around_the_world, 11.04.2020.

- Transparency International: Bribery Payers Index (BPI) 2011, (Çevrimiçi), https://www.transparency.org/whatwedo/publication/bpi_2011, 11.04.2020
- Tsb: Sektör Raporu-2019, (Çevrimiçi), https://tsb.org.tr/media/attachments/2019_Y%C4%B1%C4%B1_Sektor_Raporu.pdf, 20.11.2021.
- Tsb: “Sigorta ve Emeklilik Sektörü Algı Araştırması Raporu”, (Çevrimiçi), https://tsb.org.tr/media/attachments/AlgıRaporu_TR.pdf, 08.05.2021.
- Tsb: Sigorta Tanımları, (Çevrimiçi), <https://www.tsb.org.tr/sigorta-tanimlari.aspx?pageID=648>, 08.02.2021.
- Tsb: <https://www.tsb.org.tr/tr/istatistikler>, (Çevrimiçi), 11.05.2021.
- Ttk: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6102.pdf>, (Çevrimiçi), 27.11.2020.
- Türkiye Hayat ve Emeklilik: <https://www.turkiyesigorta.com.tr/kurumsal/hakkimizda/ya-tirimci-iliskileri/emeklilik>, (Çevrimiçi), 14.05.2021.
- Türkiye Sigorta: <https://www.turkiyesigorta.com.tr/kurumsal/hakkimizda/ya-tirimci-iliskileri/sigorta>, (Çevrimiçi), 13.05.2021.
- Türmob: XX.Türkiye Muhasebe Kongresi- Dijitalleşme Sürecinde Değişen İş Hayatı ve Muhasebe Mesleğinin Yeniden

Yapılanması”, (Çevrimiçi),

<https://turmob.org.tr/ekutuphane/Read/8686a5d1-9144-4524-a0f7-0b26191aeabd>, 3.12.2020.

Tymoshchuk, Hanna “Criminological Characteristic of Personality of the Criminal Corruptor”, **The Journal of Eastern European Law**, No: 57, 2018, pp.301-305.

Universitas Gadjah Mada: “Corruptor Has Dual Personality”, (Çevrimiçi), <https://ugm.ac.id/en/news/5695-corruptor-has-dual-personality>, 13.09.2020.

Ünlü, Ufuk: “Kara Para Aklamada Yeni Yöntemler ve Kara Paranın Ekonomi Üzerindeki Etkileri”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 113, Nisan-Haziran 2019, s.155-179.

Volkov, Michael, “2018 Ethics and Compliance Third-Party Risk Management Benchmark Report”, NAVEX Global Tanya Stricker: (Çevrimiçi), <https://www.navexglobal.com/en-gb/resources/benchmarking-reports/2018-ethics-compliance-third-party-risk-management-benchmark-report?RCAssetNumber=4022>, 29.09.2019.

Wells, Joseph T: “Corruption: Causes and Cures”, **Journal of Accountancy**, Vol.195, Issue: 4, April 2003, pp.49-52.

Wolfe, David T., “The Fraud Diamond: Considering The Four Elements of Fraud”, **The CPA Journal**, December 2004, pp.38-42.

Yalçın, Nevin: “Suistimal Riskine Karşı Veri Analitiği Yaklaşımı”, (Çevrimiçi), **The Deloitte Times**,

<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/the-deloitte-times/haziran-2018-suistimal-riskine-karsi-veri-analitigi.pdf>,
15.10.2020.

Yardımcıoğlu,
Mahmut, Nurettin
Koca, Yahya Günay,
Hilal Kocamaz:

“Yolsuzluk, Muhasebe Hileleri ve Örnekleri”, **KSU İİBF Dergisi**, Temmuz 2014, s.171-187.

Yeni Söz Gazetesi:

“Sahte İmzayla Polİçe Üretim Müşterilerini Mağdur Etmiş”,
28 Ağustos 2019, (Çevrimiçi),
<https://gazeteyenisoz.com/sahte-imzayla-police-uretip-musterilerini-magdur-etmis-8096.html>, 20.11.2021.

Yetim, Can Sedat,
Orhon Dağtekin:

“Kara Para ve Aklamanın Ekonomik Teoriler Çerçevesinde Açıklanması”, Türkiye Bankalar Birliği (TBB), Yayın: 318
Ankara 2016. https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7394/Karapara_ve_Aklamanin_Ekonomik_Teoriler_Cercevesinde_Aciklanmasi-318.pdf, 04.10.2019.

Yıldırım, İsmail:

“Sigortacılıkta Suistimaller ve Ahlaki Tehlike Sorunu: Türk Sigorta Sektörüne Yönelik Bir Değerlendirme”, **International Journal of Social Science**, No: 36, 2015, pp.203-213.

Yıldız, Gülsevil:

“Muhasebe Mesleğinde Meslek Etiği ve Kayseri İl Merkezinde Bir Uygulama”, **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı: 36, Ağustos-Aralık 2010, s.155-178.

Yurtsever,
Gürdoğan: “İç Denetimin Fonksiyonları ve Katma Değeri”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt:52, Sayı: 602, 2015, s.99-100.

Zanghieri, Paolo: “What Causes Insurance Fraud? Evidence on Motor Third Part Liability in Italian Provinces”, University of Bologna Conference, (Çevrimçi), https://www.researchgate.net/publication/299629786_What_Causes_Insurance_fraud_Evidence_on_Motor_Third_Part_Liability_in_Italian_Provinces, 17.03.2021

Zeng, Yamin, “Value Relevance of Alleged Corporate Bribery Expenditures Implied by Accounting Information”, Edward Lee, Junsheng Zhang,: **J.Account Public Policy**, Vol.35, 2016, pp.592-608.

ÖZGEÇMİŞ

Nezriye Gözde Bircan, ilk ve orta öğretimini Fikret Yüzatlı İlkokulu'nda, lise eğitimini İstanbul Bahçelievler Lisesi'nde tamamladı. 2006 yılında Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'nde lisans eğitimine başladı ve 2010 yılında fakülte ve bölüm birincisi derecesi ile mezun oldu. Aynı yıl Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe Denetimi Tezli Yüksek Lisans Programına başladı ve 2013 yılında tezli yüksek lisans eğitimini “Kâr Amaçsız İşletmelerde Hile Denetimi” başlıklı tez çalışması ile tamamladı. 2010-2013 yılları arasında KPMG Türkiye'de bağımsız denetçi, 2013-2015 yılları arasında Doğu Perakende A.Ş.'de bütçe ve raporlama sorumlusu ve 2016-2017 yılları arasında H. Bayraktar Yatırım Holding'de finansal kontrol uzmanı olarak çalıştı. 2017 yılında İstanbul Kültür Üniversitesi Meslek Yüksekokulu'nda öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı. Aynı yıl içerisinde İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe Doktora Programında doktora eğitimine başladı. 2017 yılında İstanbul Kültür Üniversitesi Meslek Yüksekokulu'nda öğretim görevlisi olarak başladığı görevine halen devam etmektedir.